ISSN 2415-7929
DOI: 10.31891/2415-7929

Науковий журнал

Актуальні проблеми філології та перекладознавства

2021, № 21, Том 2

Scientific journal

Current issues of linguistics and translation studies

2021, Issue 21, Part 2

Хмельницький 2021

Науковий журнал
Актуальні проблеми філології та перекладознавства
Затверджено як фахове видання категорії «Б»
(наказ МОН №1188 від 24.09.2020)

Засновано в березні 2011 р. ***Виходить 2 рази на рік***

Хмельницький, 2021, № 21, Том 2

Засновник і видавець: Хмельницький національний університет

Наукова бібліотека України ім. В. І. Вернадського http://nbuv.gov.ua/j-tit/apftp

Журнал включено до наукометричних баз:
Google Scholar https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=UE4UR2oAAAAJ

Головний редактор **Царалунга Інна Богданівна** , доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету

Заступник головного редактора. Голова редакційної колегії **Бойко Юлія Петрівна**, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету

Відповідальний секретар **Давидюк Юлія Борисівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету

Члени редакційної колегії

Базилевич Марина – PhD (м. Декор, штат Айова, США), **Беднарова-Гібова Клаудія** – PhD (м. Пряшів, Словаччина), **Бойко Ю. П.** - д-р філол. н., **Гавриш М. М.** – канд. філол. н., **Гнатюк М. І. –** д-р філол. н., **Давидюк Ю. Б.** – канд. філол. н., **Ємець О. В.** – канд. філол. н., **Єсипенко Н. Г.** – д-р. філол. н., **Козловський В. В.** – д-р. філол. н., **Колєгаєва І. М.** – д-р. філол. н., **Коломієць Л. В.** – д-р. філол. н., **Купчинська З. О.** – д-р. філол. н., **Кшановська-Ключевська Ельжбета** – PhD (м. Краків, Польща), **Марчук Л. М.** – д-р. філол. н., **Ніконова В. Г.** – д-р. філол. н., **Олійник Л. В.** – канд. філол. н., **Панасенко Наталія** – д-р. філол. н. (м. Трнава, Словаччина), **Папушина В. А.** – д-р.пед. н., **Приймак І. В.** – канд. філол. н., **Славова Л. Л.** – д-р. філол. н., **Станіславова Л. Л.** – канд. філол. н., **Тимошенкова Т. М.** – канд. філол. н., **Торчинська Н. М.** – канд. філол. н., **Торчинський М. М.** – д-р філол. н., **Холод Уляна** – PhD (м. Оломоуц, Чеська Республіка), **Царалунга І. Б.** – д-р філол. н., **Шуляк С. А.** – д-р філол. н., **Янчишин А. М.** – канд. філол. н..

Технічний редактор **Кравчик Ю. В.** – канд. екон. н.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Хмельницького національного університету, протокол № 10 від 27.05.2021

Адреса редакції: **Україна, 29016,**
м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11,
Хмельницький національний університет
редакція журналу "Актуальні проблеми філології та перекладознавства"
☎ +38 (0382) 67-51-08
e-mail: khnu.apfp@gmail.com
web: http://apfp.khnu.km.ua/
http://lib.khnu.km.ua/visnyk_apfp.htm

Зареєстровано Міністерством юстиції України.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 24779-14719ПР від 06 квітня 2021 року (перереєстрація)

© Хмельницький національний університет, 2021
© Редакція журналу "Актуальні проблеми філології та перекладознавства", 2021

ЗМІСТ

БОЙКО Ю. П., ДОЛИНСЬКИЙ Є. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ 5

БЕЛІМОВА Т. В.
МНОЖИННА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ЯК СПОСІБ КОНСТРУЮВАННЯ ТЕКСТУ (РОМАН КЕЙТ АТКІНСОН «ЖИТТЯ ЗА ЖИТТЯМ») 12

ДУБІНІНА К. А.
ЛИЦАРСЬКА ТРАДИЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ФЕНОМЕН ЛИЦАРСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛЕМІЧНІЙ ПРОЗІ КІНЦЯ XVI – ПОЧТАКУ XVII СТОЛІТЬ 16

ЄМЕЦЬ О. В.
РОЛЬ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ У ПЕРЕКЛАДІ ПОЕТИЧНОЇ ПРОЗИ 24

КОРОЛЬ С. В.
КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИКИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ 29

КУПЧИШИНА Ю. А.
МЕТАФОРИЧНИЙ ОБРАЗ ТРАГІЧНОГО В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ 34

ЛИСАК Г.О.
ЗМІНИ В СИСТЕМІ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ СУЧАСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 38

МАРТИНЮК О. В.
МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ НОВИХ РІЗНОВИДІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 42

МЕЛЬНИЧУК Н. О.
ХАРАКТЕРНІ РИСИ АНГЛІЙСЬКИХ АД'ЄКТИВНИХ ЕМОСЕМІЗМІВ ПОЗИТИВНОЇ ТА НЕГАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ 49

ОРЛОВСЬКА О. В.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСЕМ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПАРЕМІОЛОГІЇ 55

ПАВЛИК О.Б.
КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ В ПЕРЕКЛАДІ 56

LYUDMYLA PELEPEYCHENKO, MARGARYTA ZAITSEVA
SPECIFICITY OF PERSUASION IN AMERICAN COURT DISCOURSE (BASED ON ADVOCATES` AND S PROSECUTORS` SPEECHES) 64

ПУСТОВІТ Н.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВОКАБУЛЯРНОГО АПАРАТУ КОМПОНЕНТУ ПОДЯКИ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЯХ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ДИСЕРТАЦІЙ) 70

СЄРГЄЄВА О. В.
ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКОГО ІНФІНІТИВУ В ФУНКЦІЇ ОБСТАВИНИ
В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ 75

СОГА Л. В.
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 79

СКОБНІКОВА О. В.
ЛІНГВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПІЛКУВАННЯ СИБЛІНГІВ У СІМЕЙНИХ КІНОТЕКСТАХ 83

ТУР О.Н., ДЕРЕВЯНКО Л. И.
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК ОСОБЫЙ ВИД ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ 88

IRYNA TURCHYN
APPROACHES TO THE RECREATION OF VERBAL IMAGES INTO ENGLISH 92

SVITLANA TSYMBAL
TRANSLATION OF ELECTRICAL TERMINOLOGY FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN 96

NADIYA SHEVERUN, GALINA LEJZJUS
STRUCTURAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH TIME COMPONENT IN ENGLISH,
GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES (BASED ON ECONOMIC TEXTS) 99

ЛУЖЕЦЬКА О. Б.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОНОМАСТИЧНИХ СТУДІЙ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ
МІКРОТОПОНІМІКОНУ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ 104

УДК 811.111'255.2:340.113 (045)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-30

БОЙКО Ю. П., ДОЛИНСЬКИЙ Є. В.
Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

Наукова проблема перекладу англійської юридичної термінології пов'язана, перш за все, із вивченням специфіки офіційно-ділового мовлення, дослідженням тенденцій виникнення та використання термінів у юридичних текстах, виявленням основних способів перекладу юридичних термінів. Важливим критерієм якісного перекладу юридичних текстів є спеціальна підготовка перекладача, його компетентність та ерудиція. Метою дослідження є аналіз існуючої практики і проблем юридичного перекладу, визначення особливостей та способів перекладу англійської юридичної термінології.

Ключові слова: офіційно-ділове мовлення, юридичний переклад,юридичні тексти, англійські юридичні терміни, способи перекладу юридичних термінів.

BOYKO YU., DOLYNSKIY. IE.
Khmelnytskyi National University

TRANSLATION FEATURES OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY IN OFFICIAL BUSINESS LANGUAGE

The scientific problem of English legal terminology translation is connected with specificity studying of official business language, research of origin tendencies and use of terms in legal texts, revealing the basic ways of legal terms translation. An important criterion for quality translation of legal texts is the professional translator training, his competence and erudition. The aim of the study is to analyze the existing practice and problems of legal translation, to determine the features and methods of English legal terminology translation. All legal texts are filled with specific legal terms, abbreviations and idioms. Many of these terms and definitions have a huge variety of interpretations, depending on the context. The activities of a legal translator require special training, skills and abilities. A legal translator must be a universal specialist. The training of a legal translator should cover all types and methods of translation. Legal terms that represent professional concepts in official business language are an essential component of legal texts and one of the main difficulties of their translation given their ambiguity, lack of translation equivalents and national variability of terms. For the correct translation of legal terms it is important to know its word-forming and morphological structure and semantic differences from commonly used words. The main stylistic features of official business, legal texts are: accurate and clear material presentation, the absence of elements of emotional speech. The main emphasis is on the logical rather than the emotional side of the material presentation. Legal vocabulary - is a kind of special vocabulary, because due to the specific communicative-functional orientation. It is at the junction of two language functional styles: official-business and scientific-technical. The translation of official business materials depends on the correct translation of legal vocabulary terms. In our research it is identified the legal terminology ways of translation, namely: loan translation, transcription, equivalent translation, descriptive translation and explication. It is established that legal terms mostly are translated by the method of equivalent translation and loan translation, and the least used method is transcoding.

Key words: official business language, legal translation, legal texts, English legal terms, ways of translation of legal terminology.

Постановка проблеми. В усі часи ділова комунікація була однією з найважливіших складових людського життя. Розвиваються міжнародні економічні зв'язки, з'являються нові технології, розширюються галузі їхнього використання. Як наслідок виділився функціональний стиль ділової документації та ділового мовлення. Спрямування офіційно-ділового мовлення полягає у використанні його у дипломатичній, управлінській діяльності, законодавстві, політиці та багатьох інших сферах людської діяльності. Юристу знання мов потрібне, як правило, для того, щоб уміти обговорювати проблему з клієнтом, розбиратися в документах. Перед перекладачем стає проблема адекватної передачі змісту юридичних документів при перекладі з однієї мови на іншу. Отже, дана робота присвячена розгляду деяких аспектів перекладу юридичних документів у сучасному світі.

Аналіз останніх джерел. Поняття «термін» та його переклад було досліджено у працях Л. П. Білозерської, А. Я. Коваленко, Т. Р. Кияка, А. В. Крижановської, Л. А. Симоненко, С. І. Влахова, С. П. Флорина, Й. Тріра. Прийоми перекладу юридичних термінів у фахових текстах досліджувалися в численних роботах Е. Т. Дерді, І. І. Вакулик, С. М. Нікіфорової, І. М. Гумовської, Н. В. Глинки. Так, у працях В. В. Алімова, С. В. Власенко, В. І. Карабана, В. Н. Комісарова, В. Ф. Назарова, О. А. Шаблій та інших вчених розкривається сутність юридичних термінів, їх класифікація, обгрунтовуються різні підходи щодо способів їх перекладу [18].

Багато науковців вказують на специфіку юридичної мови, а саме: використання юридичних термінів, які співпадають із загальновживаними словами; використання абстрактних понять; вживання архаїзмів, слів грецького і латинського походження; тісний зв'язок мови і права, адже правові поняття і норми можуть виражатися лише засобами мови; тому часто вникають проблеми розуміння між юристами і нехристами не через лексику та мовленнєві структури, а через абстрактність спеціальних юридичних понятійних взаємозв'язків.

Метою дослідження є визначити основні прийоми перекладу юридичної термінології в офіційно-діловому мовлені.

Основними методами аналізу одиниць юридичної документації оригіналу та перекладу є лінгвостилістичний аналіз, комплексний контрастивно-перекладознавчий аналіз із залученням елементів контекстуального й компонентного аналізів.

Виклад основного матеріалу. Лінгвісти дають різні трактування поняття «переклад».

А. В.Фьодоров [14], знаменитий філолог, лінгвіст, автор безлічі наукових праць під перекладом розуміє «по-перше, процес, що скоюється у формі психічного акту і полягає в тому, що мовний твір (текст або усний вислів), що виник на одному – початковому рівні – мові оригіналу, перетворюється на іншу мову – мову перекладу; по-друге, результат цього процесу, тобто новий мовний твір на мову перекладу» [8].

На думку І. С. Алєксєєвой [1], викладача перекладу, перекладача-практика переклад є не що інше, як «перевираження або перекодування тексту, породженого на одній мові, в текст на іншій мові», якщо розглядати мову, як якусь систему кодів. Професор Л. К. Латишев вважає, що переклад – «один з видів людської діяльності, найдосконаліший вид мовного посередництва». Всі ці визначення є вдалі і дають уявлення про суть перекладацької діяльності [8].

Виходячи з теми нашого дослідження, розглянемо офіційно-діловий стиль. «Офіційно-діловий стиль – це сукупність мовних засобів, призначених для регулювання ділових стосунків, спілкування на державно-політичному, громадському, економічному рівні, у законодавстві, сфері управління адміністративно-господарською діяльністю (офіційно-ділова мовна сфера). Він має сферу свого використання та лише йому притаманні ознаки» **[7]**.

В енциклопедичному юридичному словнику обґрунтовується поняття юридичних термінів в такий спосіб: «словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових розпоряджень держави» [6, с. 174]. «Відповідно до положень Енциклопедичного юридичного словника юридичні терміни поділяються на три різновиди по ознаці «зрозумілості» для тієї або іншої частини населення» [6, с. 174].

1) «Загальнозначущі терміни характеризуються тим, що вони вживаються в повсякденному змісті і зрозумілі всім, до цієї групи термінів відносяться, наприклад, *біженець, свідок, працівник; accomplice, accreditation*.

2) Спеціальні юридичні терміни володіють особливим правовим змістом і, видимо, зрозумілі далеко не всім, а лише фахівцям в області права, наприклад, *необхідна оборона, задоволення позову; coerced acquiescence, to retaliate accusation.*

3) Спеціально-технічні терміни відбивають область спеціальних знань – техніки, економіки, медицини і т.п. Очевидно ці терміни повинні бути зрозумілі юристові, який є ще і фахівцем в іншій області, наприклад, *недоброякісна продукція, правила техніки безпеки, non-patentable, nuclear-free»* [6, с. 174].

«У зв'язку з появою нових галузей права, відкриття нових явищ виникають значні труднощі визначення загальнонаукової, загальнотехнічної галузевої і вузькоспеціальної термінології: загальнонаукові і загальнотехнічні терміни – це терміни, які вживаються в декількох галузях науки і техніки» [10]. «Галузеві терміни – це терміни, які вживаються лише в одній галузі знань. Наприклад, *правові норми, прийнятий закон, nugatory»* [10]. «Вузькоспеціальні терміни – це терміни, які характерні для спеціальності даної галузі. Наприклад, *позов, нунціатура, chaplain, charge-sheet»* [6, с. 175].

В умовах, коли потрібно давати назви новим і новим явищам та поняттям, багато загальновживаних слів набувають визначену специфіку. Відбувається спеціалізація їх значення при передачі термінів на іншу мову і уніфікація перекладних еквівалентів. Інколи в текстах зустрічаються слова і словосполучення, які відносяться до різних функціональних систем, тобто різних галузей. «Термін може бути утвореним на основі рідної мови або запозиченим як із нейтрального термінологічного банку (міжнародні греко-латинські терміноелементи), так і з іншої мови, він повинен відображати ознаки даного поняття; значення терміну для спеціаліста рівняється значенню поняття» [6, с. 176].

«Усі терміни по своїй будові поділяються на: 1) прості, які складаються із одного слова: *punish* – наказати; 2) складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *the High Court* – Високий суд; 3) терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *specific performance* – реальне виконання» [6, с. 176].

«Оскільки серед юридичних термінів переважають в основному терміни словосполучення, то вони і являють собою основну проблему при перекладі юридичного тексту» [6, с. 176]. «Взагалі, юридичні терміни мають такі самі шляхи передачі з англійської мови на українську, як і всі інші терміни. Головною проблемою перекладу юридичних термінів та термінів-словосполучень є їхня багатозначність не тільки серед різних галузей науки, але й всередині самої юридичної галузі тексту» [6, с. 179].

«Офіційно-діловий стиль юридичного мовлення, відображений передусім у текстах юридичних документів, характеризується сукупністю таких основних стильових рис (одночасно й вимог до нормативно-правових актів): офіційність, точність, однозначність, стандартизованість (термінології, синтаксичних конструкцій: усталених зворотів, формул, кліше; структури документа), зрозумілість, повнота змісту, логічна послідовність, аргументованість, сувора нормативність на всіх мовних рівнях, настановчо-

інформативний характер приписів, безособовість, узагальненість, стилістична однорідність, емоційноекспресивна нейтральність, відсутність образності та індивідуально-авторських» [5].

«В залежності від типу юридичних документів юридичний переклад ділиться на: 1) переклад законів і нормативно-правових актів і їх проектів; 2) переклад договорів; 3) переклад юридичних меморандумів; 4) переклад апостилю і нотаріальних посвідчень; 5) переклад установчих документів юридичних осіб; 6) переклад довіреностей, доручень» [15, с. 183].

Переклад юридичних документів необхідний як для процедури легалізації різних видів документів, так і для нотаріального завірення. У багатьох випадках необхідний технічний або юридичний переклад, особливостями якого є точність формулювань і збереження понять усіх термінів.

«Переклад документів як правило, виконується письмово – в цьому випадку необхідна постійна наявність документа, що перекладається, у перекладача в процесі роботи. Часто, для перекладу договорів і документів спеціалізованої тематики необхідна робота по редагуванню текстів документів (юридичний переклад) і допомога носія мови для перевірки відповідності діловим нормам написання. При перекладі договорів і різних засновницьких документів застосовується особлива форма для скріпляючого сторінок оригіналу і перекладу» [9].

«В якості робочих джерел інформації перекладачі юридичних текстів часто користуються юридичними словниками, особливо двомовними. До них слід відноситися з обережністю, оскільки в більшості двомовних юридичних словників часто даються варіанти перекладу без вказівки відповідної галузі права, або взагалі такий переклад не має ніякого відношення до права» [4]. Тому на такі загальні двомовні словники, які не відображають термінології права, взагалі покладатися не можна [15, с. 180].

Р. Ф. Проніна [12] пропонує п'ять основних прийомів перекладу багатокомпонентних термінів:

1) переклад за допомогою українських слів і виразів, які дослівно відтворюють слова і вирази англійської мови (так зване калькування);

2) переклад за допомогою використовування родового відмінку;

3) переклад за допомогою використовування різних прийменникових конструкцій;

4) переклад одного з членів словосполучення групою пояснюючих слів;

5) переклад із зміною порядку компонентів атрибутивної групи [16, с. 472-473].

«Складні терміни являють собою стале словосполучення, за яким закріплене певне термінологічне значення» [2, с. 85]. Наприклад: *conclusive notice* – кінцеве попередження*; arrival on departure* – свідчення під присягою. «Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. «Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. Для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а також і словосполучення, що входять до складу складного терміну. Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають між собою компоненти та з головним компонентом терміна-словосполучення» [10].

Характер цих відносин і визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміну. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудування компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного терміну [2, с. 86].

«Прийом опису – передача слова за допомогою поширеного пояснення значення англійського слова. Цей прийом вживається як у випадку відсутності відповідного за значенням слова в рідній мові, так і при поясненні слова у словнику» [2, с. 86]. Наприклад: *«Accrual right* – право на витягнення доходу*; account* – несплачена боргова вимога*; official accusation* – офіційне звинувачення (у скоєнні злочину); *acknowledgment of will* – неофіційне признання заповідачем перед свідком, що може це підтвердити, що підпис під заповітом належить заповідачеві*; on account of whom it may concern* – за рахунок тих, кого це може стосуватись (страхова формула)» [2, с. 86].

«Прийом калькування – переклад англійського слова чи словосполучення за його частинами з наступним складанням цих частин. Такий переклад відтворює англійське слово дослівно [2, с. 88]. Наприклад: *Multiple accredit* – множинне акредитування*; accomplice of attempt* – співучасник у замаху*; according to law* – у відповідності до закону» [2, с. 87].

Оскільки в юридичних звітах та договорах часто використовуються назви різноманітних закладів, юридичних та інших фірм, то при перекладі термінів у юридичному контексті часто використовується такий прийом перекладу як транскрибування.

«Прийом транскрибування – передача літерами рідної мови звучання англійського слова. Тобто це вид спеціального письма, за допомогою якого фіксують вимову усних текстів, а саме передача літерами рідної мови звучання англійського слова. Запис можуть здійснювати з різним ступенем точності, що залежить від потреб того, хто записує. Транскрибування розрізняють залежно від одиниць мови, які записують: для опису звуків використовують звукове, а для опису синтагм і фраз - інтонаційне транскрибування. Наприклад: *Special Systems Industry* – Спешіал Сістем Індастрі» [2, с. 86].

Також, для перекладу складних юридичних термінів та термінів-словосполучень використовується *переклад за допомогою використання різних прийменників.* Наприклад: *Accreditee person* – особа, в присутності якої виконується акредитування*; to acknowledge the compliment* – відповісти на почесті;

acquisition by conquest – заволодіння майном шляхом захоплення [2, с. 87].

Проведемо аналіз двокомпонентних термінів. Наприклад:

1) *The Home Office* – двоскладовий термін, що складається з прикметника та іменника, слова якого є загальновживаними, але в поєднанні дають нове значення, створюють термін. При перекладі значення слова *Home* змінюється, оскільки воно залежить від головного компоненту словосполучення *Office.* Отже *Home* перекладатиметься відповідно до значення *Office.* Слово *Home* ми перекладаємо групою пояснюючих слів. При цьому змінюється зв'язок між компонентами словосполучення (граматичний зв'язок, прилягання) і порядок їх послідовності відповідно до системи мови. При перекладі всього словосполучення ми використовуємо прийом перекладу родовим відмінком. *Home Office* – міністерство внутрішніх справ [3, с. 107].

2)Trial of Offences – двоскладовий термін, компоненти якого зв'язані за допомогою прийменника. Слово *trial* може перекладатися як «суд» або більш розгорнено – «судовий розгляд», і даний варіант найбільше підходить для перекладу нашої термінологічної одиниці. Даний термін ми переклали за допомогою родового відмінку, причому зберегли порядок слів оригіналу. Необхідно зауважити, що при перекладі словосполучення було позбавлено прийменника, отже змінився граматичний зв'язок. *Trial Offences* – судовий розгляд злочинів (правопорушень) [3, с. 107].

*3) Grand of Bail – «*обидва слова є термінами, де *Grand* – основний компонент, *Bail* – залежний, означальний компонент. Даний термін – словосполучення, що складається з двох компонентів, пов'язаних граматично за допомогою прийменника. При перекладі значення слова *Bail* може розкриватися групою пояснюючих слів, як *Grand of Bail* – клопотання про взяття на поруки. Ми зробили переклад за допомогою прийменника і зберегли порядок компонентів оригіналу. *Grand Bail* - клопотання про взяття на поруки» [3, с. 107].

4) «*Suspended sentence* – обидва компоненти є слова загальновживаної лексики, що в сполученнф дають той факт, що слово *sentence* тільки в межах термінологічної галузі – юриспруденції – й у межах цього словосполучення набуває значення – вирок, а *Suspended sentence* – умовний вирок» [3, с. 107].

Перейдемо до аналізу багатокомпонентних термінів, що складаються з трьох слів, тільки одне з яких є терміном.

«В наступному терміні обидва означальні слова відносяться до головного компоненту. Тут не можна виділити другорядної значеннєвої групи як, наприклад, при перекладі багатоскладних термінів з декількома іменниками» [11].

Спосіб перекладу, самий відповідний для даної термінологічної одиниці, – калькування із збереженням порядку слів оригіналу. Напр.:

1) *Independent Public Prosecutor.* Варіант перекладу: *Independent Public Prosecutor* – незалежний народний прокурор [11].

2) *Crime prevention strategy.* Всі слова відносяться до загальновживаної лексики. *Strategy* – означуваний компонент. *Crime, prevention* – означальні слова [11].

3) *Police discipline code*. Під час перекладу цього терміна використовується калькування, що не змінює порядок компонентів. Варіант перекладу: *Police discipline code* – поліцейський дисциплінарний кодекс [3, с. 108; 11].

4) *Criminal Record Office*. Всі слова загальновживаної лексики: *office* – означуваний компонент; *criminal, record* – означальні слова. Трьохкомпонентний термін, з граматичним зв'язком прилягання. Всі слова відносяться до загальновживаної лексики, але формують нове термінологічне значення [11].

В поєднанні зі словом *record, criminal* перекладатиметься не *злочинний,* а *кримінальний*, тобто *criminal record* – кримінальний запис.

Ми застосували прийом перекладу з використанням родового відмінку. Ми також змінили порядок слів і вжили множину слова record в мові перекладу замість однини в мові оригіналу.

Criminal Record Office – відділ кримінальних записів [11].

Приклад термінів, які складаються з чотирьох компонентів. Напр.:

1) «*Drug Trafficking Offences Act* – багатоскладний термін, що складається з чотирьох компонентів. Усі слова загальновживаної лексики. Граматичний зв'язок між словами *Drug* і *Trafficking*, словом *Offences* і словосполученням *Drug Trafficking* та словом *Act* і значеннєвою групою *Drug Trafficking Offences* – прилягання. Оскільки даний термін складається з чотирьох слів, він містить три значеннєві групи, отже три етапи при перекладі. У даному словосполучені *Drug Trafficking Offences Act* головним компонентом є слово *Trafficking, Drug* і *Offences* – означальні слова, хоча в оригіналі означуваний компонент – це слово *Offences*. Змінюючи порядок компонентів оригіналу, маємо, що *Drug Trafficking Offences Act* – злочинна торгівля наркотиками» [3, с. 108; 11].

2) *Criminal Injuries Compensation Scheme* – багатокомпонентний термін, що складається з чотирьох компонентів, загальновживаних слів, які в сполученні формують термінологічну одиницю. Ми бачимо, що калькування не є вдалим засобом перекладу в даному випадку, тому ми перекладаємо *Criminal Injuries* групою пояснюючих слів. Замінивши порядок слів, маємо – збиток, нанесений злочинами [3, с. 108; 11].

Даний термін перекладається за допомогою родового відмінку. Змінюємо порядок слів для

відповідності системі української мови та одержуємо такий переклад: *Criminal Injuries Compensation Scheme* - Схема компенсацій за нанесене ушкодження. Також маємо наступний варіант перекладу *Criminal Injuries Compensation Scheme* – схема компенсацій за завданий збиток, що також перекладається за допомогою родового відмінка і зміною порядку слів [3, с. 108; 11].

3) «*National Drugs Intelligence Unit – б*агатокомпонентний термін, що складається з чотирьох слів, причому *national* і *drugs intelligence* як означення, які виражені прикметниковим і атрибутивним словосполученням, відносяться до головного компоненту» [11].

«Інтерес перекладу даного терміну полягає в тому, що в двох значеннєвих групах головний компонент той самий, а решта складових терміну – означення до *Unit*. Використаємо калькування і маємо: *National unit* – національне об'єднання. Ми розірвали конструкцію поставивши означення поряд з іменником, хоча в терміні вони розділені групою слів» [11].

Отже, характерною рисою юридичних термінів є те, що багато з них складається з простих слів, що є термінами. Цікаво також те, що багато слів у термінах-словосполученнях одержують таке значення, що не зафіксовано в словнику.

Наступною характерною рисою деяких англійських юридичних термінів являється багатозначність. «Найбільш складними для перекладу є терміни, які мають різні значення не тільки у різних галузях науки і техніки, а навіть і в одній галузі. Точне значення терміну в даному випадку можна виявити лише за допомогою контексту та інших понять» [10; 19, с. 164].

Notice: 1) попередження, повідомлення, заява, сповіщення, попереджати, сповіщати; 2) сповіщення про готовність судна до завантаження; нотіс; 3) знання, обізнаність [10].

Charge: 1) обтяження річчі, заставне право, обтягувати заставою; 2) зобов’язання, відповідальність; покладати відповідальність; 3) розпорядження, вимога, доручення; доручати, вимагати; 4) обвинувачення, пункт обвинувачення; звинувачувати; 5) аргументування в позовній заяві у спростуванні передбачуваних доводів відповідача; 6) письмова деталізація вимог сторони стосовно заведеного діла; 7) завершальне звернення судді до присяжних (перед вимовою вердикту); 8) звертання стягнення [10].

Account: 1) рахунок; розрахунок; 2) наложний платіж; несплачена боргова вимога; 3) звіт; робити звіт; пояснювати; 4) позов з вимогою до звіту; 5) відповідати; нести відповідальність [10].

«Таке слово, яке має кілька словникових відповідностей, варіантів, аналогічних йому за значенням, перекладається шляхом відбору варіанта-аналога, який найточніше передавав би значення терміну у залежності від слів, які знаходяться у тісному зв’язку з даним словом. Найбільш тісний зв'язок існує між підметом та присудком, присудком і прямим додатком, означенням і означувальним словом» [10; 13, с. 249].

Наведемо ряд прикладів – термінів з різним значенням: *«Notice in writing* – письмове попередження; *notice to admit* – вимога у зізнанні (з ціллю скорочення витрат по пред’явленню судових доказів); *to give notice to* – повідомляти когось про щось; *to have notice of* – знати про щось; *notice to plead* – вимога надати змагальний папір; *notice to produce* – пропозиція супротивній стороні надати до суду документ; *notice to quit* – попередження наймачу про розірвання договору найма житлового приміщення» [17, с. 321].

Висновки. Проаналізувавши все вищезазначене, можна зробити висновок, що загалом юридичні терміни мають такі самі шляхи перекладу з англійської мови на українську як і всі інші терміни. Головною проблемою перекладу юридичних термінів та термінів-словосполучень є їхня багатозначність не тільки в межах різних галузей науки, але й в самій окремо взятій юридичній галузі. Точне значення терміну в даному випадку можна виявити лише за допомогою контексту та інших термінів, що пов’язані між собою в терміні-словосполученні. В розглянутих нами юридичних текстах ми знайшли велику кількість двоскладових термінів і порівняно невелику кількість термінологічних одиниць, що складаються з трьох і більше компонентів. Характерною особливістю юридичної термінології є те, що в ній є багато простих слів, які не являються термінами. Виходячи з цієї особливості, близько 70% проаналізованих нами термінів перекладаються калькуванням або ж за допомогою родового відмінку.

Перспективи дослідження полягають у подальшому обґрунтуванні способів перекладу галузевих термінів у сфері медицини. Визначення основних рис текстів, насичених специчною термінологією. Встановлення основних вимог, яким повинен відповідати якісний переклад тематичних текстів.

Література

1. Алексеева И.С. Текст и перевод: вопросы теории. Москва: Международные отношения, 2009. – 181 с.

2. Грабар Т.В. Особливості перекладу англомовних складних юридичних термінів. Наукові записки ХЕПУ, № 1(14), березень 2013 р. ст. 82 – 89. URL: https://library.hepu.edu.ua/fileadmin/publishing/Scientific_Notes_HEPU/2013/Scientific%20Notes%202013%20v%201%20%2882-89%29.pdf (дата звернення: 18.11.2020).

3. Григоренко Н. М. Особливості перекладу юридичних багатокомпонентних термінів. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2011. – Вип. 23. – С. 104-110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvnz_2011_23_14 (дата звернення: 20.11.2020).

4. Лінгвокультурні особливості перекладу англійських юридичних термінів українською мовою. URL: https://www.bestreferat.ru/referat-211702.html (дата звернення: 7.11.2020)

5. Мова права і мова закону. Юридичний текст. URL: http://jurfak.univer.kharkov.ua/studentu/newlections/Tema_3_Pravnicha_lingvistika.pdf (дата звернення: 17.11.2020)

6. Нікіфорова С. М. Особливості юридичної термінології в англійській мові. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». Випуск 19, 2012 р. С. 173–179. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpkhnpu_pravo_2012_19_31.pdf. (дата звернення: 20.10.2020)

7. Особливості використання офіційно-ділового стилю при оформленні різного виду ділових документів. URL: https://postulat.info/postulates/dokumentoznavstvo-ta-dilovodstvo/osoblyvosti-vykorystannya-ofitsijno-dilovogo-stylyu-pry-oformlenni-riznogo-vydu-dilovyh-dokumentiv/ (дата звернення: 8.12.2020)

8. Особливості перекладу юридичних текстів. URL: http://ukrefs.com.ua/177599-Osobennosti-perevoda-yuridicheskih-tekstov.html (дата звернення: 17.11.2020)

9. Особливості перекладу юридичних текстів. URL: https://ua-referat.com/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83_%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 9.12.2020)

10. Особливості перекладу юридичної термінології. URL: https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0a65625b3ac68a4d43b88421316d27_0.html (дата звернення: 5.11.2020)

11. Переклад юридичних багатокомпонентних термінів. URL: http://ukrefs.com.ua/page,3,177544-Perevod-yuridicheskih-mnogokomponentnyh-terminov.html (дата звернення: 4.11.2020)

12. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно–технической литературы. – М.: Высшая школа, 1986.

13. Служинська Л. Б. Шляхи передачі економічних термінів німецької мови на українську. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM–2&I21DBN–UJRN&P21DBN–UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD–1&Image_file_name–PDF/Nvchnugf_2014_692-693_74.pdf ст. 247-250 . (дата звернення: 10.11. 2020)

14. Фёдоров А. В. Основы обшей теории перевода. – Изд. 4–е, перераб. и доп, 1983. – С. 123.

15. Чернікова Л.Ф. Переклад як вид мовленнєвої діяльності. Особливості юридичного перекладу. Вопросы духовной культуры – Филологические науки. С. 180–184 . URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92903/41–Chernikova.pdf?sequence–1(дата звернення: 30.11.2020)

16. Чухно Т.В Лінгвостилістичні особливості термінологічних сполучень в англійській мові (На прикладі митного дискурсу). Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Випуск XXIII. – Частина 1. С. 471–478) . URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17246/56-Chuhno.pdf?sequence%E2%80%921 (дата звернення: 15.12.2020)

17. Чепурна О. В. Особливості методичної роботи над англомовними юридичними текстами у процесі перекладу. Вісним Дніпропетровсього університету імені Альфреда Нобеля. Серія «філологічні науки». 2013. № 2 (6) ст. 321–325. URL: https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2013/2/46.pdf ст. 322 (дата звернення: 25.11.2020)

18. Шпак Т., Кравець С. Особливості перекладу юридичної термінології у кінематографічному дискурсі. Факультет іноземних мов. Магістерський науковий вісник. - 2016. - №24. С. 48-51.

19. Яворницька А. М. Особливості перекладу термінів у юридичних текстах [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.–практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – Ч. 2. С. 163–166.

References

1. Alekseeva Y.S. Tekst i perevod: voprosy teorii. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 2009. – 181 s.

2. Hrabar T.V. Osoblyvosti perekladu anhlomovnykh skladnykh yurydychnykh terminiv. Naukovi zapysky KhEPU, # 1(14), berezen 2013 r. st. 82 – 89. URL: https://library.hepu.edu.ua/fileadmin/publishing/Scientific_Notes_HEPU/2013/Scientific%20Notes%202013%20v%201%20%2882-89%29.pdf (data zvernennia: 18.11.2020).

3. Hryhorenko N. M. Osoblyvosti perekladu yurydychnykh bahatokomponentnykh terminiv. Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh. 2011. – Vyp. 23. – S. 104-110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvnz_2011_23_14 (data zvernennia: 20.11.2020).

4. Linhvokulturni osoblyvosti perekladu anhliiskykh yurydychnykh terminiv ukrainskoiu movoiu. URL: https://www.bestreferat.ru/referat-211702.html (data zvernennia: 7.11.2020)

5. Mova prava i mova zakonu. Yurydychnyi tekst. URL: http://jurfak.univer.kharkov.ua/studentu/newlections/Tema_3_Pravnicha_lingvistika.pdf (data zvernennia: 17.11.2020)

6. Nikiforova S. M. Osoblyvosti yurydychnoi terminolohii v anhliiskii movi. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody «PRAVO». Vypusk 19, 2012 r. S. 173–179. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpkhnpu_pravo_2012_19_31.pdf. (data zvernennia: 20.10.2020)

7. Osoblyvosti vykorystannia ofitsiino-dilovoho styliu pry oformlenni riznoho vydu dilovykh dokumentiv. URL: https://postulat.info/postulates/dokumentoznavstvo-ta-dilovodstvo/osoblyvosti-vykorystannya-ofitsijno-dilovogo-stylyu-pry-oformlenni-riznogo-vydu-dilovyh-dokumentiv/ (data zvernennia: 8.12.2020)

8. Osoblyvosti perekladu yurydychnykh tekstiv. URL: http://ukrefs.com.ua/177599-Osobennosti-perevoda-yuridicheskih-tekstov.html (data zvernennia: 17.11.2020)

9. Osoblyvosti perekladu yurydychnykh tekstiv. URL: https://ua-referat.com/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83_%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2 (data zvernennia: 9.12.2020)

10. Osoblyvosti perekladu yurydychnoi terminolohii. URL: https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0a65625b3ac68a4d43b88421316d27_0.html (data zvernennia: 5.11.2020)

11. Pereklad yurydychnykh bahatokomponentnykh terminiv. URL: http://ukrefs.com.ua/page,3,177544-Perevod-yuridicheskih-mnogokomponentnyh-terminov.html (data zvernennia: 4.11.2020)

12. Pronyna R.F. Perevod anhliyskoi nauchno-tekhnicheskoy literatury. – M.: Vysshaya shkola, 1986.

13. Sluzhynska L. B. Shliakhy peredachi ekonomichnykh terminiv nimetskoi movy na ukrainsku. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM–2&I21DBN–UJRN&P21DBN–UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD–1&Image_file_name–PDF/Nvchnugf_2014_692-693_74.pdf st. 247-250 . (data zvernennia: 10.11. 2020)

14. Fedorov A. V. Osnovy obshei teoriyi perevoda. – Yzd. 4–e, pererab. i dop, 1983. – S. 123.

15. Chernikova L.F. Pereklad yak vyd movlennievoi diialnosti. Osoblyvosti yurydychnoho perekladu. Voprosu dukhovnoi kulturu – Fylolohycheskye nauky. S. 180–184 . URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92903/41–Chernikova.pdf?sequence–1(data zvernennia: 30.11.2020)

16. Chukhno T. V Linhvostylistychni osoblyvosti terminolohichnykh spoluchen v anhliiskii movi (Na prykladi mytnoho dyskursu). Aktualni problemy slovianskoi filolohii. – 2010. – Vypusk XXIII. – Chastyna 1. S. 471–478) . URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17246/56-Chuhno.pdf?sequence%E2%80%921 (data zvernennia: 15.12.2020)

17. Chepurna O. V. Osoblyvosti metodychnoi roboty nad anhlomovnymy yurydychnymy tekstamy u protsesi perekladu. Visnym Dnipropetrovsoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia «filolohichni nauky». 2013. # 2 (6) st. 321–325. URL: https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2013/2/46.pdf st. 322 (data zvernennia: 25.11.2020)

18. Shpak T., Kravets S. Osoblyvosti perekladu yurydychnoi terminolohii u kinematohrafichnomu dyskursi. Fakultet inozemnykh mov. Mahisterskyi naukovyi visnyk. - 2016. - #24. S. 48-51.

19. Yavornytska A. M. Osoblyvosti perekladu terminiv u yurydychnykh tekstakh [Tekst] : materialy KhV Vseukr. nauk.–prakt. konf. (Kyiv, 28 lystop. 2019 r.) : u 2 ch. / [redkol.: V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskyi ta in.]. – Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 2019. – Ch. 2. S. 163–166.

УДК 82.0 + [821.111: 82-31: АТКІНСОН]
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-31

БЕЛІМОВА Т. В.
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

МНОЖИННА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ЯК СПОСІБ КОНСТРУЮВАННЯ ТЕКСТУ (РОМАН КЕЙТ АТКІНСОН «ЖИТТЯ ЗА ЖИТТЯМ»)

У статті проаналізовано роман сучасної британської письменниці Кейт Аткінсон «Життя за життям» (2013) із погляду memory studies (досліджень пам'яті). З'ясовано, що за своїми особливостями текстова структура твору поєднує ознаки до палімпсесту, лабіринту, архіву і місця пам'яті. «Життєписи» Урсули Тодд існують паралельно в часі й просторі, що це дає змогу авторці, відтворюючи індивідуальні спогади, зобразити широкий горизонт колективної пам'яті.

Ключові слова: архів, колективна пам'ять, індивідуальна пам'ять, спогад, місце пам'яті, палімпсест.

BELIMOVA T.
Shevchenko Institute of Literature of the NASU

MULTIPLE INTERPRETATION OF MEMORY AS A TOOL OF TEXT CONSTRUCTION ("LIFE AFTER LIFE" NOVEL BY KATE ATKINSON)

The article analyses the "Life after Life" novel (2013) by contemporary British writer Kate Atkinson in terms of memory studies. The textual structure of the work was found to fluctuate between the definitions of palimpsest, labyrinth, archive and place of memory. Ursula Todd's "biographies" coexist in time and space, which allows the author to depict a wide horizon of collective memory through recreation of individual memories.

Separately, the palimpsest structure of the novel is studied according to the thematic principle (World War I, World War II, Spanish flu pandemic 1918, coming to power of the Nazis in Germany in 1934, interwar life of Ursula Todd, Battle for Britain 1939-1941, post-war life of Ursula etc.). The mechanism of "switching memories" is analysed: amnesia / flashbacks, sleep / awakening, functional and accumulative memory, latent memory or preventive forgetting. The boundaries of cultural archive represented in the novel are outlined.

The "Life after Life" novel is one of the most important among the creative works by Kate Atkinson. The genre features of the work comply with the definition of alternative history, when the outline of real events of the past is taken as a basis story. The writer presents the work as an archive, which has a direct connection with what was really happening in Britain and in Europe in general during the twentieth century. The author creates a kind of memory place, where the traumatic memories are displayed. With the multiplicity of lives of her main character, she covers the experience of many people, which is incomparable with the fate of one person. With the help of multiplied personality of Ursula Todd, through many of her biographies (life after life) Kate Atkinson created a kind of archive that includes main historical milestones. This is an author's interpretation of the events and dates that influenced the formation of Britain in the inter-war decades and the post-war time. This original technique helped to realize the idea of recreating the place of time, which promotes the healing of the wounds of time by telling about the traumas of the past.

Key words: archive, collective memory, individual memory, recollection, place of memory, palimpsest.

XX і XXI століття в історії людства позначені стрімкими глобальними процесами, що стосуються всіх сфер людської комунікації та діяльності. Насамперед ідеться про катастрофічну зміну колективної свідомості, ураженої травмами Першої і Другої світових війн, яка рефлексує й перебуває в болісних пошуках нової колективної ідентичності, зосібна, ідеться й про національну ідентичність. Тема моїх студій безпосередньо пов'язана із сучасною британською літературою, де проблеми *ран часу та терапії спогадів, травматичного минулого й метафор пам'яті, архіву та накопичення, амнезії та пригадування* досить часто стають предметом осмислення, оприявнюються в художній прозі. Ідеться, зосібна, про творчість таких митців, як Джоан Гарріс («Шоколад», 1999, «П'ять четвертинок апельсина», 2001), Кадзуо Ішіґуро (романи «Художник хиткого світу», 1986, «Залишок дня», 1989), Гілярі Мантел (романи «Вулфголл», 2009, «Везіть тіла», 2012) та ін. Серед них чільне місце по праву належить Кейт Аткінсон (Kate Atkinson, 1951).

Надважливе завдання сучасної гуманітаристики – це фіксація й осмислення іншого образу світу, коли у формуванні колективної пам'яті індивідуальні спогади набувають першочергового значення. Аляйда Ассман завважує: актуалізація *memory studies (досліджень пам'яті)* відбувається в розрізі «загального повернення мистецтва до тематики пам'яті, що розпочалося в 1970-х роках і стало домінантним у 80-х. Причому ця хвиля пам'яті в мистецтві досі не досягла кульмінації, тож слід замислитися над тим, як це захоплення пам'яттю розвиватиметься далі» [1, 376]. Саме в цей час пам'ять стає об'єктом міждисциплінарних досліджень. Багато європейських учених розвинули ідеї Моріса Альбавакса [11], пов'язанні з поняттям *колективної пам'яті,* зокрема йдеться про студії Аляйди і Яна Ассманів [1; 2], П'єра Нора [6], Поля Рікера [10] та ін. Українські літературознавці долучили власні дослідження до міждисциплінарного корпусу із вивчення пам'яті, зостановившись на таких поняттях, як *постколоніальна травма, рана часу, місце пам'яті* тощо. Ідеться про наукові пошуки Тамари Гундорової [4], Ірини Колесник [5], Ярослава Поліщука [8], Оксани Пухонської [9] та ін. *Memory studies* в українському літературознавстві набувають нової актуальності з огляду на мистецьку практику, що демонструє інтерес до спогадів як до

образів-кореляторів із минулим, по-новому прочитує головні події історії, формує ідеали, співзвучні з колективною свідомістю.

Завдання цього дослідження полягає в аналізі текстової структури роману Кейт Аткінсон «Життя за життям» («Life after life», 2013) з огляду на кореляцію з колективною пам'яттю та культурним архівом англійського суспільства, сформованими впродовж XX століття. Такий задум спонукав окреслити наступні завдання:

- Дослідити палімпсестову структуру роману за тематичним принципом (Перша світова війна, Друга світова війна, (пандемія іспанського грипу 1918 року, прихід до влади нацистів у Німеччині 1934 року, міжвоєнне життя Урсули Тодд, Битва за Британію 1939-1941 років, повоєнні будні Урсули Тодд тощо).
- Проаналізувати дієвий механізм «перемикання спогадів» (амнезія / пригадування, сон / пробудження, функціональна і накопичувальна пам'ять, латентна пам'ять або запобіжне забування).
- Окреслити межі культурного архіву, репрезентованого в романі.

Творчість сучасної британської письменниці Кейт Аткінсон поки маловідома широкому читацькому загалу в Україні. Водночас ім'я письменниці знане у світі сучасної літератури, а її твори відзначені багатьма престижними преміями, зокрема, «1995 Book of the Year», «New Whitbread Awards» (1995), «Costa Book Awards» (2013, 2015). Кейт Аткінсон – авторка романів, які вже стали світовими бестселерами («За лаштунками в музеї» (1995), «Життя за життям» (2013), «Руїни Бога» (2015), «Розшифровка» (2018); також її перу належать кримінальні трилери про кембриджського детектива Джексона Броуді, об'єднані в серію книжок під загальною назвою «Злочини минулого» (2004-2019).

Роман «Життя за життям» по праву вважають одним із найвагоміших у творчому доробку Кейт Аткінсон. Жанрові ознаки твору збігаються із визначенням *альтернативної історії,* коли за основу взято канву справжніх подій минулого, утім, певні з них вилучено й замінено вигаданими, що порушує усталені причинно-наслідкові зв'язки й утворює інший варіант теперішнього життя (паралельна картина нашого сучасного світу). Така переписана історія відсилає нас до жанрів фантастики, водночас письменниця презентує *твір-архів* (архів знань минулого), який має безпосередній зв'язок із тим, що відбувалося насправді в Британії і загалом у Європі впродовж XX століття. Авторка формує своєрідне *місце пам'яті*, де відображені травматичні спогади (Перша і Друга світова війна, пандемія іспанського грипу 1918 року, прихід до влади нацистів 1934 року) і за допомогою множинності життів своєї героїні охоплює досвід багатьох, неспівмірний з долею однієї людини. Фантастичні події роману Кейт Аткінсон, імітуючи справжні спогади (свідчення очевидців), складають химерне плетиво. Вони накладаються один на одного та формують експериментальний наратив, що відтворює безкінечне проживання тих самих обставин тією ж самою персонажкою на тлі історії, розширеної до «лінії горизонту» (Лондон і загалом Великобританія, Париж і Франція, Мюнхен і Німеччина). Ідеться про головну героїню роману Урсулу Тодд. Авторка має на увазі персонажа-функцію, схожого на манекен, на котрий приміряє різні соціальні ролі з можливих у британському суспільстві (донька, дружина, домогосподарка, коханка, мати, асистентка, держслужбовиця, чергова загону протиповітряної оборони тощо), зберігаючи певний набір сталих обставин (ім'я і прізвище, дата народження, родина, батьки, брати й сестри, родинна садиба «Лисячий закут»). Урсула Тодд змушена проживати *життя за життям*, щоразу змінюючи власний шлях і формуючи нове розгалуження сюжету, відтак можемо говорити і про жанрові ознаки *твору-лабіринту*. На відміну від альтернативної історії у її класичних вимірах роман Кейт Аткінсон репрезентує *множинність альтернативних історій*, які творять своєрідний *твір-палімпсест*, де шари пам'яті накладаються й частково ретушують те, що вже відбулося.

В «Енциклопедії наукової фантастики» [12] твори Кейт Аткінсон кваліфікують як «genuine examples of twenty-first century Fantastika» («справжні приклади фантастики двадцять першого століття»), а роман «Життя за життям» – «series of Parallel Worlds» («серія паралельних життів»). Таке переплетення паралельних світів – реального й вигаданого, властиве художньому тексту, можна співставити з явищем магічного реалізму в літературі. Фантастичне оприявнюється на всіх рівнях текстової структури роману, втім, ідеться насамперед про експеримент зі структурою тексту, що балансує на «тонкій межі між вигадкою та реальністю, текстом і світом» [7, 73]. Письменниця відмовляється від лінійної структури оповіді, а імітує *ризому*: роман складається з понад двадцяти оповідей, пов'язаних із життєписом Урсули Тодд. Кожне з таких сюжетних відгалужень розпочинається в тому самому вихідному пункті (11 лютого 1910 року – дата народження головної героїні), який можна умовно розмістити в центрі культурного архіву, що його моделює авторка. Кожен із наративів тексту експлуатує ті самі художні образи (Урсула Тодд і її родина, їхнє близьке оточення, Британія першої половини XX століття, Німеччина 1930-1940-х років і т.д.), складаючи щоразу інший оповідний пазл. Це схоже на дитячу гру в калейдоскоп, коли набір тих самих скелець за допомогою поворотів спеціального тубусу може творити нові й нові візерунки – до безкінечності. Відтак ці уривчасті біографії Урсули, розказані завжди по-новому, не складають певну хронологічну послідовність, а існують паралельно в часі, ніби йдеться про суміжні реальності, що ніколи не перетнуться. Сама Кейт Аткінсон говорить про *«нециклічний час»* [3, 481], протиставлений звичайному ходу історії.

Пам'ять у романі «Життя за життям» прихована, латентна. Вона пов'язана з авторським задумом, із декларованою *«неможливістю знання»* [3, 79]. Механізм пригадування зумовлений побутовими речами, які

поступово, крок за кроком, повертають Урсулі спогади, сполучені з попередніми / паралельними біографіями: «<…> memoire involontaire набуває свого визначення від глибинної моделі пам'яті <…> Просте відчуття смаку, збуджене ковтком чаю з м'яким шматком тістечка, може цілком несподівано поновити зв'язок із прихованим шаром спогадів <…> Оповідач тут на якусь мить долає стан людини як істоти часової, він переживає мить анамнези, містичного апокатастазису, момент усього в усьому, довершеної присутності, відшкодування всіх частин і членів, утрачених із плином часу (re-membering)» [1, 173]. Речі й деталі допомагають долати прояви амнезії. Урсула бачить сходи у рідному будинку, власні кімнату й ліжко, ляльку, подаровану на Різдво та інші предмети, що виконують умовну роль «тумблеру» (перемикача свідомості на спогади), й передчуває події, які відбулися / відбуваються у паралельних / прожитих сюжетах. Механізм повернення спогадів пов'язаний із побутом: буденні речі, дії, елементи інтер'єру, загалом оточення виконують роль сигналу до пригадування в магічному ритуалі повернення пам'яті. Авторка робить повсякденність (навіть рутинність із погляду історії) агентом уяви, що активізує пам'ять, під'єднує її до особистого архіву і змушує пригадувати причини катастроф, що вже відбулися в паралельних життєписах (прогулянка на пляжі, яка скінчилася нещасним випадком – загибеллю Урсули; покоївка, яка збирається на побачення і не підозрює, що заразиться від нареченого іспанським грипом, помре сама, а разом із нею загинуть і молодші діти Тоддів, уражені вірусом і т.д.). Урсула сприймає спогади за знамення й намагається змінити обставини (не піти на пляж; штовхнути покоївку зі сходів, аби та не змогла піти на побачення), щоб уникнути майбутніх трагедій. Утім, запобігти усім смертельним загрозам неможливо, бо письменниця, як справжній деміург, вигадує все нові й нові.

Пам'ять і спогади Урсули Тодд корелюють із неусвідомленими бажаннями уникнути згубних наслідків слів і вчинків, уже вимовлених і пережитих, але стертих і переписаних по-новому всевладною авторською свідомістю. Сильвія, мати Урсули, називає це *дежавю*. Вона тлумачить дивні бажання і вчинки доньки як прояви психічного розладу. Пізніше у кількох біографіях міс Тодд виникає доктор Келлет, літній психіатр, покликаний захистити героїню від неї ж самої. Кейт Аткінсон укладає в уста психотерапевта підказку, адресовану героїні: на одному з сеансів психотерапії доктор пояснює Урсулі, що вона переживає реінкарнацію, яка, своєю чергою, робить її пам'ять фрагментарною, витісняючи *індивідуальну пам'ять* на користь *колективної.* Ідеться переважно про *травматичний досвід,* про так звані *рани часу.* Авторка колекціонує такі травми з проєкцією на жіночій досвід: зґвалтування, підпільний аборт, переслідування сексуального маніяка, позашлюбні стосунки; алкоголізм, домашнє насилля, агресія у шлюбі; голод, злиденне існування, бомбардування і втрата рідних під час Другої світової війни; нещасливе материнство, невиліковна хвороба дитини, що призводить до ранньої смерті, нещасний випадок із дитиною; трагічне або невзаємне кохання тощо. Загалом у жодній зі своїх біографій Урсула Тодд не може бути щасливою, досягти гармонійного існування попри зміну обставин і власне бажання уникнути катастроф, сигнали про які вона отримує з паралельних життєписів у вигляді нечітких спогадів / прозрінь / одкровень. Письменниця ніби стверджує, що XX століття не лишає шансів на те, щоб бути щасливим: рани часу, ніби пастки, чатують на кожного, хто народився в цьому хронотопічному вимірі.

Письменниця робить механізм накладання життєписів Урсули Тодд максимально прозорим, використовуючи для цього як своєрідні опори хронологію дат, котрі збігаються з основними подіями в родині Тоддів і їхньому близькому оточені, а також історичні зрушення, котрі вплинули на хід життя Європи і світу. По завершенню певного життя авторка змушує героїню переживати деструктивну амнезію, відтак спогади про паралельне / попереднє існування стають відчуженими (так ніби все трапилося не з самою Урсулою). Пригадування, зазвичай болісне, споріднене з патологічними психічними станами, часто відбувається на межі сну / пробудження, не усвідомлено, а радше інтуїтивно. Відтак між накопичувальною пам'яттю й функціональною утворюється неподолана прірва: Урсула, маючи досвід, не може скористатися ним, бо спогади архівуються, проте лишаються законсервованими, закритими для згадування, існують на рівні неясних і розпливчастих силуетів. Індивідуальний досвід персонажки, виробляючись у паралельних життєписах, формує колективну пам'ять, що, по суті, нагадує рух вулицею з одностороннім рухом, оскільки індивідуальна пам'ять весь час вимикається за допомогою запобіжного забування. Принцип художнього зображення, використаний у романі «Життя за життям», нагадує архівування спогадів і формування колективної пам'яті: «Архів – це колективний накопичував знань, що виконує різноманітні функції. При цьому, як і у разі будь-якого накопичувача, особливу роль відіграють три показники: консервація, відбір і доступність» [1, 367]. Однак життєписи Урсули Тодд, запропоновані читачеві як окремі завершені історії, доступні для огляду лише читачам. Сама ж героїня не може ані пригадати здобутий досвід, ані скористатися ним. Водночас архів роману корелює з колективною пам'яттю. Його можна уявити у вигляді схеми, де центральна подія – народження Урсули Тодд, а кожен із життєписів героїні приведе читача до *місця пам'яті*, прикметного для історії Великобританії і людства загалом:

Кейт Аткінсон у своєму романі «Життя за життям» ставить перед собою, здавалося б, непосильне завдання зобразити найширший спектр проблем, пов'язаних із колективною пам'яттю британців з огляду на травматичний досвід XX століття. Очевидно, що лінійна структура тексту і звична побудова сюжету в цьому випадку не дали б змоги авторці висловити задумане й створити масштабне полотно історії, зокрема й альтернативної. Ідеться про «підозру до застарілого наївного реалізму і скептицизм щодо розуміння мистецтва як мімезису» [7, 73], що їх усе частіше демонструють сучасні автори. Кейт Аткінсон за допомогою розтиражованої особистості своєї героїні, через безліч її життєписів (життя за життям) створила своєрідний архів, де зібрано основні історичні віхи (ідеться, звісно, про авторську інтерпретацію подій і дат), що вплинули на формування Великобританії міжвоєнних десятиліть і повоєнного часу. Такий оригінальний авторський прийом допоміг утілити задум, пов'язаний із відтворенням *місця часу*, що корелює з *колективною пам'яттю*, апелює до знаків національної ідентичності, сприяє загоєнню *ран часу* шляхом проговорення травм минулого.

Література

1. Ассман Ал. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. із нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2014. 440 с.

2. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / пер. с нем. М. Сокольской. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 368 с.

3. Аткінсон К. Життя за життям: роман / пер. з англ. Я. Стріха. Київ : «Наш формат», 2018. 504 с.

4. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с.

5. Колесник І. Концепт «пам'ять» як аналітична структура: український вимір. Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. Вип. 3. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. С. 171-181.

6. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. із фр. А. Рєпи. Київ : ТОВ «Видавництво "КЛІО"», 2014. 272 с.

7. Підопригора С. Українська експериментальна проза XX – початку XXI століть: «неможлива» література: монографія. Миколаїв : Іліон, 2018. 392 с.

8. Поліщук Я. Ревізії пам'яті: літературна критика. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2011. 216 с.

9. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті. Монографія. Київ : Академія, 2018. 304 с.

10. Рікер П. Історія та істина / пер. із франц. В. Шовкун. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2001. 396 с.

11. Хальбвакс М. Коллективная и историческая пам'ять. Неприкосновенный запас. 2005. № 2-3 (40-41). URL: http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html

12. Atkinson, Kate (2019) Encyclopedia of Science Fiction, The. Retrieved from https:// http://www.sf-encyclopedia.com/entry/atkinson_kate

References

1 Assmann Al. Prostory spogadu. Formy ta transformaciyi kul'turnoyi pam'yati / per. iz nim. K. Dmytrenko, L. Doronicheva, O. Yudin. Kyiv : Nika-Centr, 2014. 440 s.

2. Assmann Ja. Kul'turnaya pamyat' : Pis'mo, pamyat' o proshlom i politicheskaya identichnost' v vysokih kul'turax drevnosti / per. s nem. M. Sokol'skoj. Moskva : Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2004. 368 s.

3. Atkinson K. Zhyttya za zh`ttyam: roman / per. z angl. Ya. Strixa. Kyiv : «Nash format», 2018. 504 s.

4. Hundorova T. Tranzytna kul'tura. Symptomy postkolonial'noyi travmy : statti ta eseyi. Kyiv : Grani-T, 2013. 548 s.

5. Kolesnyk I. Koncept «pamyat'» yak analitychna struktura: ukrayins'kyj vymir. Nacional'na ta istorychna pamyat': Zb. nauk. pracz'. Vyp. 3. Kyiv : DP «NVCz «Priorytety», 2012. S. 171-181.

6. Nora P. Teperishnye, naciya, pamyat' / per. iz fr. A. Ryepy. Kyiv : TOV «Vydavnyctvo "KLIO"», 2014. 272 s.

7. Pidopryhora, S. Ukrains'ka eksperymental'na proza XX – pochatku XXI stolit': «Nemozhlyva» literatura. Mykolaiv, 2018. 392 s.

8. Polishuk Ya. Reviziyi pamyati : literaturna krytyka. Luc'k : PVD «Tverdynya», 2011. 216 s.

9. Puxons'ka O. Literaturnyj vymir pamyati. Monografiya. Kyiv : Akademiya, 2018. 304 s.

10. Riscoer P. Istoriya ta istyna / per. iz. fr. V. Shovkun. Kyiv : Vydavnychyj dim «KM Akademiya», 2001. 396 s

11. Halbvaks M. Kollektivnaya i istoricheskaya pamyat'. Neprikosnovennyj zapas. 2005. # 2-3(40-41). URL: http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html

12. Atkinson, Kate (2019) Encyclopedia of Science Fiction, The. Retrieved from https:// http://www.sf-encyclopedia.com/entry/atkinson_kate

УДК 821.09(4) [«653»+821.161.2.09(477):177.1]:808.53(046) «159/160»
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-32

ДУБІНІНА К. А.
Хмельницький національний університет

ЛИЦАРСЬКА ТРАДИЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ФЕНОМЕН ЛИЦАРСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛЕМІЧНІЙ ПРОЗІ КІНЦЯ XVI – ПОЧТАКУ XVII СТОЛІТЬ

У статті подано порівняльний аналіз такого явища як лицарська традиція в контексті європейської середньовічної літератури та української полемічної літератури кінця XVI – початку XVII століття. Розкрито проблему походження, існування, розвитку лицарської традиції як в середньовічній європейській літературі так і в українській полемічній та бароковій зокрема. Розглянуто особливості функціонування цієї традиції її ознаки, крізь культурну, соціальну та жанрову специфіку кожної означеної в дослідженні доби та національної культури. В дослідженні визначені вектори можливого розширення даної наукової розвідки, щоб отримати більше потрібних доказів, фактів для підтвердження визначеної думки, її конкретизації, або ж заперечення.

Ключові слова: лицарство, лицарська традиція, середньовічна література, полемічна література, куртуазний роман, куртуазна лірика, лицарський роман.

DUBININA K.
Khmelnytsky National University

CHIVALRY TRADITION IN THE EUROPEAN MEDIEVAL LITERATURE AND CHIVALRY PHENOMENON IN THE UKRAINIAN POLEMICAL PROSE OF THE END OF XVI – BEGINNING OF XVII CENTURIES

In the article the author attempts to elaborate on the problem and the notion of chivalry tradition, characteristic of the medieval European literature as well as on peculiarities of its development and its re-thinking in the Ukrainian polemical prose of XVI –XVII centuries. Besides, basing on the respectful historical, philological and cultural sources the author substantiates chivalry importance in culture and literature, the durability of the tradition from the middle ages to modern times.

The article provides comparative analysis of chivalry tradition in the context of the European medieval literature and the Ukrainian polemical prose of the end of XVI - beginning of XVII centuries as an essential study aspect. Furthermore, the article deals with the problem of chivalry tradition origins in both the medieval European literature and the Ukrainian polemic prose, baroque in particular. The functioning of the tradition and its indication peculiarities are studied through the cultural, social and genre specific character of each identified time period in each of the mentioned national cultures.

The article exposes mental and ethical criteria taken by the Ukrainian chivalry tradition and the ways how it has formed its own philosophy of the mentioned phenomenon. In particular, the author has determined common origin of the chivalric code and moral ideal for the medieval European and polemic Ukrainian literatures: antique, biblical, cultural and historic, where the latter is extremely important as it creates special features for the phenomenon depiction and individual development paths for each national culture.

The research determines vectors for possible extension of the discussed scientific study in order to receive more required proofs and facts in support of the provided thoughts, its concretization or objection.

Key words: chivalry, chivalric tradition, medieval literature, polemical literature, courtesy novels, courtesy poetry, chivalric romance.

Постановка проблеми. Тема лицарства, як відомо, одна з найпоширеніших тем в середньовічній європейській літературі. Також вона відзначається тяглістю традиції, адже черпає своє натхнення з героїчного епосу (що стосується оповідей про військові походи, описів баталій, перемог, поразок та романтизацією героїки загалом) та частково з античного епосу і філософських етичних концепцій Давньої Греції (що стосується характеристики та морального образу лицаря, правителя, можновладця, того, хто завжди на виду у суспільства). І, безперечно, тут так само не можна оминути і вплив християнства, яке намагалося детермінувати гріховне та святе в межах лицарського обов'язку та кодексу, ба більше, навіть сформувати гріхи, які характерні лицарству та знаті в контексті світського життя. Тож цілком виправданою є думка, що незважаючи на здавалося досліджувану тему в європейському літературознавстві, критерії, походження лицарської традиції не є очевидними. Літературознавці давно простежили зміщення культурних періодів в українські літературі в порівнянні з європейською. Тому і різні філософські, культурні, соціальні традиції проявлялися в європейські та українській літературі в різний історико-культурний період. Від так, лицарську традицію ми простежуємо і в українській культурі, особливим чином в полемічній прозі за специфікою жанру. Нас цікавить етимологія та особливості лицарської традиції в українському культурному просторі в контексті загальноєвропейської традиції. Це дозволить підкреслити, як унікальність української літератури, так і те, що вона розвивалася в середині загального літературного світового та європейського процесу, доповнюючи його та розвиваючи. На основі дослідження лицарської традиції в літературі та культурі, ми можемо відстежити і окреслити особливості філософського сприйняття дійсності людини того чи іншого часу і особливості світовідчуття українського етносу у порівняні з німецьким, французьким тощо.

Дане дослідження важливе і для з'ясування тяглости філософії лицарської культури, яка саме її особливість розвинулася в українській літературі, адже за певними ознаками та загалом історичними розвідками, вона виринула досить сильно в соціально-політичному житті козацтва та як низка теоретичних норм в полемічній літературі і геральдичній поезії XVI-XVII ст. Очевидно, що лицарська традиція пройшла довгий шлях в діахронному та синхронному розрізі історії, і, забігаючи на перед, варто зазначити, що її ознаки та характеристики доволі неоднозначні і не прозорі, тому в нашому дослідженні ми хочемо щільніше наблизитися до розкриття особливостей цієї традиції в європейській літературі середньовіччя та бароковій полемічній літературі в Україні.

Основні дослідження та публікації на які опираємося. В аспекті історії питання лицарства як явища та традиції, а також в аспекті глибокого огляду теоретичних праць, серед європейських дослідників лицарського кодексу, ми опираємося на фундаментальну працю Ернеста Роберта Курціуса «Європейська література і латинське середньовіччя» та Жака Ле Ґоффа «Середньовічна уява». Щодо історії лицарства, природи походження, еволюцію та формування власне української парадигми явища, опираємося на працю Наталії Яковенко «Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття» та В'ячеслава Потоцького, Валерія Семенко «Шляхта. Честь та гонор: факти, міфи, коментарі». У статті ми також орієнтуємося на загальні дослідження лицарської літератури Європи, особливо беремо до уваги працю Болеслава Кучинського «Лицарська література західноєвропейського феодального суспільства XII-XIII століть».

Мета дослідження – з'ясувати чи поняття лицарська традиція характерна середньовічній європейській літературі та українській полемічній літературі XVI-XVII ст. Які морально-етичні критерії перейняла українська лицарська традиція, яким шляхом та як сформувала власну філософію даного явища.

Виклад основного матеріалу. Важко обрати більш відоме соціально-політичне явище, що так яскраво описане в історії, казках, легендах, піснях та поезії, ніж лицарство. Звичайно тут хтось може не погодитися з тим твердженням, що лицарство - соціальне явище, бо це певний пласт будови ієрархії феодальних держав. Та все набагато глибше, адже ця військова формація доволі часто керувала державами та їх правителями – хто має зброю, той має владу. Лицарство часто змінювало хід історії, адже це та зброя, від переходу якої, чи то до церкви, чи то до світської влади, залежало співвідношення сил в тому чи іншому державному рішенні. Тож лицарство в добу Середньовіччя, це і військо і влада. Більше того, лицарство в обох його аспектах (можновладці та воїни) було виокремлено в середньовічній культурі в певну соціальну категорію, а це вже своєрідне визнання певного типу культури та традиції в середині цієї групи. Б. Кучинський зазначає, що «у житті західноєвропейського феодального суспільства суттєву роль відіграв числений лицарський стан, який створив власну літературу та культуру» [1, с. 38]. Власне цей особливий соціальний стан Ж. Ле Ґофф і описує, посилаючись на проповіді Жака де Вітрі: «Після кліриків і ченців Жак де Вітрі класифікував тих мирян, які в силу їхніх поневірянь – вольних чи невольних, - здається, творять проміжну верству між церковниками і мирянами: прокажені та хворі, бідні та стражденні, люди в жалобі за своїми батьками або друзями, хрестоносці, паломники» [2, с. 234]. І дослідник пояснює, щоб ми не дивувалися такій дивній компанії для лицарів, яку окреслив Де Вітрі, адже «ця категорія охоплює potentes, «можновладці» - термін, яким традиційно позначали знать, аристократів у високому Середньовіччі, в антонімічній парі до paupers, «бідні»» [2, с. 123]. Звичайно це все лише підтверджує популярність цього соціального стану в усіх сферах життя і не варто дивуватися, що лицарська культура загалом вплинула на розвиток середньовічної культури в Європі і залишилася там на довгі століття, з кожним разом виринаючи у нових культурних епохах, течіях та напрямках (Бароко, Романтизм, Неоготика, Необароко), асимілюючись під певні культурні потреби суспільства. Це було щось на кшталт культурного руху, який, як зазначає Ж. Ле Ґофф, посилаючись на твір Жака де Вітрі, який, у свою чергу, в описі лицарських турнірів виділив лицарству спеціальні гріхи (але вони цілком відповідають переліку основних), що обов'язково проявляються на таких турнірах: гординя, заздрість, гнів, ненависть, жадібність, смуток, гурманство та розпуста [2, с. 234].

Тож, якщо є чорне, то є і біле. Якщо є перелік гріхів, які вже були визначенні Церквою як лицарські слабкості, то є і чесноти. Та поки що варто розкрити значення ролі традиції проведення лицарського турніру. Як вказує нам у своїй проповідях Жак де Вітрі, «турнір є явищем куртуазним: лицар бере участь в турнірі за для прихильності дами здобути її увагу, симпатію та любов – це вже є явищем гріховним, адже «турнір є справою молодих неодружених лицарі…» [2, с. 238], також турніри називали «школами куртуазії… кожен знає, що в них можна також завоювати любов дами» [2, с. 238].

Але саме це «гріховне явище» спонукало появі цілого літературного напрямку у середньовіччі – куртуазна лірика, яка хоч і перекладається як любовна, але це та лірика, яка прямо пов'язується з лицарством і культом прекрасної дами – лицарська поезія. Годі казати, що суть лицарства як військової течії тут є другорядна, аби прикрасити образ молодого героя і зробити його привабливішим в очах дами. Варто тут додати й те, що в куртуазних творах мала місце і станова боротьба лицарів проти священників, які їх критикували через захоплення турнірами. Ось до прикладу слова Окассена у анонімному французькому лицарському романі «Окассен і Ніколет»: «Що мені робити в раю? … Адже в рай ідуть тільки ті люди, які я вам зараз назву. Туди ідуть старі попи, вбогі і каліки, які день і ніч проводять біля вівтарів та старих склепів, і ті, хто ходить в лахміттях, старих капюшонах, і ті, які босі, голі, і обірвані, хто вмирає від голоду, холоду, спраги і всіляких позбавлень. Всі вони ідуть в рай, але мені з ними там немає що робити. Я хочу потрапити в

пекло, куди ідуть добрі вченні і прекрасні лицарі, що загинули на турнірах або в славетних війнах, і хороші воїни, і вільні люди» [3]. Лише ця фраза містить декілька пунктів, які варті уваги, це критика церкви та її ставлення до всього що творить соціальний, політичний і науковий прогрес (вченні, військові, можновладці). Тут також міститься важлива для нашого дослідження інформація, адже лицарство та воїнів слід відрізняти і ось на це варто звернути особливу увагу, адже в полемічній прозі як Європи (Реформація), так і України (Бароко) це вагомий аспект висвітлюється особливим чином.

В літературознавстві прийнято вважати, що куртуазний роман, лірика традиція зародилися у Франції, а потім поширилися в інші національні традиції. Зрештою усі куртуазні романи мало чим відрізняються контекстом, а лиш національним колоритом і загальним національними духом, що вплинуло на захоплення, чи то «сердечною» темою, чи то військовою, чи то релігійно-патріотичною. Така єдність пояснюється єдиним літературним простором Середньовічної Європи – латиська література. Вона і накладала свої кліше, але дала можливість певним морально-етичним кодексам перейти з Античності в середньовічні ціннісні орієнтири Високої літератури, а через неї і до Низької. І як зазначає Е. Р. Курціус, окреслюючи характер середньовічної літератури Франції та Німеччини: «Хоч на початках і ще доволі тривалий час обидві вони були споріднені в багатьох площинах, та в перебігу двох останніх поколінь цілком усамітнилися, розірвавши водночас стосунки з середньовіччям (як і воно з ними)» [3, с. 591]. Тож навіть можна стверджувати, що в лоні лицарської традиції (куртуазний роман) та її своєрідного розвитку в кожній країні, ставався поступовий розрив із Латинським середньовіччям та формувалася власна література.

Наприклад німецька національна традиція зробила куртуазний роман та поезію більш готичними та заглибленими у внутрішню драму ліричного героя загострюючи увагу більше на моральний якостях, духовності та честі і менше на сентиментальній темі, як у поезії Гартмана фон Ауе, «Персифаль» Вольфрама фон Ешенбаха (пізніше за її сюжетом написана однойменна опера Ріхардом Вагнером), поезії Готфріда Страсбурзького «у творх якого з великою поетичною силою втілений релігійно-героїчний принцип» [1]. А от іспанська національна традиція додала більше зовнішньої драми, боротьби за справедливість, як от в анонімній героїчній поемі «Пісня про мого Сіда». В свою чергу французька - найбільш легша та сповнена світлих відтінків загального враження від твору (анонімні твори, поезії Бернарта де Вентадорна, автори англо-бретонського циклу – трувер Вас «Брут», норманські трувери Том й Беруль з романом «Трістан та Ізольда» - сюжет якого поширився по всій феодальній середньовічній латиномовній Європі).

Звичайно треба враховувати різницю куртуазної лірики та куртуазного роману та нас цікавить саме прояв лицарської традиції, тому об'єкт дослідження розглядається загалом як явище в культурі та як прояв у всіх можливих літературних напрямках доби.

Б. Кучинський зазначає: «Теоретично лицарський кодекс правил поведінки, честі й доблесті відзначається справжньою гуманністю й благородством; лицар давав урочисту клятву бути стійким, мужнім, чесним і справедливим, добрим і щедрим, захистити усіх слабких та беззахисних…» [1]. І це відповідає тим принципам, про які ідеться в куртуазній лицарській ліриці, а особливо в лицарському романі. Окрім того, в лицарських романах лицар постає одночасно і мужнім і сміливим, ідеалізованим гіперболізованим позитивним героєм (що вже є далеким від життя), але він також постає і дуже чутливим здатним щиро сумувати, плакати за загиблим товаришем та від туги за коханою (що дуже протистоїть гендерним стереотипам, до яких звикло сучасне суспільство): «Окассена гіркий стогін, Про кохану плаче він» [4]. Тож лицар ще й наділений емпатією, що робить його ще ідеальнішим і близьким реципієнту. І це відносимо до «етично-естетичних критеріїв світського характеру, частина з яких сформувалася задовго до появи лицарства як суспільної верстви: як-от, хоча б зріла вірність васала…, або інша форма придворної любові, яка існувала в Південій Франції вже 1100 р.. Сюди ж можна долучити восхваління liberalitas (milte, лагідність), на що натрапляємо в незчисленних латинських поезіях 1150 р., так само в «княжих свічадах» раннього середньовіччя, в латинських романах про Александра тощо» [3, с. 611]. Як бачимо, тут світські ідеали, давнього походження, переплітаються з релігійними ідеалами чеснот: «moralis philisophia – світське вчення про етику на противагу theoligia, відповідно theoligia moralis» [3, с. 596]. Та повернімося до так званого «кодексу честі», що мали б десь існувати і чітко пропагуватися як ідеал до якого треба прагнути та якому слід відповідати – лицар це своєрідний приклад чеснот для народу (мається на увазі лицар-можновладець).

За нашими спостереженнями, у розвідці питання лицарства та лицарської традиції, в контексті середньовічної літератури, ми можемо чітко відстежити лінію походження ідеї лицарства закладеного в певних кодексах, ідеалах. Зокрема Е. Р. Курціус відстежив походження та шлях трансформації лицарських чеснот і підсумував, що усі попередні праці німецьких медієвістів: Е. Шенбаха, Ґ. Ерісмана, покликаються на своєрідну систему чеснот викладену у працях вікарія Вернера, який в свою чергу, у розподілі чеснот, посилався на Ціцерона, а той на Арістотеля. Припускалося знову ж, що система цінностей лицаря викладалася в шкільній схоластиці в окремому предметі «moralis philosophia» за гуманістичною антологією Вернера. Також мала вплив на формування чеснот і Етика Вольтера фон Фоґенвальде. Але всі ці принципи за висновками Е. Р. Курціуса: «так звана система чеснот лицаря навряд чи була якоюсь системою» [3, с. 611] розробленою саме відносно лицарства, бо утворена задовго до самого лицарства. Що знову ж підтверджує античне походження певних цінностей, біблійне походження етичних принципів так званого лицарського

кодексу, а також можемо припустити, що все це доповнено власне «поганськими», варварськими традиціями, сформованих кожним народом самостійно на тій чи іншій території, певними міфами, сагами, давнім героїчним епосом (бо саме звідти веде свою лінію змагальний кривавий аспект лицаря-воїна, яким мусили наділятися і благородні шевальє як воїни).

Перш ніж підійти до власне української лицарської культури в контексті полемічної літературної традиції, мусимо згадати і про полемічну творчість доби Реформації, адже за принципом та метою така література мала б містити певні ціннісні орієнтири перейняті від лицарської культури. Та дослідивши твори Мартина Лютера як найвідомішого полеміста та реформатора, підтвердження цьому не знайшли. Та маємо зазначити, що у своєму творі «До християнського дворянства німецької нації» Мартин Лютер все ж дотримується певної структури полемічного твору (тодішньої публіцистики): там зберігся і топос скромності, і топос авторитетного лиця – з яких часто починається полемічний твір: «Не по моїй нескромності або легковажності відбулося те, що я далекий від державних справ, нешляхетного походження, зважився звернутися до Вас Високим Величностям…» [5]. М. Лютер так само звертається до можновладців, як до тих, хто в силі своїм авторитетом захистити німецький народ та істину церкву від псевдо-церковників і вони мають стати добрим прикладом для народу: «Але, в кінці кінців, німецька нація, єпископи і князі мають самі подбати про християнство та людей, які їм вірні, щоб керувати ними та захищати їх матеріальні та духовні блага від цих хижих вовків, що прикриваються овечими шкурами і видають себе за пастирів і правителів» [5]. За усіма ознаками мали б і тут ми знайти ознаки того, що відстежується в українських полемічних текстах, але хоч є багато спільного в традиції, та різні культурні площини (не лише доба), створюють культурні особливості притаманні кожному народу та нації.

В європейській середньовічній культурі слід відрізняти воїнство та лицарів – можновладців (васалів та правителів). Але в українській традиції картина інша, бо у тут відстежуються дві гілки лицарства – знатні мужі (які себе вважали лицарями за народженням, походженням і мають відповідати усім супровідним до цього чеснотам) і козаки – воїни, по типу військово-монаших орденів, але з більшими вольностями, які оспівували своє романтичне життя у козацькому фольклорі та народній творчості, але там вони зовсім не були ідеалізованими героями, як це ми можемо бачити до прикладу у Високому бароко. Хоча слід підкреслити, що навіть там герой мав недоліки, що наближали його до земної людини, на противагу німецькій та французькій, іспанській лицарській традиції, де бездоганний герой з гіперболізованими чеснотами як внутрішніми так і зовнішніми (фізична краса лицаря).

В українській літературі образ лицаря з характерними рисами, що окреслилися в певну традицію, особливим чином проявилися в полемічній прозі. Оскільки українська полемічна література XVI - XVII ст. має чітко окреслений релігійний дискурс, то лицар тут постає як приклад для наслідування, що також наштовхує нас на гіперболізацію образу ідеального героя, як це ми уже побачили в європейській середньовічній лицарській літературі.

Тож для української полемічної прози характерний топос доброго прикладу: «герой – такий самий людський ідеал, як святий та мудрець» [3, с. 190]. Добрий приклад проявляється в певних формулах: лицарство, звеличення правителя та безпосередньо людські чесноти – мудрість і відважність (sapientia et fortitude). Тобто ми бачимо риторичний засіб – ідеал (уособлення чеснот) та окремо ідеальні риси, якими має бути наділена особа високого соціального та політично чину. У полемічних творах ці формули особливо актуальні, бо стосуються справедливості, честі, гідності, духовної чистоти й мудрості. А відсутність і небажання набути цих рис стають очевидним докором для опонента.

Легко, однак, припустити, що джерелом для портрета того чи іншого зверхника був так само досвід античної риторики, засвоєний через певний ряд опосередкувань. Тут добре проявляються, наприклад, риси епідектичної промови з властивим їй тлумаченням прекрасного в людському характері: здатності творити спільне благо у всіх випадках життя, що спиралася на мужність, розважливість, щедрість, милосердність, безкорисливість, скромність, мудрість, розсудливість. Певна річ, найбільшу повагу в усі часи і в будь-якому цивілізованому суспільстві викликають ті люди, які є справедливі та відважні, відважність приносить користь під час воєн, а справедливість - у мирний час.

Наступна риса в ієрархії чеснот – безкорисливість, адже той, хто володіє цією чеснотою легко відмовляється від грошей і не конфліктує через них, а саме гроші є головним пожаданням переважної більшості людей. Милосердність спонукає чинити добро. Велике значення має розважливість, інтелектуальна основа характеру, бо сприяє тому, що особа, наділена цією ознакою, здатна тверезо оцінювати інші чесноти, а також і їх відсутність.

У вступній частині творів риторичність проявляється в тому, що автори відсилають свого читача до авторитетного адресата з наміром знайти у нього моральну підтримку, хоча такі випадки поодинокі. Найчастіше називається особа, з якою полемізують або кого намагаються переконати. Наприклад, Христофор Філалет в «Апокрисисі» звертається до Яна Замойського, якому «з уст вийшла тая синтенція, що у вірі нікому не слід чинити насильства» [6, с. 4].

Характерною рисою полемічних писань і уніатів, і православних є звернення до польського короля. Натомість у творах Льва Кревзи, Петра Скарги, Бенедикта Гербеста немає апеляцій до польської корони, адже вони самі були її представниками, тому перебували під протекторатом короля. Це дає підстави

сказати, що у своїх писаннях полемісти так чи інакше використовували топос авторитету. Зокрема у «Пересторозі» представлений ідеальний образ короля. Слід зазначити, що цей образ переважно постає в узагальненому плані. Якщо автор критикує конкретну короновану персону, то лише від третьої особи однини, наприклад, у промові князя Костянтина Острозького його словами автор докоряє королю за відхил від ідеалу справедливого, мудрого правителя.

Повноту і довершеність образу короля в «Апокрисиса» Христофора Філалета додають точність, аргументованість і політична заангажованість, забезпечена ретельним добором фактів і доказів до кожної висловленої тези, використання різних документів, листів, офіційних звернень. Очевидно, ці риторичні засоби полеміст використовує як спосіб аргументації проти опонента та як спробу вплинути і переконати читача у слушності своїх слів. Христофор Філалет дотримується послідовності викладу, хоча політична палітра значно домінує тут над літературною. Він трактує короля передусім як особу, котра забезпечує лад і справедливість на коронних землях.

Поруч із особою короля з`являється збірний образ мудрої впливової світської еліти, яка бере активну участь у культурно-освітньому, політичному і релігійному житті. Такий образ часто виникав у колективних офіційних письмових зверненнях до польської корони з використанням займенника «ми» і обов'язковим переліком тих соціально-політичних станів, які цей займенник об`єднував, зокрема тут чітко вказується таке важливе для нас поняття як лицарство: «Ми сенатори, поважні особи, урядовці і все лицарство також, і духовні особи східної церкви сини, які тут до Берестя на синод зібралися» [7, с. 17]. З цих слів можна побачити, що культурна еліта не принижує себе в очах короля, а поводиться, немов рівна з рівним. У тексті «Перестороги» трапляються рядки, які підкреслюють вплив на короля окремих представників української шляхти грецького обряду, які іменуються в полемічних творах не як інакше як лицарями.

У цьому плані характерне усвідомлення своєї функції засвідчують княжі листи та численні промови на сеймах. На Люблінському сеймі 1569 р. виголосив промову князь Костянтин Іванович Вишневецький: «І на цьому перед Вашою королівською милістю наголошуємо, що ми погоджуємося, як люди вільні, свобідні, щоби це не принизило нашої шляхетної гідності. Бо ж ми є народом так поштивим, що жодному народові на світі не поступимося, і впевнені, що кожному народові рівні шляхетністю» [8, с. 110]. Зрозуміло, що князь мав на увазі не шляхетську дрібноту, а насамперед княжі роди – українське лицарство. Окрім того, як зауважує Н. Яковенко, на цьому самому сеймі князь Олександр Чорторийський не забув нагадати королю, що доводиться йому братом – тобто шляхетна пряма лінія [8, с. 110].

Тож, з одного боку, незадоволення української шляхти могло порушити спокій у коронних землях, а з іншого - для православної церкви з її хистким становищем важливо було заручитись підтримкою знатних русинів. У полемічних творах «рицерство» постає як запорука спокою і безпеки Церкви. Можна припустити, що це у такий спосіб проявляється своєрідна середньовічна парадигма: Церква та її воїнство.

В українській полемічній традиції XVI-XVII ст. найбільшим захисником православної віри стає князь Костянтин Острозький. За свідченнями літературних та історичних пам`яток, цей князь як один із найвпливовіших політичних і громадських діячів свого часу втілював усі лицарські чесноти. Доказом його впливовості є велика кількість адресованих йому листів від представників обох ворогуючих гілок християнства. Свідченням княжого авторитету є лист Іпатія Потія до Костянтина Острозького, написаний із наміром переконати князя у справедливості Берестейської унії та в тому, що унія є лише відновленням Флорентійського собору. З листа Іпатія Потія видно, яке значення мала особа Костянтина Острозького для політики церковної еліти, яка сприймала його як зброю православних. А перехід князя на бік католиків призвів би до того, що велика частина православного люду потяглася б за ним. Зокрема, саме таку причину подає у листі до Папи папський легат Пізо: «…якби його вдалося навернути до лона святої матері Церкви, то за ним потяглося б безмежне число люду, настільки багато серед своїх важить його ім'я й авторитет» [9, с. 82]. Такої ж думки був і єзуїт Петро Скарга. Присвячуючи перше видання свого полемічного твору «Про єдність Божої церкви» (1577) князеві Костянтину Острозькому, Скарга звертався до князя як до першої людини у «грецькому законі» та до народженого з великих предків і великою заможністю від Бога. Варто зазначити, що, ймовірно, таке зацікавлення особою Костянтина Острозького продиктоване і тим, що свого часу він підтримував ідею об'єднання Церкви та задовго до Берестейського собору писав про це листа Папі.

Життя Острозького у «Пересторозі» набуло рис біблійної святості, автор підкреслює, що князь Костянтин Острозький «взбужон будучи Духом Святум» [7, с. 27]. Богообраність проявилася в тому, що Острозькі стали фундаторами і меценатами Острозької єпископії, а Костянтин продовжив родинну справу. Вчинки князя, вважає автор, перевищили чесноти кровних попередників, бо він «благородний князь…, задумав утвердити православну віру, предками своїми скрізь засновану»[7, с. 27].

Ще виразніше окреслено критерії шляхетності й авторитетності в «Антиграфах» Мелетія Смотрицького, присвячених «Пану Янушеві константиновичу Острозькому…» [9, с. 1150]. Поетичним узагальненням усіх звитяг і чеснот роду Острозьких є епіграма до твору. У ній автор порівнює Костянтина Острозького з зіркою [9, с. 1150]. Тут особливе місце займає топос чесноти: «слава, яка народжується з похвальних вчинків, і як тінь за тілом, так за нею цнота ходить. Та здавна місце собі в їхнім домі обрала, і по смерті жодному з них померти не дала. Не вмерла пам'ять їх пресловної цноти, яка є свідком на їх гербу та

клейнодах. Свідком місця є Лицар з мечем в бою мужній, надто, неспокійний дракон – могутній переможець. Святе охоплення дивовижної побожності, і віри дотримання в достойній цілісності» [9, с. 1150-1151]. Якраз у цих поетичних рядках зафіксовано топос – «sapientia et fortitudo», меч і духовність (мудрість) як якості лицаря та захисника віри (Церкви). Цими якостями (єдністю чеснот) зазвичай володів правитель: князь чи король. Проте в українській полемічній прозі, з одного боку, правителя традиційно звеличують за його природну шляхетність, з іншого - критикують за відхід від ідеалу, наводячи як альтернативу приклад шляхетних предків або сучасників - гідних мужів, як-от: князь Костянтин Острозький. Звичайно окрім чеснот, тут присутня певна символіка знатного роду. Це геральдична епіграма, у якій утверджено лицарство, здобуті заслуги. Так у кожному геральдичному вірш помітний пошук «щораз іншого представлення сильної та шляхетної особи» [10, с. 124]. Характерно, що «у цьому плані, найвеличніше репрезентований герб князя Костянтина Острозького, яким дає щонайбільше підстав розвивати «тему співмірности між княжим гербом і діяльністю князя» [10, с. 124].

Щодо лицарських чеснот у європейській середньовічній літературі, то, як ми уже згадали раніше, Е.- Р. Курціус наголошує, що ледве чи там була якась система: «Вона охоплювала етично-естетичні категорії світського характеру, частина з яких сформувалась задовго до появи лицарства як суспільної верстви…» [3, с. 611]. Очевидно, українська лицарська культура багато в чому наслідувала західно-християнську, але при цьому вона зуміла запропонувати власне розуміння цих чеснот, переосмислила їх, усунувши одні критерії та додавши інші. Насамперед тема любові, яка в полемічних текстах набула форм вищої любові (до Бога) і на підґрунті якої й зросли основні моральні принципи та чесноти. Такі ознаки дещо відрізняються від європейського лицарства як форми світської культури, але це лише на перший погляд. Українське лицарство досить нагадує середньовічне, те, первинне – мілітарне, що творилося за принципами військово-монашої аскези, на засадах захисту віри. Лицар – святий воїн. І так уже сталося, що наступний ступінь розвитку лицарської традиції створив тип куртуазного (придворного) лицаря, який витіснив традицію військового лицарства. З приводу цього О. Забужко зазначає, що «саме наше Запоріжжя лишилося останнім бастіоном… «старого», мілітарного лицарства-bellatores» [11, с. 323]. І тут слід додати висновки Е.Р. Курціуса щодо французького та німецького лицарства XI ст. та його особливостей в порівняні з пізнішим часом: «від другої половини XI ст. чільне місце в цій царині належить Франції, яка надала вирішального розвитку ідеї захисту церкви, церковній символіці у військовому житті та наголосила на пов'язаності військового укладу з культом святих» [3, с. 612]. Тож згідно таких висновків, українська лицарська культура-традиція дійсно більше походить саме на перше лицарство, яке значно відрізняться від куртуазного і де немає жодних сентиментів та куртуазних ознак. І цим українське лицарство в полемічних творах близьке до німецької та французької середньовічної лицарської традиції першої хвилі – лицарство як військово-монаша формація для захисту віри. Таке ж ставлення до своїх функцій зберегло і козацтво. І навіть у козацькому та народному фольклорі майже немає місця високому куртуазному коханню та культу дами.

Найважливіші обов`язки та ознаки лицаря початку XVII ст. – збереження й захист віри, дотримання особистих високих моральних ідеалів. Автор «Антиграфів» зазначає, що здійснив певний пошук такої людини, перш, ніж написав свій твір, адже особа мала бути справді титулована і доброчесна, така, яка стала б гідним прикладом для наслідування: «Особа, яка є повна життя та вчинків людських вождем, освячена милостивим князем, спонукає до того ж кожну людину…» [9, с. 1151]. У такий спосіб, Мелетій Смотрицький пояснює причини виникнення традиції авторитетності. Відтак напрошується висновок, що руський лицар – це і є князь (особа знатна), носій чеснот: «Щедрість до церкви, безумовна вірність сюзерену-володарю, турботливість до слуг (війська)» [11, с. 111]. Найяскравіший приклад князя–лицаря (князя-козака) в українській історії – засновник Запорозької Січі Дмитро Вишневецький. Н. Яковенко стверджує, що аспекти християнства і лицарства особливо помітні у заповітах: «Згідно із заповітом князя Юрія Гольшанського Дубровицького (1537?), щедру ялмужну «по душі» відписано на 6 монастирів і 16 соборних храмів Києва, Вільна, Луцька, Володимира тощо, не рахуючи малих «окрестных церков» довкола Києва, Гольшан і Дубровиці; також заповідано, щоби сини змурували новий храм "в надею милосердя божего мне и всему роду нашому… Богу ку хвале, а собе и щадком своим ку почести"» [11, с. 111]. Подібні заповіти складали Ілля Острозький (1539), Федір Сангушко (1547) та ін.

Як бачимо, тут перелічено всі християнські чесноти, «себто риси людини шанобливої, авторитетної, словом, лицаря як втілення єдності поколінь і перетину епох, а водночас – це обов'язкові елементи моралі, важливі для існування суспільства і тому їх так щедро звеличували полемісти. У низці цих духовних чеснот, а особливо у вірності і захисті власної Церкви, посутньо закладено чин себепізнання, як певної відповідальності перед собою та народом» [12, с. 10].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, лицарство було важливою віхою в розвитку середньовічного суспільства у всіх сферах, адже створювало особливо політичну парадигму, а з іншого боку, створювало цілі держави (Автрія). Тому не дивно, що така могутня соціально-політичне формація, як лицарство, утворила свою традицію, хоч і серед науковців досі точаться суперечки, чи була вона чітко прописана в якості певного кодексу та чи був він утворений лицарством, а чи церквою, а чи цілковито запозичений у Античності. Та, попри це, лицарська традиція була важливою

частиною середньовічної культури, вона здійснила величезний поштовх в розвитку роману як жанру (лицарський, любовний, пригодницький) та любовної лірики, а також відстоювала ціннісні орієнтири морального та етичного характеру світської влади та суспільного ідеалу. Важливо додати, що лицарська література у Європі була значно більше відірвана від церкви і навіть подекуди їй протистояла, чого не скажеш про українську традицію.

В свою чергу, особливість релігійно-політичної ситуації на українських землях, зумовила вагу світського авторитету й взаємозалежність церковної та світської влади. Церкві потрібні були сильні, впливові світські захисники, тоді як сама Церква була важливим інструментом збереження культурної та політичної свободи. Критерії, за якими полемісти визначали авторитетність, випливали і з християнського морального ідеалу, і з функції провідних постатей у тогочасному житті. Тут має місце, і увага до лицарства, яким була українська шляхта, що допомагала в боротьбі за відстоювання тої чи іншої церкви (церковної традиції), і до козацтва як лицарської формації за своєю суттю.

Важливо, що в українській культурі не зародилася традиція куртуазного лицарства, тому що українська культура характеризувалася єдністю церкви та шляхти, церкви та козацтва, бо їх об'єднувала велика єдина мета відстояти не лише віру, але і землю, територію. Українське лицарство дійсно було світське за статусом, але за духом було релігійно-політичним.

Тож українська лицарська традиція продовжила європейську традицію і водночас сформувала та зростила власну, абсолютно унікальну для європейсько культури – українська шляхта та козацтво. Обидві ці напрямки мали світсько-релігійну форму, бо можновладець-воїн – це завжди покровитель церкви та захисник народу та землі. Саме воно близьке по духу до витоків ідеї лицарства, мети лицарства та першочергових функцій лицарства – захист віри, захист слабких та приклад для наслідування. І як зазначає Е. Р. Курціус, розглядаючи твір німця Боніцо де Сутрі «Про християнське життя» «у ній поміщено молитовний кодекс християнського лицаря, в якому переплетені християнська етика, давньоримська звитяга та германська мудрість» [3, с. 612], так і ми можемо сказати, що в українському лицарстві переплетена християнська мораль, латинська філософія та руська могутність, адже заперечити історію впливу Київської Руси на формування волелюбності і гідності українського лицарства – неможливо.

В даній парадигмі лицарської традиції варто надалі ґрунтовніше дослідити полемічні тексти пізнього європейського середньовіччя та доби Реформації, адже, як зазначає І. Ісіченко: «міжконфесійна полеміка зосереджувалася на базових проблемах релігійного вчення: догматичному вченні, характері церковного обряду, ролі папи Римського у Церкві, повноваженнях духовенства, ролі світських людей в управлінні Церквою, проповідуванні й відправі богослужінь» [13]. Проте в контексті також розвивалася теми «права людини на особисту свободу, стосунків між різними культурами й релігіями, ставлення до традиції, характеру патріотизму»[13]. Також в майбутніх розвідках, варто більше уваги приділити дослідженню лицарської традиції у козацькій літературі (літописи, фольклор, документи) та побутування на території України лицарських орденів, щоб більш предметно окреслити їх вплив на українську культуру та літературу. І, безумовно, розкрити вплив культури Київської Руси на розвиток лицарства та його традиції в Україні.

Література

1. Кучинський Б. Лицарська література західноєвропейського феодального суспільства XII – XIII століть. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/53035718.pdf (дата звернення:20.12.2020)

2. Ле Ґофф Ж. Ідеологічний кодекс та соціальні реалії початку XII ст.: Examplum Жака де Вітрі про турніри // Середньовічна уява / Переклад з французької Я. Кравець: Збірник Есе. Львів: Літопис, 2007. С. 226-242.

3. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Переклав з нім. А. Онишко. Львів: Літопис, 2007. 752 с.

4. Окассен и Николет (Перевод М. Ливеровской). URL: https://facetia.ru/node/2170 (дата звернення: 03.02.2021)

5. Мартин Лютер К християнскому дворянству немецкой нации. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/protestant/lyuter/15.php (дата вернення: 9.03.2021)

6. Філалет Х. Апокрисис. Острог, 1597. 211 с.

7. Пересторога // Возняк М. Діяльність Івана Борецького на Волині та у Львові / Відп. ред. С. М. Шаховський. Львів, 1954. С. 25-63.

8. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. 2 вид., переглянуте і доповнене. К: Критика, 2008. 467 с.

9. Антиграфи // Памятники полемической литературы в Западной Руси. Петербург: Изд. РИБ, 1903. Кн. 3, Т. 19. С. 1151-1307.

10. Криса Б. Онтологія ранньобарокового віршованого тексту // Біля джерел українського бароко: Збірник наукових праць «Львівська медієвістика». Львів: Свічадо, 2011. Вип 3. С. 120-127.

11. Забужко О. Noter Dame d'Ukraine: Україна в контексті міфологій.2 вид., виправл. Київ: Факт, 2007. 656 с.

12. Ушкалов Л. Мелетій Смотрицький: релігійна полеміка як чин себепізнання // Біля джерел українського бароко: Збірник наукових праць «Львівська медієвістика». Львів: Свічадо, 2011. Вип 3. С. 7-23.

13. Ісіченко І. Полемічна література. Зміст і проблематика міжконфесійної полеміки. Реформаційні імпульси. Тема 12. Полемічна література. UEL: https://sites.google.com/site/abpihorisichenko/kursi-lekcij/istoria-istoria-ukraienskoie-literaturi-h-xvi-st/tema-8-mizkonfesijna-polemika (дата звернення: 20.02.2021)

14. Потоцький В., Семененко В. Шляхта. Честь та гонор: факти, міфи, коментарі. Харків: ВД «Школа», 2014. – 672 с.

References

1. Kuchynskyi B. Lytsarska literatura zakhidnoievropeiskoho feodalnoho suspilstva XII – XIII stolit. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/53035718.pdf (data zvernennia:20.12.2020).

2. Le Goff Zh. Ideolohichnyi kodeks ta sotsialni realii pochatku XII st.: Examplum Zhaka de Vitri pro turniry // Serednovichna uiava / Pereklad z frantsuzkoi Ya. Kravets: Zbirnyk Ese. Lviv: Litopys, 2007. S. 226-242.

3. Kurtsius E. R. Yevropeiska literatura i latynske serednovichchia / Pereklav z nim. A. Onyshko. Lviv: Litopys, 2007. 752 s.

4. Okassen i Nikolet (Perevod M. Liverovskoj). URL: https://facetia.ru/node/2170 (data zvernennia: 03.02.2021).

5. Martin Ljuter K hristijanskomu dvorjanstvu nemeckoj nacii. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/protestant/lyuter/15.php (data zvernennia: 9.03.2021).

6. Filalet Kh. Apokrysys. Ostroh, 1597. 211 s.

7. Perestoroha // Vozniak M. Diialnist Ivana Boretskoho na Volyni ta u Lvovi / Vidp. red. S. M. Shakhovskyi. Lviv, 1954. S. 25-63.

8. Yakovenko N. Ukrainska shliakhta z kintsia XIV – do seredyny XVII stolittia. Volyn i Tsentralna Ukraina. 2 vyd., perehlianute i dopovnene. K: Krytyka, 2008. 467 s.

9. Antigrafi // Pamjatniki polemicheskoj literatury v Zapadnoj Rusi. Peterburg: Izd. RIB, 1903. Kn. 3, T. 19. S. 1151-1307.

10. Krysa B. Ontolohiia rannobarokovoho virshovanoho tekstu // Bilia dzherel ukrainskoho baroko: Zbirnyk naukovykh prats «Lvivska mediievistyka». Lviv: Svichado, 2011. Vyp 3. S. 120-127.

11. Zabuzhko O. Noter Dame dUkraine: Ukraina v konteksti mifolohii.2 vyd., vypravl. Kyiv: Fakt, 2007. 656 s.

12. Ushkalov L. Meletii Smotrytskyi: relihiina polemika yak chyn sebepiznannia // Bilia dzherel ukrainskoho baroko: Zbirnyk naukovykh prats «Lvivska mediievistyka». Lviv: Svichado, 2011. Vyp 3. S. 7-23.

13. Isichenko I. Polemichna literatura. Zmist i problematyka mizhkonfesiinoi polemiky. Reformatsiini impulsy. Tema 12. Polemichna literatura. UEL: https://sites.google.com/site/abpihorisichenko/kursi-lekcij/istoria-istoria-ukraienskoie-literaturi-h-xvi-st/tema-8-mizkonfesijna-polemika (data zvernennia: 20.02.2021).

14. Pototskyi V., Semenenko V. Shliakhta. Chest ta honor: fakty, mify, komentari. Kharkiv: VD «Shkola», 2014. – 672 s.

УДК 81'25:811,111'38
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-33

ЄМЕЦЬ О. В.
Хмельницький національний університет

РОЛЬ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ У ПЕРЕКЛАДІ ПОЕТИЧНОЇ ПРОЗИ

У статті розглядаються стилістичні засоби створення поетичності прози. Стилістична конвергенція як тип висунення характеризується як найбільш експліцитний прояв поетичності прози. Якщо у класичній короткій прозі (Вайлд, Томас) переважають метафоричні та фонетичні компоненти конвергенціїї, то у сучасних оповіданнях flash fiction стилістичні конвергенції включають образні та лексико-стилістичні засоби (антитезу, градацію). У роботі підкреслюється функції та прийоми відтворення алітерації у перекладі поетичної прози.

Ключові слова: поетичність прози, прийом висунення, стилістична конвергенція, звуковий повтор, граматична заміна, цільовий текст.

YEMETS O.
Khmelnytskyi National University

THE ROLE OF STYLISTIC ANALYSIS IN TRANSLATING POETICAL PROSE

The article considers the stylistic devices of creating prose poeticalness in the fairy tales by Oscar Wilde and the short stories by Dylan Thomas as well as in the contemporary flash fiction stories. The novelty of the research lies in the fact that the main criterion for determining the language means of poeticalness is the stylistic principle of foregrounding, i.e. such principle of text organization when the author attracts attention to the most important elements of the message. According to our investigation, the most important type of foregrounding is stylistic convegence. Due to the accumulation of different stylistic devices which help to create a considerable aesthetic and expressive effect, convergences are an explicit device of prose poeticalness. The linguistic approach to the investigation of prose poeticalness was suggested by the German scientist Wolf Schmid. Our research is based on the devices of poeticalness defined by Schmid (extended tropes, parallelism) and the devices determined in our research (Yemets 2012). In this paper, prose poeticalness is characterized as the introduction of poetic principles into a prose text, with poetic function being the dominant function. The reseach includes the elements of diachronic and synchronic approaches. The diachronic approach revealed the difference in the semantics and place of convergences in the classical and contemporary short stories. While in in the texts by Wilde and Thomas the metaphoric-phonetical convergence prevails which functions in such strong position as the beginning of the story, in flash fiction stories convergences contain metaphors, similes, antithesis, gradation, syntactical repetitions, are smaller in size and ane found mainly in the endings. In classical stories devices of prose poeticalness emphasize the beauty of nature and people's appearance, while the authors of flash fiction foreground the ideas of sympathy, tolerance between people. The translation techniques include rendering metaphors literally or with lexical and grammatical replacement, retaining the conceptual ideas of poeticalness. Sound repetitions as elements of convergences can be rendered with the same or similar sounds because such repetitions create semantic unity and aesthetic effect of the poetical prose.

Key words: poeticalness of prose, device of foregrounding, stylistic convergence, sound repetitions, grammatical replacement, target text.

Постановка проблеми. Сучасна стилістика тісно пов'язана з перекладознавством. Певною мірою, стилістика слугує методологічною базою для теорії та практики перекладу. Як справедливо зазначає Боуз-Байер, завдяки своїй лінгвістичній основі стилістика може допомогти визначити і детально описати характерні риси як тексту-джерела (source text), тобто тексту оригіналу, так і цільового тексту (target text), тобто перекладного тексту [1, с. 67]. Крім того, останні 20 років активно розвивається така галузь, як когнітивна стилістика. Коли мова йде про інтерпретацію художніх текстів, когнітивну стилістику називають когнітивною поетикою [2, с. 419-420], оскільки стилістика вивчає структуру поетичних і прозових творів. Тобто, когнітивна поетика знаходиться на межі стилістики і поетики.

Одне з основних понять когнітивної поетики – поняття поетичності. Роман Якобсон, один з провідних лінгвістів XX століття, вважав поетику лінгвістичною наукою і визначав її як таку частину лінгвістики, що розглядає поетичну функцію в її співвідношенні з іншими функціями мови [3, с. 359]. Відповідно, об'єктом поетики визначається поетична функція. Поетична функція є не єдиною функцією словесного мистецтва, а лише його центральною, визначальною функцією [3, с.356). Поетичний текст має як вузьке трактування, тобто віршований твір, так і більш широке – як художній твір, в якому домінуючою є поетична функція. Поетичність притаманна і прозовим творам. Зокрема, ця особливість художнього тексту яскраво виявляється у тих письменників, які працювали у двох жанрах – поезії та прозі. Початок цієї тенденції був покладений у XIX столітті у творчості американського поета Едгара По, німецького митця Г.Гейне, українських майстрів слова Тараса Шевченка та Івана Франка, російських поетів О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова. У першій половинні XX століття ця літературна традиція спостерігається у творах британських митців Д. Джойса, Р. Кіплінга, В. Вулф, Д. Томаса, російських авторів Б. Л. Пастернака, В. В. Набокова, українських поетів Б. Лепкого, Б. І. Антонича, В. М. Сосюри. У нашій роботі ми розглядаємо прозу Оскара Вайлда і Ділана Томаса. Проза цих авторів, зокрема казки Вайлда та оповідання

Томаса, зберігає вплив поетичного елемента, в ній присутні певні ознаки поетичності. Такий вид прози, який сполучає характерні риси прози та поезії, називають поетичною, ритмічною, орнаментальною прозою.

У нашій роботі досліджується поетичність прози як авторів XX століття (Вайлд, Томас), так і сучасних американських письменників, з лінгвістичної точки зору. Слід зазначити, що чіткого визначення прийомів створення поетичності прози на матеріалі англомовної літератури фактично не існує, за винятком нашого дослідження поетичності прози К. Шопен та Д. Томаса [4]. Відповідно, не проводились порівняльні дослідження поетичності в класичній та сучасній прозі. **Актуальність** нашої роботи полягає у всебічному дослідженні поняття поетичності прози , виявленні стилістичних засобів створення поетичності та підходів до передачі цих засобів у цільовому тексті.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на широке використання термінів "поетичний текст", "поетичність", вперше лінгвістичний підхід до визначення поетичності прози був запропонований німецьким вченим Вольфом Шмідом [5], який схарактеризував прийоми поетичності на матеріалі оповідань Олександра Пушкіна "Повісті Бєлкіна". Шмід виділяє три основні прийоми поетичності – внесення міфологічного мислення у текст та розгортання тропів; парадигматизація тексту, тобто створення системи подібностей та контрастів, використання міжтекстових алюзій [5, с.210-214]. Оповідання О. Пушкіна – це проза поета, проте твори було написано майже 200 років тому. За цей період відбулись значні зміни у стилістичній парадигмі. Відповідно, названі ознаки поетичності не зовсім релевантні у сучасній прозі. Проте таки ознаки, як використання розгорнутих тропів та паралелізм як прояв парадигматизації тексту, можна вважати одним із проявів поетичності прози у випадку їх системного використання у тексті.

За нашими спостереженнями, написання поетичної прози може мати на меті не лише створення естетичного ефекту, але й виділення, висунення (foregrounding) прагматично важливої інформації, важливої як для автора, так і для читача. Тому за основу виявлення ознак поетичності як класичної, так і сучасної прози ми обрали теорію висунення. **Теорія висунення** є основою сучасної стилістики. Основні ідеї теорії були закладені Р. Якобсоном, В. Шкловським, Празькою школою лінгвістики. Термін "висунення" взято з теорії живопису, де він означає "зображення на передньому плані". В кінці XX століття ця теорія отримала нове дихання у роботах видатних лінгвістів М. Шорта, Дж. Ліча, І. В. Арнольд. І. В. Арнольд визначає висунення як "способи організації тексту, які концентрують увагу читача на певних елементах повідомлення" [6, с. 99]. Вона виділяє три основні прийоми висунення: ефект ошуканого очікування; зчеплення (синтаксичний паралелізм); стилістична конвергенція [6, с. 81]. Західні стилісти, зокрема Дж. Доутвейт, Дж. Ліч пропонують два інші основні прийоми висунення: девіація (тобто відхилення від норми) та паралелізм [7: 8]. Девіація розуміється досить широко як використання тропів, неологізмів, інверсії [9, с.25-30]. Важливим внеском у теорію висунення є запропоновані Дж. Лічем два аспекти цього прийому; а саме якісний аспект (девіацію) та кількісний [7, с.38-39]. Кількісний аспект висунення може включати стилістичну конвергенцію, тобто накопичення різних стилістичних засобів у фрагментах тексту.

Як показало наше дослідження оповідань американської письменниці Кейт Шопен та британського автора Ділана Томаса, саме стилістична конвергенція є найбільш експліцитним прийомом поетичності прози. Тому поетичність прози можна визначити як внесення у прозовий текст принципів організації поетичного твору, зокрема стилістичної конвергенції, паралелізму, розгортання тропів, причому поетична функція є домінуючою у таких творах. Таким чином, **наукова новизна** нашого дослідження полягає у поєднанні принципів стилістичного аналізу ефекту висунення та методики поетичного аналізу прози.

Метою нашої роботи є встановлення основних прийомів поетичності у класичній (О. Вайлд, Д. Томас) та сучасній прозі, зокрема в оповідання flash fiction, та визначення принципів передачі прийомів поетичності у цільовому тексті.

Виклад основного матеріалу. Методика дослідження включала наступні етапи. По-перше, це визначення текстів або фрагментів, що відзначаються поетичністю. По-друге, характеристика основних прийомів створення поетичності прози та стилістичних і лексичних засобів, що актуалізують ці прийоми. По-третє, порівняльний аналіз прийомів поетичності у класичних та сучасних коротких оповіданнях. По-четверте, переклад фрагментів творів, де реалізуються прийоми поетичності (оповідання Томаса та сучасні оповідання flash fiction). І, нарешті, п'ятий етап полягає у характеристиці перекладацьких підходів та трансформацій у процесі відтворення поетичності.

У ході дослідження було використано метод контекстуального аналізу для виявлення значень мовних одиниць; метод стилістичного аналізу з метою встановлення типів стилістичних засобів, що реалізують поетичність; метод зіставного аналізу вихідного та цільового текстів для виявлення перекладацьких трансформацій у процесі відтворення ознак поетичності у перекладі.

Матеріалом дослідження слугували 5 казок Оскара Вайлда в оригіналі та перекладі Дарії Радієнко, 5 оповідань Ділана Томаса 1930-х років та 10 оповідань сучасних американських письменників жанру flash fiction.

Як показало наше попереднє дослідження [4, с.9-10], найбільш поширеним прийомом поетичності в оповіданнях Д.Томаса є **стилістична конвергенція**. Щодо прийомів поетичності у казках Оскара Вайлда, то, як і у творах Томаса, стилістична конвергенція включає переважно розгорнуті метафори (Томас) та розгорнуті метафоричні порівняння (Вайлда) у взаємодії із звуковими повторами, переважно алітераціями.

Такий тип конвергенції можна охарактеризувати як тропеїчно-фонетична. Однією з характерних рис використання стилістичної конвергенції (СК) у прозових творах Вайлда та Томаса є розташування її у такій сильній позиції, як початок твору. До сильних позицій належать частина тексту, які є семантично та прагматично важливими, тобто заголовок, початок та кінець твору [6, с.69-70]. Такі казки Вайлда, як "The Star-Child", "The Birthday of the Infanta", "The Selfish Giant", починаються з метафорично-поетичних СК. Ядром таких СК є переважно розгорнуті метафори, як у творі "The Star-Child": *The Earth is going to be married, and this is her bridal dress* [Вайлд]. Перекладач Дарія Радієнко майстерно відтворила антропоморфну метафору: Земля – наречена, і це її весільне вбрання [10, с.223]. Досить вдалим виглядає прийом модуляції – *is going to be married – наречена*.

У цілому Д. Радієнко вміло відтворює поетичний, естетичний та емоційний аспекти СК, у тому числі звуковий ефект: *the magnolia trees opened their great globe-like blossoms of folded, and filled the air with a sweet heavy perfume* – а кущі магнолії розкрили свої круглі квіти кольору слонової кістки і напоїли повітря солодкими пахощами [Infanta, 122-123]. Проте, в ряді випадків, майстерно відтворюючи семантику тропів, перекладач втрачає алітерацію у перекладі, як у фрагменті твору "The Nightingale and the Rose": *His hair is dark as the hyacinth – blossom, and his lips are red as the rose of his desire* – Кучері в нього темні, мов гіацинт, а вуста червоні, наче пелюстка троянди, про яку він мріє [10, с.78-79]

Оповідання Ділана Томаса "The Dress", "The Tree", "the Enemies", "The Visitor" містять СК як на початку творів, так і в кінці, і за обсягом вони охоплюють більші відрізки тексту, ніж у казках Вайлда ("The Dress"). Значний інтерес для дослідників і перекладачів становить структура розгорнутих метафор у текстах Томаса. Саме тому мета стилістичного аналізу стає плідним для розуміння авторського задуму. Широке використання оригінальної образності спонукає читача застосувати свої погляди, життєвий досвід або спосіб мислення у процесі читання, отож і перекладач намагатиметься створити цільовий текст відкритим для читацької інтерпретації.

Структурна будова розгорнутих метафор як основних компонентів СК може бути описана як **ланцюгова.** Спочатку Томас створює образ, потім цей образ породжує інший, логічно пов'язаний з першим, з використанням лексики з того самого семантичного поля, і кожен наступний образ продовжує образний ланцюжок. В оповіданні "The Tree" письменник описує фантазії хлопчика, який уявляє, що галявина стає морем, а він пливе по ньому на квітці, як на лодці: *The house changed to his moods, and a lawn was the sea or the shore or the sky or whatever he wished it. When a `lawn was a sad mile of water, and he was sailing on a broken flower down the waves, the gardener would come out of his shed near the island of bushes. He too would take a stalk. And sail* [11, с. 43]. Тут можна спостерігати своєрідний текст у тексті, саме тому такі фрагменти є проявом поетичності. Подібні риси поетичності зближують оповідання Томаса з казками Вайлда. Можна назвати твори Томаса сучасними казками. У перекладі наведеного фрагменту потрібно відтворити як ланцюгову розгорнуту метафору, так і гіперболу, а також синтаксичні компоненти СК – перелік, полісиндетон (*or*), паралелізм: Будинок змінювався в залежності від його настрою, і галявина ставала то морем, то берегом, то небом, або чим йому заманеться. Коли галявина перетворювалась на милю сумної води, з свого сараю біля острову купців виходив садівник. Він теж сідав на квітку і плив (переклад наш).

Якщо основу поетичності казок Вайлда, семантику метафор і порівнянь складає біоморфна образність, порівняння людей з квітками, річкою, коштовним камінням, то в оповіданнях Томаса переважають антропоморфні метафори, що базуються на приписуванні природним явищам людських рис. У чудовому оповіданні "The Dress" на початку твору присутня метафорично-фонетична СК, основу якої складає розгорнута метафора "туман – мати" ("*mist – mother* "). Стилістичний аналіз великого абзацу дозволяє визначити, що суб'єкт і об'єкт розгорнутої метафори становлять лексичні одиниці, які зв'язані завдяки повтору початкових приголосних, тобто алітерації. Інші компоненти метафори, на наш погляд, підібрано на основі звукової домінанти [m]: *The mist was a mother to him* […]. *The mist made him; he had the food and the drink of the mist on his lips; and smiled through her mantle like a cat* [1, с.78]. Чоловіку, що тікає від погоні, допомагає туман, і втомленому чоловіку здається, що туман не лише ховає його від переслідувачів, але й захищає як мати, годує, зігріває. У цілому слова із звуковою домінантою використовуються у 2-х реченнях 10 разів, а в абзаці – 29 разів. Як справедливо зауважує Джин Боуз-Байер, перекладацька стилістика розглядає, як "збережено чи змінено у перекладі ключовий момент, завдяки якому перекладач проникає у чиїсь думки – автора, персонажа" [1, с. 7]. Завданням перекладача у даному випадку було зберегти і відтворити у цільовому тексті семантику і прагматику метафори, її емоційний характер, а також зберегти фонетичну семантику. Іншим викликом було врахування гендерного аспекту у перекладі суб'єкта метафори, оскільки іменник *mist* в українському перекладі чоловічого роду – *туман*. Тому під час наших занять з художнього перекладу зі студентами-магістрами ми обрали іншу лексичну одиницю – *імла*: Але імла була йому матір'ю […]. Імла зігріла його, нагодувала і напоїла, і він посміхнувся крізь її мантію, як маленьке кошеня (переклад наш). У перекладі ми використали незначні граматичні трансформації і замінили іменники *food, drink* дієсловами (нагодувала, напоїла), додали прикметник (маленьке); відповідно, гендерний аспект у цільовому тексті збережено, як і звуковий ефект (7-разовий повтор слів із ключовим звуком).

Є певні відмінності у характерних рисах сучасної поетичної та класичної прози. Оповідання flash fiction, які дуже популярні в США, - це твори обсягом максимум 2-3 сторінки, переважно з монологічним типом оповіді. Серед авторів збірки "Flash Fiction Forward" 2006 такі відомі письменники, як Джон Апдайк, Грейс Пейлі, Дон Ші та інші. Фрагменти поетичної прози розташовані переважно в іншій сильній позиції – в кінцівках оповідань. Основним прийомом створення поетичності також є стилістична конвергенція. Проте СК включають переважно метафоричні, синтаксичні та лексичні стилістичні засоби, зокрема паралелізм, градацію, антитезу. Так, у дуже зворушливому оповіданні Лі Уілсон "Bullhead" останній абзац містить своєрідний висновок життя і кохання жінки: *Every story is true and a lie. The true part of it is that love and the memory of love cannot be drowned. The lie part is that it is a good thing* [12, с.100]. Письменниця описує історію жінки, яка пам'ятає своє кохання і 50 років, щорічно, їздить на озеро, де було її рідне місто і де вона кохалась з хлопцем, *the love of ker life*. Парадокс, виражений оксимороном і антитезою, підсилює ефект відкритої кінцівки і залишає читача у роздумах щодо такої пам'яті про кохання. У перекладі ми зберегли метафору (*the memory of love cannot be drowned*) і виконали граматичну трансформацію заміни іменника *lie* на прикметник: Кожна історія є правдивою і неправдивою водночас. Правдивість цієї історії полягає в тому, що кохання, як і пам'ять про кохання, не можна затопити. А неправда в тому, що це добре (переклад наш).

Таким чином, використовуючи стилістику і стилістичний аналіз поетичної прози, можна підтвердити висновок, що художній переклад – це творчість, що переклад можна оцінювати не лише за близькістю до тексту оригіналу, а за відповідністю до стилістичних критеріїв, які характерні для цього тексту, для стиля цього автора. Саме такий підхід до перекладу поетичної прози ми використовували у роботі над оповіданнями Д. Томаса "The Dress" та Л. Уілсон "Bullhead".

У більшості аналізований оповідань flash fiction описуються звичайні життєві ситуації і людські стосунки, як у творі Д. Еггерса "Accident", в оповіданні Д. Апдайка "Oliver's Evolution". Незвична і парадоксальна ситуація є основою сюжету оповідання Девіда Геліфа "My Date with Neanderthal Woman" ("Моє побачення з неандерталкою"). Сучасний чоловік вирушає у минуле на побачення з неандерталкою. Завдяки тонкому гумору та іронії основний стилістичний засіб твору – антитеза не справляє враження великої різниці між персонажами з різних епох. У сильній позиції, завершальному абзаці висловлено думку про те, що протилежність людей різних культур не є перешкодою для взаєморозуміння і навіть кохання: Деякі пари розділяють десятиліття, а нас – тисячоліття . я люблю слухати важкий рок, а вона – музику рік. Я сучасний Homo sapiens, а вона – неандерталка, але я переконаний, що ми подолаємо всі труднощі, якщо постараємось (переклад О.Кравець).

Висновки. Проведене дослідження виявило, що найбільш поширеним прийомом поетичності як класичної (Вайлд, Томас), так і сучасної короткої прози flash fiction є стилістична конвергенція. Плідним виявляється використання теорії висунення для аналізу поетичності, оскільки конвергенція стає особливо експліцитним способом як виділення важливої інформації, так і створення естетичного і емоційного ефекту завдяки концентрації стилістичних засобів. Відповідно, стилістичний аналіз компонентів прийомів поетичності стає головним етапом інтерпретації та перекладу тексту.

З діахронічної точки зору, спостерігаються повні зміни у структурі та семантиці стилістичної конвергенції у сучасних коротких оповіданнях у порівнянні з класичною короткою прозою. По-перше, у класичній прозі ядром конвергенції є розгорнуті біоморфні та антропоморфні метафори та порівняння, що взаємодіють з алітерацією, тому такий прийом поетичності можна назвати метафорично-фонетичною конвергенцією. В оповіданнях flash fiction компонентами конвергенцій є переважно метафори та лексико-синтаксичні засоби, зокрема градація, антитеза, парадокс. По-друге, у класичній поетичній прозі конвергенції функціонують у такій самій позиції, як початок твору. А в сучасних коротких оповіданнях – переважно у кінці тексту, як своєрідний авторський підсумок наративу.

Стилістичний аналіз дозволяє виявити роль звукових повторів як засобів створення поетичності, мелодійності прози і, відповідно, необхідність відтворення цього прийому у перекладі. У більшості творів або їх фрагментах алітерація відтворюється тим самим звуком ("The Dress", "The Birthday of the Infanta"), або іншим звуком. При перекладі метафор та порівнянь як ядра конвергенції використано як дослівний переклад, так і модуляцію ("The Star-Child"), граматичні заміни ("The Bullhead").

Поетичність прози – це комплексне явище, що включає взаємодію різних стилістичних засобів, і тому стилістичний аналіз є етапом перекладу прийомів поетичності. Саме перекладацька стилістика дозволяє виявити, чи збережено авторський стиль, авторські стилістичні засоби у перекладі.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні інших прийомів поетичності у сучасних коротких оповіданнях та застосуванні наведеної методики до їх аналізу їх перекладу.

Література

1. Boase-Beier, J.Stylistic Approaches to Translation. London: Routledge, 2014.
2. Stockwell, P. The Eleventh Checksheet of the Apocalypse. Language and Style. In Honour of Mick Short. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 419-432.
3. Jakobson, R. Linguistics and Poetics. Style in Language. Cambridge: The M.I.T, Press, 1960. 350-377.
4. Yemets, A. Investigating Poeticalness of Prose. Saarbrucken: LAP Lambert Academic Publishing, 2012.

5. Schmid, W. Prose and Poetry in Povesti Belkina. Canadian Slavonic Papers.1987. 210-227.
6. Арнольд, И.В. Стилистика. Современный английский язык. Москва: Наука: Флинта, 2004.
7. Douthwaite, J. Towards a Linguistic Theory of Foregrounding. Alessandria: Edizion dell'Orso, 2000.
8. Leech, G. Language in Literature: Style and Foregrounding. Harlow: Pearson, 2007.
9. Short, M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose.Edinburgh: Pearson Education, 1996.
10. Wilde, O. The Canterville Ghost (in English and Ukrainian). Kharkiv: Folio, 2008.
11. Thomas, D. A Prospect of the Sea and Other Stories and Prose Writings. London: Dent,1966.
12. Flash Fiction Forward. 80 Very Short Stories. London: W. W. Norton & Company, 2006.

References

1. Boase-Beier, J. Stylistic Approaches to Translation. London: Routledge, 2014.
2. Stockwell, P. The Eleventh Checksheet of the Apocalypse. Language and Style. In Honour of Mick Short. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 419-432.
3. Jakobson, R. Linguistics and Poetics. Style in Language. Cambridge: The M.I.T, Press, 1960. 350-377.
4. Yemets, A. Investigating Poeticalness of Prose. Saarbrucken: LAP Lambert Academic Publishing, 2012.
5. Schmid, W. Prose and Poetry in Povesti Belkina. Canadian Slavonic Papers.1987. 210-227.
6. Arnold, I. V. Stilistika. Sovremennyi angliyskiy yazyk. Moscow: Flinta: Nauka, 2004.
7. Douthwaite, J. Towards a Linguistic Theory of Foregrounding. Alessandria: Edizion dell'Orso, 2000.
8. Leech, G. Language in Literature: Style and Foregrounding. Harlow: Pearson, 2007.
9. Short, M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. Edinburgh: Pearson Education, 1996.
10. Wilde, O. The Canterville Ghost (in English and Ukrainian). Kharkiv: Folio, 2008.
11. Thomas, D. A Prospect of the Sea and Other Stories and Prose Writings. London: Dent,1966.
12. Flash Fiction Forward. 80 Very Short Stories. London: W. W. Norton & Company, 2006.

УДК: 811.112
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-34

КОРОЛЬ С. В.
Хмельницький національний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИКИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню лексики іншомовного походження в німецькій мові. В роботі представлено детальний аналіз різних класифікацій запозиченої лексики в німецькій мові. Виявлено основні відмінності класифікацій та з'ясовано критерії та принципи розподілу іншомовної лексики провідними науковцями.

Ключові слова: запозичення, іншомовні слова, інтернаціоналізми, німецька мова, класифікація.

KOROL S.
Khmelnytskyi National University

CLASSIFICATION OF VOCABULARY OF FOREIGN-SPEAKING ORIGIN IN GERMAN

The article is devoted to the study of vocabulary of foreign-language origin in German. The problem of borrowing in German has always attracted the attention of linguists and remains relevant and in our time, since it is a dynamic system undergoing changes from the influence of globalization processes that cause new borrowing in the language. Borrowing vocabulary from other languages serves as a source of enrichment of its own vocabulary. Adaptation of borrowed words to a new language occurs in a different way. It has been found that most of the borrowings for many years of existence in German are so assimilated, including spelling, pronunciation, emphasis, gained grammatical features that are already not perceived as foreign ones. At the same time, it has been discovered another part of the vocabulary of foreign-speaking origin, which is used in German in the form where it has been borrowed. Particular attention is paid to internationalisms, words borrowed by several languages. Borrowings also include the concepts whose content is borrowed from other languages, and the form is based on its own language. It should be noted that among the vocabulary of foreign-language origin, scientists revealed a pseudo-resistant, consisting of foreign-language components or have an other language structure, but do not exist in the relevant language. This state of affairs explains the existence of various classifications of borrowed vocabulary in German, which reflect the ambiguous view of scientists to this problem. The study of these classifications allowed to understand the criteria and the principles of distribution of foreign language vocabulary of leading linguists. Although the presented classifications have certain differences, but each of them has a significant value in the study of the vocabulary of foreign-language origin in German. The problem of borrowing will remain relevant, since at the time of the global globalization trend of the adoption of foreign words in its own language is growing.

Key words: borrowing, foreign words, internationalism, German language, classification.

Постановка проблеми. Одним з джерел поповнення словникового складу мови можна вважати запозичення лексики з інших мов. Спостереження за історичним розвитком німецької мови доводять, що в окремі періоди її становлення та розвитку вона зазнавала вплив інших мов, який відобразився у численному збагаченні її лексичного складу. Оскільки асимілювання запозичень у німецькій мові носить різнобічний характер, тому їх класифікація становить актуальну проблему до вивчення. Об'єктом дослідження слугують запозичення у німецькій мові. Предметом дослідження є класифікація запозичень у німецькій мові. Мета дослідження полягає у аналізі різних класифікацій запозичень у німецькій мові та визначенні їх особливостей.

Аналіз останніх джерел. Проблема запозичень у німецькій мові завжди привертала увагу лінгвістів та залишається актуальною і у наш час, оскільки мова є динамічною системою, що зазнає змін від впливу глобалізаційних процесів, які спричиняють появу нових запозичень у мові. Серед науковців, які займались вивченням цієї проблеми у різні періоди розвитку німецької мови, були Г. Гнеусс, Л. Гранаткіна, Л. Зіндер, Р. Келлер, К. Краузе, М. Степанова, Т. Строєва, І. Чернишев, Т. Шиппан.

Виклад основного матеріалу. У вивченні іншомовної лексики німецької мови провідне і найбільш дискусійне місце займає проблема класифікації запозичень. Так, класифікація запозиченої лексики може проводитися з погляду двох основних аспектів: синхронного і діахронного. З діахронної точки зору запозичення характеризуються залежно від того, в який час і з якої мови вони «іммігрували» в іншу мову. Існують також класифікації з синхронної точки зору, в основі яких знаходяться такі аспекти як структура і семантика запозичених одиниць, ступінь їх освоєнності, сфери вживання і ступінь поширеності даних лексичних одиниць в мові-реципієнті. Найбільш важливими для теорії запозичення є структура і семантика запозичених одиниць, а також ступінь їх асиміляції.

Згідно з традиційною класифікацію запозичень, в основі якої лежить ступінь освоєння іншомовних слів у мові, усі запозичення в німецькій мові поділяються на Fremdwörter – іншомовні слова і Lehnwörter – запозичені слова. Ця класифікація заснована на ступені формального та функціонального засвоєння іншомовного слова. Вивчаючи питання розмежування іншомовних і запозичених слів, зазначимо, що вперше воно було здійснено у 1856 році Г. Ебелем у науковому дослідженні «Über die Lehnwörter der deutschen Sprache» [1, с. 4].

Запозичення, які повністю адаптувалися до мовної системи, не сприймаються як іноземні слова і вважаються німецькими з синхронної точки зору, називають Lehnwörter. З англійської мови були, наприклад, запозичені: Patent, Export, Import, Opposition, Sport, Streik тощо. Те, що ці слова англійського походження, доводить лише їх етимологія. Такі запозичення виникали, коли з інших країн переймались нові речі, предмети, поняття, а разом з ними і їх назви. Економічно-розвинені, політично-сильні та культурно-прогресивні країни завжди слугували джерелом продукування передових ідей та їх поширення за межі своїх країн, а разом з ними і нових понять. За часи панування Римської імперії до німецької мови разом з речами та звичаями потрапило багато латинських слів, які зазнали таких трансформацій, що сьогодні ледь помітне їхнє латинське звучання tegula – Ziegel, vinum –Wein. З 15 ст. спостерігався сильний вплив мов, де відбувався розвиток науки, грецької (Chirurg, Philosoph) та латинської (Kalender, Examen), пізніше з'явились запозичення з французької (Appetit, Allee), італійської (Bandit, Porto), голандської (Pilot, Aktie), англійської (Pudding, Sport), іспанської та португальської (Eldorado, Zigarre), слов'янських (Peitsche, Dolmetscher). Нові відкриття за межами європейських країн теж зробили внесок у поповнення словникового складу німецької мови (Ananas, Schokolade, Zebra, Dschungel). Таким чином, під запозиченими словами, як правило, розуміються слова, що повністю асимілювалися у мові-реципієнті, увійшли до її лексичної системи, про іноземне походження яких вже забуто. Як правило, це слова що проникли в мову давно: старі латинські запозичення, наприклад, der Ziegel – лат. tegula (цегла), das Fenster – лат. fenestra (вікно), die Tafel – лат. tabula (дошка); французькі запозичення: das Abenteuer – франц. aventure (пригода; авантюра) тощо.

Назву Fremdwörter одержали запозичення, які зберегли свій іноземний характер, тобто в повній мірі не асимілювалися в німецькій мові, наприклад: das Image [ˈɪmɪdʒ], der Gentleman [ˈdʒɛntl̩mən], der Job [dʒɔp], der Manager [ˈmɛnɪdʒɐ], die Cousine [kuˈziːnə], das Baguette [baˈgɛt] і т. д. Поняття «Fremdwort» (іншомовне слово) з'явилося завдяки філософу К. Краузе (1781–1832) та було розповсюджено як термін Дж. Паулем (1763–1825) в журналі «Hesperus» (1819). Ним називали слово, яке запозичувалось з іноземної мови в рідну, та на відміну від «Lehnwort» (запозиченого слова), яке пристосовувалося до системи рідної мови у вимові, написанні чи формі, зберігало свою іншомовну форму, відрізнялось від німецьких наголосом, вимовою або орфографією (der Gentleman [ˈdʒɛntl̩mən] - джентльмен), die Lady [ˈlɛɪ̯di] - леді, дама). Отже, іншомовними вважаються ті слова, які «прийшли» з інших мов, які, на відміну від запозичених слів, не засвоєні повністю мовою, яка їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження. Це виявляється як у їхній формі, так і у семантиці. У формі іншомовні слова відрізняє більший чи менший ступінь незасвоєнності мовою, в яку вони увійшли; можливість збереження вихідної графіки на письмі; наявність незвичних звукосполучень; невідмінюваність частини іншомовних слів, яка, проте, поступово втрачається. У семантиці іншомовні слова характеризуються незрозумілістю або недостатньою ясністю для значної частини носіїв мови, де вони вживаються, що й викликає потребу у створенні спеціальних словників. У сучасних мовах світу, що запозичують іншомовні слова, відбувається безперервний процес їх засвоєння, через що часто дуже важко провести чітку межу між ними і запозиченими словами. У науково-лінгвістичній літературі подібний поділ критикують як такий, що не має єдиної основи для розрізнення названих груп слів. Критику цієї класифікації знаходимо в роботі Л. Зіндера та Т. Строєвої [2].

Таким чином, представлена класифікація слів іншомовного походження на запозичені і іншомовні приводить до змішення діахронічного і синхронічного підходів. З погляду синхронії запозичені слова (Lehnwörter) як повністю асимільовані слова, втратили свою іноземність, нічим не відрізняються від споконвічно німецької лексики. І, навпаки, з історичної точки зору немає необхідності розмежовувати слова іншомовного походження на Lehnwörter і Fremdwörter, бо по суті відмінності між ними мають місце лише в конкретний період часу.

Якщо звертати увагу лише на формальні критерії пристосування іншомовних слів до мовної системи, наприклад, німецької мови, то дієслово тут формально ніколи не зможе стати іншомовним, оскільки за своєю формою іншомовне дієслово завжди виступає пристосованим (має флексію-en): managen, traden, differieren, funkzionieren, іменники набувають категорію граматичного роду (job – der Job, computer – der Computer) та відмінку за правилами німецької мовної системи (Nominativ - das Baguette; Genitiv - des Baguettes), навіть якщо зберігається іншомовна форма написання та звучання.

Оскільки одностайної думки щодо класифікацій запозичень німецької мови немає, вартим уваги є аналіз різних поглядів науковців на цю проблему.

Так, Т. Шиппан пропонує свою класифікацію запозичень в німецькій мові:

– гібридні утворення (Hybride Bildungen) – є комбінаціями з німецьких і іноземних морфем, наприклад der Autofahrer від грецького слова «Auto» і німецького дієслівного префікса «fahr-», що позначає переміщення;

– інтернаціоналізми (Internationalismen) – це слова, які пристосовуються своєю морфемною і орфографічною структурою до мови-реципієнта і вживаються в декількох мовах в однаковому значенні, часто як терміни (нім. Festival, франц. festival, англ. festival; нім. Fiasko, франц. fiasco, англ. fiasco);

– екзотизми (Bezeichnungsexotismen) – це ті іноземні слова, які використовуються для позначення реалій тієї країни, з якої вони походять. Сюди відносяться, наприклад, назви валют: Cent, Dollar, Rubel; річок: Moskva, Rhein і т. п.

– частко4ві запозичення (Teilentlehnungen) – це такі запозичення, при яких німецьким формативам приписується тільки значення іншомовного слова. Це може відбуватися двома шляхами:

а) німецьке слово, співпадаючи з лексико-семантичним варіантом іншомовного слова, переймає додаткове значення;

б) німецьке слово моделюється за зразком, тобто копіюється.

Таким чином, ми маємо справу з Bedeutungsentlehnung – запозиченням значення, Lehnübersetzung – дослівним перекладом значення, Lehnübetragung – вільним перенесенням значення. Форма таких запозичень не вказує на те, що вони іншомовного походження, оскільки вони несуть «іншомовні значення» в німецькому вигляді.

Запозичення значення (Bedeutungsentlehnung) – це приєднання іншомовного значення до німецького формативу. Так, наприклад, слово Akademiker одержало разом із існуючим у німецькій мові значенням «людина, що одержала повну вищу освіту» запозичене з російської мови нове значення «член академії».

При Lehnübersetzung – буквальному перекладі значення – йдеться про копіювання морфемної структури іноземних слів або словосполучень, наприклад: der Wolkenkratzer – від англ. sky-scraper (хмарочос), die Datenverarbeitung – від англ. data processing (обробка данних), der Fußball – від англ. football (футбол) [3, с. 115–131].

Особливим позитивом у вищепредставленій класифікації варто відзначити гібридні утворення, адже їх чисельність зросла за останні роки. Переважно це складні іменники, одна частина яких є англійським словом, а інша німецьким: Cocktailangebot, Reiseguide, Fantasy-Buch, Hobby-Raum, Job-Suchender, Outdoor-Schuhe, Jogging-Anzug, Cowboy-Stiefel, Patchwork-Familie, Mobbing-Opfer, Powerpoint-Präsentation. Як правило серед них зустрічається більше сполук з англійськими лексичними одиницями, що пояснюється потужним впливом англійської мови на сучасну німецьку.

Велику увагу проблемам, пов'язаним з процесом запозичення, приділяли лінгвісти Л. Зіндер і Т. Строєва. Згідно запропонованої ними класифікації, словниковий склад німецької мови з огляду на його походження ділиться на дві групи:

– слова німецькі (нім.: Haus, gut; запоз.: Fenster, Keller) та інтернаціоналізми (Atom, Barometer, Demokratie);

– слова іноземні (Job, joggen).

До німецьких слів належать як давні німецькі слова, так і запозичені, тобто такі, що «міцно увійшли до словника, зазнали в різній мірі перетворення своєї первинної зовнішності і пристосувалися до німецької мови в своїй граматичній структурі згідно законам розвитку німецької мови» [2, с. 372], наприклад: Pferd, pflanzen, Fabrik. У цій же загальній групі виділяється і особливий шар лексики – інтернаціоналізми.

На думку М. Степанової і І. Чернишевої така класифікація є не зовсім вдалою, оскільки до «німецьких слів зараховуються не тільки ранні запозичення, що повністю асимілювались, але і слова, звуковий склад яких показує їх іншомовне походження і які через це ніяк не можуть сприйматися як німецькі» [4, с. 183–184]. Тому їх класифікація виглядає таким чином:

– формальні запозичення – прийняття іноземного слова у тій формі, в якій воно звучить та пишеться в мові, з якої відбувається запозичення (der Chauffeuer [ʃɔˈføːɐ̯] – водій, шофер, die Chaussee [ʃɔˈseː] – шосе, das Restaurant [rɛstoˈrɑ̃ː] – ресторан, das Portemonnaie [pɔrtmɔˈneː] – портмоне, гаманець, die Hotline [ˈhotlaɪ̯n] – гаряча лінія, die Voicemail [ˈvɔɪ̯smɛɪ̯l] – голосова пошта). До формальних запозичень належать також екзотизми (Bezeichnungsexotismen), які походять з інших країн, позначаючи їх реалії: Dollar, Euro, Eurocent, Berlin, Rubel, Kreml, Perestroika.

– запозичення-штапми, іншомовний зміст яких відтворюється засобами власної мови. Серед них розрізняють: запозичення-кальки, під якими розуміється точний переклад кожної частини слова по морфемам ent-decken – de-couvrir – відкривати (з французької мови), Fuß-ball – foot-ball – футбол, nutz-los – use-less – марний (з англійської), Wand-zeitung – стінгазета (з російської), Ge-wissen – con-scientia – совість, Ein-druck – im-pressio – враження (з латини); запозичення-перенесення; лексичні запозичення, словотвірні кальки: Vaterland – лат. patria – батьківщина, Halbinsel – лат. paeninsula – півострів, Steckenpferd – англ. hobby-horse – дерев’яна конячка; запозичені значення (семантичні кальки), слова, що вже існують у мові, але починають вживатись у новому запозиченому значенні (німецьке слово Fall - «випадок» під впливом латинської набуло також значення «відмінок»).

Вартою уваги є і класифікація запозичень Р. Келлера. Він ділить всі запозичення на дві великі групи: словникові запозичення (Wortentlehnung) і кальки (Lehnprägungen). Кожна група підрозділяється на підгрупи. Словникові запозичення згідно Р. Келлеру включають:

– неасимільовані іншомовні слова (direkt übernommene Fremdwörter): з анг. der Ghostwriter [ˈɡəʊ̯straɪ̯tɐ] (автор, який пише для іншої особи), das Make-up [mɛɪ̯kˈʔap] (макіяж, косметика);

– частково освоєні іншомовні слова (Fremdwörter zum Teil angepasst): fighten (наполегливо боротися), den Teenagern (Dat, Pl) (підлітки);

– слова грецького і латинського походження (Griech.-lat. Lehngut): die Option (рішення, вибір), redundant (надмірний);

– запозичені слова (освоєні) (Lehnwörter): der Boot (чобіт), der Streik (страйк), der Partner (партнер, компаньйон);

– псевдо запозичення (Pseudoentlehnungen): der/die Twen (хлопець/дівчина у віці від двадцяти до двадцяти дев'яти років) [5, с. 590–596].

Науковець наголошує на тому, що псевдозапозичення – це слова, що складаються з іншомовних складових частин або мають іншомовну структуру, але не існують у відповідній мові, наприклад: das Basecap в німецькій мові означає «бейсболка», натомість в англійській мові «бейсболка» буде baseball cap. Часто вживане у німецькій мові слово das Handy, що позначає мобільний телефон, не існує в англійській мові як іменник, а як прикметник handy зі значенням «портативний; те, що під рукою» та не означає «мобільний телефон» на відміну від німецької мови. Виокремлення групи псевдозапозичень є, на нашу думку, досить вдалим кроком, адже вони дійсно займають окрему нішу серед слів іншомовного походження. Варто зазначити, що раніше цьому виду запозичень не приділялося належної уваги через їх малочисельність. Кількість псевдозапозичень різко зросла за останню чверть минулого століття в першу чергу у зв'язку з інтернаціоналізацією англійської мови у світі.

Як бачимо, Р. Келлер виділяє проміжну групу між Lehnwörter і Fremdwörter – частково асимільовані іноземні слова. Тому наявність цієї групи говорить про те, що під «безпосередньо перейнятими іншомовними словами» він розумів повністю неасимільовані слова. Проте, на нашу думку, не існує абсолютно неосвоєних іншомовних слів. Зберігаючи свою оригінальну орфографію і звучання, запозичене слово все одно набуває нових граматичних ознак, так запозичене слово der Ghostwriter у формі родового відмінку отримує відповідне німецьке закінчення -s (des Ghostwriters), теж саме відбувається у формі множини давального відмінка з'являється закінчення -n (den Ghostwritern). Отже, межі між першими двома групами дуже нечіткі, достатньо важко правильно відстежити вирішальний критерій, по якому слово переходить з розряду неосвоєних у розряд частково освоєних слів.

Цікавим кроком автора стало виділення групи латинських і грецьких запозичень. Греко-латинські запозичення увійшли до системи німецької мови давно, за цей час вони повністю асимілювалися і їх іншомовне походження видають лише їх суфікси, наприклад: -tat, –tion, -ismus, -ieren і ін.

Деякі дослідники пропонують відмовитися від розмежування слів на основі ознаки асиміляції. Так, наприклад, Г. Гнеусс стверджує, що запозиченим словом (Lehnwort) може називатися будь-яке слово, що приходить з однієї мови в іншу на будь-якій стадії переходу [6, с. 119]. Така позиція теж заслуговує уваги, адже запозичене слово хоч і створюється за іншомовним зразком, але оформляється і функціонує за законами мови-реципієнта. Запозичена лексична одиниця, яка функціонує в системі мови поводиться так само, як і споконвічно німецька, розвивається за тими ж законами. Частина новітніх іншомовних слів в майбутньому буде сприйматись мовцями як дійсно німецькі, бо їхня чужоземність абсолютно не буде відчуватись. Тобто, ця класифікація актуальна лише на конкретному етапі дослідження лексичного стану мови. Лише дослідження запозиченої лексики в окремий період розвитку мови можуть дати точні результати щодо визначення іншомовного слова як Lehnwort або Fremdwort.

На основі принципово інших критеріїв запропонована класифікація іншомовних слів в німецькій мові Л. Гранаткіною. У своїй класифікації дослідниця виділяє такі два основних критерії:

– ступінь загальнонародної поширеності слова;

– чи володіє слово інтернаціональним розповсюдженням або зустрічається лише в конкретній мові.

Крім того, Л. Гранаткіна обумовлює наступні додаткові критерії:

– ступінь освоєнності форми іншомовного слова (куди входить і ступінь його словотворчої активності);

– сфера використання іншомовного слова (у стилістичному плані);

– приналежність до сфери експресивної або нейтральної лексики і ряд інших розрізняльних ознак, які з'ясовуються в ході характеристики окремих типів іншомовних слів.

Відповідно до цих ознак, автор виділяє такі типи лексичних одиниць у складі іншомовних слів (неповністю асимільованих запозичень):

– інтернаціональні слова (Technik, Demokratie, Saison, Computer, Basis і ін.);

– популярні іноземні слова (Friseur, kapieren, kaputt, Fazit, eventuell, explodieren);

– малопопулярні іноземні слова (suspekt, Soiree);

– індивідуальні або оказіональні запозичення (all right, Epicerie, my dear) [7, с. 152–155].

На наш погляд, ця класифікація відповідає необхідності розмежування лексики іншомовного походження в німецькій мові. Формальні критерії в ній мають другорядне значення, за основу покладений принцип загальнонародної поширеності слова.

Чи не найдетальнішу класифікацію запозиченої лексики пропонує М. Орєшкіна. Дослідниця розглядає запозичені слова за такими критеріями:

– за генетичною належністю до мови-джерела чи до мовних сімей: індоєвропеїзми (арабізми, слов'янізми, англіцизми, русицизми і т. д.);

– за поширеністю у мовах світу: інтернаціоналізми, регіоналізми, локалізми, оказіоналізми;

– за ступенем засвоєння мовою-реципієнтом: повністю засвоєні, частково засвоєні, незасвоєні;

– за структурою запозиченого слова: чужа (іншомовна) форма, змішана форма (напівкалька), власна (рідна) форма (калька);

– за графічним образом запозиченого слова: власна графічна форма (іншомовні слова), чужа графічна форма (іншомовні вкраплення);

– за наявністю у семантиці запозиченого слова національно-культурного чи культурно-історичного компонента: екзотизми, варваризми, етнографізми, орієнталізми і т. д.;

– за лексико-граматичними класами: іменники, прикметники, дієслова, вигуки. Запозичуються переважно іменники, які, в свою чергу, поділяться на апелятиви і неапелятиви;

– за тематичними групами: апелятивна запозичена лексика представлена традиційними групами, пов'язаними насамперед з позначенням специфічних для іншої мови реалій і понять (суспільно-історичних, природних, культурно-побутових та ін.). Неапелятивна запозичена лексика представлена також традиційними для ономастики групами (антропоніми, топоніми, гідроніми, етноніми);

– за стилістичним відтінком запозиченої лексики: номінативні та естетичні;

– за сферою використання: загальновживані і професійно обмежені (запозичені терміни);

– за часом запозичення: ранні (історичні, етимологічні, старі), пізні (сучасні, нові) [8, с. 73–75].

Звичайно, цей перелік критеріїв можна було б продовжувати і деталізувати, тому що відмінності між групами запозичень не завжди є чіткими.

Висновки. Вивчення цих класифікацій дозволило зрозуміти критерії та принципи розподілу іншомовної лексики провідних лінгвістів. Хоча представлені класифікації мають певні відмінності, однак кожна з них має вагоме значення у питанні вивчення лексики іншомовного походження у німецькій мові. Проблема запозичень залишатиметься надалі актуальною, оскільки у час всесвітньої глобалізації тенденція прийняття іншомовних слів у власну мову зростає.

Література

1. Scherer K. Vom Fremdwort zum Lehnwort : Eine Untersuchung zur morphologischen Anpassung im Gegenwartsdeutschen. Mainz : Johannes Gutenberg Universität, 2000. 115 S.

2. Зиндер Л. Р., Строева Т. В. Современный немецкий язык. М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1957. 418 с.

3. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Max Niemeyer Verlag, 1996. 305 S.

4. Степанова М. Д., Чернышева И. И. Лексикология современного немецкого язика. М. : Высш. шк., 1962. 310 с.

5. Keller R. E. Die deutsche Sprache und ihre historische Entwicklung. Hamburg : Buske, 1986. 641 S.

6. Gneuss H. Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altenglischen. Berlin, 1955. S. 141.

7. Гранаткина Л. Ю. Основные типы иноязычных слов в немецком языке их использование в немецкой художественной и публицистической литературе : дис. … канд. филол. наук. М., 1951. 257 с.

8. Орешкина М. В. К вопросу классификации заимствованной лексики : материалы конференции «Функциональная лингвистика». Часть I. Симферополь, 1994. С. 73–75.

References

1. Scherer K. Vom Fremdwort zum Lehnwort : Eine Untersuchung zur morphologischen Anpassung im Gegenwartsdeutschen. Mainz : Johannes Gutenberg Universitat, 2000. 115 S.

2. Zinder L. R., Stroeva T. V. Sovremennyj nemeckyj jazyk. M. : Izd-vo lyteratury na inostrannykh jazykakh, 1957. 418 s.

3. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Max Niemeyer Verlag, 1996. 305 S.

4. Stepanova M. D., Chernysheva Y. Y. Leksykologhyja sovremennogho nemeckogho jazyka. M. : Vyssh. shk., 1962. 310 s.

5. Keller R. E. Die deutsche Sprache und ihre historische Entwicklung. Hamburg : Buske, 1986. 641 S.

6. Gneuss H. Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altenglischen. Berlin, 1955. S. 141.

7. Ghranatkyna L. Ju. Osnovnye typy inojazychnykh slov v nemeckom jazyke ikh ispoljzovanye v nemeckoj khudozhestvennoj i publycystycheskoj literature : dys. … kand. filol. nauk. M., 1951. 257 s.

8. Oreshkyna M. V. K voprosu klassifikacii zaimstvovannoj leksiki : materyaly konferencii «Funkcyonaljnaja linghvistika». Chastj I. Symferopolj, 1994. S. 73–75.

УДК 811.111'42:81'38
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-35

КУПЧИШИНА Ю. А.
Хмельницький національний університет

МЕТАФОРИЧНИЙ ОБРАЗ ТРАГІЧНОГО В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті запропоновано методику когнітивного аналізу трагедійних контекстів, основою якого є положення лінгвопоетики, розглянуті крізь призму когнітивної парадигми. Залучення такого аналізу уможливило моделювання трагедійної картини світу, яка поєднує текстовий, мовний і концептуальний аспекти. Встановлено, що метафоричний простір трагічного в англомовних художніх текстах утворено за допомогою концептів трагічного – базових елементів авторського світобачення.

Ключові слова: метафоричний образ, когнітивний аналіз, трагедійна картина світу, концепт, концептуальна метафора.

KUPCHYSHYNA Y.
Khmelnytsky National University

METAPHORICAL IMAGE OF THE TRAGIC IN ENGLISH LITERARY TEXTS: LINGUISTIC AND COGNITIVE ASPECTS

This article focuses on revealing stylistic devices and cognitive mechanisms which ensure the formation of verbal images in the English literary texts. The author suggests a methodology of cognitive analysis of English literary texts based on linguistic assumptions of poetics viewed from a cognitive perspective. The application of such analysis made it possible to form the world picture, typical of the tragedy, which unites its aspects, those of textual features, linguistic manifestations and conceptual patterns. The conceptual space of the tragic as an aspect of the respective world picture is claimed to be formed by literary concepts of the tragic as basic units of author's artistic cognition conditioned by the understanding of the tragic and requirements of tragedy as a dramatic genre. It highlights cognitive mechanisms that lead to the emergence of new poetic images which cause a possible breakthrough in the conceptualization of the world. It is proved that the mechanisms of new metaphorical images formation in literary texts are predetermined by cognitive operations of mapping, extension and modification alongside with cognitive procedures of generalization, compression, intertextualization, and perspectivization. The integrative approach to the theory of imagery helped to update the techniques of conceptual analysis of verbal images and to work out the integrative cognitive model of verbal poetic image and image space reconstruction. The major manifestations of the metaphorical world of the tragic comprehension are considered to be biomorphic, anthropomorphic and zoomorphic metaphors. The cognitive operation of modification is defined as predominant in the creation of the metaphorical images of the tragedy because it is aimed at the transformation of the conventional conceptual metaphor, which leads to the emergence of novel senses.

Key words: metaphorical image, cognitive analysis, the picture of the world in tragedies; concept, conceptual metaphor.

Постановка проблеми. У літературних студіях зазначено, що неодмінними рисами трагічного в кожну епоху є загибель або тяжкі страждання індивідуальності, розкриття неможливості замістити втрату людської особистості, ствердження безсмертних суспільно цінних начал, закладених у цій неповторній індивідуальності, і виявлення суспільного сенсу життя людини [7]. Трагічне як естетична категорія завжди має певний суспільноісторичний зміст (Ю.Б.Борєв, О.Ф.Лосєв). Якщо в античності трагічне часто тлумачилося як те, що керувало долею людей (Г.М.Підлісна, К.Сторчак), а в середні віки трагічний стан світу пояснювався Богом (Т.В.Ковальова, І.М.Тронський), то джерелом трагічного в новий час є сама людина, глибини її внутрішнього світу, почуття і зумовлені ними дії (А.А. Анікст, А.В. Михайлов, В.Г. Ніконова).

Аналіз останніх джерел. Осмислення трагічного на новому рівні відбулося у зв'язку з поширенням у когнітивних дослідженнях художньої семантики [1; 2; 4] ідеї когнітивізму про існування *концептуальної картини світу* як системи знань людини та її вираження у *мовній картині світу* (О.С.Кубрякова, Б.О.Серебренников, В.М.Телія, Ю.Д.Апресян). Услід за О.С.Кубряковою ми тлумачимо *трагедійну картину світу* як проекцію концептуальної системи нашого знання, яка утворена вродженими та набутими у процесі пізнавальної діяльності концептами про трагічне [5]. **Мета дослідження** полягає у розкритті метафоричного образу трагічного шляхом реконструкції ключових художніх концептів як складників концептуального простору трагічного.

У ряді досліджень спостерігається явище перетворення базових концептуальних тропів, зокрема метафор, у більш складні концептуальні утворення, які формують семантичний простір художнього тексту. З. Кьовечеш [10] виділяє чотири основні когнітивні механізми поетичного переосмислення базових концептуальних метафор, а саме: 1) *розширення (extension)*, що передбачає появу в концептосфері джерела образу додаткової концептуальної складової чи складових; 2) *нарощування (elaboration),* основу якого складає зміна ракурсу концептуалізації; 3) *поєднання (combination),* яке базується на одночасній активації, накладанні декількох базових концептуальних метафор; 4) *перегляд (questioning)*, мета якого поставити під сумнів прийнятність або доречність метафор, збережених у повсякденній свідомості. У перших трьох

випадках художнього переосмислення метафор, при їх розширенні, нарощуванні чи поєднанні, концептуальний аспект очуднення не виходить за межі стертих метафор, на відміну від тих контекстів, де базові концептуальні метафори зазнають докорінного перегляду [10]. Аналізуючи концептуальні метафори, Л.І. Бєлєхова виділяє лінгвокогнітивні операції *розширення, спеціалізації, модифікації* та лінгвокогнітивні процедури *трансформації, узагальнення* та *конкретизації* [1, с. 164], деякі з яких було в подальшому застосовано у нашому дисертаційному дослідженні. Для конструювання переосмислених (окказіональних) метафор також залучають прийоми *звуження, покращання, погіршення* та *поєднання* [1; 2; 7].

У когнітивних дослідженнях метафора розглядається як концептуальний феномен, спосіб концептуалізації абстрактної сфери крізь призму конкретної сфери [6], зумовлений розвитком і становленням нової галузі лінгвістики – когнітивної лінгвістики. При позначенні непредметних сутностей, абстрактних понять перенесення імені має на меті вербалізацію поняття, матеріалізацію в мовному значенні властивостей об'єктів. Концептуальна метафора сприяє більш повному роз'ясненню суті культурної моделі, призводить до появи логічних висновків.

Концептуальна метафора спрямована на осмислення таких понять, як смерть, відчай, самотність, бідність тощо. Такі поняття метафорично співвідносяться з більш простими розумовими просторами, або з такими, що спостерігаються безпосередньо. Невід'ємна присутність метафори у концептуальній системі людини пояснюється тим, що більшість важливих для людини та її діяльності концептів (час, ідеї, емоції) є або абстрактними, або недостатньо дискретними чи структурованими. Разом із тим, в основі метафори може лежати метонімічне перенесення, тобто метафора мотивована метонімією. А. Барселона наводить приклади, в яких метонімія розглядається як основа метафоризації, однак наголошує на тому, що жодна з них не постулює цей процес для всіх метаформ [8]. Ми вважаємо, що концептуальне зміщення метафори і метонімії можливо лише за певних умов. Частотний метафоро-метонімічний бленд базується на метафоричній царині мети, всередині якої простежуються метонімічні зв'язки "частина замість цілого". У статті концептуальна метафора розглядається як лінгвокогнітивний механізм реалізації метафоричного образу, що відтворює авторське відображення цих сутностей і будується на основі концептуальних уявлень або частково співпадає з концептуальними уявленнями про непредметні сутності. Аналіз прозових англомовних контекстів творів показав, що концептуальний характер можуть мати не лише різні типи метафор, але й метонімія, образне порівняння та гіпербола.

Антропоморфні та зооморфні метафори, підґрунтям яких виступають концептуальні метафори – найчастіші лінгвокогнітивні механізми реалізації метафоричного образу трагічного. Найбільша група метафор у прозі Р. Бредбері та Д. Делілло пов'язана з метафоричним сприйняттям *смерті.* Решта тропів характеризують такі непредметні сутності, як *біль, відчай, самотність, гріх, бідність*.

Абстрактне осмислення поняття "смерть" в оповіданні Д. Делілло "White Noise" постає через образ білого лебедя: *Shouldn't death, I thought, be a swan dive,* ***graceful, white-winged and smooth, leaving the surface undisturbed?*** *What does it mean* ***to become white****? How does it feel to see Death in the flesh, come to gather you in?*

Зооморфна метафора, в основі якої лежить конвенційна метафорична схема СМЕРТЬ – ЦЕ ЖИВА ІСТОТА (DEATH IS A LIVING THING) зазнає **перегляду** і реконструюється у додаткову концептуальну схему СМЕРТЬ – ЦЕ БІЛИЙ ЛЕБІДЬ (DEATH IS A WHITE SWAN). Головний герой незвично зображає абстрактну сутність, і змінює звичне нам уявлення про "чорну" смерть на "білого" лебедя. Таке більш розгорнуте сприйняття створює перлокутивний ефект на читача, змінюючи архетипні уявлення про усталене абстрактне поняття "СМЕРТЬ". Заголовок роману Дона Делілло "White noise" набуває метонімічного відтінку і допускає множинність інтерпретацій, оскільки символічний зміст білого кольору трансформувався. У романі білий – це колір змертвіння душі, що символізує відчуття приреченості як наслідок техногенного прогресу.

Природні та штучні поверхні і субстанції (наприклад, дзеркало, віконне скло, вода чи басейн із водою, крапля дощу, аркуш), від яких відображується чи переломлюється світло, викликаючи імпульс думки або певні метаморфози, є символічними у творчості В. Вулф [2]. Символізм дзеркала залежить не тільки від того, що викликає дзеркальне відображення, але й від того, що людина хоче побачити у дзеркалі – себе, правду, ідеал чи ілюзію [там само]. Відображення у віконній шибці може мати як позитивне, так і негативне забарвлення в рамках одного оповідання: *The window panes reflected apples, reflected roses; all the leaves were green in the* ***glass****; so fine, so rare, coolly sunk beneath the surface the beam I sought always burnt behind the glass.* ***Death*** *was the* ***glass****; death was between us*.

Незвичне осмислення смерті крізь артефакт "дзеркало" реконструюється у концептуальну метафоричну схему СМЕРТЬ – ЦЕ ПРЕДМЕТ (DEATH IS AN OBJECT), яка зазнає **розширення** → СМЕРТЬ – ЦЕ ДЗЕРКАЛО (DEATH IS A MIRROR). Артефакт "дзеркало", що несе в собі негативну конотацію, сприяє увиразненню образу "смерть", доповнюючи мережу образів і символів В. Вулф, котрі можна тлумачити як "мистецькі дивацтва" (за О.П. Воробйовою). Поява дзеркала відкриває доступ до комплексів персонажу, метафоричний образ, що розкриває сутність абстрактних понять стає негативним, як в оповіданнях В. Вулф "An Unwritten Novel", "The New Dress", "The Lady in the Looking-Glass": *People should*

not leave ***looking-glasses*** *hanging in their rooms any more than they should leave open cheque books or letters confessing some* ***hideous crime****.* Шляхом залучення лінгвокогнітивної операції розширення концептуальна метафора ДЗЕРКАЛО – ЦЕ ОБ'ЄКТ (MIRROR IS AN OBJECT) зазнає перегляду →ДЗЕРКАЛО – ЦЕ ОБ'ЄКТ ВІДОБРАЖЕННЯ (MIRROR IS REFLECTION). Вилучаємо прихований смисл у такий спосіб: *дзеркало осмислюється як засіб викриття негативних сторін людської душі, відбиток справжнього "Я", тому його краще сховати*.

Розглянемо наведений приклад, де реконструюється розгорнута концептуальна метафора СТРАХ – ЦЕ КОНТРОЛЬ НАД ЛЮДЬМИ (ЗАСІБ КОНТРОЛЮ) – FEAR IS A WAY/MEAN OF CONTROL: *«When I was younger* ***I scared my mother to death****, the things I would blurt out about District 12m about the people who rule the country. Eventually I understood this would only lead to some trouble. So I learned* ***to hold my tongue****, and I turn my features into an indifferent mask so that no one could ever read my thoughts»* .

У фрагменті авторка використовує не лише лексему *fear*, а інші засоби актуалізації концепту, які є невербальними та виражені імпліцитно: *hold my tongue; turn my features into an indifferent mask; no one could ever read my thoughts.* Шляхом лінгвостилістичного аналізу було визначено, що основою концептуальної моделі є метафора *the mask of indifference*, для приховання почуттів головного персонажу; фразеологічна одиниця *hold my tongue*, яка також базується на метафорі та гіпербола, щоб наголосити наскільки сильно влада контролює населення та вселяє страх людей навіть перед власними думками. Накопичення стилістичних прийомів, не лише інтенсифікує образ страху, а й сприяє створенню стилістичної конвергенції.

Шляхом контекстуально та семантичного аналізу було виявлено, що під час дослідження було залучено лінгвокогнітивні процедури, які сприяють реконструкції концептуальної метафори, яка зазнає **розширення** СТРАХ – ЗАСІБ КОНТРОЛЮ (FEAR IS A WAY) – СТРАХ – ЦЕ ЗАСІБ КОНТРОЛЮ ЛЮДЕЙ, що виражено страхом населення перед владою, а також **спеціалізація** СТРАХ – ЦЕ СПОСІБ КОНТРОЛЮВАТИ ЛЮДСЬКІ ДУМКИ, який спричиняє страх людей перед власними думками.

Часто страх постає у образі живої істоти, оскільки він повністю контролює нас та неначе наділяється якостями людини, реконструюючи концептуальну метафору СТРАХ – ЦЕ ЖИВА ІСТОТА: *«Then* ***came the Dark Days,*** *the uprising of the districts against the Capitol. Twelve were defeated, the thirteenth obliterated. The Treaty of Treason gave us the new laws to guarantee peace and, as our yearly reminder that the* ***Dark Days*** *must never be repeated, it gave us the* ***Hunger Games»*** [32, с. 20]. Шляхом семантичного аналізу було виявлено, що під час реконструкції метафори було залучено прийом **модифікації** → СТРАХ – ЦЕ ЖИВА ІСТОТА → трансформується у метафоричну схему СТРАХ – ЦЕ ЧОРНІ ЧАСИ, оскільки смерть постає у конкретному образі чорних (похмурих) часів. У наступному контексті об'єктом концептуалізації є БІДНІСТЬ і похідна концептуальна метафора БІДНІСТЬ – ЦЕ БЕЗВИХІДЬ, а також СМЕРТЬ – ЦЕ БЕЗВИХІДЬ, які пересікаються і формують центр лінгвокогнітивної операції **поєднання**. Крім того, у фрагменті залучені прийоми **нарощування,** оскільки спочатку бідність постає як безвихідне становище, та переміщується у концептуальну схему БІДНІСТЬ – ЦЕ ВИЖИВАННЯ, де виживання означатиме "смерть іншого".

«Gale and I were ***thrown together by a mutual need to survive****. Peeta and I know* ***the other's survival means our own death****».*

Висновки. У результаті дослідження нами встановлено, що когнітивним підґрунтям оригінальних метафоричних образів постають лінгвокогнітивні операції і процедури модифікації (найбільш властиві прозі С. Коллінз, Р. Бредбері), розширення, звуження та спеціалізації (характерні для малої прози В. Вулф), які призводять до зміни архетипних уявлень про людину і навколишній світ, зумовлених відхиленням від базових концептуальних метафор, утілених у цих образах. **Перспективним** видається застосування методики комплексного дослідження стилістичних засобів і лінгвокогнітивних механізмів створення метафоричного образу трагічного для аналізу поетичних текстів.

Література

1. Бєлєхова Л. І. Словесний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : [монографія] / Лариса Іванівна Бєлєхова. — К. : Вид центр КНЛУ, 2002. — 368 с.

2. Воробьева О. П. Вирджиния Вульф в аспекте языковой личности: когнитивный этюд / О. П. Воробьева // Языки и транснациональные проблемы : материалы междунар. конф. / ИЯ РАН, Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина, Институт развития языка и литературы. — М. : Тамбов: ТГУ, 2004. — С. 50—55.

3. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки / О. П. Воробйова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. — Т. 14., № 2. — С. 53—63.

4. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя) : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. — 292 с.

5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самуиловна Кубрякова. — М. : Языки славянской культуры, Рос. академия наук, Институт языкознания, 2004. — 560 с.

6. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры / [под ред. Н. Д. Арутюновой , М. А. Журинской]. — М. : Прогресс, 1990. — С. 387—415.

7. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз : дис. … доктора філол. наук : 10.02.04 / Віра Григорівна Ніконова. — К., 2008. — 558 с.

8. Barcelona A. Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy / A. Barcelona // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / [ed. by A. Barcelona]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. — P. 1—30.

9. Cognitive Linguistics Foundations, Scope and Methodology / [ed. by T. Jansen and G. Redeker]. — Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 1999. — 270 p.

10. Kövesces Z. Metaphor: A Practical Introduction / Zoltan Kövesces. — Oxford etc. : Oxford University Press, 2002. — 287 p.

References

1. Byelyekhova L. I. Slovesnyy obraz v istoryko-tipolohichniy perspektivi: linhvokohnityvnyy aspekt (na materiali amerykanskoy poeziyi): [monohrafiya] / Larysa Ivanivna Byelyekhova. – K.: Vyd tsentr KNLU, 2002. – 368 s.

2. Vorobyova O. P. Virdzhyniya Vul′f v aspekti movnoyi osobystosti: kohnityvnyy etyud / O. P. Vorobyova // Movy i transnatsional′ni problemy: materialy mizhnar. konf. / IM RAN, Tambovs′kyy hos. un-t im. H. R. Derzhavina, Instytut rozvytku movy i literatury. – M.: Tambov: THU, 2004. – S. 50-55.

3. Vorobyova O. P. Kontseptolohiya v Ukrayini: zdobutki, problemy, prorakhunki / O. P. Vorobyova // Visnyk Kyyivs′koho natsional′noho linhvistychnoho universytetu. Seriya: Filolohiya. – K.: Vyd. tsentr KNLU, 2011. – T. 14., № 2. – S. 53-63.

4. Kaganovskaya A. N. Tekstovyye kontsepty khudozhestvennoy prozy (na materiale frantsuzskoy romanistiki serediny KHKH veka): [monografiya] / Yelena Markovna Kaganovskaya. – M.: Izd. tsentr KNLU, 2002. – 292 s.

5. Kubryakova Ye. S. YAzyk i znaniye: na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol' yazyka v poznanii mira / Yelena Samuilovna Kubryakova. – M.: YAzyki slavyanskoy kul'tury, Ros. akademiya nauk, Institut yazykoznaniya, 2004. – 560 s.

6. Lakoff Dzh. Metafory, Kotorym my zhivem / Dzh. Lakoff, M. Dzhonson // Teoriya metafory / [pod red. N. D. Arutyunovoy, M. A. Zhurinskoy]. – M.: Progress, 1990. – S. 387-415.

7. Nikonova V. G. Kontseptual'nyy prostranstvo tragicheskogo v p'yesakh Shekspira: poetiko-kognitivnyy analiz: dis. ... doktora filol. nauk: 10.02.04 / Vera Grigor'yevna Nikonova. – M., 2008. – 558 s.

8 Barcelona A. Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy / A. Barcelona // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / [ed. by A. Barcelona]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. — P. 1—30.

9. Cognitive Linguistics Foundations, Scope and Methodology / [ed. by T. Jansen and G. Redeker]. — Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 1999. — 270 p.

10. Kövesces Z. Metaphor: A Practical Introduction / Zoltan Kövesces. — Oxford etc. : Oxford University Press, 2002. — 287 p.

УДК 811.111
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-36

ЛИСАК Г.О.
Хмельницький національний університет

ЗМІНИ В СИСТЕМІ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ СУЧАСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено аналіз системи голосних звуків у сучасній британській англійській мові молодого покоління. Встановлено, що для молодіжного RP характерна централізація монофтонгів, розширення голосних високого підняття і звуження відкритих голосних низького підняття, помітне скорочення тривалості звучання не тільки дифтонгоїдів, а й інших довгих голосних звуків; значне послаблення кінцевого елемента дифтонгів аж до його повного випадання. Розглянуто основні причини зміни вокальної системи британської стандартної вимови.

Ключові слова: голосний звук, монофтонг, дифтонг, британська англійська мова.

LYSAK H.
Khmelnytsky National University

RECENT CHANGES IN THE VOWEL SYSTEM IN MODERN RP

The article analyzes the vowel sound system of modern British English of younger generation. Youth speech is a kind of indicator of the level of development, interests, tastes and needs of young people. On the one hand, it is fair to say that British youth speech differs from adult speech by a specific sound, melody, manner of speech and a set of new words. Young native speakers are considered to be the leaders of innovations in the language. However, on the other hand, Britons with good education and high-paying jobs try to follow a more normative and standard pronunciation, a kind of «modern» RP, compared to their less educated peers. It is established that RP of young people is characterized by such phonetic features as: centralization of monophthongs, broadening of close vowels and narrowing of open/low vowels, significant reduction of the of diphthong glides and diphthongoids and long vowel sounds become shorter. It has been mentioned that there are lot of international variants of English used by representatives of different ethnic groups. it has caused innovations in language and, as the result, appearance of new accent which is called Multicultural London English or Jafaican accent.

In the article British youth speech has been compared with the pronunciation samples of vowel sounds in RP. The results of the analysis have revealed that RP vowel system tends towards simplification. It means that short and long monophthongs tend to be more central, some of long vowels have become shorter and such monophthongs as /u/ and /o:/ have become less labialized. The research revealed that in the system of diphthongs there is a complete monophthongization. Obtained results contradict the previously done researches and confirm the fact that there are a lot of current changes in the vocal system of the British standard pronunciation.

Key words: vowel sound, monophthong, diphthong, British English, RP.

Постановка проблеми. Англійська мова на сучасному етапі свого розвитку набула глобальної популярності. Про це свідчить кількість її неносіїв, що учетверо перевищує кількість мовців, для яких англійська є рідною. З'явилися світові (китайський, індійський, південноафриканський, іспанський тощо) варіанти англійської, які ретельно досліджуються світовою науковою спільнотою. Поява нових варіантів спровокувала зміни майже на всіх її мовних рівнях, проте найпомітніші зміни відбулися на фонетичному рівні.

У сучасних дослідженнях лінгвісти (М. Дворецька [1], В. Паращук [3], К. Хентон [10], В. Лабов [12]) звертають увагу на спрощення деяких елементів фонологічної системи (стандартної) британської англійської мови як мови еталону, зазначаючи, що голосні, здебільшого, стали більш централізованими. Вчені наголошують, що спостерігаються такі зміни як: більш закрита артикуляція звука /æ/, звуження /з:/, наближення вимови коротких голосних до нейтрального звуку, делабіалізації і просування вперед голосних /u:/ і /u/ та перетворення дифтонгів на монофтонги. Проте, незважаючи на велику кількість змін, Британський мовний стандарт (RP) залишається англійською мовою-еталоном для переважної більшості словників і навчальних посібників із фонетики, а також для тих, хто вивчає англійську мову в якості іноземної [4].

Аналіз останніх джерел. Ґрунтовними дослідженнями сегментного рівня англійської мови є праці британських та американських фонологів та фонетистів: Д. Джоунза, Д. О'Коннора, Ч. Барбера, Дж. Веллса, П. Роуча, П. Ледіфоґеда, А. Ґімзона, В. Лабова, Ч. Боберґа тощо, а також українських: Т. Бровченко, М. Дворжецької, В. Паращук.

Питання територіальної й регіональної варіативності мовних систем розробляли такі вчені як: Л. Блумфілд, О. Бронштейн, У. Вольфрам, Б. Качру, В. Лабова, Б. Макдевід, Р. Менкен, Г. Степанова, О. Швейцер. Однак, незважаючи на велику кількість праць, постає необхідність нового, сучасного опису RP, що ґрунтується на експериментальних дослідженнях, у даному випадку на прикладі молодіжного мовлення.

Мета статті – проаналізувати та виявити особливості вимови голосних звуків у сучасній британській англійській мові молодого покоління.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: здійснити аналіз системи голосних звуків у сучасній британській англійській мові молодого покоління; провести акустичний аналіз вимови молоді та зіставити отримані результати з еталонними зразками вимови голосних RP; розглянути можливі напрямки розвитку вокальної складової RP.

Виклад основного матеріалу. У цей час RP зазнає змін саме під впливом південно-східних акцентів (способів вимови). Дж. Веллс [13] справедливо зауважує, що лондонський регіон завжди був епіцентром виникнення нових тенденцій вимови на південному сході країни. Аналіз голосних звуків у мові молодих і дорослих носіїв мови в Лондоні і в прилеглих до Лондону графствах (Home Counties) доводить, що саме молодь Лондона схильна до створення інновацій у вимові. Молодіжна вимова є своєрідним показником рівня розвитку, інтересів, смаків і потреб молодих людей. З одного боку, справедливо зазначено, що мова молодих британців відрізняється від мови дорослих специфічним звучанням, мелодикою, манерою вимови, набором нових слів. Молоді носії мови вважаються лідерами мовних інновацій. Однак, з іншого боку, як і у всіх європейських країнах, британці з хорошою освітою і з високооплачуваною роботою намагаються дотримуватися більш нормативної, стандартної вимови, якогось «осучасненого» RP, у порівнянні з їхніми менш освіченими однолітками [12].

Науковці, зокрема Т. Мєдвєдєва [2], А. Фабріціус [8] та К. Хентон [9], вказують на те, що мова молодих англійців («young RP») відрізняється від мови людей старшого покоління («old RP») не тільки використанням модних слів, а і специфічним звучанням, мелодикою й манерою вимови. Кожен новий щабель розвитку суспільства породжує нові фонетичні стигмати в мовленні молоді. Наприклад, у порівнянні з варіантом вимови RP старшого покоління, для молодіжного RP характерна нейтралізація тембру і «стирання» якості голосних у спонтанному мовленні: централізація монофтонгів /i/, /æ/, /u/ – більшою мірою, і голосного звуку /e/ – у меншій мірі, розширення голосних високого підняття і звуження відкритих голосних низького підняття, таких як /o/ і /a:/ [8]. Крім того, короткий /o/ просувається до свого довгого кореляту /o:/, що підтверджує подібність звучання таких слів як *port* та *pot*. Особливо відчутна на слух ретардація короткого /ʌ/ і його фонетична подібність до /a:/, що в перспективі може призвести до омофонії слів типу *hut* та *heart*. Помітне скорочення тривалості звучання не тільки дифтонгоїдів /u:/ та /i:/, а й інших довгих голосних звуків; значне послаблення кінцевого елемента дифтонгів (глайда) аж до його повного випадання, особливо в дифтонгах із глайдом на /ə/, що призводить до омофонії таких слів як *me* та *mere*. Зміна якості ядерного елемента дифтонгів /au/ (просування вперед і наближення за вимовою до /æ/) і /ai/ (ядро, якого за звучанням нагадує /a:/); розширення ядра дифтонги /ei/ і звуження ядра /oi/, тобто наближення за якістю вимови до /o:/ (*boys*) [9; 11].

Результати дослідження мови мешканців Лондона, проведеного з ініціативи Ради з економічних і соціальних досліджень у Великій Британії (ESRC), виявили наявність значної кількості інтернаціональних варіантів англійської мови, які використовуються представниками різних етнічних груп, що проживають на території Лондона та його околиць [5]. Подібна «багатомовність», безсумнівно, впливає на вимову корінного населення цього регіону.

Дослідження, проведене британським соціолінгвістом Дж. Чеширом [5], довело, що діалектне нівелювання, характерне для південно-східного регіону, може брати свій початок із лондонського регіону. Соціолінгвістичне дослідження двох районів Лондона – Гекні (історичний район Лондона в північно-східній частині міста, яка неофіційно носить назву Іст-Енд) і Гейверінгу (околиця Лондона) – зафіксувало наявність лише невеликої кількості характерних рис, що поширилися з центру Лондона на його околиці. Натомість, були виявлені інновації, зокрема й на рівні вимови, що поширювалися представниками представники етнічних меншин. Основні фонологічні відмінності між іммігрантами та корінним населенням були виявлені у вимові короткого голосного звуку /ʌ/ і довгого голосного звуку /u:/. У вимові некорінного населення монофтонг /ʌ/ має більш відкритий характер, а монофтонг /u:/ – закритий і сильно просунутий уперед. Така вимова служить маркером етнічної належності мовця, і на основі неї можна зробити висновок про його тісний контакт із некорінним населенням у цьому регіоні.

У дослідженні змін, що відбулися в системі дифтонгів, проведеному П. Керсвіллом, Е. Торгерсеном і С. Фоксом [11], була виявлена тенденція до монофтонгізації дифтонгів /ei, ai, əu/ і /au/ в мові представників не англомовного населення та англомовного, що регулярно спілкуються між собою.

У процесі дослідження мови мешканців передмість Лондона Гекні й Гейверінг у рамках проєкту «Інновації в лінгвістиці» порівнювалися особливості вимови молодих корінних англійців і молодих іммігрантів — вихідців з Індії, країн Карибського басейну і країн Африки. Згідно з результатами проведеного дослідження, у мові молоді афро-карибського походження, в порівнянні з літніми корінними жителями Лондона, спостерігається звуження ядер дифтонгів /ei/ і /əu/, розширення ядра дифтонги /au/, а також монофтонгізація дифтонга /ai/. Аналіз виявив також те, що вимови дифтонгів у корінних жителів Гейверінг практично не відрізняється від їхньої реалізації в мовленні дорослих представників. Однак сильна ретардація монофтонгів /æ/ і /ʌ/, як і в мові іммігрантів, що проживають у лондонських передмістях, дає можливість стверджувати, що особливості вимови не корінного населення лондонського регіону також значною мірою вплинули на вимову монофтонгів [11].

У Лондоні зафіксовано виникнення нового акценту (типу вимови), який має назву Лондонська

мультикультурна англійська мова (Multicultural London English або Jafaican). Це соціолект, що з'явився наприкінці XX століття та містить елементи мов Карибського басейну, Південноазіатських мов, афро американської англійської мови та традиційного лондонського діалекту кокні [13]. Деякі дослідники (Дж. Чешир [5], В. Лабов [12]) прийшли до висновку, що молоді лондонці використовують елементи мультикультурної англійської мови не з метою наслідування мови темношкірого населення. Ймовірно, що на молодь, яка зростала в Лондоні, впливали не тільки ті люди, які говорили англійською як своєю другому мовою, але й ті, хто говорив на місцевому діалекті англійської мови (кокні). У результаті поєднання цих двох варіантів мови і з'явився новий різновид – лондонська мультикультурна англійська мова, яка поступово стає все популярнішою серед молодих мешканців Лондону, і, безумовно, також впливає на сучасну британську фонетичну систему. Деякі особливості, такі як, наприклад, відсутність гортанного приголосного / h / на початку слів, просування вперед монофтонгу /u:/, заміна дентального звуку -th- на альвеолярний /t/ або /d/, пов'язують лондонську мультикультурну англійську мову з такими діалектами південно-східної Англії як Estuary English і кокні [11; 13].

З метою дослідження вокальної складової мови молодих англійців і визначення подальшого напрямку розвитку вокальної складової RP було проведено перцептивний і акустичний види аналізу. Під час проведення акустичного аналізу, вимова молоді зіставлялися з еталонними зразками вимови голосних RP (опублікованими А. Краттенденом у 2001 р. [6]).

Результати проведеного аналізу виявили, що в системі коротких та довгих монофтонгів існує тенденція до централізації в реалізації таких голосних звуків як /e/, /æ/, /o/, /u/, /i:/, /o:/, /u:/ та децентралізації голосних звуків /i/, /a:/, /ʌ/, а також часткова делабіалізація монофтонгів /u/ та /o:/. Щодо тривалості звучання, то довгі монофтонги /a:/, /з:/, /o:/, /u:/, /i:/ тяжіють до скорочення. У системі дифтонгів спостерігається повна монофтонгізація /uə/(> /o:/) і /eə/ (>/з:/) та /iə/ (>/i:/); централізація ядерних елементів дифтонгів /ei/, /ai/, /oi/; децентралізація ядерних елементів дифтонгів /iə/, /au/ і /uə/. Загалом спостерігається розширення ядерних елементів практично всіх дифтонгів (крім ядра дифтонга /iə/). Також спостерігається значне послаблення кінцевого елемента глайда всіх дифтонгів.

Результати експерименту виявили, що найбільшої модифікації, як за рядом, так і за підняттям, зазнали такі голосні як: монофтонг /e/ розширюється (відхилення від еталонних показників – 40 Гц) і зміщується назад (відхилення від еталонних показників – 112 Гц); ядро дифтонга /əu/ розширюється (відхилення від еталонних показників – 37 Гц) і просувається вперед (відхилення від еталонних показників – 75 Гц); глайд дифтонга /uə/ розширюється (відхилення від еталонних показників – 68 Гц) і просувається назад (відхилення від еталонних показників – 164 Гц), тобто практично відбувається зміщення елемента глайда до голосної фонеми /o:/; глайд дифтонга /au/ розширюється (відхилення від еталонних показників – 58 Гц) і просувається вперед (відхилення від еталонних показників – 119 Гц), у такий спосіб зміщуючись до нейтрального звуку [2; 6].

У результаті дослідження мови британської молоді були виявлені деякі тенденції, що суперечать раніше проведеним дослідженнями вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. У реалізації монофтонгу /з:/ було зафіксовано розширення і просування досліджуваного голосного звуку вперед. Дослідження, проведені зарубіжними лінгвістами з 1962 по 2008 рр., вказали на тенденцію до звуження цього монофтонгу: показник F1 в роботі Дж. Веллса становить 581 Гц [13], у роботі К. Хентона – 514 Гц [10], у роботі А. Краттендена – 513 Гц [6]. Сучасне спектральне дослідження виявило, навпаки, розширення цього голосного звуку (F1 – 670 Гц). Отримані результати дають змогу припустити, що голосний /з:/ повертається до своєї «старомодної» реалізації за підняттям [2].

У системі довгих монофтонгів /i: /, /a:/ і /o:/ було зафіксовано розширення голосних високого підняття, що протирічить твердженням В. Лабова [12] про їхнє звуження, а також результатам досліджень Дж. Веллса [13], К. Хентона [10] і А. Краттендена [6], які вказували на тенденцію до звуження довгого голосного /o:/. Це ще раз підтверджує припущення про значні зміни у реалізації цих голосних за останнє десятиліття.

Висновки. Отже, у статті проаналізовано та виявлено особливості вимови голосних звуків у сучасній британській англійській мові молодого покоління. Встановлено, що для молодіжного RP характерна централізація монофтонгів, розширення голосних високого підняття і звуження відкритих голосних низького підняття, помітне скорочення тривалості звучання не тільки дифтонгоїдів, а й інших довгих голосних звуків; значне послаблення кінцевого елемента дифтонгів (глайда) аж до його повного випадання. На підставі проведеного акустичного аналізу вимови британської молоді та зіставлення з еталонними зразками вимови голосних RP виявлено значні зміни вокальної системи британської стандартної вимови, що в свою чергу дало можливість окреслити нові чітко виражені тенденції до спрощення розгорнутої системи англійського вокалізму.

Література

1. Дворжецька М. П. Тенденції розвитку вимовної норми сучасної англійської мови. Мова, культура й освіта в сучасному світі. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2008. С. 141–145.

2. Медведева Т. В. Аллофоническая вариативность гласных в юго-восточном регионе Великобритании. Сегментный и супрасегментный аспекты звучащего текста. Москва: МГЛУ, 2002. С. 88–96.

3. Паращук В. Зміни в кодифікованих вимовних нормах сучасної англійської мови. Наукові записки. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. Випуск XXVI. С. 161-170.

4. Швейцер А. Д. Литературный английский язык в США и Англии. Москва: Едиториал, 2003. 200 с.

5. Cheshire J., Fox S., Kerswill P., Torgersen E. Ethnicity, friendship network and social practices as the motor of dialect change: linguistic innovation in London. Sociolinguistica. 2008. Vol. 22. P. 1–23.

6. Cruttenden A. Gimson's Pronunciation of English. 7th edition. London: Hodder Education, 2008. 362 p.

7. Eckert P., McConnell-Ginet S. Language and Gender. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 366 p.

8. Fabricius A. Weak Vowels in Modern RP: An Acoustic Study of Happy Tensing and KIT / Schwa Shift. Language Variation and Change. 2002. Vol. 14. P. 211-237.

9. Hawkins S., Midgley J. Formant Frequencies of RP Monophthongs in Four Age Groups of Speakers. Journal of the International Phonetic Association. Cambridge Univ. Press, 2005. Vol. 35, No.2. P. 183-199.

10. Henton C. G. Changes in the Vowels of Received Pronunciation. Journal of Phonetics. 1983. Vol. 11/4. P. 353-371.

11. Kerswill P., Torgersen E. N., Fox S. Reversing «drift»: Innovation and Diffusion in the London Diphthong System. Language Variation and Change. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2008. Vol. 20. P.451-491.

12. Labov W. Principles of Linguistic Change. Social Factors. Oxford: Wiley-Blackwell, 2001. vol. 2. 572 p.

13. Wells J. C. Accents of English. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. 465 p.

References

1. Dvorzheczka M.P. Tendencii rozvytku vymovnoi normy suchasnoi anglijskoi movy. Mova, kultura j osvita v suchasnomu sviti. Kyiv: Vyd. centr KNLU, 2008. S. 141–145.

2. Medvedeva T. V. Allofonicheskaya variativnost glasnyh v yugo-vostochnom regione Velikobritanii. Segmentnyj i suprasegmentnyj aspekty zvuchashchego teksta. Moskva: MGLU, 2002. S. 88–96.

3. Parashhuk V. Zminy v kodyfikovanyx vymovnyx normax suchasnoi anglijskoi movy. Naukovi zapysky. Kirovograd: RVCz KDPU im. V. Vynnychenka, 2000. Vypusk XXVI. S. 161-170.

4. Shvejcer A. D. Literaturnyj anglijskij yazyk v SSHA i Anglii. Moskva: Editorial, 2003. 200 s.

5. Cheshire J., Fox S., Kerswill P., Torgersen E. Ethnicity, friendship network and social practices as the motor of dialect change: linguistic innovation in London. Sociolinguistica. 2008. Vol. 22. P. 1–23.

6. Cruttenden A. Gimson's Pronunciation of English. 7th edition. London: Hodder Education, 2008. 362 p.

7. Eckert P., McConnell-Ginet S. Language and Gender. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 366 p.

8. Fabricius A. Weak Vowels in Modern RP: An Acoustic Study of Happy Tensing and KIT / Schwa Shift. Language Variation and Change. 2002. Vol. 14. P. 211-237.

9. Hawkins S., Midgley J. Formant Frequencies of RP Monophthongs in Four Age Groups of Speakers. Journal of the International Phonetic Association. Cambridge Univ. Press, 2005. Vol. 35, No.2. P. 183-199.

10. Henton C. G. Changes in the Vowels of Received Pronunciation. Journal of Phonetics. 1983. Vol. 11/4. P. 353-371.

11. Kerswill P., Torgersen E. N., Fox S. Reversing «drift»: Innovation and Diffusion in the London Diphthong System. Language Variation and Change. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2008. Vol. 20. P.451-491.

12. Labov W. Principles of Linguistic Change. Social Factors. Oxford: Wiley–Blackwell, 2001. vol. 2. 572 p.

13. Wells J. C. Accents of English. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. 465 p.

УДК 811.111-26
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-37

МАРТИНЮК О. В.
Хмельницький національний університет

МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ НОВИХ РІЗНОВИДІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто механізм утворення та особливості функціонування нових різновидів англійської мови, схарактеризовано внутрішньомовні та соціолінгвістичні чинники формування цих різновидів у різних країнах світу на основі лінгвістичних досліджень зарубіжних науковців. Виділено основні тенденції розвитку нових різновидів англійської мови на лексичному, словотворчому, фонетичному та граматичному рівнях.

Ключові слова: різновид англійської мови, мовна форма, мовний зразок, внутрішньомовні чинники, соціолінгвістичні чинники, діалекти.

MARTYNYUK O.
Khmelnytskyi National University

THE MECHANISM OF PRODUCING NEW VARIETIES OF ENGLISH

The article deals with the mechanism of development and specific features of new English language varieties spoken in different countries all over the world. It has been suggested that any new language form or language pattern can become a constituent part of a new variety. The reasons why certain language forms are picked up by other speakers and thus become successful elements of a newly emerging variety, while others fall into disuse have been grouped into two categories. The internal language properties (articulation conditions, cognitive principles, etc.) can determine the superiority of certain forms over others, their greater efficiency or ensure intra-system coherence with other elements. External sociolinguistic factors (power, prestige, or social identity) mostly determine which language forms are prevalent in a community, as speakers use them to symbolize social relations, actual or desired group membership, and other personal attitudes.

Taken together, all these factors contribute to the formation of new varieties of English. Some of their features originate in local dialects, others may be the result of transition from one variety to another, innovations and changes. On the lexical plane, borrowings from indigenous languages, as well as specific types of creativity caused by semantic shift, word-forming processes such as compounding, derivation, hybridity and calquing, contribute to the formation of new expressions. On the phonetic plane, reductive processes, some degree of retention and other phenomena which cannot be always easily accounted for have been revealed. In Grammar, more common linguistic phenomena such as non-standard forms («vernacular universals»), as well as innovations at the interface between lexis and grammar have been distinguished. Therefore, in a sense, language has a life of its own. It develops according to internal laws and principles and forms new varieties with the help of objective factors.

Key words: variety of English, language form, language pattern, internal language factors, sociolinguistic factors, dialects.

Постановка проблеми. Глобалізація суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, активізація економічної, освітньої, наукової та культурної інтеграції України до світової спільноти актуалізує роль англійської мови як мови-посередника, засобу спілкування і взаєморозуміння між суб'єктами глобалізаційних відносин. У процесі вивчення англійської мови для професійного спілкування важливо враховувати світову тенденцію до її позиціювання не лише як *іноземної (English as a Foreign Language)*, а як *міжнародної (English as an International Language)*. Важливою метою тут є формування здатності здійснювати комунікацію не винятково з «класичними» носіями мови (в основному британцями й американцями), а й з представниками численних англомовних соціокультурних спільнот, які використовують історично сформовані різновиди англійської мови. Розуміння особливостей функціонування різновидів англійської мови у світовому контексті сприятиме формуванню іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців філологічних спеціальностей.

Аналіз останніх джерел. Значна кількість науковців-лінгвістів беззаперечно вважають англійську мову глобальною. Соціолінгвістичні особливості розвитку англійської мови у світовому контексті ґрунтовно досліджуються зарубіжними (Я. Бломмарт, Г. Віддоусон, Д. Гредол, Е. Ерлінг, Б. Какру, Д. Кристал, Т. Макартур, А. Пеннікук, Ф. Сарджент, Р. Філіпсон та ін.) та вітчизняними (Б. Ажнюк, Н. Пелагеша, О. Хоменко та ін.) фахівцями.

О. Хоменко свідчить про наявність у зарубіжних наукових працях термінологічного різноманіття, що підкреслює глобалізований статус англійської мови: глобальна англійська (Global English, English as a global language) (Д. Гредол), світова англійська (World English) (Т. Макартур), світова стандартизована розмовна англійська (World Standard Spoken English) (Д. Кристал), світові англійські (World Engilshes) (Б. Какру), англійська мова як мова міжнародного розвитку (English as a language for international development) (Ф. Сарджент, Е. Ерлінг) та ін. [1, с. 210-211].

Серед педагогічної спільноти найбільшого поширення набула така диференціація англійської мови:

1) англійська як рідна мова (English as a Native Language), що використовується її носіями в Австралії, Канаді, Новій Зеландії, Великій Британії та Сполучених Штатах Америки (на своїй первісній батьківщині і в колоніальних поселеннях, де демографічна більшість населення мають європейське коріння);

2) англійська як офіційна (друга) мова (English as the Second Language) або креольська англійська (Creole English), що використовується як офіційний засіб внутрішньодержавного та міжособистісного спілкування, але не є рідною мовою для спільнот, які нею спілкуються. Це офіційна мова колишніх колоній Великої Британії або Сполучених Штатів. Індія, Нігерія, Малайзія, Філіппіни є країнами, де англійська вважається офіційною (другою) мовою;

3) англійська як іноземна мова (English as a Foreign Language), яка використовується як засіб спілкування для всіх, хто вивчає англійську мову як іноземну у закладах загальної середньої та вищої освіти у різних країнах світу (наприклад, Китай, Індонезія, Японія, Україна) [1; 5; 8].

Популярною у науковому світі альтернативою зазначеній класифікації є модель, запропонована Б. Какру, що демонструє класифікацію різновидів англійської мови у вигляді трьох концентричних кіл: 1) внутрішнього кола (Inner Circle), сформованого країнами, де англійська мова є рідною для переважної більшості населення; 2) зовнішнього кола (Outer Circle), представленого країнами, для яких англійська є офіційною (другою) мовою, використовується у галузях освіти, судочинства, на урядовому рівні тощо (Південна Африка, Індія та ін.; 3) колом, що розширюється (Expanding Circle), утвореного країнами, де вивчають англійську мову як іноземну [4].

Доцільно також розглянути класифікацію А. Гапти, відповідно до якої виділено п'ять окремих категорій англійської мови: 1) у країнах з одномовною спадщиною (monolingual ancestral) – напр. Велика Британія, США; 2) у країнах з одномовним контактом (monolingual contact) – напр. Ямайка; 3) у країнах з традиціями багатомовної освіти (multilingual scholastic) – напр. Індія, Пакистан; 4) у країнах з багатомовними контактами (multilingual contact) – напр. Сінгапур, Малайзія, Нігерія; 5) у країнах з багатомовною спадщиною (multilingual ancestral) – Південна Африка, Канада [5].

Беручи до уваги те, що англійською мовою розмовляють у більше ніж 100 країнах, у лінгвістичних джерелах знаходимо численні її різновиди, наприклад: американська, британська, австралійська, новозеландська, канадська, євро-англійська, ірландська, хінгліш (суміш хінді та англійської) китайська, японська, карибська, мексикансько-американська, пакистанська, нігерійська, філіппінська, шотландська, сінгапурська, південноафриканська, уельська, зімбабвійська та інші.

Метою нашого дослідження є характеристика механізму утворення нових різновидів англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Для початку розглянемо як функціонує мова. Доцільніше осмислювати мову не як сутність чи продукт мовленнєвої діяльності, а скоріше як процес. Він відбувається, коли хтось розмовляє, і під час будь-якого нового висловлювання активізується, відновлюється, реконструюється. Мовні одиниці, форми та явища постійно повторюються, тому, по суті, можна розглядати мову як послідовність таких повторень [6]. Однак, у цьому безперервному процесі завжди існує можливість їх модифікації, реорганізації та зміни взаємозв'язків між ними.

Таким чином, окремі мовні особливості поширюються, а інші втрачаються. Головну роль у цьому відіграє частота вживання: мовні форми та явища, які часто повторюються, стають природними, підсвідомими, звичними. Лінгвісти називають їх «когнітивно закріпленими». Отже, мову можна розглядати як сукупність одиниць та явищ (звуків, слів, сталих фраз, синтаксичних правил та моделей тощо), які постійно активуються та повторюються, мають здатність модифікуватися за формою та різняться за частотою вживання.

Усі характерні для певного різновиду англійської мови одиниці, форми та явища можуть з'явитися у будь-якому комунікативному середовищі. Типові комунікативні ситуації, які у довгостроковій перспективі призведуть до утворення нового різновиду англійської мови, характеризуються комунікативною взаємодією людей з різних прошарків суспільства – англійців, які розмовляють «стандартною» англійською мовою чи на її регіональному діалекті і представників інших національностей, які розмовляють як рідною, так і англійською мовою, що усвою чергу перебуває під впливом рідної. Їхні висловлювання є тією чи іншою мірою комунікативно успішними, зрозумілими для мовців у цій ситуації, а тому, швидше за все, будуть у подальшому часто повторюватися. Нове поєднання мовних одиниць, форм та явищ найбільш ефективно відбувається у нетипових комунікативних ситуаціях. Окремі мовні новоутворення поступово зникають, а інші проходять «відібр» і згодом стають характерними особливостями нових різновидів англійської мови.

На рисунку 1 об'єднано низку чинників, що впливають на процес утворення нових різновидів англійської мови. Хоча цей перелік, безумовно, не є вичерпним.

Надзвичайно важко виділити, які саме чинники є найбільш важливими у процесі створення нових різновидів мови. Зазвичай розрізняють внутрішньомовні чинники, пов'язані з природою окремої мови, її фізичними та когнітивними проявами, а також зовнішньомовні, переважно соціальні, чинники. Найбільш фундаментальними з внутрішньомовних чинників є ті, що пов'язані з фізичною формою артикуляційних органів, а отже визначають, які (і скільки) звуків людина може продукувати. Наприклад, у випадку невеликого розміру ротової порожнини, можна чітко вимовити лише обмежений набір голосних. Обмежена пластичність губ, ротової порожнини в цілому, зокрема язика, забезпечує меншу ефективність вимови приголосних.

Важливу роль у розвитку мови відіграють когнітивні чинники. Акустичний сигнал, одиниці та складові висловлювання обробляються у свідомості. Легкість такої обробки впливає на те, які з них залишаться у подальшому вжитку. Е. Шнайдер вбачає зв'язок між когнітивними процесами, вивченням другої мови та появою нових різновидів англійської мови (які, як правило, зароджувалися як другі мови, вивчені місцевими жителями у контакті з носіями англійської мови). Вивчення другої мови обмежене тим, як розум аналізує та обробляє вхідні дані, отримані у процесі сприйняття мови. Е. Шнайдер припускає, що коли мовці не обізнані з нормами цільової мови, когнітивні чинники стають ключовими у процесі формування нового різновиду мови. Однак, не завжди чітко зрозуміло, які саме когнітивні чинники відіграють основну роль і який їх вплив на зазначений процес [10, с. 189-206].

Рис. 1. Чинники виникнення нових постколоніальних різновидів англійської мови (за матеріалами [10])

Розглянемо, до прикладу, питання «простоти» мови. Лінгвістичні дослідження неодноразово доводили, що нові різновиди англійської мови є певною мірою «простішими», ніж інші. Причиною цього може бути уникнення мовцями складних лінгвістичних моделей, що має місце у процесі формування нового різновиду. В окремих випадках спостерігається тенденція до скорочення обсягу продукованого мовного матеріалу, наприклад відсутність закінчення –s в іменників у множині, вжитих після числівників (південно-африканський різновид англійської мови). Однак, з іншого боку, існує тенденція до підсилення зрозумілості мовного зразка шляхом повторного висловлювання тієї самої інформації. Е. Шнайдер наводить приклад фрази «visit *with* us», взятий з філіппінського різновиду англійської мови. Тут прийменник «with» є в певному сенсі непотрібним, оскільки значення закладено у самому дієслові «visit». Сюди ж віднесемо подвоєння сполучників у реченні «*Although* you are away, *but* you do not forget» (західно-африканський різновид англійської мови) [10, с. 189-206].

Ще однією властивістю багатьох нових різновидів англійської мови є уникнення запозичення винятків (таких форм як «knowed» замість «knew», «mouses» замість «mice») [11].

Важливу роль також відіграє принцип аналогії, тобто структурування одних мовних підсистем за зразком інших. Наприклад, узагальнення моделі формування розділових запитань для усіх контекстів: «You are coming, *isn't it*?» (індійський різновид англійської мови). Цей самий принцип можна проілюструвати інверсією у другій частині речення «I asked him *where is he*?», утвореній за зразком питального речення (пакистанський різновид англійської мови).

Є й інші когнітивно мотивовані принципи лінгвістичних змін, які регулюють процеси розвитку мови та відбору мовного матеріалу у світових різновидах англійської мови. Тут варто зазначити дві основні тенденції – граматизації (grammaticallization) та екзаптації (exaptation), які проаналізовані у праці Е. Шнайдера [10].

Граматизація – тенденція, яка зустрічається у багатьох мовах, коли лексичні одиниці послаблюють своє значення та семантично «стираються» і, зрештою, стають граматично функціональними одиницями. Наприклад, дієслово «know» у фразі «The coffee's very hot, *know*» є скороченою формою від «you know», що поступово втрачає своє лексичне дієслівне значення (сінгапурський різновид англійської мови).

Екзаптація, або «функціональний перерозподіл» – тенденція до набуття мовними формами нових функцій. Наприклад, у Карибських різновидах англійської мови «does» стало показником звичності дії («im does go» означає «він регулярно ходить»); «fit» в Камеруні служить для висловлювання ввічливого прохання («We fit go sinema?» означає «Shall we go …?»).

Зовнішні чинники, навпаки, пов'язані із соціальною оцінкою та запровадженням нових мовних форм. У нових різновидах мовні форми можуть успішно увійти у вжиток лише тому, що їх обирає більшість мовців або вони пов'язані з якоюсь значимою соціальною групою. Коротко розглянемо деякі з цих чинників.

Значну роль відіграє демографічний чинник. Чим більша кількість людей використовують певний різновид мови, тим частіше створюватимуться і тиражуватимуться окремі мовні форми. Більша кількість мовців означає ширший доступ до англійської як цільової мови. Так громади поселенців з переважною більшістю мігрантів з Англії встановлювали та укріплювали домінування англійської мови і були найменш сприйнятливими до впливу корінних мов. І навпаки, у торгових та експлуатаційних колоніях частка англомовного населення набагато менша, а ті, хто вивчали англійську, більше впливали на мовну ситуацію у громаді.

В історичній перспективі ефект засновника, який згадував у своїх дослідженнях С. Мафвін, посилює мовний вплив перших груп поселенців на новій території. Перші покоління мігрантів не мають жодної лінгвістичної норми, до якої можна було б пристосуватися. Тож із часом кілька їхніх поколінь створюють свої власні норми. Пізніші хвилі іммігрантів стикаються з уже усталеними у спільноті соціальними та мовними нормами. Перед ними постає завдання поступово пристосовуватися до них, одночасно роблячи свій внесок у мовний фонд. Таким чином, «принцип засновника» свідчить про те, що попередні покоління іммігрантів у новоствореній громаді мають суттєво більший вплив на розвиток мови, ніж пізніші [9].

Але справа не лише у цифрах та хронології. Мова також є інструментом для прояву влади та солідарності у громаді. У мовних питаннях, як і в інших соціальних нормах, владні посадовці зазвичай визначають власну поведінку та очікування як орієнтири для всієї громади. Сучасні тенденції до вивчення англійської мови у багатьох країнах, де її знання розглядається як перепустка до нових економічних можливостей та кращого життя, відображають економічний вплив мови, а точніше, її носіїв – власників або представників великих міжнародних компаній. Однак, цей аргумент може мати протилежний ефект. Владні посадовці не завжди користуються прихильністю населення і не обов'язково є прикладом для інших. У той же час прагнення до солідарності та суто людське бажання встановлювати зв'язки у спільноті впливають на формування мовних норм.

Поняття престижу з двома його основними різновидами, запропонованими В. Лабовим, тісно пов'язане з лінгвістичним відображенням соціальної оцінки. Офіційний престиж (overt prestige) асоціюється з використанням формального варіанту мови у владних колах громади. Однак, прихований престиж (covert prestige) у громаді часто співвідносять з тими носіями мови, яких люди насправді люблять та поважають. Вони здебільшого знаходяться на протилежному кінці соціальної драбини [7].

Ще один аспект цієї проблеми – трактування лінгвістичних відмінностей як засобу визначення приналежності до певної соціальної групи. Лінгвістичні розбіжності, як правило, несуть соціально-символічну функцію і служать показниками ідентичності. Мовець, використовуючи ті чи інші лінгвістичні засоби, може сигналізувати про своє бажання належати до певної громади чи групи. Таким чином, мінливість мови є потужним інструментом для активної маніпуляції своїми соціальними відносинами та амбіціями.

Усі різновиди англійської мови у світі мають спільні ознаки, характерні для англійської мови. Наприклад, як зазначає Е. Шнайдер, усі вони мають іменники на зразок «house», «dog» та «sister», глухі фрикативні звуки такі як /s/ та /f/, голосні переднього ряду як у словах hit та heat, прямий порядок слів (підмет, присудок, додаток) тощо. Але увагу дослідників частіше привертають не спільні риси, а їх відмінності на усіх рівнях [10].

Підкреслимо, що окремий різновид англійської мови характеризує своєрідна сукупність ознак. Як правило, існують стереотипи – мовні ознаки, пов'язані з певним регіоном та його мовою. Так, наприклад, американці, на відміну від британців, вимовляють звук / r / у позиції після голосного («car», «park», «fur»), використовують американізми на зразок «apartment», «sidewalk», «cab» та ін.; австралійці називають своїх друзів «mates», вимовляючи слово через /aɪ/; канадійці використовують частку «eh» для розділових запитань (It's nice, *eh*?), канадіанізми типу «bachelor apartment», «bank machine», «chesterfield» тощо. Однак, це лише поверхневі узагальнення, насправді існує величезна кількість таких ознак. Виділимо основні тенденції розвитку нових різновидів англійської мови.

На *лексичному* рівні найбільш помітними формами є слова-запозичення з корінних мов, які зазвичай знаходяться у вільному і частому вжитку у різновидах англійської мови зовнішнього кола (Outer Circle Englishes) без будь-якої вказівки на особливий статус. Слова-запозичення здебільшого з'являються в англійській мові в характерній хронологічній послідовності.

Найбільш ранніми запозиченнями були топографічні терміни – назви місць, річок та гір, взяті у корінного населення (наприклад, індійські топоніми в Північній Америці, аборигенні в Австралії та маорі в Новій Зеландії).

Невдовзі з'явилися назви місцевих рослин і тварин, які становлять значну частину слів, запозичених з місцевих мов: «dingo», «koala», «kookaburra» (Австралія); «kiwi», «kauri» (Нова Зеландія); «simba» (Східна Африка), «tsetse» (Південна Африка) тощо.

Предмети та звичаї, нові для британських поселенців, в основному ті, що пов'язані з культурою корінних народів, запозичувалися разом із формуванням уявлення про їх суть та особливості. Сюди Е. Шнайдер відносить:

- назви фізичних об'єктів: «tanoa» («bowl») (Фіджі), «nulla-nulla» («club»), «kylie» («boomerang») (Австралія), «hangi» («earth oven»), «waka» («canoe») (Нова Зеландія);
- їжа: «fufu» (Західна Африка), «ugali» (Східна Африка);
- одяг: «akwete» (Нігерія), «makgabe» (Ботсвана), «dhoti» (Індія);
- оціальний статус та звичаї: «bumiputra» («native»), «datok» («ruler») (Малайзія); «mana» («prestige») (Нова Зеландія);
- релігійна лексика та забобони: «taboo» (Полінезія), «tagathi» («witchcraft») (Південна Африка), «thahu» («curse») (Кенія) тощо [10].

Творче вкорінення цих слів в різновиди англійської мови свідчить про їх сполучуваність з англійським лексичним матеріалом на *словотворчому* рівні та формування так званих гібридних сполук. Прикладами є «talanoa session» («chat») (Фіджі), «hoisin sauce» (Гонконг), «whare boy» (Нова Зеландія), «nobat drums» (Малайзія), «dhobi-washed» (Індія). Мови корінних народів також чинять опосередкований вплив, призводячи до калькування, тобто дослівного перекладу фраз англійською мовою («lucky money», Гонконг) або відтворення культурних метафор («second burial»; «shell palm kernel for the fowls» («waste time in an unproductive activity»), Ігбо, Нігерія).

Загальноприйняті моделі словотворення, описані для стандартної англійської мови, також є ефективними для утворення нових лексичних одиниць у її різновидах. Однак Е. Шнайдер припускає, що в цих різновидах поєднання морфем для побудови нових складних слів є набагато більш поширеним, ніж редукційні типи скорочення та абревіації слів [10]. Сюди належать:

- нові сполуки та гібридні поєднання: «dragonhead» («top leader of a triad») (Гонконг), «big father» («father's elder brother») (Фіджі), «sharemilker» (Нова Зеландія), «airflown» («freshly imported food») (Сінгапур), «cow-eater» (Індія), «blueground» («diamond-bearing ground») (Південна Африка), «wife inheritance» («widow inherited by brothers of the deceased husband») (Східна Африка), «motor park» («bus and taxi station») (Нігерія).
- деривація, тобто додавання словотвірних префіксів або суфіксів (як -y, -dom, -ism, de- та ін.): «mountie» (Канада), «cooliedom», «goondaism» (Індія), «overlisten», «impressment» («burden») (Кенія) тощо.

Тенденції розвитку нових різновидів англійської мови на *фонетичному* рівні узагальнити важче. Але існують фонетичні особливості, стереотипно пов'язані з певними регіонами. Відповідно, можна виділити регіональні та окремі загальні тенденції. Е. Шнайдер зазначає, що, наприклад, звук /a/ у «trap» та /ɔ/ у «strut» в першу чергу характеризують Кариби (хоча такі випадки також зустрічаються в Африці), /æ/ у «bath» характеризує Північну Америку, периферійний /i/ у словах на зразок «kit» та /u/ у «foot» в основному типові для Африки та Азії [10].

Цікаво, що тенденції вимови, поширені серед нових різновидів англійської мови, здебільшого є редукційними, тобто спрямованими на зменшення складнощів у вимові та відмінностей, що існують, скажімо, у британській англійській та її діалектах. Згадаємо широко розповсюджену тенденцію до ототожнення напружених та ненапружених (або «довгих» і «коротких») голосних. Так у багатьох азійських та африканських різновидах голосні у словах «beat» та «bit» звучать однаково.

Іншим широко розповсюдженим процесом модифікації голосних є монофтонгізація дифтонгів, особливо тих, що мають середньо-високий початок. Так дифтонги /eɪ/ та /oʊ/ в таких словах як «face» та «goat» втрачають свої властивості у різновидах багатьох регіонів (Кариби, Африка та Азія), а також у шотландському різновиді, де у таких словах вимовляються довгі монофтонги /e:/ та /o:/.

Приголосні вважаються більш стабільними і характеризуються меншою мінливістю, але тут заслуговують на увагу два типи «спрощення». Один із них сегментарний, що стосується зубних фрикативів англійської мови (у випадку буквосполучення *th*, що може вимовлятися як глухий звук /θ/ у слові «thing» та дзвінкий звук /ð/ у слові «this»). Типологічно, тобто при порівнянні мов у глобальному масштабі, ці рідкісні звуки відсутні у багатьох мовах. Тому у різновидах англійської мови вони систематично замінюються на /t, d/ або, рідше, на /s, z/. Інший тип – супрасегментарний, він стосується процесу, що має назву «спрощення групи приголосних». Кілька приголосних поспіль важко вимовити, тому поширена тенденція пропускати останній із двох кінцевих приголосних («tes'» замість «test» або «wes'» замість «west»). Таке явище часто зустрічається і в діалектах носіїв мови, але Е. Шнайдер доводить, що частота цього процесу безпосередньо корелює з кількістю контактів, завдяки яким формується мова. Тому це найчастіше відбувається у креольських діалектах [10].

Розглядаючи *граматичний* аспект розвитку різновидів англійської мови, науковці виділяють мовні зразки, поширені у діалектах країн внутрішнього кола (Inner Circle). Сюди відносять багаторазове заперечення (тобто використання більше ніж одного заперечного мовного засобу у реченні, наприклад, «I don't have nothing to do», використання заперечного прислівника «never» для простого минулого часу (Past Simple Tense): «I never called him yesterday», займенника «me» замість «I» для координування: «Me and John went there», та прикметників у ролі прислівників: «real good». Дж. Чемберз припустив, що існують «діалектні універсалії» – нестандартні мовні форми, поширені у всьому світі. Однак, саме поняття «діалектні універсалії» та їх приклади залишаються спірними [2].

Існує значна кількість граматичних зразків, які вважаються характерними для нових різновидів англійської мови. Е. Шнайдер пропонує таку їх класифікацію:

- упущення флективних суфіксів, наприклад, у дієсловах третьої особи однини –s («she drink milk», Філіппіни), в іменниках у множині (both area, Шрі Ланка);
- ігнорування дієслівних маркерів минулого часу («I did a lot of things – I laze about», «I go for movies», Сінгапур);
- утворення множини незлічувальних іменників, що робить їх злічувальними: «furnitures», «alphabets letters», «staffs», «equipments» (явище, поширене в Африці та Азії);
- розбіжності у правилах вживання артикля (його упущення та додавання), властиві азійським різновидам;
- вживання дієслів стану у тривалому часі («She is owning», Малайзія; «You must be knowing him», Індія);
- інверсія у так званих «вставних» запитаннях (imbedded questions), відсутність інверсії у питальних реченнях («I asked him where is he?», Пакистан; «What I must do?», Південна Африка;
- інваріантні розділові запитання: «You'll do the job, isn't it?» (Індія), «eh?» (Канада);
- упущення складових частин речень, особливо підмета, наприклад: «Can» (Сінгапур), «Is nice food» (Уганда), «Here is not allowed to stop» (Гонконг);
- редуплікація, в основному для посилення прикметників: «small-small», «different-different» (Індія), «same-same» (Азія) [10].

Щодо основного питання про те, як зазначені вище новоутворення виникають і поширюються, цікавим є зауваження Е. Шнайдера, що вони здебільшого починаються на межі між лексикою та граматикою. Окремі слова (часто дієслова) та семантично пов'язані групи слів починають використовуватись за певним зразком. Потім ця звичка закріплюється, стає регулярною і поширюється на інші слова, часто трансформуючись у загальне правило. Так, наприклад, в Америці та Новій Зеландії вживаються словосполучення на зразок «protest something» чи «appeal somebody», у Східній Африці – «pick somebody», а в Індії – «provide or present somebody something». Використання або упущення окремих прийменники можна віднести до тієї самої категорії: «discuss something» та «discuss about something», «different to», «different from», «different than» та ін. (азіатські та африканські різновиди англійської мови) [10]. Таким чином, уживання традиційних лексичних одиниць з незначними модифікаціями поступово переходить у звичку для мовців та стає передумовою формування нових мовних зразків.

Висновки. Отже, розглянувши механізм утворення та окремі особливості різновидів англійської мови у країнах світу, ми дійшли висновку, що будь-яка нова мовна форма чи мовний зразок може стати елементом нового різновиду. Існує значна кількість причин, чому певні форми закріплюються у вжитку, тоді як інші у подальшому не використовуються. Усі їх можна згрупувати у два типи. Внутрішні властивості мови (умови артикуляції, когнітивні принципи тощо) можуть зумовити перевагу певних форм перед іншими, їх більшу ефективність або забезпечити внутрішньосистемну узгодженість з іншими елементами. Зовнішньомовні соціолінгвістичні чинники (влада, престиж чи соціальна ідентичність) здебільшого визначають, які мовні форми поширюються у спільноті, оскільки мовці використовують їх для символізації соціальних відносин, реального чи бажаного членства в групі та інших установок.

У комплексі усі ці чинники сприяють утворенню нових різновидів англійської мови. Окремі їх ознаки беруть свій початок у місцевих діалектах, інші можуть бути результатом переходу з одного різновиду в інший, новоутворень та змін. На лексичному рівні запозичення з корінних мов, новоутворення, спричинені семантичним зсувом, словотворчими процесами на зразок складання основ, деривації, гібридизації та калькування, сприяють утворенню нових виразів. На фонетичному рівні виявлено редукційні процеси, збереження звуків та інші явища, які не завжди легко обгрунтувати. На граматичному рівні виділено більш поширені мовні явища, такі як нестандартні форми («діалектні універсалії»), а також новоутворення на межі лексики та граматики. Тому, у певному сенсі мова має власне життя. Вона розвивається за внутрішніми законами та принципами та утворює нові різновиди за сприянням об'єктивних чинників.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні характерних особливостей сленгової лексики в окремих різновидах англійської мови.

Література

1. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. Гуманізація навчально-виховного процесу : Слов'янськ : ДДПУ, 2013. Вип. 61. С. 203-217.

2. Chambers J. K. Sociolinguistic Theory. Malden, MA, Oxford: Blackwell, 2003. 320 p.

3. Galloway N., Rose H. Incorporating Global Englishes into the ELT classroom. ELT Journal, 2018. Volume 72. Issue 1. P. 3–14. URL : https://academic.oup.com/eltj/article/72/1/3/3064440 (дата звернення 15.03.2021).

4. Kachru B. World Englishes: approaches, issues and resources. Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. Volume 25. Issue 1. P. 1–14. URL : www.cambridge.org/core/journals/language-teaching (дата звернення 19.03.2021).

5. Kirkpatrick A. World Englishes: Implications for International Communication and English Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 257 p.

6. Kretzschmar W. R., Jr. The Linguistics of Speech. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 296 p.

7. Labov W. Sociolinguistic Patterns. Philadelphia: University of Pensylvania Press, 1972. 362 p.

8. McArthur T. The English Languages. Cambridge :Camridge University Press, 1998. 247 p.

9. Mufwene S. The Ecology of Language Evolution. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 255 p.

10. Schneider E. W. English Around the World. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 189-206.

11. Williams J. Non-native Varieties of English: A Special Case of Language Acquisition. English World-Wide 8: 161-199. URL: https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/eww.8.2.02wil (дата звернення 20.03.2021).

References

1. Khomenko O. Rolj anghlijsjkoji movy v umovakh ghlobalizaciji. Ghumanizacija navchaljno-vykhovnogho procesu : Slov'jansjk : DDPU, 2013. Vyp. 61. S. 203-217.

2. Chambers J. K. Sociolinguistic Theory. Malden, MA, Oxford : Blackwell, 2003. 320 p.

3. Galloway N., Rose H. Incorporating Global Englishes into the ELT classroom. ELT Journal, 2018. Volume 72. Issue 1. P. 3–14. URL : https://academic.oup.com/eltj/article/72/1/3/3064440 (data zvernennja 15.03.2021).

4. Kachru B. World Englishes: approaches, issues and resources. Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. Volume 25. Issue 1. P. 1–14. URL : www.cambridge.org/core/journals/language-teaching (data zvernennja 19.03.2021).

5. Kirkpatrick A. World Englishes: Implications for International Communication and English Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 257 p.

6. Kretzschmar W. R., Jr. The Linguistics of Speech. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 296 p.

7. Labov W. Sociolinguistic Patterns. Philadelphia: University of Pensylvania Press, 1972. 362 p.

8. McArthur T. The English Languages. Cambridge :Camridge University Press, 1998. 247 p.

9. Mufwene S. The Ecology of Language Evolution. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 255 p.

10. Schneider E. W. English Around the World. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 189-206.

11. Williams J. Non-native Varieties of English: A Special Case of Language Acquisition. English World-Wide 8: 161-199. URL: https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/eww.8.2.02wil (data zvernennja 20.03.2021).

УДК 811.111'367.623
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-38

МЕЛЬНИЧУК Н. О.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ХАРАКТЕРНІ РИСИ АНГЛІЙСЬКИХ АД'ЄКТИВНИХ ЕМОСЕМІЗМІВ ПОЗИТИВНОЇ ТА НЕГАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ

У статті описана семантична спеціалізація ад'єктивних одиниць, спричинена потенційно закладеною у них комунікативною функцією, що зумовлює превалювання в їхніх значеннях таких елементів як емотивні, оцінні, експресивні, які складають основу конотативного компонента. Звернено увагу на ступінь вираження прикметником емоції та емотивної оцінки безпосередньо своїм прямим значенням. З'ясовано співвідношення емотивних прикметників опозиційних знакових типів.

Ключові слова: емосемізм, семантична структура, конотація, експресивність, оцінність, емотивність, емоція, семантика.

MELNYCHUK N.
Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University

CHARACTERISTIC FEATURES OF THE EMOTIVE ADJECTIVES OF POSITIVE AND NEGATIVE SEMANTICS

Nowadays much attention is paid to a person's emotional factor in the language, because his everyday life can not be imagined without expression of emotions by means of a language. Therefore the focus of many linguistic studies is a person and his role in organizing and using the language as a means of communication. The anthropocentric nature of the modern linguistic paradigm determines the considerable interest of scientists in the problem of representation of emotions in the language and speech. That's why the study of adjectives makes a particular interest, because they combine semantic and pragmatic components of the content (subject-logical and emotional-evaluative). Therefore the choice of an emotive adjective already reflects the speaker's subjective attitude to the subject that he describes. A specific feature of adjectives is the combination of semantic and pragmatic plans of utterance in their structure which are reflected directly in their meanings (unlike other parts of speech in which these two aspects are not related and are implemented only in the utterance). Emotional component of Engish adjectival lexemes actualizes directly the subject's positive or negative attitude to the object which he or she perceives. Emotions appear in two main categories, that's why a certain kind of emotion has positive or negative colouring that expresses the speaker's emotional attitude to the subjects. A significant complication of their semantic structure and the appearance of derived meanings make emotive adjectives extremely difficult to study. The article describes the semantic specialization of adjectival units caused by the potential communicative function in them which determines the predominance in their meanings of such elements as emotive, evaluative, expressive that form the basis of the connotative component.

Key words: emotion, emotiveness, semantic structure, connotation, expressiveness, evaluation, semantic structure, semantics, emotive adjective.

Постановка проблеми. Антропоцентричний характер сучасної лінгвістичної парадигми зумовлює значний інтерес учених до проблеми репрезентації емоцій у мові та мовленні. Особливий інтерес у зв'язку з цим викликає дослідження прикметників, оскільки вони поєднують семантичний і прагматичний компоненти змісту (предметно-логічний і емоційно-оцінний), а тому у виборі емотивного прикметника уже відображено суб'єктивне ставлення мовця до предмета, який він описує. Специфічною рисою ад'єктивів є об'єднання семантичного та прагматичного планів висловлювання в їхній структурі, які відображені безпосередньо у значеннях, на відміну від інших частин мови, у яких ці два аспекти не є пов'язаними та реалізуються тільки у висловлюванні. Несамостійність та залежність прикметника від іменника також сприяє значному ускладненню його семантичної структури та появі у ньому похідних значень, у тому числі і переносних, що надзвичайно ускладнює дослідження семантичної сфери їхнього уживання.

Аналіз останніх джерел. Опис ад'єктивної лексики пов'язаний із певними труднощами, адже особливий характер номінації прикметників [7], які мають складну семантичну структуру, надає їм особливої уваги серед лексичних одиниць мови, наближаючи до універсальних знаків. Проблемам дослідження функціонування прикметників у мові присвячені праці таких відомих науковців, як К.В. Рахіліна [5], З.А. Харитончик [8], О.І. Юрченко [9], A. Gleby [10] та багатьох інших. У їхніх працях описується особливий статус прикметника, проте його граматика і семантика досі викликають багато суперечок, а тому трактуються по-різному. Особливо це стосується емотивних прикметників, які мають самостійне емотивне значення, виражаючи при цьому емоції, почуття та оцінку мовцем навколишньої дійсності та створюючи відповідне прагматичне навантаження у реченні. Цей особливий шар лексики перебуває у центрі уваги таких лінгвістів, як М.Г. Апресян, М.Я. Блох, І.І. Квасюк, О.Н. Кравченко, які досліджують його основні характеристики та функції у мові, проте словотвірний аспект вивчення ад'єктивних емосемізмів і досі є актуальною проблемою.

Мета дослідження – визначення семантичних особливостей емотивних ад'єктивних одиниць та аналіз особливостей їх функціонування в англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Традиційно прикметником визначається частина мови, яка позначає ознаку, властивість, якість предмета, а також відношення чи оцінку. Специфічною характеристикою

прикметників як неоднорідного класу є знаковість, яка може функціонувати як якість, що закладена у саму природу предмета, або як якість, що виводиться з відношення до предмета, обставини чи дії [2, с. 151–152]. Відповідно до цієї характеристики ад'єктиви поділяють на якісні та відносні, вони виконують при цьому важливу роль – модифікують або уточнюють референт, не вказуючи безпосередньо на нього, а також ідентифікують та оцінюють його [2, с. 46]. Звідси робимо висновок, що прикметники, які називають ознаку, властивість чи якість предмета, є якісними, а ті, що характеризують предмет через його відношення до інших предметів, є відносними. Саме якісні прикметники відповідають за прагматичний аспект висловлювання, який охоплює і емоцію та оцінку мовця.

За своєю семантикою прикметники є надзвичайно багатоплановими: від власне оцінних (хороший/поганий) до позбавлених оцінного значення взагалі (відносні прикметники). Визначальною властивістю, що безпосередньо впливає на вживання прикметників у мові, є їхній предикатний характер, який полягає у позначенні ними власне ознаки та оцінки, що реалізуються разом у межах одного висловлювання, завдяки чому ад'єктиви об'єднуються в один клас. Здатність прикметника бути у складі предиката, на думку О.М. Вольф [2, с. 46], є логічною основою прикметника як лінгвістичної сутності. Таким чином, прикметники як особливий клас слів є, на думку деяких лінгвістів [7], семантично несамостійними, а тому надзвичайно мобільними, що зумовлено такою особливістю предикатів як відцетрованість їхнього понятійного змісту та прагнення до відриву від денотата.

Що стосується лексичного значення прикметників, то завдяки особливості поєднання в їхній структурі семантичної та прагматичної функцій, беззаперечним є те, що конотативний компонент для слів цієї частини мови є визначальним. Таким чином, ад'єктивні одиниці поєднують предметно-логічний і емоційно-оцінний зміст у своїй структурі, а відповідно семантику та прагматику, яка є особливо очевидною у підкласі якісних прикметників, які, на думку О.М. Вольф [2, с. 9], є „чистими, класичними предикатами", що вводять у вислів прагматичний аспект, включаючи у нього оцінку мовця як суб'єкта висловлювання. У такому значенні прикметники є емотивними та антропонімічними, тобто такими, що стосуються безпосередньо людини, виражаючи її настрій, стан, ставлення до себе та навколишньої дійсності. Власне, ставлення та почуття людини до інших людей, речей і подій показують, як вона їх оцінює, завдяки чому виявляється зв'язок емоції та оцінки у процесі комунікації.

Оскільки прикметники, на думку науковців [2; 6; 8; 9], є досить несамостійною частиною мови, основне призначення якої полягає у повідомленні про предметні властивості та характеристики певної лексики, то вони „завжди передбачають іменник" [1, с. 123–125], позначаючи через взаємодію з ним предмети та явища навколишнього світу. Отже, сфера значень прикметників тісно пов'язана зі значенням іменника як безпосереднього носія певної ознаки, за яку відповідає субстантив, адже ознака не може існувати ізольовано, а тільки у взаємодії з денотатом, тобто предметом чи подією, що мають цю ознаку. Не виключенням є і ад'єктивні емосемізми, адже дефініційний аналіз їхніх словникових тлумачень, зокрема ілюстративних частин статей, показав, що вони часто реалізують свої значення у поєднанні з такими іменниками:

1) Конкретні іменники – назви неістот, що позначають емоційні та поведінкові реакції: a ***hangdog*** (= unhappy or ashamed, especially because of feeling guilty) *look/expression* (CALD); a ***beaming*** (= very wide and happy, or someone who is smiling in this way) *smile* (CALD); a ***blank*** (= showing no understanding or no emotion in the expression on your face) *stare/expression* (OALD); a ***despairing glance/****cry* (CALD), he stared into her ***cold*** (= not showing kindness, love or emotion and not friendly) blue *eyes* (CALD); a ***harsh*** (= unpleasant, unkind, cruel or unnecessarily severe) *voice* (OALD); a ***confiding*** *tone/whisper* (CALD); a ***cordial*** (friendly, but formal and polite) *smile/greeting*/ welcome (CALD) тощо. Вказані лексеми ілюструють фізичне вираження переданих прикметником емоційних станів та відображають емоції, настрій людини через її голос, поведінку, жести тощо.

2) Абстрактні іменники широкої семантики, що позначають факти та події реального світу; an ***amazing*** (= extremely surprising) *coincidence* (OALD); the ***humane*** (= showing kindness, care and sympathy towards others, especially those who are suffering) *way* of dealing with a suffering animal (CALD); an ***astounding*** (= very surprising or shocking) *fact*/decision/revelation (OALD); the holiday was a ***welcome*** (= you are pleased to have or do it) change/break/*relief* (LDCE); her words had a ***soothing*** (= making you feel calm) *effect* (CALD); the advertising world can be a very ***cut-throat*** (= not involving considering or worrying about any harm caused to others; fierce) *business* (CALD) тощо. Ці слова відображають абстрактне вираження названих прикметником почуттів, передають емоційний стан носія мови.

3) Іменники, що позначають проміжки часу: a ***pleasant*** (= enjoyable, attractive, friendly, or easy to like) *day*/surprise (LDCE); she went through an ***agonizing*** (= causing extreme worry) *weeks* waiting for the test results (CALD); after several ***arid*** (= with little interest, excitement, or purpose that it makes you feel bored or unhappy) *years*, the company has started to become successful (CCADE); my most ***embarrassing*** (= making you feel embarrassed) *moment* was trying to introduce a woman whose name I couldn't remember (CALD) тощо. Ці субстантивні одиниці вживаються з ад'єктивними емосемізмами, що відображають позитивну або негативну емотивну семантику у певних часових рамках.

4) Іменники, що позначають міжособистісні стосунки: ***harmonious*** (= friendly and peaceful) *relations* between the country's ethnic groups (CALD); a ***happy*** (= feeling, showing or causing pleasure or satisfaction)

marriage/childhood (OALD); a ***toxic*** (= causing you a lot of harm and unhappiness over a long period of time) *friendship* (LDCE) тощо. Ці іменники вживаються з емотивними прикметниками дуже часто, адже вони безпосередньо відображають емоційну сферу життя людини – її відносини з іншими людьми.

5) Абстрактні іменники зі значенням емоції чи почуття: he had the ***eerie*** (= strange in a frightening and mysterious way) *feeling* that he had met this stranger before (CALD); her ***frustrated*** (= feeling annoyed or less confident because you cannot achieve what you want) *love* for him (CALD); a ***niggling*** (= a slight feeling of worry or pain that does not go away) doubt/*fear* (OALD); ***wounded*** (= offended or upset by what someone has said or done) *pride* (LDCE); a ***nasty*** (= bad or very unpleasant) *shock/surprise* (OALD); a ***blessed*** (= bringing you happiness, luck, or something you need) *relief* (LDCE) тощо. Вказані іменники мають безпосереднє відношення до сфери емоцій і почуттів носіїв мови, а тому прикметники, що їх супроводжують, відіграють роль підсилювачів, сприяючи ще яскравішому вираженню емоції чи почуття, яке відчуває людина.

6) Конкретні іменники зі значенням місця: the cemetery is a ***gloomy*** (= unhappy and without hope) *place* (CALD); the ***cut-throat*** (= not involving considering or worrying about any harm caused to others; fierce) *world* of journalism (CALD); ***congenial*** (= friendly and pleasant) company/*surroundings* (OALD); it is a rather grey, ***colourless*** (= not exciting or not interesting) *city*, with few interesting sights (CALD) тощо. У поєднанні з цими субстантивними одиницями ад'єктивні емосемізми відображають емотивно-експресивний відтінок назви певного місця, пов'язані з ним емоційні асоціації мовця. Наступна діаграма (рис. 1) ілюструює характерні для ад'єктивних емосемізмів поєднання із субстантивними одиницями.

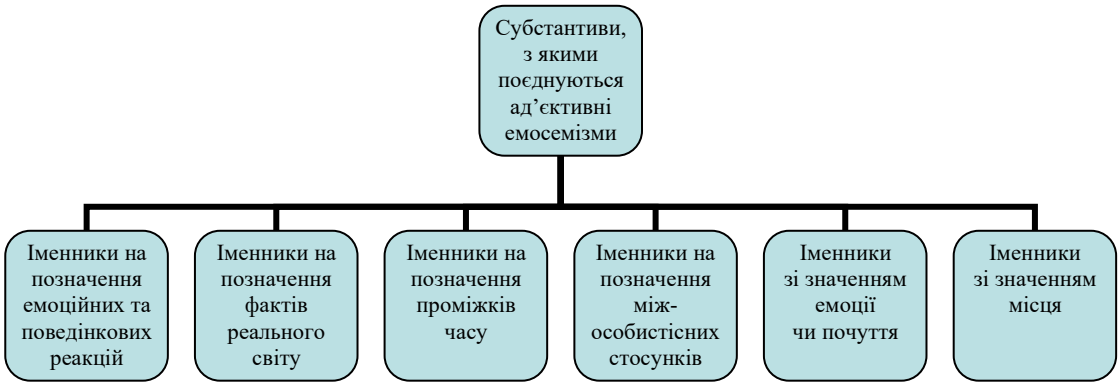

Рис. 1. Поєднання ад'єктивних емосемізмів із субстантивними одиницям

Таким чином, уживаючись разом з певними іменниками, ад'єктивні емосемізми дають додаткову характеристику чи уточнення певному поняттю, передаючи його емотивні ознаки. Завдяки цій властивості прикметники беруть участь у створенні емотивних та оцінних дескрипцій, виконуючи при цьому функцію уточнювачів, або модифікаторів, а тому семантика ад'єктивного емосемізму є структурною цілісністю, об'єднаною різноманітними гетерогенними компонентами з опорою на антропоцентричне спрямування її характеру.

Маючи високе модальне навантаження і часто невизначене предметно-логічне значення, емотивні прикметники стають частиною особливого пласту слів – афективної лексики, наближаючись до вигуків, які є чистими знаками емоцій. Таким ад'єктивним одиницям властиве постійне емотивне і оцінне значення, контекстуально незалежне на відміну від емоційно-забарвлених прикметників, емотивність яких виникає, зазвичай, при асоціативному зв'язку внаслідок частого вживання у певних контекстах. Таким чином, основою для дослідження, відображеного у цій розвідці, є високий ступінь вираження прикметником емоції та емотивної оцінки безпосередньо своїм прямим значенням, яке передбачає беззаперечну обов'язковість їх наявності у структурі цих одиниць. Знак емоцій як один з основних параметрів їхнього лінгвального втілення відіграє визначальну роль при здійсненні їх диференціації, тобто поділу ад'єктивних емосемізмів на одиниці, що мають позитивну або негативну емотивну семантику.

На думку О.С. Кубрякової, прикметники, що функціонують для позначення якості, властивості, ознаки та інших атрибутів предметів та явищ, розвивають на основі цієї семантики можливість представлення позначуваної ознаки з градуальною оцінкою її інтенсивності. Оцінка є відображенням думки про щось, судження про рівень чи значення певного предмета, встановлення його ступеня. Позитивна чи негативна оцінка є компонентом лексичного значення якісного емотивного прикметника та представляє „закріплене у семантичній структурі слова оцінне значення, яке реалізує ставлення мовної спільноти до співвіднесеного зі словом поняття чи предмета по типу добре-погано, схвалення-несхвалення тощо" [3, с. 117].

Емоційні процеси набувають позитивного або негативного характеру залежно від певної дії індивіда щодо нього самого, тобто у позитивному або негативному відношенні до його інтересів або потреб. Згідно теорії К. Оутлі, „щасливі" (англ. „happy") позитивні емоції виникають, коли „плани погоджені між собою і непередбачені перешкоди усунені" [12, с. 44]. Цікавим є той факт, що у різних мовних культурах позитивні

емоції виражаються різними етносами досить одноманітно та дифузно порівняно з негативними, які є завжди конкретними та виразними [11, с. 72–88].

Позитивні емоції вважаються та сприймаються як мовна норма, а тому активно вивчаються лінгвістами. Групи ад'єктивних емосемізмів, що містять позитивну семантику, описують емоційні стани, які спрямовані на повне або часткове задоволення актуальної потреби індивіда та виконують творчу роль у його житті, спонукаючи людину до досягнення різних цілей для себе у тій чи іншій життєвій ситуації. Саме такі емоції як радість, щастя, задоволення, насолода завжди оцінюються людиною позитивно.

У свою чергу, негативні емоції виникають, коли „відсутнє узгодження між планами, або не вдається здійснити план, або коли виникає проблема, для вирішення якої недостатньо існуючих ресурсів, або ж коли мета, що лежить в основі емоції, нездійсненна" [12, с. 44]. У такому випадку вони стимулюють активність, спрямовану на уникнення шкідливої для суб'єкта дії, а також безпосередньо пов'язаних з нею неприємних переживань. До негативних емоційних станів належать емоції гніву, страху та суму. Саме вони викликають усвідомлення людиною того, що дійсна реальність не відповідає її бажанням чи потребам та є певним стимулом для намагання змінити ситуацію на краще, а тому допомагають їй адаптуватися у критичній ситуації. Негативні емоції є, на думку деяких вчених [11, с. 72–88], завжди конкретними, виразними та різноманітними.

Прикметники з негативною оцінкою характеризуються виразністю, експресивністю, емотивною насиченістю та містять значення неправильного, поганого, невідповідного якимось загальноприйнятим принципам, вимогам тощо. Цікавим є доведений факт, що всі мовні системи кваліфікують певні емоції як позитивні чи негативні за давно існуючими у цьому соціумі уявленнями про їхній характер, причину та місце серед інших емоцій, причому „позитивні явища сприймаються суспільством як норма і тому детально аналізуються, тоді як негативні відхилення від норми викликають різке неприйняття, осуд і вимагають чіткої диференціації…" [4, с. 72].

Необхідно зазначити, що емоційні переживання мають досить неоднозначний характер, а тому один і той же об'єкт може викликати у носія мови суперечливі емоційні враження. У такому випадку мова йде про амбівалентність емоцій, яка спричинена різним впливом деяких особливостей об'єкта на потреби та цінності людини. Саме ця характеристика емоцій як психологічного феномену, опосередковуючись мовою, виступає в якості посередньої бази для відповідних опозицій емотивів. Наприклад, у семантиці емотивного прикметника *cute* явище амбівалентності виявляється у вигляді таких значень як „(especially of something or someone small or young) <u>*pleasant*</u> and attractive" та „wishing to seem clever sometimes in a rude or <u>*unpleasant*</u> way" (CALD).

Загальновідомим є те, що оцінка може мати два види характеру: об'єктивний (узуально закріплене та зафіксоване у словниках значення мовної одиниці) та суб'єктивний (використання її мовцем з метою висловлення особистого ставлення до певного факту). У нашій роботі за основу взято поняття об'єктивної оцінки, яка відображає кваліфікацію ознаки за шкалою „добре-погано" та приймається всіма носіями мови.

Прикметники в абсолютній формі завжди припускають існування оцінної шкали, завдяки якій стає можливим поділ їх за оцінною семантикою. Емотивні прикметники актуалізують свої значення у мові внаслідок цього параметра та розподіляються на угрупування ад'єктивних емотивів позитивної, негативної або амбівалентної оцінки. В якості критеріїв присутності негативної чи позитивної оцінки у лексичному значенні емотивних прикметників виступають:

а) система словникових позначень (наприклад, *sodding* **(offensive)** – used to express anger: Stupid sodding thing, why won't it move? (CALD); *cocksure* **(informal, disapproving)** – too confident, in a way that is slightly unpleasant or rude: a cocksure young man (CALD); *almighty* **(taboo, offensive)** – used in the expressions shown in the example, to express surprise or anger: Christ/God Almighty! What the hell do you think you are doing? (OALD); *roguish* **(**usually **approving)** (of a person) pleasant and amusing but looking as if they might do sth wrong: a roguish smile (OALD), тощо.

б) показники оцінки, які є в лексикографічному тлумаченні значення слова (наприклад, *wintry* – unfriendly and **disapproving**: She gave a wintry smile (CALD); *cheerful* – describes a place or thing that is bright and pleasant and makes you feel **positive** and happy: *The doctor's waiting room was bright and cheerful with yellow walls and curtains* (CALD); *awesome* – very **good**, enjoyable, etc.: *I just bought this awesome new CD!* (OALD); *appalling* – shocking; extremely **bad**: *The prisoners were living in appalling conditions* (OALD), тощо.

в) афікси, які можуть вказувати на негативний чи позитивний відтінок прикметника (наприклад, -ish: зневага (*oafish* – stupid, rude or awkward (CALD), незадоволення (*ticklish* – difficult to deal with, and possibly embarrassing (OALD*)*; -y: незадоволення (*icky* – unpleasant, especially to look it (CALD), *cutesy* – too pretty or attractive in a way that is annoying (OALD); -ie: зневага (*girlie* – a girl or woman who is girlie behaves in a silly way, for example by pretending to be shy and thinking about how she looks (LDCE), тощо.

Проаналізувавши за таким принципом 2 937 ад'єктивних одиниць, вибраних методом суцільного вибирання із сучасних тлумачних словників англійської мови, ми помітили, що серед емотивних прикметників найбільшу частину становлять прикметники негативної оцінки, адже їхня кількість, за нашими підрахунками, склала 1 880 одиниць, тоді як ад'єктивні лексеми позитивної семантики налічують 910 слів, тобто вдвічі менше. Що стосується решти 147 ад'єктивних емосемізмів, то їхнє значення зводиться

до вираження оцінки із вказівкою на обидві ознаки, тобто є проявом амбівалентності емотивних прикметників. Схематично співвідношення емотивних прикметників опозиційних знакових типів відображає наступна діаграма (рис. 2).

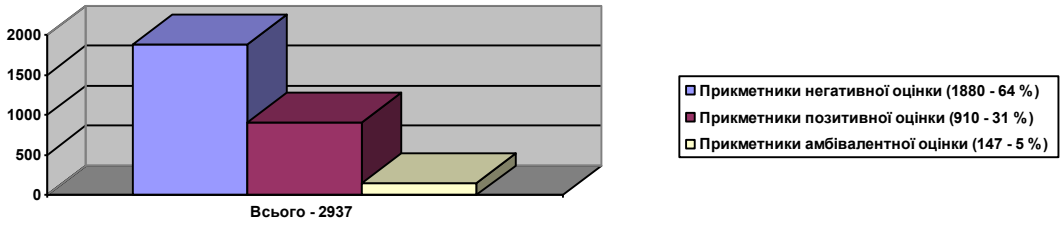

Рис. 2. Співвідношення емотивних прикметників опозиційних знакових типів

Таким чином, емотивні прикметники позитивної семантики становлять значну частину англійської ад'єктивної емотивної лексики (31 %), проте є менш чисельними, ніж прикметники негативної семантики, які становлять 64 %. Очевидно, це пов'язано з тим, що ад'єктивні одиниці є найчастіше основними лексичними виразниками саме негативної оцінки, яка не є зовнішньою ознакою, а входить до структури лексичного значення емотивного прикметника. Ад'єктивні емосемізми становлять невід'ємну частину загальної негативної емотивної лексики, яка складається зі слів, що мають понятійну та емоційну співвіднесеність, вживаючись у мові з метою опису незадоволення суб'єкта.

Висновки. Отже, природа прикметника передбачає можливість його дослідження з погляду суб'єкта, який при виборі ад'єктива обирає одну ознаку з багатьох, особливо це стосується емотивних прикметників, що мають самостійне емотивне значення. Емотивні прикметники в англійській мові утворюють складну структуру, яка складається з лексичних одиниць, що є безпосередніми вербальними виразниками емоцій людини, а тому передбачає безперервність зв'язків об'єктів множини поряд з можливістю опису ад'єктивних емосемізмів в сукупності без поділу цієї лексики на лексику вираження та лексику опису емоцій. Перспективи подальших досліджень цього питання полягають у вивченні лінгвостилістичних особливостей англійських ад'єктивних емосемізмів та глибинному аналізі їх семантичної структури.

Література

1. Виноградов В. В. Словообразование и его отношение к грамматике и лексикологии. *Вопросы теории и истории языка.* Москва, 1952. С. 123–125.

2. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного. Москва : Наука, 1978. 199 с.

3. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке : части речи с когнитивной точки зрения. *Роль языка в познании мира*. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

4. Ратушная Е. Р. Семантическая структура фразеологизмов в процессе ее формирования и функционирования (на материале фразеологизмов – наименований человека в современном русском языке) : монографія. Курган : КГУ, 2000. 224 с.

5. Рахилина Е. В. О семантике прилагательных цвета. *Наименования цвета в индоевропейских языках: Системный и исторический анализ.* Москва, 2007. С. 29–39.

6. Смирницкий А. И. Синтаксис английского язика. *Из лингвистического наследия*. Москва : Либроком, 2015. 288 с.

7. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. Москва : Либроком, 2011. 208 с.

8. Харитончик З. А. Имя прилагательное: Проблемы классификации. Теория грамматики. Лексико-грамматические классы и разряды слов. *Сб. науч.-аналит. обзоров.* Москва, 1990. С. 94–119.

9. Юрченко А. И. Прилагательное : потерянное и возвращённое имя. Москва : ОГНИ, 2014. 148 с.

10. Gleby A. English deverbal adjectives: their identification and use in a corpus of modern written English. Goteborg : Department of English Goteb. Univ-ty, 2002. 328 p.

11. Noth W. Symmetries and Asymmetries between Positive and Negative Emotion words. *Proceedings of the Conference of the German Association of University Professors of English*. Tubingen : Max Niemeyer, 1992. Vol. XIII. PP. 72–88.

12. Oatley K. Best Laid Schemes: The Psychology of Emotions. Cambridge : University Press, 1992. 544 p.

References

1. Vinogradov V. V. Slovoobrazovanie i ego otnoshenie k grammatike i leksikologii. Voprosy teorii i istorii yazyka. Moskva, 1952. S. 123–125.

2. Vol'f E. M. Grammatika i semantika prilagatel'nogo. Moskva : Nauka, 1978. 199 s.

3. Kubryakova E. S. Yazyk i znanie. Na puti polucheniya znanij o yazyke : chasti rechi s kognitivnoj tochki

zreniya. Rol' yazyka v poznanii mira. Moskva : Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2004. 560 s.

4. Ratushnaya E. R. Semanticheskaya struktura frazeologizmov v processe ee formirovaniya i funkcionirovaniya (na materiale frazeologizmov – naimenovanij cheloveka v sovremennom russkom yazyke) : monografiya. Kurgan : KGU, 2000. 224 s.

5. Rahilina E. V. O semantike prilagatel'nykh cveta. Naimenovaniya cveta v indoevropejskikh yazykakh: Sistemnyj i istoricheskij analiz. Moskva, 2007. S. 29–39.

6. Smirnickij A. I. Sintaksis anglijskogo yazika. Iz lingvisticheskogo naslediya. Moskva : Librokom, 2015. 288 s.

7. Ufimceva A. A. Tipy slovesnykh znakov. Moskva : Librokom, 2011. 208 s.

8. Haritonchik Z. A. Imya prilagatel'noe: Problemy klassifikacii. Teoriya grammatiki. Leksiko-grammaticheskie klassy i razryady slov. Sb. nauch.-analit. obzorov. Moskva, 1990. S. 94–119.

9. Yurchenko A. I. Prilagatel'noe : poteryannoe i vozvrashchyonnoe imya. Moskva : OGNI, 2014. 148 s.

10. Gleby A. English deverbal adjectives: their identification and use in a corpus of modern written English. Goteborg : Department of English Goteb. Univ-ty, 2002. 328 p.

11. Noth W. Symmetries and Asymmetries between Positive and Negative Emotion words. *Proceedings of the Conference of the German Association of University Professors of English*. Tubingen : Max Niemeyer, 1992. Vol. XIII. PP. 72–88.

12. Oatley K. Best Laid Schemes: The Psychology of Emotions. Cambridge : University Press, 1992. 544 p.

УДК 811.111-26
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-39

ОРЛОВСЬКА О. В.
Хмельницький національний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСЕМ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПАРЕМІОЛОГІЇ

У статті здійснено порівняльний аналіз лексем в англійській та українській пареміології. В результаті зіставлення реалій фауни і флори, що використовуються в українській та англійській пареміології, було виділено такі групи: лексеми, властиві українській та англійській пареміології; лексеми, притаманні тільки українській пареміології; лексеми, властиві тільки англійській пареміології.

Ключові слова: англійські паремії, українські паремії, лексема, пареміологія, етнокультура.

ORLOVSKA O.
Khmelnytsky National University

COMPARATIVE ANALYSIS OF LEXEMES IN ENGLISH AND UKRAINIAN PAREMIOLOGY

The article deals with a comparative analysis of lexemes in English and Ukrainian paremiology. Comparison of realities of fauna and flora, that used in Ukrainian and English paremiology, allowed to select such groups: 1. Lexemes, peculiar Ukrainian and English paremiology. 2. Lexemes, inherent only Ukrainian paremiology. 3. Lexemes, peculiar only English paremiology.

It should be noted that in the same ethnoculture, as well as in terms of comparing various ethnocultures, the attitude towards certain paremiological concepts (such as "cat", "dog", "horse", "donkey", "bird", "pig", etc.) is far from unambiguous. There is always a so-called, evaluation component, that is, an approvable or disapproving assessment laid down in the meaning of phraseology or parity. An example can be ethnic differences in the characteristic of "Dogs": a) Ukrainians: to love a good attitude towards yourself; match gratitude to goodness; to peep in a foreign country and to break into their homeland; run in a cart; in a hungry state to carry out bad deeds; inappropriate to behave in the kitchen; not to love radish; b) In the British: to harm, an integral attribute - fleas.

The summary sample of associations of Ukrainians and the British in relation to the realities of fauna and flora reveals some systemic features, namely: isofunctionality, peculiar synonymy of concepts (when one concept in content is another), as well as conceptual contrast, analogement of antonyms.

Consequently, with a comparative analysis of the lexemes, denoting the realities of fauna and flora in English and Ukrainian paremiology, several groups were allocated: lexemes, inherent Ukrainian, and English paremiology; lexemes, inherent in Ukrainian paremiology; lexemes, characteristic of only English paremiology. It is important to keep in mind ambiguous attitude in English and Ukrainian languages to similar paremiological concepts.

Key words: English paremias, Ukrainian paremias, lexema, paremiology, ethnoculture.

Роль мови у накопиченні культурних здобутків є очевидною і значною. Мова відображає дійсність і створює картину світу, специфічну й унікальну для кожного народу, етнічної групи, мовного колективу, що використовує її як засіб спілкування. Мова – скарбничка культури, що зберігає культурні цінності – у лексиці, граматиці, ідіоматиці, прислів'ях, приказках, фольклорі, художній і науковій літературі, у формах письмового й усного мовлення. За допомогою мовних засобів формуються концепти часу, простору, різноманітних об'єктів та явищ. Мова віддзеркалює як матеріальні сторони життя народу – географічне положення, клімат, побут, так і духовні сторони носіїв мови – мораль, систему цінностей, менталітет, національний характер.

Важливим історико-лексичним пластом кожної мови є фольклор і, зокрема, пареміологія, яка є розділом фольклористики, що займається мовним і структурним аналізом прислів'їв та приказок. Аналіз паремійних одиниць англійського та українського народів дозволяє виявити загальнолюдські особливості, виділити спільні та відмінні риси, притаманні їм.

Розробкою питань теорії фразеології і пареміології займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: Л. Авксентьєв, М. Алефіренко, В. Архангельський, Л. Булаховський, В. Виноградов, В. Гак, В. Жуков, О. Мелерович, В. Мокієнко, Л. Скрипник та інші. Такі лінгвісти як А. Альохіна, Н. Амосова, Ш. Баллі, О. Кунін, О. Смирницький та Л. Сміт досліджували фразеологію англійської мови.

Мета роботи – проаналізувати лексеми в англійській та українській пареміології. Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: визначити лексеми, властиві українській та англійській пареміології; визначити лексеми, притаманні тільки українській пареміології; визначити лексеми, властиві тільки англійській пареміології.

Зіставлення реалій фауни і флори, що використовуються в українській та англійській пареміології, дозволило виділити такі групи: 1. Лексеми, властиві українській та англійській пареміології. 2. Лексеми, притаманні тільки українській пареміології. 3. Лексеми, властиві тільки англійській пареміології.

Коло використання українцями та англійцями реалій фауни і флори в пареміології багато в чому схожі. Збігаються назви:

1. Домашніх тварин:

1) собака, наприклад: анг: A dog in the manger. = Укр: Собака на сіні; укр.: Надовго собаці млинець. Від жиру і собака казиться; анг.: Barking dogs seldom bite. Гавкаючі собаки рідко кусають. 2) кіт, наприклад: анг.: All cats are grey in the dark. = Укр. Вночі всі кішки сірі. Анг.: The cat shuts its eyes when stealing cream. Кішка закриває очі, коли краде сметану. Укр.: Не все коту масленница, буде і великий піст. Доведеться і коту з печі зіскочити. Анг.: A cat has nine lives. У кішки дев'ять життів. = Укр.: живучий, як кішка. 3) кінь, наприклад: анг.: It is a good horse that never stumbles. = Укр.: Кінь на чотирьох ногах, та спотикається. Анг.: Don't swap horses in the middle of the stream. = Укр.: Коней на переправі не міняють. Анг.: All lay loads on a willing horse. = Укр.: Охоче конячка всю поклажу везе. Укр.: Привів коня кувати, коли кузня згоріла. 4) кобила, наприклад: укр.: Не до лиця старій кобилі хвостом вертіти. Якби хвоста та гриву, так би ціла кобила. Анг.: To find a mare's nest. Знайти гніздо кобили, тобто потрапити пальцем в небо. 5) шкапа, корова, наприклад: анг.: A curst cow has short horns. = Укр.: Битливій корові Бог ріг не дає. Укр.: Корова на дворі – харч на столі. Пристало як сідло корові. Анг: If you sell a cow, you will sell the milk too. = Укр.: Продав корову – по молоку не плач. 6) свиня, наприклад: укр.: В який мішок свиню не сунь, її все одно чути. Свиняча рожа скрізь вхожа. Анг.: To cast pearls before swine. = Укр.: Метати бісер перед свинями. 7) вівця, наприклад: анг. : One scabbed sheep will mar a whole flock. = Укр.: Одна паршива вівця все стадо псує. Анг.: One sheep follows another = Укр.: Куди один баран, туди і все стадо. Укр.: Вівці з вовком погано жити. = Анг.: A lone sheep is in danger of the wolf. Одинокій вівці вовк небезпечний. 8) порося, наприклад: укр.: Обороти порося в рибу карася. 9) осел, наприклад: анг.: All asses wag their ears. Всі осли поводять вухами. Не всяк розумний, хто з головою. If an ass goes a traveling, he'll not come home a horse. Якщо осел їде подорожувати, він не повернеться додому конем. Укр.: З великого осла не зробиш слона. 10) бик, наприклад: анг.: The bull must be taken by the horns. = Укр.: Бери бика за роги. 11) віл, наприклад: анг.: You cannot flay the same ox twice. = Укр.: З одного вола двох шкур не деруть . Укр.: Годують вола, щоб шкіра була гладка. 12) теля, наприклад: укр.: Дай бог нашому теляті вовка зловити. Біля чортеня не вигодуєш теляти. Всякий бик телям був. Анг.: If you agree to carry the calf they'll make you to carry the cow. Погодишся нести теля – всю корову звалять. 13) ягня, наприклад: анг.: As well be hanged for a sheep as for a lamb. Все одно, за що бути повішеним: за вівцю або за ягня. Go to bed with the lamb and rise with the lark. Спати лягай з ягням, а вставай з жайворонком. 14) гончак, щеня, наприклад: укр.: Перші щенята хорти царські, другі панські, треті псарські. 15) кінь, наприклад: укр..: Якщо кінь по зірках багато грає – вовки з'їдять. 16) миша, наприклад: анг.: Burn not your house to fright the mouse away. – Не пали будинок, щоб позбутися мишей. The mountain has brought forth a mouse. Гора народила мишу. Багато галасу з нічого. Укр.: Невеличка мишка, та зубок гострий. Кішці іграшки, мишці слізки. Мишці з кішкою програші грати. Дметься, як миша на крупу. Анг.: When the cat is away, the mice will play. = Укр.: Без кота мишам роздолля.

2. Диких тварин:

1) вовк, наприклад: анг.: A wolf in sheep's clothing. = Укр.: Вовк в овечій шкурі. Анг.: The wolf may change his coat, but not his disposition. = Укр.: Скільки вовка не годуй, він все в ліс дивиться. Анг.: Who keeps company with the wolf, will learn to howl. = Укр.: З вовками жити, по вовчому вити. Укр.: Будуть вівці цілі, коли вовк стереже. 2) лисиця, наприклад: анг.: The sleeping fox catches no poultry. Спляча лисиця не зловить курочку. Don't set the fox to keep your geese. Не дозволяй лисиці вартувати гусей. Укр.: Лиса сімох вовків проведе. Де я лисицею пройду, там три роки кури не несуться . Лисичка завжди ситніше за вовка живе. 3) ведмідь, наприклад: укр.: Ведмідь корові не брат. У лісі і ведмідь архімандрит. Анг.: Catch the bear before you sell his skin. = Укр.: Не діли шкуру невбитого ведмедя. 4) заєць, наприклад: анг.: If you run after two hares, you will catch neither. = Укр.: За двома зайцями поженешся, жодного не зловиш. Укр.: боягузливий як заєць, проказник як кішка. І по заячих слідах доходять до ведмежої барлоги. Живе, як заєць на слуху. 5) щур, наприклад: анг.: Rats desert (leave) a sinking ship. = Укр.: Щури біжать з тонучого корабля. 6) мавпа, наприклад: анг.: Dress a monkey as you will, it remains a monkey still. = Укр.: Мавпа і в золотому вбрані мавпа. Укр.: З гарною мавпи не зробиш і поганої людини. 7) верблюд, наприклад: анг.: The last straw breaks the camel's back. Остання соломинка ламає спину верблюда. Укр. : І верблюда на оброті водять.

3. Птахів:

1) соловей, наприклад: укр.: Солов'я байками не годують. Анг.: Nightingales will not sing in a cage. = Укр.: Золота клітка солов'ю не потіха. Укр.: Не випускай солов'я із клітки, поки пісні не заспіває. 2) ворона, наприклад: анг.: Crows do not pick crow's eyes. = Укр.: Ворон вороні око не виклює. Укр.: Дізналася ворона, коли в рот влетіла. = Дійшли до глухого кута. 3) сокіл, наприклад: анг.: One cannot make a falcon of a buzzard.– Неможливо перетворити сокола в мишоїда. = Укр.: Вороні соколом не бувати. Грач соколу видобуток, а жаба вороні. 4) орел, наприклад: анг.: Putting feathers on a buzzard won't make it an eagle. Одягни мишоїда в пір'я, він не буде орлом. Укр.: Чотири орла одне яйце знесли. Орел мух не ловить. 5) голуб, наприклад: Little pigeons can carry great messages. Маленькі голуби можуть доставляти важливі послання, тобто малий та молодець. 6) яструб, наприклад: Hawks will not pick out hawk's eyes. Ястреб яструбу око не виклює. 7) сова, наприклад: укр.: Чекала сова галку, а виждала палицю. Ворона сові не оборона. 8)

сорока,наприклад: укр.: Сорока скаже вороні, ворона борову, а борів всьому місту. Всяка сорока від своєї мови гине. Знає сорока, де зиму зимувати. 9) павич, наприклад: укр.: Павич красивий, та ногами нещасливий. 10) жайворонок, наприклад: анг.: If the sky falls, we shell catch larks. Якщо небо впаде, ми будемо ловити жайворонків. Якби та якби. 11) ластівка, наприклад: укр.: Ластівка день починає, а соловей кінчає. Одна ластівка весни не робить. 12) яструб, наприклад: анг.: Hawks will not pick out hawk's eyes. Яструб яструбу око не виклює. 13) курка, наприклад: анг.: Grain by grain, and the hen fills her belly. = Укр.: Курочка по зернятку клює, та сита живе. Курці не співати півнем. Яйця курку не вчать. 14) півень, наприклад: анг.: A cock is valiant on his own dunghill. Півень хоробрий на своїй купі гною. Анг.: Every cock sings in his own manner. = Укр.: Кожен півень на свій манер співає. Лягай з курми, вставай з півнем. Півневі ячмінне зерно перлини дорожче. 15) гусак, наприклад: анг.: Feather by feather the goose is plucked. Пір'їнка за пір'їнкою – і гусак обскуб . Укр.: Гусак свині не товариш, і козлу не брат. = Анг.: Geese with geese and women with women. 16) качка, наприклад: укр.: Скільки качка не бадьориться, а лебедем не буде. Анг.: Like water off a duck's back = Укр.: Як з гуски вода 17) курча, наприклад: анг.: To count one's chickens before they are hatched. = Укр.: Курчат по осені рахують. 18) індик, птиця, наприклад: анг.: The early bird catches the worm. Рання пташка ловить хробака. Хто рано встає, тому Бог дає. A bird may be known by its song. Птицю можна дізнатися по тому, як вона співає (букв. по її пісні). = Укр.: У всякої пташинки свій голосок. Укр.: Рано пташка заспівала, як би кішка не з'їла. Птаха кормом, а людину словом обманюють.

4. Комах:

1) муха, наприклад: анг.: A fly in the ointment. Муха в бальзамі або ложка дьогтю в бочці меду. Укр.: За кожною мухою не наганяешся з обухом. Мед солодко, а мусі падко. 2) бджола, наприклад: анг.: No bees, no honey; no work, no money. Без бджіл не отримаєш меду; без роботи не отримаєш грошей. A busy bee has no time for sorrow. = Укр.: Працьовиті бджілки колись сумували. Бджола божа угодниця – доставляє віск на свічки. Одна бджола трохи меду натискати. 3) блоха, наприклад: анг.: Nothing must be done hastily but killing of fleas. = Укр.: Скоро тільки бліх ловлять. 4) цвіркун, наприклад: укр.: Не великий цвіркун, та голосно співає. Анг.: As merry as a cricket. Веселий, немов цвіркун. 5) жук, наприклад: анг.: As snug as a bug in a rug. Затишно, немов клопу (жуку) в килимі. Укр.: Виріс наш жук з ведмедя. В полі і жук м'ясо. 6) воша, наприклад: укр.: Швидка вошка перша попадає на гребінець.

5. Риба:

1) щука, наприклад: укр.: Карась зірветься – щука навернеться. Не впіймав карася – зловиш щуку. Щука з'їдена, та зубки залишилися. 2) оселедець, наприклад: укр.: Як оселедць в бочці. = Анг.: Packed like sardines. 3) риба, наприклад: укр.: Будь-яка риба гарна, коли на вудку пішла. Риба дрібна, та вуха солодкі. Обирай вудилище по лову, а гачок по рибі! Анг.: Fish begins to stink at the head. = Укр .: Риба гниє з голови. Анг.: It's a silly fish that is caught twice with the same bait. = Укр.: Дурна та риба, яка двічі на одну і ту ж наживку попадається

6. Рептилії:

1) змія, наприклад: укр.: Змія кусає не для ситості, а заради відваги. Простий як свиня, лукавий як змія. Анг.: Take heed of the snake in the grass. Бережись в траві змії. 2) ящірка, наприклад: укр.: Ящірка маленька, та зуби гострі.

7. Хробаків:

1) п’явка, наприклад: укр.: Пила б ще п’явка, та залубенело черевце. 2) черв’як, наприклад: анг.: Even a worm will turn. Навіть черв’як на диби встане, всякому терпінню приходить кінець. Укр.: Вдається і черв'ячка на його віку.

8. Ракоподібних: рак, наприклад: укр.: На безриб’ї і рак риба. Анг.: You cannot make a crab to walk straight. Не можна змусити рака ходити прямо. Горбатого могила виправить .

9. Рослин:

1) дерево, наприклад: анг.: A tree is known by its fruit. = Укр.: Дерево відоме плодами, а людина справами. Анг.: A tree must be bent while young. = Укр.: Гни дерево, поки молоде ; вчи дитину поки мала. Укр.: Руби дерево здорове, а гниле саме звалиться. 2) дуб, наприклад: анг.: An oak is not felled with one stroke. = Укр.: З одного удару дуб не звалиш. Анг.: Little strokes fell great oaks. Слабкі удари валять великі дуби. 3) кущ, наприклад: укр.: Через куща і ворона гостро. Анг.: A bad bush is better than an open field. Краще один поганий кущ, ніж зовсім відкрите поле. 4) яблуко, наприклад: укр.: Які деревця, такі й яблучка. Яблуко від яблуні недалеко падає. Анг.: The apples on the other side of the wall are the sweetest. Яблука по іншу сторону огорожі – найсолодші. 5) троянда, наприклад: анг.: There is no rose without a thorn. = Укр.: Немає троянди без шипів. 6) кропива, наприклад: анг.: Grasp the nettle and it won't sting you. Схопи кропиву різко – і не обпечешся. Сміливість міста бере.

До реалій флори і фауни, використаним тільки в українській пареміології, належать такі назви:

1. Домашні тварин:

1) коза, наприклад: Від прудкої кози ні паркан, ні запор. Коза на горі вище корови в полі. 2) козел, наприклад: Від нього, як від козла: ні шерсті, ні молока. Не пускай цапа в город. 3) баран, наприклад: Нашому барану ні в чому немає таланту. Від стриженого барана шерстю не розживешся. Дивитися, як баран на нові ворота.

2. Диких тварини:

1) соболь, наприклад: На рогожі сидячи, про соболя не міркують. Сидить на овчині, а б'є соболів. 2) їжак, наприклад: Це їжак: його руками не візьмеш. 3) бобер, наприклад: Не вбити бобра не нажити добра. Всі бобри всі рівні. 4) слон, наприклад: Робити з мухи слона. З великого осла не вийде слона. Слон народився, слон і є. 5) звір, наприклад: Звіра дізнаються по пазурах. На ловця і звір біжить. 6) білка, наприклад: Дали горіхів білку, коли зубів не стало.

3. Птахи:

1) тетерев, наприклад: Або в сук, або в тетерю. 2) лебідь, наприклад: Полетіли за море гуси, прилетіли тож не лебеді. Лебідь летить до снігу, а гусак до дощу. 3) журавель, наприклад: Журавель межи не знає, а через ступає. 4) синиця, наприклад: Синиця в руках краще солов'я в небі. 5) зозуля, наприклад: Зозуля кує – горе віщує. 6) дятел, наприклад: Якби на дятла та не свій носок, ніхто б його не знайшов. 7) ворон, наприклад: Ворон вороні око не виклює. 8) сич, наприклад: Сидіти сичем. 9) шпак, наприклад: Всякий шпак на свій зразок. 10) горобець, наприклад: Стріляти з гармат по горобцях. Стріляного горобця на полові не проведеш. 11) чайка, наприклад: Прилетіла б чайка, а весна буде. 12) баклан, наприклад: Скільки не мий баклана, біліше не буде.

4. Комахи:

1) тарган,наприклад: Друг серцевий, тарган запечений! Маленька рибка краще великого таргана. 2) комар, наприклад: І комар коня звалить, якщо вовк поможе. 3) мошка, наприклад: Мошка – крихта, а людську кров п'є. 4) оса, наприклад: Осиного гнізда не чіпай. І в оси мед є. = Лестощі та помста дружні.

5. Павукоподібних: павук, наприклад: Мизгиря уб’єшь – сорок гріхів збудеш.

6. Риб:

1) піскар, наприклад: Постить щука, а піскар не дрімає. 2) йорж, наприклад: Два йоржа в одну вершу.

7. Земноводних:

1) жаба, наприклад: Жабі волом не бути, скільки б води не випила. Не впіймаєш жабу за вуха. 2) вуж, наприклад: Ужем в’ється, розвивається. В’ється і вужем, і жабою.

8. Рослин:

1) ялина, сосна, наприклад: Ялина не сосна: шумить неспроста. 2) осика, наприклад: Тремтіти як осиковий лист. 3) верба, наприклад: Дочекаєшся як від верби яблук. 4) липа, наприклад: Облупили, як липку. 5) цибуля, наприклад: Лук сім недуг лікує. 6) ріпа, наприклад: Простіше пареної ріпи. 7) мак, наприклад: Сім років мак не родив, і голоду не було. Макової росинки в роті не було. 8) трава, наприклад: Тихіше води, нижче трави. Порожній голові все трин-трава. 9) полин, наприклад: Гіркий, як полин. 10) редька, наприклад: Гість на хрін, на редьку, дорогий гість. Хрін редьки не солодший. 11) капуста, наприклад: І в хорошій капусті гнилі качана є. Пішов би сусід по капусту, та на двір не пустять. 12) журавлина, наприклад: Налився як журавлинка. 13) малина, наприклад: Опустимо літо, в ліс по малину. 14) хміль, наприклад: Якби на хміль не мороз, так би тин переріс. 15) глід, наприклад: Хорош глід, та не перед боярським ганком. 16) реп'ях, наприклад: Високий реп’ях, та чорт йому радий! 17) гриб, наприклад: Без щастя і в ліс по гриби не ходи! Назвався грибом, лізь у кузов.

До реалій фауни і флори, використаними тільки в англійській пареміології, належать такі назви:

1. Домашніх тварин: мул, наприклад: As stubborn as a mule Упертий як мул.

2. Диких тварин:

1) лев, наприклад: To beard the lion in his den. Напасти на лева в його власному лігві. Every dog is a lion at home. Кожна собака в своєму будинку – лев. As brave as lion with a lamb. Сміливий як лев з ягням. 2) кажан, наприклад: As blind as a bat. Сліпий, як кажан. 3) леопард, наприклад: Can the leopard change his spots? = The leopard cannot change his spots. Хіба може леопард позбутися плям? Горбатого могила виправить.

3. Птахів:

1) кулик, наприклад: One woodcock does not make a winter. Один кулик зими не робить. 2) простак, наприклад: As bald as a coot. Лисий, лисий як лисуха. 3) додо, наприклад: As dead as a dodo. Мертвий, немов викопний дронт.

4. Комах:

1) джміль, наприклад: Laws catch flies but let hornets free. Закони ловлять мух, а шершнів відпускають. 2) метелик, наприклад: Take not a musket to kill a butterfly. Не бери рушницю, щоб убити метелика.

5. Риб:

1) вугор, наприклад: As slippery as an eel. Слизький, як угорь.You cannot hide an eel in a sack. Неможливо заховати вугра в мішку. Шила в мішку не сховаєш. 2) макрель, наприклад: To give a sprat to catch a mackerel. Віддати кільку, щоб зловити макрель, тобто, ризикувати малим заради досягнення чогось більшого.

6. Молюсків: блюдечко, наприклад: To stick like a limpet Пристати як блюдечко, тобто як банний лист.

7. Рослин:

1) горіх, наприклад: A hard nut to crack. Горішок не по зубам. The gods send nuts to those who have no teeth. Боги посилають горіхи тим, у кого немає зубів. He who would eat the nut must first crack the shell. Той, хто хоче з'їсти ядро горіха, повинен спочатку розколоти шкаралупу. 2) жолудь, наприклад: Great oaks from little acorns grow. Великі дуби виростають з маленьких жолудів. 3) бур'ян, наприклад: There is no garden without weeds. Не буває саду без бур'яну. 4) боби, наприклад: Every bean has its black. У кожному бобі є чорна пляма. 5) слива, наприклад: A black plum is as sweet as white. Чорна слива така ж солодка, як і біла. Одного поля ягоди. 6) очерет, наприклад: Oaks may fall when reeds stand the storm. Буря валить дуби, а очерет не може зламати. 7) пастернак, наприклад: Fine words butter no parsnips. Гарними словами Пастернак не помастити. 8) ожина, наприклад: A great dowry is a bed full of brambles. Багате придане – це як постіль, повна ожинових колючок. 9) цибуля-порей, наприклад: To eat the leek. З'їсти цибулька, тобто проглототь образу. 10) мирт, наприклад: A myrtle among nettles is a myrtle still. Мирт серед кропиви все одно мирт. 11) маргаритка, наприклад: As fresh as a daisy. Свіжий як маргаритка.

Слід зазначити, що в рамках однієї і тієї ж етнокультури, так само як і в плані зіставлення різних етнокультур, ставлення до певних пареміологічних концептів (таких як «кіт», «собака», «кінь», «осел», «птах», «свиня» тощо) далеко не однозначне. Завжди присутній, так званий, оціночний компонент, тобто, схвальна або несхвально оцінка, закладена в значенні фразеологізму або паремії. У різних цивілізаціях і в різні епохи поняття добра і зла, негативного і позитивного сприймаються неоднаково. Члени одного товариства розцінюють одне й те саме явище індивідуально, хоча існує загальноприйнята точка зору, у зв’язку з якою позитивна чи негативна оцінка входить в структуру значення фразеологічної одиниці. Прикладом можуть служити етнічні відмінності в характеристиці «собаки (dog)»:

а) в українців: любити добре ставлення до себе; відповідати вдячністю на добро; тужити на чужині і рватися на батьківщину; бігти за возом або за саньми; в голодному стані здійснювати погані вчинки; невідповідно вести себе на кухні; не любити редьку; б) в англійців: наносити шкоду, невід’ємний атрибут – блохи.

Або, наприклад, в українській пареміології зоонім «кінь» представлений декількома номінантами: рисак, сива, серок, мерин, а в англійській – dog «собака»: spaniel «спанієль», mastiff «мастиф», hound «гончий пес», greyhound «борзий пес», що свідчить про популярність породистих собак у англійців, а коней – у українців. У своїй пареміології англійці, активно використовують назви морських риб («морський етнос»), а в українській – річкових.

Узагальнююча вибірка асоціацій українців і англійців по відношенню до реалій фауни і флори виявляє деякі системні особливості, а саме: ізофункціональність, своєрідна синонімія концептів (коли один концепт за змістом дорівнює іншому), а також концептуальне протиставлення, аналог антонімії.

Отже, при порівняльному аналізі лексем, що позначають реалії фауни і флори в англійській і українській пареміології, були виділені декілька груп: лексеми, властиві і українській, і англійській пареміології; лексеми, притаманні тільки українській пареміології; лексеми, властиві тільки англійській пареміології. При цьому важливо мати на увазі неоднозначне ставлення в англійській і українській мовах до аналогічних пареміологічних концептів.

Література

1. Українські прислів’я та приказки. Харків: Віват, 2017. 256 с.
2. A list of 680 English Proverbs. URL: https://www.phrases.org.uk/meanings/proverbs.html

References

1. Ukrayinski pruslivya ta prukazku. Kharkiv: Vivat, 2017. 256 s.
2. A list of 680 English Proverbs. URL: https://www.phrases.org.uk/meanings/proverbs.html

УДК 811.111(075.08)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-40

ПАВЛИК О.Б.
Хмельницький національний університет

КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ В ПЕРЕКЛАДІ

Стаття висвітлює питання когнітивних процесів під час перекладу та у підготовці майбутніх перекладачів. Автор робить аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчали цю проблему. Через складність когнітивних процесів та недостатнє дослідження певних аспектів, предмет дослідження не втрачає актуальності та потребує подальшого вивчення.

Метою цього дослідження є проаналізувати когнітивні процеси під час перекладу, а також те, наскільки ефективно вони використовуються у підготовці майбутніх перекладачів.

Автор дотримується точки зору, що, переклад базується на повністю автоматизованих когнітивних процесах. У статті аналізується термінологія, пов'язана із когнітивними процесами перекладу та когнітивними техніками опрацювання тексту. Розглядаються різні моделі когнітивного опрацювання тексту.

У статті розмежовуються когнітивні процеси під час усного і письмового перекладу, а також даються рекомендації щодо застосування когнітивних технік у навчальному процесі, пропонуються варіанти вправ для формування навичок когнітивної обробки тексту. Запропоновані вправи повинні розвинути у студентів уважність до граматичних, синтаксичних і лексичних розбіжностей у різних мовах.

Автор статті робить висновок про те, що окрім мовної компетенції, світоглядних та лінгвокраїнознавчих знань, перекладач повинен володіти різними техніками опрацювання усних і письмових текстів та застосовувати їх залежно від ситуації, поставленого завдання і типу перекладу.

Ключові слова: когнітивні процеси, когнітивні техніки опрацювання тексту, переклад, підготовка перекладачів, професійна компетентність перекладачів, адекватність перекладу.

COGNITIVE PROCESSES IN TRANSLATION

The study considers the issues of cognitive processes in translation and in the training of translators. The author analyses the Ukrainian and foreign researchers' works that have raised the problem. Due to the complexity of cognitive processes and insufficient study of some aspects, the problem of cognitive processes in translation remains relevant and needs further research.

The aim of this research is to analyze the cognitive processes in translation and their efficiency in training of translators.

The author states that translation is based on the automated cognitive processes.

The article analyses the terminology associated with the cognitive processes of translation and the cognitive techniques of text analysis. Different ways and approaches of text analysis are reviewed in the article.

The author distinguishes the cognitive processes of interpreting and written translation, gives the recommendations of the cognitive techniques application in the teaching process, suggests some exercises to form the skills of cognitive word processing. Such types of exercises are aimed to develop students' skills to perceive the grammatical, synthetic and lexical divergences in different languages.

The author concludes that the translator should have language competences, worldview and country study knowledge as well as different techniques of oral and written texts analysis and apply them taking into consideration the situation, task and type of translation.

Keywords: cognitive processes, cognitive techniques of word processing, translation, training of translators, professional competence of translators, translation adequacy.

У наш час суспільство прагне глобалізації та швидкого обміну інформацією. Для усунення мовних бар'єрів все більшим попитом на ринку праці користуються перекладачі або фахівці із знаннями іноземних мов. Водночас підвищуються і вимоги до фахової підготовки перекладачів, що зумовлює актуальність досліджень цієї тематики. Проблемами підготовки перекладачів займались вітчизняні та зарубіжні науковці: Комісаров В. Н., Латишев Л. К., Міньяр-Белоручєв Р. К., Сафонова В. В., Халєєва І. І., Ю. Хольц-Мянттярі та ін. У даній галузі професійна компетентність характеризується в першу чергу, як сума знань, умінь, навичок і особистісних характеристик, які потрібні перекладачу для успішного здійснення своїх професійних функцій.

Професія перекладача вимагає широких знань (лінгвістичних, екстралінгвістичних, загальнокультурних з галузі країнознавства, історії і літератури, а також знань, необхідних для перекладу в спеціальних галузях - економіці, юриспруденції, політиці, освіті, медицині і т. ін.). Професійний світогляд перекладача - це система узагальнених поглядів на світ професії, яка динамічно розвивається, її роль і місце в соціумі, що визначають ставлення до галузі міжкультурної, іншомовної і міжособистісної комунікації та до самого себе як суб'єкта професійної перекладацької діяльності [1,2,3].

Переклад базується на повністю автоматизованих когнітивних процесах. Отже, окрім мовної компетенції, світоглядних та лінгвокраїнознавчих знань, перекладач повинен володіти різними техніками опрацювання усних і письмових текстів та застосовувати їх залежно від ситуації, поставленого завдання і типу перекладу.

Метою нашого дослідження є проаналізувати когнітивні процеси під час перекладу, а також те, наскільки ефективно вони використовуються у підготовці майбутніх перекладачів, а також дати рекомендації щодо застосування когнітивних технік у навчальному процесі.

«Незлічена кількість погризених олівців та переповнених попільничок можуть стати підтвердженням того, що в голові перекладача щось «відбувається». Незважаючи на це, те, що саме відбувається дійсно, є практично недослідженим», писав Крінгс, один із піонерів дослідження когнітивних процесів перекладу [4, с.1-2].

Якщо у дидактиці перекладу у центрі уваги стоїть переважно продукт перекладу, то дидактика підготовки перекладачів повинна ґрунтуватись у першу чергу на процесі перекладу.

Аналізуючи ретроспективно дослідження проблеми, ми бачимо, що когнітивними процесами в перекладі науковці зацікавились лише наприкінці XX ст. Це пов'язано в першу чергу із складністю цього феномену та тим, що за цими процесами неможливо безпосередньо спостерігати. Перші дослідження бехавіористів Бюлера та Клапареда були сприйняті в науковій спільноті як необ'єктивні та ненаукові. Лише наприкінці 1970 рр. цією проблемою зацікавились менталісти. В середині 1980 рр. з'явились перші дослідження, які розглядають когнітивні процеси в перекладі. Це були роботи Герлоффа (1988), Крінгса (1986) та Льоршера (1991). У цих роботах описується ті процеси, які відбувались в головах у людей, задіяних в експерименті, під час процесу перекладу. Ці науковці працювали незалежно один від одного, але розробили у 1984 р. спільний документ: Протокол аналізу (Verbal Reports as Data). Пізніше дослідження когнітивних процесів продовжили психологи Еріксон та Сімон, які розробили власну модель обробки інформації, яка мала стати основоположною для обробки вербальної інформації. Обидва науковці спирались на досягнення когнітивної психології. Вони дотримувались тієї думки, що когнітивні процеси в людському мозку можна порівняти із процесом обробки інформації, і що відбуваються вони в людській пам'яті, яка складається із багатьох резервуарів. Короткотривала пам'ять називається у цьому дослідженні робочою. Вона має обмежену місткість та посередню тривалість зберігання інформації. Вміст короткотривалої пам'яті є свідомим і може бути напряму вербалізованим. Довготривала пам'ять характеризується великою місткістю та відносно тривалим зберіганням інформації. Вміст довготривалої пам'яті є несвідомим і має спочатку бути переміщеним у короткотривалу пам'ять, і лише потім у вербалізованим. Із цього випливає, що не всі когнітивні процеси відбуваються свідомо і можуть бути відразу вербалізовані. Те саме стосується і роботи, яка стала рутиною, дійшла до автоматизму. Вона відбувається без проміжної сходинки- короткотривалої пам'яті – тому автоматизовані процеси не вербалізуються. Данні, які обробляютья ретроспективно, можуть містити помилкову інформацію, тому що через малу місткість вони не можуть цілком зберігатись у короткотривалій пам'яті.

Як і будь-який реципієнт, перекладач опрацьовує текст продуцента (вихідний текст) та створює новий (текст мови перекладу). У процесі розуміння він використовує Bottom-up і Top-down обробку. Ці поняття були введені van Dijk та Kintsch у 1983 році. Вони передбачають, що розуміння уможливлюється лише через стратегічне використання інформації із тексту і контексту і світоглядних знань. Усі ці процеси відбуваються спонтанно, у дуже високому темпі. Van Dijk та Kintsch постулюють багаторівневу модель опрацювання тексту, тоді як ці когнітивні процеси на всіх локальних і глобальних рівнях протікають паралельно[5, с.123]. За Rickheit та Strohner [6] модель охоплює наступні рівні:

- рівень атамарної пропозиції (пропозиція – елементарна одиниця значення): семантичні одиниці слова;
- рівень комплексної пропозиції: частини речень;
- рівень локальної когеренції: об'єднання речень;
- рівень макроструктури: висловлювання з комплексних пропозицій, які разом утворюють макроструктуру тексту;
- рівень суперструктури: конвенційні форми видів тексту [6, с.77].

Когнітивні процеси завжди переплітаються із реальною ситуацією мовлення, при чому імпліцитно чи експліцитно відбувається їхнє моделювання. Адже переклад завжди здійснюється для читача або слухача в конкретній ситуації та з урахуванням певної культури. Функціональна теорія перекладу базується на тому факті, що один і той самий текст може бути перекладений по-іншому в залежності від адресата та ситуації.

Щоб досягти своєї мети і створити кінцевий варіант тексту-перекладу, перекладач має здійснити цілий ряд процесуальних кроків: проаналізувати замовлення та вихідний текст; урахувати конкретну комунікативну ситуацію та вплив, який хоче досягти автор тексту; зробити детальний аналіз тексту із урахуванням його стилістичних, синтаксичних, лексичних та граматичних особливостей; сформулювати стратегію перекладу і здійснити сам переклад; вичитати його ще раз і зробити оцінку того, чи досягнута поставлена автором мета.

Під час усного перекладу перекладач не має часу для розгорнутого, систематичного аналізу тексту. Він чує текст вихідної мови лише сегментами, отже він не знає важливих факторів тексту, або знає їх не в повному обсязі і повинен, ґрунтуючись на цьому не достатньому знанні, приймати рішення. Перекладач має бути готовим до «ризику того, що він зрозуміє щось невірно» [4, с.302]. Під час усного перекладу перекладач не чекає з інтерпретацією до закінчення вихідного тексту, а починає його переклад вже з перших слів. При цьому, окрім іншого, особливо потрібні знання семантичного та синтаксичного керування у вихідній мові та знання ситуації. Обмежена можливість опрацювання, нестача часу та необхідність продукувати вихідний текст мають як наслідок використання когнітивних стратегій.

Перекладач при цьому виступає як інтерпретуючий актант, який має оцінювати всю інтерлінгвальну, інтеркультурну комунікативну ситуацію як ситуацію мовленнєвої дії, щоб утворити когерентні зв'язки між вихідним текстом, текстом перекладу та комунікативним контекстом. З огляду на сказане, на перший план у програмі підготовки перекладачів виступає розвиток здатності прогнозування. При цьому застосовуються наступні стратегії:

- прогнозування та проспективний аналіз ситуації перекладу;
- інференція, яка орієнтується на процес перекладу;
- інференція, яка базується на змісті;
- лінгвістична інференція.

Проспективний аналіз ситуації перекладу тренується під час пошукових завдань, які мають бути підготовлені для процесу перекладу. До того, як перекласти текст, студенти отримують інформацію про промовця, привід, тему, які вони мають взяти до уваги. Потім вони спекулюють про зміст тексту, який потрібно буде перекладати. Студенти формулюють та обґрунтовують свої очікування. Інша можливість для формування таких очікувань – пропонувати підказки, такі як: тема тексту, перше чи останнє речення, вступ чи окремі уривки вихідного тексту, які пропонуються доцентом. На цьому етапі дидактичного поцесу буде доцільним використання когнітивних карт.

Під час підготовки перекладачів, для розвитку інференції, яка базується на змісті, та лінгвістичної інференції можуть бути запропоновані наступні вправи:

Інференція, яка базується на змісті

Уміння	Види вправ
відновити зв'язки між пропозиціями вихідного тексту та побудувати макроструктуру на основі пропозицій	-маркування ключових слів у тексті -короткий зміст тексту у вигляді ключових слів - розподіл тексту на смислові уривки -схематичне зображення змісту тексту

Лінгвістична інференція

Уміння	Види вправ
побудувати інференцію на основі схематичних структур окремих видів тексту у культурі вихідної мови	співвідношення ситуації, функцій та мовного оформлення окремих видів тексту вихідної мови
побудувати інференцію на основі синтаксичного керування	заповнення відсутніх елементів на синтаксичному рівні
побудувати інференцію на основі лексичного керування	доповнення відсутніх елементів на лексичному рівні
розбити текст на відповідні сегменти	сегментація вихідного тексту та тексту перекладу

Так як процеси розуміння під час перекладу знаходяться у вузькому поєднанні з процесами продукування, на заняттях з перекладу навчають також продуктивним навичкам, зумовленим розумінням. Продуктивна компетенція охоплює наступні складові:

- встановити співвідношення між пропозиціями тексту мови перекладу та збудувати макроструктуру на основі пропозицій;
- відійти від звучання вихідної мови та передати задум тексту мовою перекладу (перефразувати);
- передати детальну інформацію вихідного тексту у спрощеній формі (генералізувати).

Запропонована типологія вправ може бути розширена. Вправи, які базуються на специфіці мов, повинні розвинути у студентів уважність до граматичних, синтаксичних і лексичних розбіжностей.

Наступним кроком є вправи з риторики. Викладач має взяти на себе роль промовця, щоб загострити відчуття стилю у студентів (як рідною мовою, так і мовою перекладу).

На заняттях рекомендується також використовувати вправи з літературного перекладу, звертаючи увагу на труднощі передачі естетичних субстанцій. На цьому етапі пропонуються наступні типи вправ: переклад текстів різних стилів мовлення; послідовний переклад розмов, доповідей; переклад невеликого літературного твору (казка, вірш); вправи на загострення відчуття стилю, на вибір слова і синоніміку, на використання різних стилістичних засобів.

Корисним під час навчання перекладачів є також використання різних засобів інформації, особливо комп'ютера, який дає можливість роботи з Інтернетом та системами опрацювання текстів. За допомогою цих систем викладачі, готуючись до занять, самі можуть створювати необхідні їм вправи на основі конкретних текстів.

Як випливає із проведеного дослідження, процес перекладу відноситься до одного із найскладніших процесів мовної обробки, під час якого часто доводиться застосовувати різні перекладацькі трансформації задля досягнення еквівалентності та реалізації авторського задуму. Під час процесу перекладу не просто використовуються певні лексичні і граматичні засоби, а і задіються когнітивні ментальні процеси та

резервуари пам'яті, враховуються невербальні фактори і контекст ситуації мовлення. Складність цього процесу підсилюється за рахунок того, що деякі із його етапів відбуваються у нашому мозку несвідомо, подекуди автоматизовано і дуже швидко. Лише тоді, коли під час перекладу у перекладача виникають труднощі, він замислюється над цим. Отже, необхідно враховувати ці знання в процесі підготовки майбутніх перекладачів та розвивати у них спеціальні навички, які допоможуть балансувати між двома різними мовними системами.

Література

1. Best, J., 2002, „Die Bedeutung der grundsprachlichen Kompetenz in der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung", [in:] Übersetzen und Dolmetschen: Eine Orientierungshilfe, Hrsg. J. Best, S. Kalina, Tübingen, S. 123–133.

2. Kalina, S., 1986, „Das Dolmetschen – Theorie und Praxis", [in:] Text con Text 3/1986, S. 171–192. 12

3. Kalina, S., 1998, Strategische Prozesse beim Dolmetschen: Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen, Tübingen.

4. Krings, H.P., 2005, Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses die fortgeschrittenen Französischlernern.Tubingen: Narr.- S.1-2.

5. Kautz, U., 2000, Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens, München.

6. Żmudzki, J., 2004, „Translationsaufgabe als Kommunikationsaufgabe – Etablierung eines Kategorie-Begriffs", [in:] Werte und Wertungen: Sprach-, literatur- und kultur-wissenschaftliche Skizzen und Stellungnahmen, Hrsg. I. Bartoszewicz, M. Hałub., A. Jurasz, Wrocław, S. 320–300.

References

1. Best, J., 2002, „Die Bedeutung der grundsprachlichen Kompetenz in der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung", [in:] Übersetzen und Dolmetschen: Eine Orientierungshilfe, Hrsg. J. Best, S. Kalina, Tübingen, S. 123–133.

2. Kalina, S., 1986, „Das Dolmetschen – Theorie und Praxis", [in:] Text con Text 3/1986, S. 171–192. 12

3. Kalina, S., 1998, Strategische Prozesse beim Dolmetschen: Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen, Tübingen.

4. Krings, H.P., 2005, Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses die fortgeschrittenen Französischlernern.Tubingen: Narr.- S.1-2.

5. Kautz, U., 2000, Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens, München.

6. Żmudzki, J., 2004, „Translationsaufgabe als Kommunikationsaufgabe – Etablierung eines Kategorie-Begriffs", [in:] Werte und Wertungen: Sprach-, literatur- und kultur-wissenschaftliche Skizzen und Stellungnahmen, Hrsg. I. Bartoszewicz, M. Hałub., A. Jurasz, Wrocław, S. 320–300.

UDC 811.111`42
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-41

LYUDMYLA PELEPEYCHENKO
National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv, Ukraine
MARGARYTA ZAITSEVA
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

SPECIFICITY OF PERSUASION IN AMERICAN COURT DISCOURSE (BASED ON ADVOCATES` AND S PROSECUTORS` SPEECHES)

This research is devoted to identifying the specifics of the implementation of persuasive influence in USA courts. The analysis is based on the material of feature films and authentic documents of trials that have taken place in recent years. It has been proved that the specific pragmatic context of the judicial discourse is determined by the invariability of illocutive goals: for the prosecutors – to prove the guilt of the defendant, for the lawyers – to prove the innocence of the defendant or reduce the term of the sentence. The peculiarities of the linguistic context of the judicial discourse are shown to be determined, firstly, by of the etiquette formulas of the judicial process, and, secondly, by the way of the linguistic expression of communicative strategies: explicit or implicit. The common features in the speeches of lawyers and prosecutors have been revealed – the implicit way of presenting the purpose of the persuasion, the construction of arguments on the basis of appeal to the value priorities of the linguistic community. The prosecutors focus on the contradictions between the generally recognised values of the society and the atrocities of the defendants; the lawyers - on the commonality of their own and the jury's views with the value priorities of the society. It is proved that in the speech of the prosecutor the persuasive purpose is implicitly represented through the use of linguistic means with a negative associative halo. Lawyers unlike accusers often use the communicative strategy of distance convergence with the jury. The types of arguments in the speeches of prosecutors and defence lawyers differ significantly. Prosecutors focus on facts whereas lawyers create persuasion with the help of the circumstances of the crime that mitigate the sentence together with implicitly presented an appeal to the principle of humanity.

Keywords: persuasion, argumentation, court discourse, advocate`s speech, prosecutor`s speech, implicit way, explicit way.

ПЕЛЕПЕЙЧЕНКО Л. М.
Національна академія Національної гвардії України
ЗАЙЦЕВА М. О.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

СПЕЦИФІКА ПЕРСУАЗИВУ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ АДВОКАТІВ ТА ОБВИНУВАЧІВ)

У статті розглянуто поняття персуазиву. Звернено увагу на особливості використання персуазиву в американському судовому дискурсі. Аналіз проведено на матеріалі художніх кінофільмів та автентичних судових процесів, що відбувалися в останні роки. Виявлено спільні ознаки в промовах адвокатів і прокурорів – імпліцитний спосіб представлення мети персуазиву, побудова аргументів на базі апеляції до ціннісних пріоритетів мовної спільноти. Відмінності стосуються ступеня вираженості мети персуазиву та використання стратегії зближення дистанції.

Ключові слова: персуазив, аргументація, судовий дискурс, промова адвоката, промова прокурора, імпліцитний спосіб, експліцитний спосіб.

Formulation of the problem.

The study of persuasive language holds a special position among the problems concerning the influential function of language owing mainly to linguistic and psychological reasons. First, it is in persuasive speech that the intention of influence comes into play to the greatest extent. Thus, the linguistic factor – the cognitive information verbalized by the word persuasive – plays a role. Second, people have always sought to exert an effective influence on their interlocutors. It is difficult to detect a discourse in which communicators do not influence each other to some degree. Here, the purely psychological and linguopragmatic aspects of communication intersect. Moreover, of the numerous types of influence, people are most interested in persuasive discourse because it provides a circle of like-minded people, a similarity of value priorities of the partners in communication, always brings people closer together and simplifies their interaction. In addition, in judicial discourse, a well-structured persuasion can determine a person's fate and influence the decision of juries and judges. Seemingly, such an important genre of speech should be in the first place in terms of the depth of its study, full comprehension of the mechanisms of its influential effect. However, experience has shown very different results and lawyers are each time confronted with the question of how to ensure the success of persuasive speech in the specific context of the discourse. Despite the availability of theoretically substantiated and practically tested recommendations [1;2;3;4;5;6;], the persuader has to choose ways of influencing the judges and, in a competitive system, the jury, and is forced to rely on his intuition, to act as if by groping, through trial and error, which in court discourse is extremely dangerous. Identifying specific ways of making and delivering persuasive speeches that are common in court discursive practices could contribute to understanding the mechanisms of persuasive impact. The focus of the topic on solving important practical problems and on the further development of theoretical issues related to persuasive influence confirms its relevance.

Recent researches analysis.

A thorough review of theoretical work has revealed a rather contradictory state of research of persuasive language. On the one hand, there are numerous scholarly studies concerning the influential potential of the language, including persuasion [7; 8], and on the other hand, there are just as many blank spots including issues that require in-depth study. Obviously, the characterised state can be explained by the versatility of persuasive communication: it is used in all spheres of human activity, from the domestic to the social, in most types of official and unofficial discourse, and in each case exhibits a certain specificity. For example, it can hardly be denied that persuasion in advertising discourse, pedagogical discourse and judicial discourse will be different. Consequently, identifying the specificity of persuasion in each of the fields of activity would fill in certain gaps. There are prerequisites for the analysis, therefore it can be said that a solid basis for the further study of the patterns of persuasiveness has now been established. Persuasiveness has its origins in a thoroughly developed theory of argumentation [9; 2; 10], and as it is known, without reasons there is no persuasiveness.

D. Hample introduces an aspect of the cognitive dimension of argumentation that involves the study of the processes of its production and perception. In his view, argumentation is a cognitive phenomenon because argumentation and cognition are similar, first, in that they form beliefs and, second, in that they generate new thoughts: «…argumentation and cognition…are similar in two fundamental respects. First, both organize belief fields. But in addition to organizing belief fields, argumentation and cognition have another basic concern in common: both produce new ideas. These two functions – organizing and producing beliefs – are basic to both fields of study» [11, p.157]. The strategic arsenal of persuasive influence is being actively explored. D. Walton and E. Krabbe single out a persuasive dialogue [12]. As H. Prakken propounds, the term 'persuasion dialog' has now become a technical term of argumentation technology in artificial intelligence and there are formal models representing species of persuasion dialogue [13].

Among issues relating to persuasion that have not been explored exhaustively there is the question of how persuasive influence is exercised. To what extent the fact of persuasion is overt, what elements are behind it and why, how arguments are delivered. As said, these questions still remain unanswered. Observations on the state of research have been taken into account in the formulation of the aim and objectives of our study.

The aim of the study is to identify the specifics of the use of persuasive language in real-life judicial discourse and that reflected in feature films.

Achievement of the goal implies step-by-step fulfillment of a number of **tasks**, the main of which are: 1) justification of the terminological apparatus involved in the paper; 2) identification and explanation of the types of communicative strategies and tactics used in the explicitly and implicitly presented persuasive influence in judicial discourse; 3) identification of similarities and distinctive features in the use of persuasive influence by different agents of judicial discourse; 4) establishment of similar and distinctive features of persuasive influence in real life judicial discourse and reflected in fiction films.

Results and discussion.

Court discourse provides the researcher with extensive scope of texts for analysis, as the primary tool of all actors in this process is persuasion. During the pre-trialstage, the investigator gathers facts to convince the prosecutor; during the trial itself, all actors are trying to persuade their opponents: prosecutors, advocates, defendants, witnesses, plaintiffs. But, in view of the limited amount of the article, we are to focus on speeches of prosecutors and advocates at US trials.

We should note that this is not a random choice: it is in the speeches of these participants in the trial that the persuasive is most strongly represented. It also follows from the underlying and one of the working hypotheses of our study. The underlying hypothesis is the presence of pesuasive specificity in judicial discourse, which we aim to discover. One of the working hypotheses is the assumption that the persuasive in the speeches of lawyers and prosecutors has not only common features, but also distinctive. If the results of the analysis confirm this assertion, then we have to identify the main common and distinctive features and explain their role. If the hypothesis is not confirmed (a negative answer is also an answer), then we will find linguistic means that realise persuasion in prosecutors` and advocates` speeches in courtroom.

One of the working hypotheses of our research has to do with the choice of material for analysis. Starting to think of an alternative solution: persuasion in real-life trials or feature films, we came to the conclusion that it is interesting to analyse both types of sources in order to compare the ways of expressing persuasiveness in them. While formulating the working hypothesis we proceeded from the assumption that the cinematograph is based on, inter alia, on real life and, therefore, the ways of using persuasion in court discourse should be similar. With this in mind, **the factual material** of the study is American fiction films that represent judicial discourse, as well as authentic documents of American trials in recent years.

The aim, objectives and specificity of the material determined the choice of **methods of analysis.**

At the stage of justification of terminology the main methods are comparison (compare the views of different authors on the definition of terms, approaches regarding the problem analysis, positions in discussion topics, etc.), classification (distinguishing groups according to the types of information), generalisation (summarising information), argumentation (justificating own position).

At the stage of analysis of lawyers' and prosecutors' speeches we widely used the purposive sampling

method: we selected dialogues in which persuasive means were presented to a greater or lesser extent. The following attributes were identified according to the criterion of ways of influence: explicit or implicit way of expression of persuasive language; communicative strategies and tactics chosen by the persuader; the presence of manipulative strategies; types of arguments. The given attributes were derived from the working hypothesis that was formulated above – the assumption that it is the given attributes that characterise persuasion in judicial discourse.

The classification method served in differentiating the types of attributes, the types of information about the method of influence, as well as the types of dialogues according to the participants: lawyer – prosecutor; lawyer – judge; lawyer – jury; defendant's lawyer – prosecutor (or both advocates, for example, in a divorce trial).

In our approach to analysis, we have been guided by modern scientific paradigms: cognitive linguistics, pragmatic linguistics, and the theory of speech communication, but we have benefited from the achievements of twentieth-century linguistics, in particular lexico-semantic analysis. Elements of cognitive analysis have helped to identify the dependence of forensic discourse on social conditions. The paper uses the T. van Dijk discourse model as the basis for the analysis of speeches, which includes the characterization of three parameters: social context, pragmatic (objectives and communicative strategies of speakers) and linguistic [14].

At the stage of linguistic context analysis, the method of component analysis of word semantics was used to distinguish between explicit and implicit expression of persuasion.

The analysis showed that the specificity of judicial discourse manifests in all three of its parameters. The social context has unchanging – static, constant features and those that change over time – dynamic. Constant features include: the conditions of communication – always official, with a clearly defined hierarchy (the main one – the judge, then the jury, the levels of social status of the prosecutor and the lawyer; witnesses; defendants), the procedure of the judicial process is clearly defined. Dynamic characteristics are of a variety: one group combines characteristics that depend on the judicial process system adopted in the country; another group combines characteristics that are determined by socio-cultural factors and change in the course of historical development.

The specificity of the pragmatic context of court discourse is determined by the common illocutive goals: for prosecutors – to prove the guilt of the defendant, for lawyers – to prove the innocence of the defendant or reduce the term of the sentence; for jurors – to decide whether the defendant is guilty or not; for the judge – to choose the sentence according to the current penal code. The dynamic attributes of the pragmatic context are, firstly, the content of the criminal code and, secondly, the communicative strategies and tactics which are effective in the respective historical epoch in each particular country.

The linguistic context of judicial discourse is also specific. Firstly, it is purely formal – etiquette formulas of the judicial process, and secondly, the way in which communicative strategies are expressed – explicitly or implicitly.

Let us consider the prosecutor's speech from the film "I Accuse" at the beginning of the trial. The prosecutor gives a general characterisation of the suspects. He does not explicitly state the goal of the perjury ("Find them guilty"), but the content of his speech is aimed at an unspoken goal. The prosecutor is talking about the serious crimes of the drug mafia. He uses a communicative strategy of appealing to universal values priorities, which categorically reject the crimes he lists: *«Ladies and gentlemen! "We are the masters of New Jersey" is the motto of a Mafia family responsible for a long list of crimes. The term "conspiracy" is Latin for "breathing together". The defendants commit crimes together. Evidence will show that Carlo Moscafoni was one of the bosses of the Lucchese clan in New Jersey. The Lucchese are one of five families, ambitious and dangerous to the whole community. Gino Moscafoni. Gino was involved in gambling, usury and racketeering for his boss ...».*

As we can see, in the prosecutor`s opening statement, the persuasive language is based on the concept "Crime". The words and phrases he uses are composite frames, which have a negative aura "Klan", "Collusion", "Gambling", "Racketeering" and some others. Reliance on associative ties is one way of implementing persuasion. Negative associations are reinforced by the use of epithets with negative rational and emotional evaluation: a long list of crimes, ambitious and dangerous for society, crimes against the whole America. Thus, the prosecutor's assessment of the actions of the defendants is explicit, as evidenced by the words with a negative emotional halo, which contradicts the national values of the United States and those of all mankind. The prosecutor is well aware of the psychological mechanism of the influencing power of words: the negative is more memorable, more worrisome and evokes a desire to counteract negative phenomena. The implicit purpose is to claim that the atrocities committed by the defendants negate the values of society and to call for the conviction of the accused. The tone of the prosecutor's statement is also significant. It shows that the prosecutor accusing the defendants and expects a similar reaction from the jury, but these expectations are subtracted from the subtext. And explicitly the idea is expressed that the prosecutor himself is as if he is alienated from the content of the decision:

«The decision will be yours. And yet a hint of the expected solution is - its indicator is the word Act: I'm sorry, but the gravity of these crimes against the people of this city, against all of America, requires your action. From you».

A peculiar conflict of explicit and implicit features in the speeches of the prosecutors creates some influential effect on the jury. Explicitly the idea is expressed that the prosecutor himself seems to be alienated from the content of the decision, laying it solely on the jury. The powerful influence on the decision of the jury through rational and emotional channels of information perception is implicitly given. The lack of an explicit verbal impact

creates the effect of no decision being imposed from the outside, which reduces the resistance to the speaker's thoughts.

In the said film, which is based on real events, the main defendant refuses from a lawyer and defends by himself. It is clear that his aim is to get a positive verdict from the jury. He starts his last speech with a prepared text, which uses the strategy of acquittal:

«Ladies and gentlemen! I won't take up too much of your time. It's a long process, and we're all tired. I've said a lot of things here. I hope I haven't offended anyone. I just wanted to show that I'm not a gangster, I'm just a joker...»

However, he immediately removes the sheet with notes and starts to speak, using the strategy of distance approximation:

«I'm not going to read that. A long time ago, I promised that I would speak from my heart ... Can you see this photo? ».

In line with this, it should be noted that there is no direct plea for acquittal in his speech, moreover, he accepts the blame*:*

«Blame it on me. Tell these people to go back to their families.... I guess that is it. Thank you for your time».

Once again, the purpose of persuasion (desire for acquittal) is presented implicitly – using communicative strategies of rapprochement (showing a photo from childhood), blaming the government (*the government invented the process*), and appealing to shared values (family: *go to their families*).

As can be seen from the above examples, the common features in the speeches of the lawyer and the prosecutor are the implicit way of presenting the goal of persuasion, the use of certain communicative strategies to achieve the goal of persuasion, the construction of arguments based on an appeal to the value priorities of the linguistic community. The prosecutor focuses on the contradiction, even a peculiar conflict, between the generally recognised values of society and the atrocities of the defendants. The lawyer focuses on the commonalities between the value priorities and the wrongdoings of the government (in most countries, citizens criticise the government mercilessly). The differences relate to the degree to which the aim of persuasion is expressed. The prosecutor has a higher degree of expressed purpose of speech due to the use of language means with a specific associative halo: negative (based on the concept "Crimes" or intensifying (requires you to act), as well as the tone of speech.

In the material we analyzed, the lawyers often use communicative strategies of distance approximation, and the forms of their use are varied. Thus, in the film «Devil's Advocate» the main character demonstrates a peculiar use of this strategy. He begins his speech with the words:

«Ladies and gentlemen of the jury! I know you've been listening to Mr... and you're very tired. But what I'm about to say won't take long».

What we have here is a cooperative strategy that is implemented through a sympathetic tactic. It is then based solely on common values that always bring communicators closer together. The element of surprise plays a significant role in the jurors` perception of speech. They are surprised to hear a statement that is more reminiscent of the prosecutor's speech than of the lawyer's:

«Idon't like Mr. Kevin, I don't think he's a nice man and I don't expect you to like him. For all his three wives, he was a terrible man, played the role of an evil genius in the lives of his foster children, cheated the municipality, his partners and employees, I don't like him! ».

The subtext asserts that the lawyer is upholding the same moral values as the jury - this idea destroys the barricades between speaker and audience, moving them into a group of like-minded people. Further emphasis is placed on the facts:

«But we are not having a popularity contest. A murder case is being heard. And the only proven fact of the trial is that Alexander Kevin was elsewhere at the time this heinous crime was taking place».

The way in which the purpose of persuasion is implicitly presented is also original. The lawyer does not openly say, for example: *«The facts show that my client should be acquitted».* He asks the jury to give an answer (not to him, but to themselves) to the question:

«I want you to ask yourselves the question: Is the fact that a person is disliked a sufficient reason to find him guilty of murder?».

Again, the lawyer is helped by working with the psychology of perception: the statements presented by the speaker are often perceived as a kind of imposition of his thoughts. And in this case, the lawyer encourages the listeners to find an answer: they will doubt, argue painfully, but admit the facts.

And the tactic of convergence at the end of the speech will play its positive role:

«Enjoy your lunch! We'll talk again».

Let us turn to the analysis of the authentic material. First, consider the speeches of the prosecutor and the lawyer at the high-profile trial of The O. J. Simpson Trial (1995).

The prosecutor begins her presentation with a philosophical reflection on the concept of «beyond a reasonable doubt». Her presentation is built on contextual synonyms: possible versus reasonable.

*«I have a **possible doubt** that the sun will come up tomorrow. Do I have **a reasonable doubt** about it? No. I have no doubt founded in reason that that's going to happen - just for a basic example. So think about that, too.*

We're not talking about what ***possible doubt is; it's reasonable doubt****».*

The prosecution plays on the meaning of the words, taking the phrase "beyond a reasonable doubt" to the point of absurdity:

«It's kind of ***a funny definition****, because it talks to you about `reasonable'* ***in very negative terms****. It says, `That state of the evidence, which, after the entire comparison, you cannot say that you have an abiding conviction.'* ***It's very weirdly worded****».*

The prosecutor does not establish an emotional connection with the audience, but rather addresses them with a certain degree of superiority, emphasising his knowledge of legal issues. The tone of the speech can be described as mentor-like, paternalistic, towards the recipients. She then provides detailed evidence on the defendant's case and directs the process of indoctrination and pressure on the listeners using the same tone of voice:

«All right, now I'm going to direction your attention down here; Now you recall; As you may recall; You'll recall that; I don't know whether you remember it now – it's really been a very long time».

The lawyer in this process implements the opposite strategy, positioning himself not above the audience, but together with the audience or even slightly "below" the audience, starting his speech with a heartfelt greeting:

«JOHNNIE COCHRAN, Simpson Attorney: ***Thank you very kindly****, Your Honor. Judge Ito, my colleagues on the defense, my colleagues on the prosecution, the Goldman family, the Brown family, and to the Simpson family, good afternoon, ladies and gentlemen».*

He stresses that he does not intend to enter into a dispute in any way, thanking the judge for the opportunity given to the defendant to deliver his speech:

«The defendant, Mr. Orenthal James Simpson, ***is now afforded an opportunity to argue*** *the case****, if you will****, but I'm* ***not going to argue with you,*** *ladies and gentlemen».*

However, he emphasizes the seriousness of the trial and the importance of the verdict rendered by the jury, recalling their oath of office:

«It will lie in the ***quality of the verdict that you render*** *and whether or not that* ***verdict bespeaks justice as a move towards justice****. Now you recall, during a process called voir dire examination, each of you were thoroughly questioned by the lawyers».*

Interestingly, there is a fact of «flirting» with jurors when the lawyer uses a colloquial interchange «gee» and an expressive form of Subjunctive Mood:

«You probably thought, ***gee, I wish they'd leave me alone****. But* ***you understood,*** *I'm sure, that* ***this is very serious business****».*

The prosecutor's speech in the heinous Casey Anthony Trial (2011) is structured differently. The prosecutor starts her speech with cognitive dissonance, stating that this case is not about Casey Anthony, but about Caylee Anthony, the little girl who was murdered. By influencing cognitive elements such as knowledge, beliefs, values and psychological attitudes, the prosecutor expects the actions of the recipients (judge and jurors) to be conditioned by given parameters and ultimately lead to a guilty verdict. The prosecutor prioritises the values that hold all those involved in the trial against the accused, because it is about the immutable values in any society – any person`s life, and the life of a small child especially. The prosecutor reinforces the tragedy of the situation by describing the child's life: *quiet residential street, her grandparents filled her room with toys, Winnie-the-pooh items, a playhouse.* She then turns to the facts of the case in her speech.

The lawyer in this case as if swaps places with the prosecutor and begins his speech by stating that no one has answered the question: What happened? The question implies a lack of information that can be trusted. At the same time he implicitly sends the message that all that has been said before is emotion but not facts and that in court facts, not emotions, should be stated, although later on he moves away from facts and turns to emotions, describing the difficult childhood of the defendant who was abused by her father and elder brother.

The difference between the judicial discourse presented in a feature film and a real trial lies, in our opinion, in the cognitive plane: a real trial can last for years, all interrogations, evidence, descriptions are presented fully, with all details, whereas in a feature film it is greatly reduced. In a film, there is a focus on the spectacle but in a real trial on the details and legal content of the case.

Conclusions and perspectives.

The analysis of the trials in feature films and real court speeches confirmed both the fundamental and working hypotheses of the study. First, the judicial discourse has a specificity of the use of persuasion, which is also found in real trials, and in feature films; second, there are differences in the use of persuasion in speeches delivered by prosecutors and lawyers. All trial participants never explicitly express the purpose of their speeches. It is a presuppositional element of communication: everyone knows social functions performed by the prosecutor and by the lawyer as well as other participants. Yet in the speeches of prosecutors, the purpose of persuasion is sometimes partly explicitised through emotionality and the negative tone of the speech. Linguistic markers of emotionality are words with a negative semantic halo in the description of the atrocities of the defendants. The cognitive mechanism of the effective power of such words is based on the contrast between the concept «crime», verbalised in appropriate lexemes; and the concept «moral values», presented implicitly, as a presuppositional element of social consciousness.

Communicative strategies for appealing to common values are the way to achieve the goals of persuasion in trials, and they are organized differently in the speeches of lawyers and prosecutors. Prosecutors reinforce the

confrontation between the atrocities committed by defendants, the types of which are expressed explicitly in speeches, and the values of society, represented implicitly and actualized by the use of a communicative contrasting strategy. The conflict between the actions of the defendants and the demands of society for an assessment of these actions of citizens reinforces the influential effect of persuasion. Advocates use a different communication strategy of appealing to the values of society. They explicitly express their own assessment of the actions of the defendants, demonstrating their adherence to the moral values of society, or in their speeches they use words that recruit certain moral values. They are thus demonstrating their adherence to them. Lawyers are more likely than prosecutors to use communicative convergence strategies, explicitly expressing an understanding of jurors' feelings, concerns and assessments.

The types of arguments differ significantly in the speeches of prosecutors and lawyers. Prosecutors focus on the facts (explicitly presenting arguments and facts), while implicitly presenting their inconsistency with the law and the law. Advocates focus on the circumstances of the crime that mitigate the sentence (psychological arguments are explicit), while the appeal to the principle of humanity is implicit. These features can be observed in real-life trials and in feature films. Thus, the working hypothesis of the identity of persuasive methods in real-life court activities and those reflected in films was confirmed.

The analysis carried out in the paper has shown that the influencing power of persuasion is increased if the presuppositional axiological elements of social consciousness constitute the implicatures of persuasion and the speakers organise their speeches so that they become actualised in the consciousness of the jurors to help them make a decision on their own. Nevertheless, will it be their own solution? What other factors might influence the result of persuasion? What role do socio-cultural factors play in ensuring the outcome of persuasion? We consider the above questions as a **prospect** for further research of the problem of persuasion.

References

1. Baranov A.N., Sergeyev V.M. Lingvopragmaticheskiye mekhanizmy argumentatsii //Ratsionalnost. Rassuzhdeniye. Kommunikatsiya (logiko-metodologicheskiy analiz). Kyiv: Naukova dumka, 1987.
2. Belova A.D. Lingvisticheskiye aspekty argumentatsii.—Kyiv: un-t im. Tarasa Shevchenko, 1997.
3. Gharkusha I.V. Neorytoryka jak persuazyvna komunikacija u strukturi profesijnoji kompetentnosti reklamistiv. Derzhava ta reghiony. Serija: Ghumanitarni nauky, 2014. № 1-2 (36-37). P. 105-109
4. Golodnov A. Argumentativnaya struktura ritoricheskogo (persuazivnogo) teksta // Vestnik IGLU. 2010. №1 (9). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/argumentativnaya-struktura-ritoricheskogo-persuazivnogo-teksta (дата обращения: 02.04.2021).
5. Diomidova O. Ju. Evoljucija movnogho dyskursu v sudovykh promovakh vydatnykh jurystiv XIX-XX st.: monoghrafija / Olena JurijivnaDiomidova; za nauk. red. prof. L. M. Pelepejchenko. – Kharkiv: Nacionaljnyj universytet "Jurydychna akademija Ukrajiny imeni Jaroslava Mudrogho, 2015.
6. Lakoff R. T. Persuasive discourse and ordinary conversation, with examples and advertising / R. T. Lakoff // Analyzing discourse: text and talk. – Georgtown: Georgtown UP, 1982. – P. 25 – 42
7. Loginova I. Yu. Persuazivnost kak mekhanizm vozdeystviya v politicheskom diskurse: programma politicheskoy partii i manifest / I. Yu. Loginova // Interpretatsiya. Ponimaniye. Perevod: Sb. nauchn. statey. – Saint Petersburg.: Izd-vo SPbGUEF. 2005. – S. 240-248
8. Sheynov V.P. Iskusstvo ubezhdat. Moscow: Nauka, 2005.
9. Perelman Ch., Olbrechts-Tyteca L. The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation / transl. by J. Wilkinson and P. Weaver. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1969.
10. Volkov A.A. Teoriya ritoricheskoy argumentatsii Moscow: Izdatelstvo MGU. 2009.
11. Hample D. The Cognitive Context of Argument // Western Journal of Speech Communication. 1981. Vol. 45, №2. P. 148—158.
12. Walton, D. and Krabbe, E. C. W (1995). Commitment in Dialogue. Albany: SUNY Presse-like sequence of exchanges
13. Prakken, H. (2006). Formal Systems for Persuasion Dialogue. The Knowledge Engineering Review, 21, 163-188.
14. Djik T. A. Yazyk. Poznaniye. Kommunikatsiya / T. A. Djik – Moscow: Progress. 1989.

УДК 811.112.2
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-42

ПУСТОВІТ Н.В.
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВОКАБУЛЯРНОГО АПАРАТУ КОМПОНЕНТУ ПОДЯКИ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЯХ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ДИСЕРТАЦІЙ)

У статті проаналізовано актуальні підходи до аналізу компоненту подяки в англомовних наукових роботах. Виявлено жанровий та прагматичний аспекти дослідження компоненту подяки. У контексті дослідження проведено аналіз Тихоокеанського наукового дискурсу та виокремлено так структурні елементи компоненту подяки, як творчий спадок, слова вдячності, співпричетність, духовність, повага, призначення, репрезентативність. Проаналізовано вокабулярний апарат компоненту подяки на прикладах взятих з науково-технічних текстів. За модель аналізу взято два критерії. Перший критерій подано семантичними особливостями та перекладацькими прийомами, що використовуються при перекладі. За другий критерій було обрано лексичний рівень та згруповано слова за такими кластерами, як професійна лексика, неформальна лексика, емоційно забарвлені частини мови та абстрактні поняття.

Ключові слова: компонент подяки, вокабулярний апарат, науковий дискурс, перекладацький прийом, лексичний рівень.

PUSTOVIT N.
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

FEATURES OF TRANSLATION OF THE VOCABULARY APPARATUS OF THE ACKNOWLEDGEMENT COMPONENT IN ENGLISH SCIENTIFIC WORKS (AS IN CASE OF ENGLISH DISSERTATIONS)

The article deals with the acknowledgement component and its vocabulary apparatus. Actual approaches to the analysis of the acknowledgement component in the English scientific discourse have been analyzed. Genre and pragmatic dimensions of the acknowledge component have been described. On the basis of the analysis of the Pacific scientific discourse the morphology of the acknowledgement component has been determined. It has been noticed that the acknowledgement component consists of the following structural elements such as legacy, the words of gratitude, participation, spirituality, respect, intent, representation.

The vocabulary apparatus of the acknowledgement component has been analyzed as case of scientific and technical texts. In the article two examples of the acknowledgement component taken from scientific and technical texts have been analyzed. For the linguistic analysis the following criteria have been chosen: semantical features and translation techniques applied during the translation as the first criterion and lexical level as the second one. In the context of the lexical analysis the following clusters of words have been grouped: professional vocabulary, informal vocabulary, emotionally marked vocabulary and abstract notions. It has been summed up that in the course of the translation of the acknowledgement component from English into Ukrainian the following translation techniques are usually used: addition, omission, substitution. Semantically words are linked to the cultural reality they are used within. Professional terminology serves as references to scientific and technical outcomes, informal vocabulary is often used in the Pacific scientific discourse whereas emotionally marked vocabulary and abstract notions create emotional background of the whole acknowledgement component playing crucial role in articulation of legacy, respect and recognition.

Key words: acknowledgement component, vocabulary apparatus, scientific discourse, translation technique, lexical level.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сьогодні велика кількість англомовних наукових праць активно перекладаються українською мовою. Особливо це стосується найновітніших розробок відображених у дисертаційних дослідженнях. Оскільки компонент подяки є структурним елементом дисертацій, він потребує більш детального вивчення на предмет його вокабуляру для максимально коректної передачі його основного меседжу під час перекладу. Актуальність дослідження підсилює той факт, що зазвичай у перекладацькій практиці зосереджуються на основному тексті дисертації, вважаючи компонент подяки факультативним елементом, хоча насправді це не так.

Постановка проблеми. Компонент подяки є відносно малодослідженим явищем у вітчизняній лінгвістиці. На нашу думку, дослідження саме перекладацького та лінгвістичного аспектів компоненту подяки в англомовному науковому дискурсі поглибить розуміння письмової культури академічної вдячності в західноєвропейських культурних реаліях та розкриє семантичні особливості перекладу компоненту подяки.

Аналіз останніх джерел. Компонент подяки часто розглядається крізь призму жанрового аналізу та прагматики. Жанровий аналіз дозволяє дослідити риторичну структуру та лінгвістичну реалізацію компоненту подяки в наукових публікаціях, роботах та дисертаційних дослідженнях. Наприклад, з позиції аналізу жанру, Д. Жанонні [1] займався питаннями соціопрагматичного конструкту та текстуалізації компоненту подяки в наукових статтях, написаних англійською та італійською мовами. Він відзначає, що англійські та італійські автори віддають перевагу компонентам подяки, які ґрунтуються на таких аспектах, як рівень складності, інсценізація, особиста участь, колегіальна та авторська відповідальність, а також прагматична доцільність. Було також встановлено, що італійські автори використовують більшу кількість

безособових конструкцій, в той час як англійські демонстрували ширший діапазон та дещо більший обсяг відвертого вираження подяки. Цей висновок означає, що деякі висловлювання вдячності можуть бути обумовлені культурним середовищем. Ймовірно, різні культурні норми та соціальні очікування відіграють роль у виборі висловів вдячності [2]. К. Хайланд [3] досліджував компонент подяки в магістерських проектах та дисертаціях виконаних у Гонконзі англійською мовою не носіями останньої та запропонував "move structure framework", включаючи три рухи: 1) рух відбиття; 2) рух вдячності, який включає чотири кроки, а саме представлення учасників; подяка за академічну допомогу; подяка за інформаційні ресурси та подяка за моральну підтримку; 3) рух оголошення, який охоплює два кроки: прийняття відповідальності та присвячення наукової роботи. Додаючи до парадигми трьох кроків, М. Ал-Алі [4] запропонував восьмиступеневу конструкцію для інкорпорування соціокультурних компонентів (релігійні вірування, академічні та соціальні передумови) в арабській практиці написання компоненту подяки в академічних текстах. Наприклад, до деяких особливостей компоненту подяки в арабських текстах належить похвала та подяка Аллаху (Богу), а також визнання та благословення від Аллаха направлених до адресатів подяки.

З прагматичної точки зору компоненти подяки є письмовими формами мовленнєвого акту подяки. Дж. Сьорль [5] визначив подяку як виразний ілокутивний акт, тобто під час вираження подяки автор висловлює вдячність за участь слухача у попередній дії, яка є значимою для оратора. Доповідач відчуває вдячність за попередню дію, його висловлювання вважається вираженням вдячності. Аналогічно, головною комунікативною метою компоненту подяки в наукових працях та дисертаціях є демонстрація вдячності та відчуття боргу перед тими, хто допомагав та робив значний внесок в наукові праці студентів. К. Бах [2] вказував на те, що справжнє відчуття вдячності не є необхідним, натомість вираження вдячності повинне відповідати соціальним очікуванням. М. Ал-Алі [4] також встановив, що арабські аспіранти, як правило, використовують ті форми подяки, які їм до вподоби, разом з проявом поваги та різним вираженням вдячності для різних членів академічної та соціальної спільноти. Зрозуміло, що соціокультурні цінності та норми відіграють важливу роль у формуванні цього жанру. Крім цього, унікальною рисою компоненту подяки в наукових працях та дисертаційних дослідженнях, яка відрізняється від вдячності у повсякденній комунікативній ситуації, є різноманіття адресатів. Відносини між студентами та різними адресатами з огляду на підтримку та допомогу останніх можуть впливати на характер подяки та упорядкованість адресатів у компоненті подяки [6].

Мета дослідження – аналіз та характеристика семантичних, лексичних та перекладацьких особливостей вокабулярного апарату компоненту подяки в англомовних дисертаціях.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз компоненту подяки в Тихоокеанському науковому дискурсі дозволяє ідентифікувати такі її структурні елементи: творчий спадок, слова вдячності, співпричетність, духовність, повага, призначення, репрезентативність.

Почнемо з першого структурного елементу – творчого спадку. У значній кількості подяк у ретроспекції згадують уже надану нематеріальну допомогу, а також говорять про очікуване майбутнє, у якому результати дослідження будуть корисними для суспільства. Студенти, які пишуть про творчий спадок свого дослідження локалізують себе і своє дослідження у межах широкого просторового континууму, який охоплює декілька поколінь. Присутність творчого спадку в компоненті подяки вказує на важливість дослідження не лише для професійного життя випускників, але й також для них як особистостей. У творчому спадку згадують членів родини. Деякі студенти позиціонують своє дослідження у перспективі, тобто таким, яке принесе користь майбутнім поколінням. У цьому випадку дослідження слугує зразком для інших, прикладом вартим наслідування.

Якщо користь проведеного дослідження очевидна для суспільства, то до бенефіціарів дослідження належать групи населення, які дослідники представляють непрямо, наприклад, говорячи про них як про «вразливі категорії населення, корінних жителів та викладачів сільських шкіл» тощо. Така манера викладу елементу творчого спадку зумовлена історично.

Структурний елемент – слова вдячності, який стосується подяки тим людям, які надали академічну, практичну чи моральну підтримку. Окрім того, більшість студентів Тихоокеанського регіону включають до компоненту подяки вдячність за спонсорську підтримку, мається на увазі певного роду фінансову допомогу.

Структурний елемент – співпричетність. Цей елемент характерний для розгалужених соціальних мереж. В основному до таких мереж належать родина чи ком'юніті, а не академічна спільнота, хоча остання також певною мірою присутня. Більшість студентів згадують розгалужену мережу членів родини та друзів, які зробили моральний чи інший нематеріальний внесок в успішне завершення дослідницького проекту. Співпричетність розкриває стосунки та рівень зв'язку між дослідником та його родиною, друзями. У деяких випадках розгалужена соціальна мережа включає не лише членів родини та друзів, а розгортається географічно та охоплює односельців або жителів певного міста, району тощо. Незважаючи на те, що список осіб може бути довгим, його включають до компоненту подяки без скорочень. Такого роду колективізм зумовлений як історично, так і культурно.

Структурний елемент – духовність. У цьому контексті мова йде про християнську віру та цінності. У багатьох дослідженнях подяка або починається, або закінчується зі слів про віру та її допомогу у завершенні дослідження. У зв'язку з деякими релігійними розбіжностями, більшість дослідників вказує

прямо на християнської віри, у той час як інші непрямо посилаються на віру та цінності.

Структурний елемент – повага. Всі без винятку дослідження містять вираження вдячності науковим керівникам. Це типовий елемент для досліджень в усіх галузях. Деякі дослідники вказують на особисті якості наукового керівника, які дали змогу виконати дослідницький проект на високому рівні. Інша група дослідників привертає увагу до професійних якостей керівника та його досвіду в певній галузі знань. Незважаючи на те, чи був такий досвід спілкування позитивний для дослідника чи ні, формально все ж висловлюють вдячність за наукове керівництво.

Структурний елемент – мета дослідження. Деякі дослідники можуть вказувати мету свого дослідницького проекту в компоненті подяки. Тобто, стосовно цього пункту межі між основним текстом та компонентом подяки часто виглядають розмитими. Однак, інші дослідники проводять чітку межу між основним текстом та компонентом подяки.

Структурний елемент – репрезентативність. Під репрезентативністю розуміють право говорити від імені інших осіб. Репрезентативність свідчить про ідентифікацію дослідника з науковими спільнотами, від імені яких проводилося дослідження [7, с. 49-56].

Так, компонент подяки, з одного боку, є автономною функціональною одиницею, оскільки є логічно завершеним та має свою морфологію та функцію, з іншого боку, є обов'язковим елементом наукових праць. Для практичної частини нашої наукової розвідки було проаналізовано два зразки компоненту подяки англомовних дисертаційних досліджень. За модель аналізу було взято два критерії. Перший критерій стосується семантичних особливостей та перекладацьких прийомів, що використовуються при перекладі. За другий критерій було обрано лексичний рівень та згруповано слова за такими кластерами, як професійна лексика, неформальна лексика, емоційно забарвлені частини мови та абстрактні поняття.

Компонент подяки №1 [8].

First and foremost I want to thank my advisor Kathryn (Kam) Moler. – Перш за все, я хочу подякувати своєму науковому керівнику Кетрін (Кем) Молер. (Слово *advisor* – консультант, радник, експерт. У даному контексті мається на увазі *advisor* – науковий керівник, науковий консультант. Маємо перекладацьке доповнення).

The joy and enthusiasm she has for her research was contagious and motivational for me, even during tough times in the Ph.D. pursuit. – Її радість та ентузіазм під час дослідження передалися мені та були моєю мотивацією, навіть під час складних часів. (Відзначимо, що перекладацькі трансформації присутні на морфологічному та синтаксичному рівнях. Так, *the joy and enthusiasm* – її радість та ентузіазм; *was contagious* – передалися мені, *motivational* – були моєю мотивацією, тобто заміна частин мови; *during tough times in the Ph.D. pursuit* – навіть під час складних часів, є перекладацькою трансформацією опущення частини тексту у перекладі).

I am especially grateful for the fun group of original Moler group members who stuck it out in grad school with me. – Я особливо вдячна за виняткову групу, що лишилася від групи Кетрін Молер, з якою я пройшла аспірантуру до кінця. (*The fun group* – виняткова група, *Moler group* – група Кетрін Молер, доповнення; *grad school* – аспірантура, використано прийом заміни).

I was funded by the U.S. Department of Defense NDSEG fellowship for my first 3 years and was honored to be a Gabilan Stanford Graduate Fellow for years 5. My work was also supported by the National Science Foundation and the U.S. Department of Energy. – Перші 3 роки я отримувала фінансову підтримку від Міністерства оборони США як стипендіат Національної програми воєнно-прикладних та інженерних досліджень та мала честь бути стипендіатом Габілана Стенфорда 5 років. Моє дослідження також було підтримано Національним науковим фондом та Міністерством енергетики США. (Пасивна конструкція *was funded* – перекладається активним способом дієслова; *fellowship* – цьому контексті перекладається як стипендіат; абревіатура *NDSEG – є National Defense Science and Engineering Graduate* – Національна програма воєнно-прикладних та інженерних досліджень; *was honored* – мала честь, тобто при перекладі має місце активний спосіб дієслова; *department* – в політичному англомовному дискурсі перекладається як міністерство, хоча завдяки своєму полісемантичному характеру активно аплікується в інших контекстах, наприклад, може перекладатися як кафедра. У перекладі використовується прийом перестановки: *I was funded ……for my first 3 years* – Перші 3 роки я отримувала фінансування).

My time at Stanford was made enjoyable in large part due to the many friends and groups that became a part of my life. – Я насолоджувався перебуванням в Стенфорді здебільшого завдяки численним друзям та групам, які стали невід'ємною частиною мого життя. (Так, *my time at Stanford was made enjoyable* – я насолоджувався перебуванням в Стенфорді, має місце перестановка, заміна пасивного способу дієслова активним; *became part of my life* – стали невід'ємною частиною мого життя, має місце доповнення словом «невід'ємною»).

I am grateful for time spent with roommates and friends, for my backpacking buddies and our memorable trips into the mountains, for Dick and Mary Anne Bube's hospitality as I finished up my degree, and for many other people and memories. – Я вдячна за час проведений з друзями, за мандрівки та наші незабутні поїздки в гори, за гостинність Діка та Мері Енн Бубе, коли я вже завершив своє навчання, за людей та спогади. (*Roommates and friends, for my backpacking buddies* – з друзями, за мандрівки, використовується прийом узагальнення;

hospitality – гостинність; *my degree* – навчання, використовується заміна; many other people and memories – за людей та спогади, використовується опущення частини перекладацького тексту).

У вищенаведеному уривку першого прикладу компоненту подяки на вокабулярному рівні можна відзначити присутність таких кластерів слів, як професійна лексика; неформальні звернення/вітання; емоційно забарвлені частини мови; абстрактні поняття. *My advisor Kathryn (Kam) Moler* – науковий керівник Кетрін (Кем) Молер. Характерним є відсутність формального звернення з додаванням Міс чи Місіс. У цьому прикладі ми зустрічаємо слова *joy and enthusiasm* – радість та натхнення. Вони створюють емоційний фон компоненту подяки.

Ми можемо зустріти також професійну лексику таку, наприклад, як *fellowship, research, the Ph.D*. Неформальний вокабуляр або побутова лексика: *buddies, roommates, friends, people and memories* тощо. Buddies є синонімом best friends, тому у перекладі неформальної лексики варто звернути увагу на його формальні еквіваленти. Абстрактні частини мови такі, як *enthusiasm, intensity, willingness, memorable, love and encouragement.*

Компонент подяки №2 [9].

I am deeply indebted to my adviser Adam Klivans for his fundamental role in my doctoral work. – Я глибоко вдячна своєму науковому керівнику Адаму Клівенсу за центральну роль у моєму дисертаційному дослідженні. (*Indebted* – бути боржником або зобов'язаним комусь за щось, у цьому реченні має місце семантична трансформація, результатом якої є переклад – вдячний; *doctoral work* – у східноєвропейських культурних реаліях – дисертація або дисертаційне дослідження).

Adam provided me with every bit of guidance, assistance, and expertise that I needed during my first few semesters; then, when I felt ready to venture into research on my own and branch out into new research areas, Adam gave me the freedom to do whatever I wanted, at the same time continuing to contribute valuable feedback, advice, and encouragement. – Адам забезпечив мене усіма необхідними орієнтирами, супроводом та експертною думкою, яких я потребував протягом перших семестрів роботи; після того, як я був готовий відважитися на самостійне дослідження та відкривати нові дослідницькі напрямки, Адам дав мені свободу робити те, що я хотів, одночасно надаючи зворотний зв'язок, поради та натхнення. (*Venture into* – відважитися на або ризикнути; branch out – відкривати щось нове; у цьому реченні має місце доповнення: *every bit of guidance* – усіма необхідними орієнтирами; опущення частини тексту: *continuing to contribute valuable feedback* – надаючи зворотній зв'язок; зміна однини множиною: *advice* – поради).

Among many other things, I am thankful to Sasha for inviting me to the Institute for Advanced Study in the fall of 2007 and our fruitful collaboration there. – З-поміж іншого, я вдячний Саші за запрошення до Інституту перспективних досліджень восени 2007 року та за нашу плідну співпрацю. (*Among many other things* – з-поміж іншого, опущення частини тексту; *Institute for Advanced Study* – Інститут перспективних досліджень; *fruitful collaboration* – плідна співпраця).

I owe a great debt of gratitude to my teachers at High School No. 1 in my hometown Karaganda, Kazakhstan. These men and women provided their students with a world-class high school education in mathematics, physics, biology, chemistry, and other subjects without being paid a salary for months on end, amid the disastrous economic conditions and political turmoil that resulted from the dissolution of the Soviet Union. – Я висловлюю глибоку подяку своїм вчителям Загальноосвітньої середньої школи №1 у моєму рідному місті Караганда, Казахстан. Ці люди давали своїм учням знання екстра-класу з математики, фізики, біології, хімії та інших предметів, не отримуючи зарплати місяцями, в умовах економічної та політичної кризи, яка була результатом розпаду Радянського Союзу. (*Great debt of gratitude* – глибока подяка, має місце метафоризація; *these men and women* – ці люди, використовується прийом генералізації; *high school* – загальноосвітня середня школа, застосовано прийом заміни та доповнення; *without being paid* – не отримуючи зарплати, граматична трансформація шляхом заміни пасивного способу дієслова дієприслівниковим зворотом; *the disastrous economic conditions and political turmoil* – в умовах економічної та політичної кризи, має місце опущення частин тексту, а також генералізація за допомогою слова *криза*).

I am particularly thankful to my mathematics teacher and mentor Vera Petrovna Onishchenko, whose pedagogical talent is greatly responsible for my love of mathematics. – Я особливо вдячний вчителю математики та наставнику Вірі Петрівні Онищенко, її педагогічний талант посіяв в мені зерна любові до математики. (*Mentor* – наставник; при перекладі відбуваються синтаксичні трансформації підрядного речення; метафоризація: *is greatly responsible for my love of mathematics* – посіяти в мені зерна любові до математики).

У вищенаведеному уривку другого прикладу компоненту подяки на вокабулярному рівні можна відзначити присутність таких кластерів слів, як професійна лексика; неформальні звернення/вітання; емоційно забарвлені частини мови; абстрактні поняття. Так, професійна термінологія подана такими словами як: *doctoral work*, *research, research areas, the Institute for Advanced Study.* Неформальні звернення, що характерні більше для західноєвропейських культурних реалій, вживаються поряд з формальними зверненнями. Так, варто звернути увагу на *my adviser Adam Klivans, Adam provided me, Adam gave me freedom*, а також *Vera Petrovna Onishchenko.* Емоційно забарвлені частини мови репрезентовані в таких словосполученнях як *deeply indebted*, *owe a great debt of gratitude, disastrous economic conditions and political, my love of mathematics.* Варто відзначити такі абстрактні поняття як *encouragement, love, freedom.* В цілому в

цьому уривку ми зустрічаємо більше посилань до людей завдяки яким дисертаційна робота була виконана, які підтримували дисертанта морально та професійно, у той час менше уваги приділено опису досліджень та характеру внесків вищезгаданих осіб безпосередньо в дослідження.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, на підставі проведеного лінгвістичного аналізу ми можемо зробити висновки, що під час перекладу наукових англомовних текстів має місце семантична трансформація слів, найчастіше використовуються перекладацькі прийоми доповнення, заміни, опущення частини тексту, генералізації, а також зміна граматичних характеристик, тобто при перекладі, наприклад, пасивний спосіб дієслова стає активним. Крім того варто зазначити, що переклад текстів інших культурних реалій передбачає пошук національних еквівалентів. У проаналізованих зразках присутня як професійна термінологія, так й неформальні вислови та емоційно забарвлені частини мови, що допомагають повноцінно реалізувати функцію компоненту подяки, а саме вдячність за моральну та професійну підтримку під час написання роботи. Перспективним аспектом, на наш погляд, є поглиблене дослідження граматичних трансформацій, які відбуваються з компонентом подяки під час перекладу англомовних наукових праць українською мовою.

Література

1. Giannoni D. Worlds of Gratitude: A Contrastive Study of Acknowledgement Texts in English and Italian Research Articles / D. Giannoni // Applied Linguistics. 2002. No23 (1). P. 1-31.

2. Bach K. Linguistic communication and speech acts / K. Bach, R. M. Harnish. Cambridge : The MIT Press, 1979.

3. Hyland K. Dissertation acknowledgements: The anatomy of a Cinderella genre / K. Hyland // Written Communication, 2003. No20. P.242-268.

4. Al-Ali M.N. Convey Academic and Social Identity in Graduate Dissertation Acknowledgements / M.N. Al-Ali // Actas de V Congreso Internacional AELFE ; Universidad de Zaragoza. 2006. P. 35-42.

5. Searle J. Foundations of illocutionary logic / J. Searle, D. Vanderveken. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. 227 p.

6. Cheng S.W. A Contrastive Study of Master Thesis Acknowledgements by Taiwanese and North American Students / S. W. Cheng // Open Journal of Modern Linguistics. 2012. Vol. 2. No.1. P. 8-17.

7. Burnett G. Discourse of gratitude: Understanding the Pacific postgraduate study experience through acknowledgement writing // G. Burnett, G.I. Lingam // Micronesian Educator. 2013. Vol. 18.

8. Guikema J.W. Scanning Hall Probe Microscopy of Magnetic Vortices in Very Underdoped Yttrium-Barium-Copper-Oxide : [Ph.D. Thesis]/ J.W. Guikema. Stanford, 2004.

9. Sherstov A.A. Lower Bounds in Communication Complexity and Learning Theory via Analytic Methods : [Ph.D. Thesis] / A.A. Sherstov. Texas, 2009.

References

1. Giannoni D. Worlds of Gratitude: A Contrastive Study of Acknowledgement Texts in English and Italian Research Articles / D. Giannoni // Applied Linguistics. 2002. No23 (1). P. 1-31.

2. Bach K. Linguistic communication and speech acts / K. Bach, R. M. Harnish. Cambridge : The MIT Press, 1979.

3. Hyland K. Dissertation acknowledgements: The anatomy of a Cinderella genre / K. Hyland // Written Communication, 2003. No20. P.242-268.

4. Al-Ali M.N. Convey Academic and Social Identity in Graduate Dissertation Acknowledgements / M.N. Al-Ali // Actas de V Congreso Internacional AELFE ; Universidad de Zaragoza. 2006. P. 35-42.

5. Searle J. Foundations of illocutionary logic / J. Searle, D. Vanderveken. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. 227 p.

6. Cheng S.W. A Contrastive Study of Master Thesis Acknowledgements by Taiwanese and North American Students / S. W. Cheng // Open Journal of Modern Linguistics. 2012. Vol. 2. No.1. P. 8-17.

7. Burnett G. Discourse of gratitude: Understanding the Pacific postgraduate study experience through acknowledgement writing // G. Burnett, G.I. Lingam // Micronesian Educator. 2013. Vol. 18.

8. Guikema J.W. Scanning Hall Probe Microscopy of Magnetic Vortices in Very Underdoped Yttrium-Barium-Copper-Oxide : [Ph.D. Thesis]/ J.W. Guikema. Stanford, 2004.

9. Sherstov A.A. Lower Bounds in Communication Complexity and Learning Theory via Analytic Methods : [Ph.D. Thesis] / A.A. Sherstov. Texas, 2009.

УДК 811.111'375.27
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-43

СЄРГЄЄВА О. В.
Хмельницький національний університет

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКОГО ІНФІНІТИВУ В ФУНКЦІЇ ОБСТАВИНИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто структурні особливості перекладу англійського інфінітиву в функції обставини українською мовою, поширених в публіцистичних текстах. Зазначено, що навичка до правильного аналізу саме граматичної будови англомовних речень та вміння правильно будувати речення в процесі перекладу згідно з нормами мови є обов'язковою умовою адекватного перекладу.

Ключові слова: переклад, інфінітив, інфінітив у функції обставини, речення.

SERGEEVA O.
Khmelnytsky National University

TRANSLATION OF ENGLISH INFINITIVE IN THE FUNCTION OF ADVERBIAL MODIFIER IN PUBLICISTIC TEXTS

The peculiarities of translation English infinitive in the function of adverbial modifier into Ukrainian are described. The infinitive is the non-finite form of the verb, which combines the properties of the verb with those of the noun, serving as the verbal name of a process. Translation of the English infinitive is greatly predetermined by its form and sometimes by its function in the sentence. The infinitive functioning as a single part of the sentence, i.e., not being a component of a secondary predication complex, has usually corresponding equivalents in Ukrainian.

The article deals with the infinitive can be an adverbial modifier of purpose. In this function, the infinitive may be preceded by "in order" or "so as". The infinitive in the adverbial function of result is usually used after too, enough and so…as. The infinitive used as an adverbial modifier of attendant circumstances shows what other actions take place at the same time as the action of the predicate. The infinitive used as an adverbial modifier of comparison refers to predicate groups including adjectives or adverbs in the comparative degree.

The paper analyzes the infinitive in the function of an adverbial modifier of purpose or result often has some modal meaning and is rendered usually by an infinitive. The function of some adverbial infinitives also presents difficulties in translation. For example, the English infinitive can be used to denote a subsequent event or a parallel action, which is often confused with the infinitive of purpose. The infinitive in this function is usually rendered by a parallel finite verb.

Therefore, we can say that when translating the infinitive of result, a translator should take care to render properly the connotation of the construction: the infinitive with too implies a negative meaning, while the infinitive with enough suggests a positive one.

Key words: translation, the infinitive, the infinitive as an adverbial modifier, the sentence.

В Україні стрімко зростає інтерес до перекладацької професії. Переклад завжди відігравав велику роль як могутній засіб культурного, політичного та економічного спілкування між народами. У зв'язку з розвитком співробітництва України із зарубіжними країнами у різних сферах і поширенням обміну інформацією різко зростає практичне значення перекладу публіцистичних текстів як одного з жанрово-стилістичних видів перекладу.

Кожному перекладачу приходиться стикатися з питанням вибору способу перекладу для адекватної передачі повідомлення, стилістичної забарвленості, емоційних особливостей тексту. Повнота, точність і правильність перекладу текстів значною мірою залежить від того, наскільки вірно перекладач визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім порівняльним вивченням структурних особливостей перекладу англійського інфінітиву в функції обставини українською мовою. Інфінітив як частина мови, що поєднує семантичні та синтаксичні ознаки дієслова та іменника, привертає увагу мовознавців у різних аспектах: з одного боку, багатоманітність синтаксичних функцій інфінітива є проблемою, яка потребує подальшого дослідження, а з іншого, – здатність інфінітива виступати в реченні в ролі майже будь-якого члена речення ставить питання про адекватність відтворення таких мовних одиниць різними мовами, зокрема українською. Широке вживання англійського інфінітива в різних функціях у текстах різноманітних жанрів обумовлює необхідність більш докладного вивчення лексичних та граматичних засобів перекладу цієї безособової форми дієслова українською мовою. Однак проблеми передачі англійського інфінітиву українською мовою все ще потребують уточнення і є недостатньо вивченими. Також, залишилися питання про специфіку перекладу інфінітива у різних функціях, що й обумовлює наше звернення до обраної теми.

Метою статті є здійснення аналізу та вивчення структурних особливостей перекладу англійського інфінітиву в функції обставини українською мовою. Можна також зазначити, що навичка до правильного аналізу саме граматичної будови англомовних речень та вміння правильно будувати речення в процесі перекладу згідно з нормами мови є обов'язковою умовою адекватного перекладу.

Інфінітив та його адекватний переклад уже впродовж багатьох десятиліть залишаються предметом дослідження таких вітчизняних та іноземних мовознавців як М. А. Бєляєва, Я. І. Рецкевич, Т. А. Зражевської, Л. Ф. Кутузова, В. Н. Комісарова, І. В. Корунця, Т. Н. Мальчевської, В. І. Шпака. І. Ф. Калайдовича та ін. Багато з них виділяли інфінітив від дієслова, пояснюючи це тим, що за своєю етимологією інфінітив є ім'ям з дієслівною основою і не належить ні до предикативних, ні до атрибутивних форм дієслова.

Інфінітив - це безособова форма дієслова, яка в українській мові відповідає неозначеній формі дієслова та відповідає на питання "що робити?", "що зробити?". Інфінітив тільки називає дію або стан, не вказуючи на особу та число. Він є формою дієслова, тому має такі ознаки дієслова: прямий додаток (*I would like to settle the matter. - Мені б хотілося залагодити справу);* визначатись прислівником (*I asked her to speak loudly. - Я попросив її говорити голосніше*). Роль інфінітиву визначається тим фактом, що парадигма являє собою фактичну підставу для виведення всіх форм правильних дієслів.

Відомо, що науковець О. Потебня, вважаючи інфінітив особливої частиною мови, все ж таки приписував йому ставлення до невизначеної особи. Інфінітив, на думку науковця, "не містить в собі свого суб'єкта, але вимагає його як прикметник і дієслово... Відмінність невизначеного способу від особистого дієслова полягає в тому, що останній містить у собі визначення особи (1-ї, 2-ї або 3-ї), тоді як у невизначеному способі особа залишається невизначенною" [1, с.243].

У сучасному мовознавстві інфінітив здебільшого характеризують як незмінну неозначену форму дієслова, яка за своїми функціями в реченні зближується з віддієслівним іменем [7, 98]. В енциклопедії «Українська мова» інфінітив розглядають як дієслівне утворення, що називає процесуальну ознаку без вказівки на спосіб, час, особу, число й рід, водночас зазначено, що інфінітиву притаманні лише загальнодієслівні граматичні категорії виду та перехідності/неперехідності [8, 211].

Переклад англійського інфінітиву залежить не тільки від його структурної, тобто, парадигматичної форми, але також від його природи. Таким чином, необхідний спеціальний підхід, щоб перекласти на українську мову складні значення, які містять деякі парадигми англійського інфінітива.

Інфінітив у функції обставини буває: інфінітив у функції обставини мети; інфінітив у функції обставини наслідку; інфінітив у функції обставини супутніх умов. При перекладі інфінітива у функції обставини мети перед інфінітивом вживаються сполучники *«що», «щоб».**To make a purchase**,a consurner places the card in the merchant's terminal and keys in a personal identification number.* - ***Щоб заплатити за товар**, покупець вставляє картку в термінал і набирає особистий ідентифікаційний номер.*

Також перед інфінітивом у функції обставини мети часто вживають сполучник *in order – для того щоб. In order **to measure** the resistance of a conductor it is necessary to have some fixed standard.* - ***Для того щоб виміряти** опір провідника, необхідно мати якусь стандартну прийняту одиницю.*

Однак перед інфінітивом з негативною часткою not зазвичай стоїть союз *so as* або *in order*: *I will go there at once so as (in order) not to be late. - Я піду туди зараз же, щоб не спізнитися.*

Речення з інфінітивом в функції обставини мети перекладаються на українську мову: інфінітивом, іменником, дієсловом чи підрядним реченням. Інфінітив в функції обставини, що виражає наслідок, перекладається на українську мову інфінітивом чи самостійним реченням що вводиться сполучником «і», рідше дієприкметником або дієсловом [9, с. 94]. Інфінітив наслідку зазвичай вживається в поєднанні з прислівниками *too – занадто; enough, sufficiently – достатньо, прикметником sufficient – достатній. It is **too cold to bathe** today. - Сьогодні **дуже холодно**, щоб **купатися**. He is **too old to be sent** there. - Він **занадто старий**, щоб його **послати** туди.*

- самостійним реченням що вводиться союзом «і»: *He managed to obtain this concession from the management only to find that no one really needed it. - Він домігся цієї поступки від адміністрації й у результаті знайшов, що вона нікому не потрібна.*

- рідше дієприкметником або дієсловом: *He is lazy enough to get up early. - Він досить ледачий, щоб вставати рано.*

На думку науковців Зражевської Т. А. і Біляєвої Л. М., інфінітив у функції супутньої обставини вживається як: інфінітив результату чи наслідку, якому передують слова *such ... (as), enough, so..., too..., only,* часто має модальне значення і перекладається на українську мову або інфінітивом, чи самостійним реченням, що вводиться союзом «і». [3, 211].

*This question is **too difficult to be settled** without further consultations. - Це питання **занадто складне**, щоб **його можна було вирішити (щоб його вирішити)** без подальших консультацій.*

Якщо у реченні з інфінітивом у функції супутньої обставини немає вищезгаданих прикметників і прислівників, то інфінітив перекладається в залежності від сполучуваності слів в українській мові, часто самостійним реченням, що вводиться сполучником«і». *The man, who was elected to parliament, abruptly quit the Legislature **to organize** a political opposition to the President. - Його обрали у парламент, але він раптово полишив цей законодавчий орган **і створив** політичне угрупування, опозиційне президентові.*

Але треба бути уважними тому, що інфінітив у цій функції становить труднощі при перекладі головним чином тому, що він помилково може бути прийнятий за обставину мети. Тільки зміст усього речення, а іноді і більш широкий контекст дозволяють визначити, чи є інфінітив обставиною мети чи

результату [3, с.8].

Науковець В. Сліпович стверджує, що англійський інфінітив значно відрізняється від українського по формі, функціям та наявністю інфінітивних оборотів [10]. Інфінітив у функції обставини перекладається за допомогою українського іменника, рідше – за допомогою дієслова і дієприслівника:

а) обставина мети:

e.g. To solve this problem we had to involve experts. - Щоб вирішити (для вирішення цієї проблеми) цю проблему, ми були змушені залучити експертів.

б) обставина наслідку (після слів enough, too, so/such…as):

e.g. This method is enough to achieve reliable results. - Цей метод достатньо добрий, щоб досягти (він міг досягти) надійні результати.

в) обставина супутніх умов:

e.g. He reached the island to discover he had left his rods. - Він дістався до острова і виявив, що забув вудочки. [9, с. 94]

Отже, порівнюючи думки різних дослідників, ми можемо зробити висновок, що інфінітив у функції обставини мети чи наслідку часто перекладається на українську мову підрядними реченнями тому, що дуже часто неможливо знайти відповідні явища в українській мові.

Проаналізуємо і розглянемо ще декілька прикладів перекладу англійського інфінітиву на матеріалі публіцистичних текстів. “In some cases, Daimler wired ... improper payments to bank accounts or to the foreign bank accounts of US shell companies in order to transmit the bribe,” the court filing said. - «У деяких випадках, Даімлер встановлював зв'язок з нелегальними платежами по банківських рахунках або іноземним банківським рахункам в Американських підставних компаніях для того, щоб передати хабар», стверджує суд. У цьому реченні інфінітив в активному стані to transmit в функції обставини мети. На українську мову значення інфінітиву було передано за допомогою підрядного речення мети [14].

Professor Rapley, a climate scientist and former director of the British Antarctic Survey research centre, said that the museum needed to remain neutral in order to be trusted. - Професор Реплі, дослідник клімату і колишній директор британського Антарктичного науково-дослідного центру, сказав, що музей повинен був залишитися нейтральним для того, щоб викликати довіру. У цьому реченні інфінітив вживається в пасивному стані *to be trusted* в функції обставини мети. На українську мову значення інфінітиву було передано за допомогою підрядного речення мети [11, p.8].

Brenntag Holding: The German chemicals distributor, the biggest in the world, has attracted enough orders to cover its €800 million initial public offering, according to sources. - Найбільший в світі дистриб'ютор німецьких хімічних речовин, Брентаг Холдинг, згідно з джерелами, притягує досить багато замовлень, щоб покрити його початкові витрати в € 800 мільйонів. У цьому реченні вживається інфінітив в активному стані *to cover* в функції обставини мети. На українську мову значення інфінітиву було передано за допомогою підрядного речення наслідку [13, p.16].

The government said that the prize will go to energy technology project that generates at least 100 gigawatts of electricity — enough to power 10,000 homes — over two years using only the power of the sea. - Уряд заявив, що ця премія піде на проект енергетичних технологій, що виробляє, принаймні, 100 ГВт електроенергії. Цього достатньо, щоб забезпечити 10,000 будинків - і так вже більше 2 років, використовуючи тільки силу моря. У цьому реченні інфінітив є в активному стані *to power* в функції обставини мети. На українську мову значення інфінітиву було передано за допомогою підрядного речення наслідку [12].

Отже, виявлено, що інфінітив у функції обставини мети чи наслідку часто перекладається на українську мову підрядними реченнями тому що у багатьох випадках неможливо знайти відповідні явища в українській мові. У цій статті ми розглянули англійський інфінітив у функції обставини та проаналізували приклади щодо його передачі українською мовою. Проведення подальших досліджень в обраній сфері є досить перспективним, оскільки переклад інфінітиву та інфінітивних конструкцій не можна вважати цілком регламентованим.

Література

1. Верба Л. Г. Граматика сучасної англійської мови: Довідник. / Л. Г. Верба. – К.: Логос, 2002. - 638 с.

2. Виноградов В. В. Англійська мова (граматичне вчення про слово) 2-е видання. / В. В. Виноградов. - М.: Наука, 1972. – 711с.

3. Зражевська Т. А., Біляєва Л. М. Труднощі перекладу з англійської мови на українську. / Т. А. Зражевська, Л. М. Біляєва. - М.: Вища школа, 1972. – 192с.

4. Казакова Т. А. Практичні основи перекладу / Т. А. Казакова. – Спб.: Ніва, 2000. – с. 357 –с.156

5. Комісарів В. Н. Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти): Посібник для фак. іноз. мови. / В. Н. Комісаров. - М.; Вищ. шк., 1990 – 415 с.

6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. / І. В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 620 с.

7. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. – К.: [б.в.], 1957. – 235 с.

8. Півторак Г. П. Інфінітив / Г. П. Півторак // Українська мова. Енциклопедія / [Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.] − К.: Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

9. Рецкер Я. І. Трансформації при перекладі / Я. І Рецкер. - М: Наука, 1994, 640 с.

10. Сліповіч В. С. Курс перекладу / В. С. Сліпович. – Мінськ: НТООО "Тетра Системс", 2002. – 274 с.

11. Cairn Energy searches for new North Sea. – New York: The New York Times, 2020 – p.9

12. Daimler agrees to $185m bribe charge settlement. – New York: The New York Times, 2020 – p.16

13. Public scepticism prompts Science Museum to rename climate exhibition. – New York: The New York Times, 2019 – p.18

14. When It Comes to Taxes, Being Tracked Can Be a Good Thing. New York: The New York Times, 2021. Режим доступу: https://www.nytimes.com/2021/05/11/business/remote-work-tax-apps.html.

References

1. Verba L. H. Hramatyka suchasnoi anhliiskoi movy: Dovidnyk. / L. H. Verba. – K.: Lohos, 2002. - 638 s.

2. Vynohradov V. V. Anhliiska mova (hramatychne vchennia pro slovo) 2-e vydannia. / V. V. Vynohradov. - M.: Nauka, 1972. – 711s.

3. Zrazhevska T. A., Biliaieva L. M. Trudnoshchi perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku. / T. A. Zrazhevska, L. M. Biliaieva. - M.: Vyshcha shkola, 1972. – 192s.

4. Kazakova T. A. Praktychni osnovy perekladu / T. A. Kazakova. – Spb.: Niva, 2000. – c. 357 –s.156

5. Komisariv V. N. Teoriia perekladu (linhvistychni aspekty): Posibnyk dlia fak. inoz. movy. / V. N. Komisarov. - M.; Vyshch. shk., 1990 – 415 s.

6. Korunets I. V. Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad): Pidruchnyk. / I. V. Korunets. – Vinnytsia: Nova knyha, 2003. – 620 s.

7. Krotevych Ye. V. Slovnyk linhvistychnykh terminiv / Krotevych Ye. V., Rodzevych N. S. – K.: [b.v.], 1957. – 235 s.

8. Pivtorak H. P. Infinityv / H. P. Pivtorak // Ukrainska mova. Entsyklopediia / [Rusanivskyi V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. ta in.] − K.: Ukr. entsykl., 2000. – 752 s.

9. Retsker Ya. I. Transformatsii pry perekladi / Ya. I Retsker. - M: Nauka, 1994, 640 s.

10. Slipovich V. S. Kurs perekladu / V. S. Slipovych. – Minsk: NTOOO "Tetra Systems", 2002. – 274 s.

11. Cairn Energy searches for new North Sea. – New York: The New York Times, 2020 – p.9

12. Daimler agrees to $185m bribe charge settlement. – New York: The New York Times, 2020 – p.16

13. Public scepticism prompts Science Museum to rename climate exhibition. – New York: The New York Times, 2019 – p.18

14. When It Comes to Taxes, Being Tracked Can Be a Good Thing. New York: The New York Times, 2021. Rezhym dostupu: https://www.nytimes.com/2021/05/11/business/remote-work-tax-apps.html.

УДК 81'42
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-44

СОГА Л.В.
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядаються основні підходи до вивчення тексту, характеристика тексту, як мовностилістичної єдності, включення тексту в систему стилістично-значущих одиниць інших мовленнєвих рівнів. Також, розглянуто теоретичні положення, що дозволяють оцінити інформативні та структурні характеристики тексту, різні аспекти його розгляду.

Ключові слова: лінгвістика тексту, художній текст, комунікативний акт, визначення поняття «текст», комунікативна одиниця.

SOGA L.
Grigory Skovoroda University in Pereyaslav

LINGUISTILISTIC FEATURES OF THE TEXT IN THE LIGHT OF THE THEORY OF LANGUAGE COMMUNICATION

Rethinking the concept of "text" in recent decades has given impetus to the emergence and not yet complete formation of a complex field of linguistics - text linguistics, whose main task is to identify, systematize and describe the categorical properties of the text, giving it qualitative originality, with their substantive and formal units. organized communicative whole, which has a system of inherent categorical properties. The number of works covering the problems of general text theory is constantly growing, the text and its theory are of great importance in linguistics, which encourages the expansion of a number of questions and increase the discussion. Previously, the text was considered mainly as a kind of background for the analysis of stylistic features of words, phrases, sentences, and the set of texts served primarily as a basis for the selection of functional styles. What is new in the interpretation of the text is that the text is no longer reduced to the concept of background or scope of functioning of various speech units, ie acts as an independent object of linguistic and, in particular, linguistic and stylistic analysis. When studying literary texts, it is impossible to identify and explain a particular stylistic device or only one of its features or functions, it is necessary to consider all works as a whole or individual completed passages so as to cover the ideas, thoughts and feelings expressed in them. A complex content structure requires a complex system of expression and is conveyed not by individual elements, but by their relationship in the message as a whole. Artistic text differs from any other text in that it carries a certain message, idea. With his text the author tries to say something, to convey the idea to the reader. Fiction in general and fiction in particular have a number of functions. The text teaches us something, gives new information, influences emotions, entertains, inspires with new ideas. Knowing this, the writer understands at what levels he will "press" the reader, which in turn will affect the elements that the writer selects for his story, the construction of the text and its linguistic embodiment. This is especially true in relation to the emotional mood of the work of art, because the channel of literature conveys to the reader the driving motives of thought, spiritual needs that guide the activities of the reader.

The article considers the main approaches to the study of the text, the characteristics of the text as a linguistic and stylistic unity, the inclusion of the text in the system of stylistically significant units of other speech levels. The article considers the theoretical provisions that allow to assess the informative and structural characteristics of the text, various aspects of its consideration. Linguistics, like any other science, reflecting a dialectically complex, abrupt way of knowing reality, goes through a number of stages in its development. The specificity of each of them is determined by a set of linguistic problems that arise at a particular stage of primary importance for linguistics as a whole and for its individual areas. Recently, the structural approach to speech phenomena, which focused on the internal organization of units of different speech levels and language in general, has been replaced by a functional approach, which involves studying the speech system in action, the study of the communication process. This reorientation of linguistic disciplines to the study of the functional side of language has led to an increase in various areas of linguistics, expanding their subject and putting forward one of the first issues of the text.

Key words: linguistics of the text, artistic text, communicative act, definition of the concept «text», communicative unit.

Постановка проблеми.

Переосмислення поняття «текст» в останні десятиліття послужило поштовхом для виникнення і ще не завершеного становлення комплексної області мовознавства – лінгвістики тексту, основним завданням якого є виявлення, систематизація і опис категоріальних властивостей тексту, що надають йому якісну своєрідність, зі своїми змістовними і формальними одиницями, організованим комунікативним цілим, що має систему властивих категоріальних властивостей. Число робіт, що охоплюють проблематику загальної теорії тексту постійно зростає, текст та його теорія займають в лінгвістиці велике значення, чим і спонукають до розширення низки запитань та збільшення дискусійних положень. Раніше текст розглядався переважно як своєрідний фон для аналізу стилістичних особливостей слів, словосполучень, пропозицій, а сукупність текстів служила в першу чергу основою для виділення функціональних стилів. Нове в трактуванні тексту полягає в тому, що текст не зводиться більше до поняття фону або сфери функціонування різного роду мовленнєвих одиниць, тобто виступає самостійним об'єктом лінгвістичного і, зокрема, мовностилістичного аналізу. Вивчаючи художні тексти, неможливо обмежитися ідентифікацією і поясненням окремого стилістичного прийому або тільки однієї якої-небудь його особливості або функції, необхідно розглянути всі твори в цілому або окремі закінчені його уривки так, щоб охопити виражені в них

ідеї, думки та почуття. Складна структура змісту вимагає складної системи вираження та передається не окремими елементами, а їх взаємозв'язком в повідомленні в цілому. Художній текст різниться від будь-якого іншого тексту тим, що несе в собі певний меседж, ідею. Своїм текстом автор намагається щось сказати, донести читачеві ідею. Художня література загалом і художній текст зокрема мають низку функцій. Текст нас чогось вчить, дає нову інформацію, впливає на емоції, розважає, наснажує новими ідеями. Знаючи про це, письменник розуміє, на яких рівнях він буде «тиснути» на читача, що своєю чергою вплине на елементи, які письменник відбере для своєї історії, на побудову тексту та його мовного втілення. Це особливо справедливо по відношенню до емоційного настрою твору мистецтва, адже каналом літератури передаються читачеві рушійні мотиви думки, духовні потреби, які спрямовують діяльність читача.

На підставі попередньо викладеного, вважаємо актуальним дослідження тексту як складного мовного явища та позамовної дійсності, яка виконує багато функцій та бере участь у комунікації, допомагає зберігати і передавати інформацію в просторі та часі, фіксує життя індивідів та є продуктом конкретної історичної епохи, формою існування культури та віддзеркаленням певних соціокультурних традицій.

Аналіз останніх джерел.

Дослідженнями стилістики тексту, як писемного документу у різні часи займалися багато науковців, а саме: А. Федоров [5], І. Арнольд [1], В. Кухаренко [6]. Дослідник Г.В. Колшанський зазначає «Закономірність інтересу сучасного мовознавства до вивчення тексту зумовлюється, передусім, прагненням пояснити мову як глобальне явище, як цілісний засіб комунікації» [7, с. 140]. Також, на початку XXI ст. когнітивна лінгвістика висунула погляд на поняття тексту як на складний знак, що виражає знання автора про дійсність і втілюється у вигляді індивідуально-авторської картини світу [4, с. 46].

Мета дослідження – розглянути текст, як мовностилістичну єдність, його сутнісні ознаки, як самої більшої комунікативної одиниці, включення в систему стилістично значимих мовних рівнів.

Виклад основного матеріалу. Будучи продуктом мовленнєвої діяльності, мовним твором, текст являє собою не ланцюг речень чи абзаців, а цілісну систему, об'єднану смисловим зв'язком, послідовністю знакових одиниць, що будуються за певними правилами, основними рисами якого є зв'язність і цілісність [2, с.146]. Послідовно розмежовуючи мову і мовлення, можна припустити, що дані правила формування текстів закріплені в системі мови і лежать в основі схем чи моделей текстів різних типів. Учені акцентують, що будучи самою найбільшою комунікативною одиницею, текст є продуктивним результатом мовленнєвої діяльності і в той же час аналогом самого процесу мовленнєвої діяльності, адже в тексті з більшим чи меншим ступенем точності, відбивається послідовність протікання акту комунікації.

Породження тексту в конкретні мовні твори відбувається в процесі мовленнєвої діяльності і становить її основний зміст і одну з цілей, проте питання про способи породження тексту, як і багато інших питань загальної теорії тексту є ще далекими від свого логічного конечного вирішення. Існує два різновиди породження тексту – горизонтальне, тобто лінійне та вертикальне, при якому текст розгортається відповідно ієрархії рівнів від вихідної абстрактної моделі до конкретного графічного втілення. Існують різні точки зору щодо можливості віднесення моделі тексту до одиниць плану мови. Це пояснюється складністю організації і надзвичайною різноманітністю текстів (від оголошень – до романів), відсутністю в даний час кінцевого списку таких моделей. Однак ми вже зараз можемо говорити про основні принципи побудови текстових схем в загальному і в залежності від типу тексту.

Ґрунтуючись на деякі класифікації текстів, всю сукупність текстів можна розбити на дві великі групи. Першу групу складають тексти, побудовані за моделями жорсткого, клішованого типу, де регламентуються не тільки характер самих компонентів схеми і їх послідовність, а й характер заповнення компонентів моделі. До цієї групи належать тексти офіційно-ділового стилю (заяви, довідки, протоколи, юридичні документи, афіші, оголошення, інструкції) та деякі тексти науково-технічної прози, що носять інформативний (анотації статей) або юридичний (патенти) характер.

До другої групи включаються тексти, побудовані за моделями гнучкого типу, які, в свою чергу, можуть мати візуальний або вільний характер. На основі візуальних моделей, будуються тексти наукової прози (статті, дисертації, автореферати, рецензії) і деякі газетні тексти (короткі інформаційні повідомлення, коментарі, репортажі). За вільними моделям, що носять не регламентуючий, а орієнтаційний характер, створюються художні тексти і публіцистичні нариси. Таким чином, текст, як одиниця мови представлений моделями тексту, що реалізуються в текстах одного з трьох зазначених типів, що мають інваріантний характер і вступають в парадигматичні відносини один з одним. Характеризуючи модель тексту в найзагальнішому вигляді, можна уявити її як деяку функціональну систему, тобто сукупність компонентів, представлених комунікативними блоками, які вступають один з одним в синтагматичні відношення і розрізняються своїми функціями по відношенню один до одного і по відношенню до всього тексту в цілому, що об'єднані загальною функціональною спрямованістю на виконання конкретної мовленнєвої задачі.

Текст розглядається як композиція мовного матеріалу, видів мовлення, актуалізованих засобів викладу, які фактично відносяться до літературознавства. В основі композиції тексту передбачається якийсь рівень єдності мовної діяльності і літературного викладу. Звідси у тексті визначаються такі явища, як інтеграція, змикання, ретроспекція, проспекція, партитурність, континуум. Фундаментальними властивостями тексту вважаються його зв'язність та цілісність, які засновані не лише на мовних засобах, а й

на категоріях логіки, філософії, теорії комунікації і теорії інформації. У багатьох роботах обсяг тексту уявляється як ланцюжок речень будь-якої довжини, що співвіднесений з іншими ланцюжками за допомогою семантичних стосунків. Ці зв'язки визначаються за тематичною ознакою та за зміною теми, коли закінчуються межі контексту. Структурну основу тексту складає «граматична правильність», тобто логіка вираження, зміст, семантичні зв'язки, імплікація, пресупозиція. Місце кожного речення в тексті визначається не лише синтаксичною функцією, але й інформаційною структурою.

Як система смислових стосунків, текст – це певним чином організована за метою та змістом сукупність фраз. Одну із властивостей тексту складає редукція мовлення, його компресія, тобто текст ніби ущільнює мовлення. Зміст тексту вимагає від мовців певного фонду знань, а його ступінь експліцитності має бути достатнім для розуміння носіями мови, які ним користуються [2, с. 148]. При розгляді тексту ми маємо справу з логічними формами змісту, а наші уявлення про нього відбиваються в суб'єктивних прагматичних оцінках. Прагматичні зв'язки тексту полягають у специфікації висновків (від загальних до часткових), в узагальненнях (від часткових до спільних); в послідовності викладу фактів, явищ та ін. Смислові одиниці тексту складають, крім звичайних розповідних речень, «опосередковані мовні акти» – питальні та окличні речення, парантеза, диз'юнкції. В основі змістовного розвитку тексту знаходяться механізми виводу, дедукції. Наслідки можна вивести із будь-яких висловлювань – запитань, наказів, побажань, припущень. Методика лінгвістики тексту та її процедури викликають критику дослідників. Автори відповідних робіт звинувачуються в тому, що аналіз має коментарний неконструктивний характер, оскільки дотепер не вироблено єдиних критеріїв підходу до тексту і його рівнів опису. Зв'язність і цілісність тексту, наявність власного стилю у ньому і його прагматичні властивості недостатньо досліджені для того, щоб їх можна було подати у вигляді послідовних і обґрунтованих структурно-семантичних правил. До лінгвістики тексту залучено ідеї інших наук. Прагматичні фігури мовних актів мало відбивають лінгвістичну основу тексту як мовної одиниці, тому що вони не мають вихідних пояснювальних джерел. Відношення граматичного і семантичного характеру залежать від стосунків складових частин речення, яке на лексико-семантичному рівні детально ще не вивчене.

Основними поняттями стилістики є мовні та розмовні синоніми, а саме синоніми стилю, норми, тексту, образності, функціональні стилі, функціонально-стилістичного і стилістичного значення, виражаючого та стилістичного прийому. З поняттям тексту, як одиниці супер синтаксичного рівня, синонімія на рівні тексту, як і на інших мовних рівнях, виявляється в тому випадку, якщо ряд елементів (в даному випадку текстів) реалізує у своїй семантиці деяке інваріантне значення, або набуває його в мові і базується відповідно на парадигматичних або синтагматичних відносинах. Інваріантним значенням для текстів буде, спільність описуваної в них ситуації, при цьому синонімія виникає, або як наслідок реферування вихідного тексту в формі анотації, реферату, резюме, або як результат опису однієї і тієї ж або подібних ситуацій різними оповідачами. Останній вид текстової синонімії нерідко служить основою для створення особливого композиційно-стилістичного прийому в прозових творах, особливо в творах з детективно-мелодраматичним сюжетом, або з багатоваріантними розв'язками та кінцівками.

З певним ступенем допуску можна говорити про синонімію в парадигматичному плані при порівнянні, наприклад, роману і створених на його основі сценарію чи драматичного твору. Проте тут виникає безліч проблем, пов'язаних з тим, що художній сенс твору, тобто тексту, не може бути «семантично представлений» незалежно від даного початкового мовного оформлення, так як зміна мовного оформлення художнього твору в більшості випадків тягне за собою або руйнування конкретного сенсу, або створення нового.

Незалежно від трактування тим чи іншим напрямком лінгвістики поняття текст традиційно пов'язується і з іншим основним поняттям стилістики, а саме стилем. Текст і стиль співвідносяться як характеристики мовленнєвої діяльності, тобто стиль – це значуща властивість людської діяльності в цілому, і мовленнєвої діяльності зокрема, а текст – найбільша комунікативна одиниця письмового типу мови, що виступає одночасно як «відбиток» процесу мовної діяльності, як її результат, або продукт, і як «інструмент», який використовується в процесі мовної діяльності, тобто основний засіб досягнення певної прагматичної мети. На думку І.Р. Гальперіна «Текст це повідомлення, що об'єктивувалося у вигляді письмового документу, складається з ряду висловлювань, об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, і логічного зв'язку і має певний модальний характер, прагматичну установку і відповідно літературно оброблене» [3, с. 67]. Виступаючи засобом досягнення якоїсь прагматичної мети, текст будується з тієї чи іншої, найбільш оптимальної в конкретному випадку, схеми, або моделі, чим виражає свою нормативність. З іншого боку, текст і сукупність текстів можуть створювати норму як фон, як якусь усереднену величину, що характеризує, наприклад, набір висловлювань одного і того ж персонажу, циклу творів, організацію конкретного твору. Функціонально-стилістичне значення, що несе інформацію про закріпленість тексту за тією чи іншою сферою спілкування, властиве будь-якому з текстів і служить основою для віднесення тексту до конкретного функціонального стилю. Стилістичним значенням, що виражає авторське ставлення до описуваних подій, що проявляється в образності тексту, і реалізується у всьому ладі тексту – його композиції, виборі виразних засобів, створення стилістичних прийомів, в самій мові твору мають художні тексти, а також деякі публіцистичні тексти, побудовані за вільними моделями і відрізняються певним

емоційним началом. Виходячи із загального визначення виражальних засобів і враховуючи специфіку тексту, виразний засіб на рівні тексту можна визначити як маркований член стилістичної опозиції, тобто компонент конкретної текстової парадигми, що має інваріантний характер і відноситься до плану мови. Іншими словами, виразні засоби на рівні тексту є стилістично марковані моделі текстів, котрі вступають у парадигматичні відносини зі стилістично немаркованою, нейтральною моделлю тексту.

Подібно синтаксичним виразним засобам, виразні засоби на рівні тексту утворюються в результаті одного з трьох типів внутрішньоструктурних стилістично значущих трансформацій стилістично немаркованої моделі тексту – редукції, експансії текстової моделі і інверсії її компонентів. Жорсткі, звичайні та вільні моделі текстів різною мірою піддаються трансформаціям. Жорсткі моделі практично не можуть бути скорочені, не змінюється в них і порядок проходження компонентів, так як для таких типів текстів сама модель є основним засобом створення їх цілісності і комунікативної правильності. Можливі зміни моделі не є стилістично значущими і служать як засіб упорядкування змісту тексту за допомогою повторення структурно-однотипних фрагментів або за допомогою використання різного роду приміток чи виносок. Стилістичне значення можуть мати вільні (котрі зазнали тих чи інших змін) чи звичайні моделі текстів.

Висновки. Отже, текст являє собою цілісну комплексну систему, властиву писемному типу мовлення. В мовленні текст представлений безкінечною кількістю варіантів, проте в мові має обмежену кількість моделей чи текстем. Дані моделі тексту можуть бути жорсткими, узуальними чи вільними. Компонентами моделей тексту являються комунікативні блоки які діляться на формування тексту. Характеристика тексту як мовностилістичної єдності, включення його в систему стилістичної значимості, робить необхідним його опис з точки зору початкових і основних понять стилістики та говорить про відому близькість принципів створення виразних засобів на синтаксичному і супер синтаксичному рівні. Стилістичні прийоми на рівні тексту створюються в результаті взаємодії його компонентів між собою і утворюються, подібно стилістичними прийомами на інших мовленнєвих рівнях. Функціонально-стилістична значимість установки на читача зв'язана з її участю в розрізненні текстів тобто їх стилів та жанрів. Для текстів жорсткого чи узуального типу обов'язкова експліцитна адресованість, що є нормою та стильовим фактором даного типу. Більшість текстів гнучкого типу, тобто вільного, не потребують жорсткої адресованості. Можливий і інший шлях зсуву функціонально-стилістичних характеристик тексту, що передбачає транспозицію і переосмислення жорсткої моделі тексту в ситуації, яка для неї не характерна, тому текст в даних випадках виступає як відкрита система, стилістично адаптує елементи іншої функціональної системи. В художніх текстах стиль формується завдяки регулярному розходженню між реальністю та формальним адресатом. Зазначена проблема є різноаспектною дослідницькою сферою, а тому накреслює подальшу перспективу докладного аналізу даних явищ на різних рівнях мови.

Література

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) / Владимир Игоревич Арнольд. Л.: Просвещение, 1981. 345 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. К., 2004. 342 с.
3. Гальперин И.Р. О понятии «текст». Лингвистика текста: Материалы конференции. М.:МГПИИЯ, 1974. Ч 1. С. 67.
4. Дейк Т.А. ван, В. Кинч. Стратегии понимания связного текста // Новое в зарубежной лингвистике: Когнитивные аспекты языка. Вып. XXIII. М., 1988. 208 с.
5. Федоров А.В. Основы общей теории перевода / Андрей Венедиктович Федоров. СПб.: Изд. дом «Филология три», 2002. 416 с.
6. Кухаренко В.А. Практикум з стилістики англійської мови (англійською мовою) / Валерія Андріївна Кухаренко. Вінниця: Нова книга, 2003. 159 с.
7. Колшанський Г.В. О смысловой структуре текста. Лингвистика текста: Материалы конференции. М.:МГПИИЯ, 1974. Ч. 1. С.140-145.

References

1. Arnol'd I.V. Stilistika sovremennogo anglijskogo jazyka (stilistika dekodirovanija) / Vladimir Igorevich Arnol'd. L.: Prosveshhenie, 1981. 345 s.
2. Batsevych F.S. Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky / F.S. Batsevych. K., 2004. 342 s.
3. Gal'perin I.R. O ponjatii «tekst». Lingvistika teksta: Materialy konferencii. M.:MGPIIJa, 1974. Ch 1. S. 67.
4. Dejk T.A. van, V. Kinch. Strategii ponimanija svjaznogo teksta // Novoe v zarubezhnoj lingvistike: Kognitivnye aspekty jazyka. Vyp. XXIII. M., 1988. 208 s.
5. Fedorov A.V. Osnovy obshhej teorii perevoda / Andrej Venediktovich Fedorov. SPb.: Izd. dom «Filologija tri», 2002. 416 s.
6. Kukharenko V.A. Praktykum z stylistyky anhlijs'koi movy (anhlijs'koiu movoiu) / Valeriia Andriivna Kukharenko. Vinnytsia: Nova knyha, 2003. 159 s.
7. Kolshans'kij G.V. O smyslovoj strukture teksta. Lingvistika teksta: Materialy konferencii. M.:MGPIIJa, 1974. Ch. 1. S.140-145.

УДК: 811.111'4
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-45

СКОБНІКОВА О. В.
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛІНГВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПІЛКУВАННЯ СИБЛІНГІВ У СІМЕЙНИХ КІНОТЕКСТАХ

У статті описані лінгвальні характеристики спілкування сиблінгів на матеріалі англомовних сімейних кінотекстів. Звернено увагу на основні комунікативні ситуації, що виникають під час спілкування сиблінгів,а саме співпраці, суперництва та демонстрації нейтралітету. З'ясовано, що основною лінгвальною формою реалізації спілкування сиблінгів є розмовне мовлення. Доведено, що комунцікація сиблінгів характеризується позитивним аксіологічним забарвленням.

Ключові слова: сімейне спілкування, спілкування сиблінгів, комунікація, комунікативні ситуації, лінгвальні характеристики, сімейні кінотексти.

SKOBNIKOVA O.
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

LINGUAL CHARACTERISTICS OF SIBLING COMMUNICATION IN FAMILY FILM TEXTS

The article describes the linguial characteristics of sibling communication on the basis of English-language family film texts. The object of the study is family communication, and its subject is the specifics of the lingual realization of the basic roles of family members, namely siblings, represented by modern English-language film texts intended for family viewing.

The main types of personality-oriented communication in the family sphere are matrimonial communication ("husband - wife"), parental communication ("parents - children"), sibling communication ("brothers – sisters"). Quantitative analysis of fragments of communication between siblings, taken from family film texts, shows that communication between them is represented mostly in the form of a dialogue (93%) and is characterized by a kind of internal community of partners, the presence of a single subject of conversation and a certain freedom of exchange. During the communication of brothers and sisters, various communicative situations arise, in each of which certain strategies dominate. The main ones are strategies of cooperation, rivalry and demonstration of neutrality. Cooperation occurs when siblings in communicative situations of interaction have a common goal and common means of achieving this goal. Rivalry occurs when siblings have different goals and differ in the means to achieve them. Neutrality is manifested in situations of achieving hidden individual goals. Quantitative analysis of emotionally colored phrases with tokens to denote siblings shows that they are mostly positively colored. The main lingual form of realization of interpersonal family relations is conversational speech, that results in direct personal communication, which involves situational conditionality and commonality of the base of speakers. In the colloquial speech of members of the English-speaking family there is a lack of clear regulation of literary norms, arbitrariness in the selection of lexical items (the use of dialectisms, colloquial words, vulgarisms, jargon, humorous units). English-language family communication is characterized by multifaceted structural-semantic and communicative-pragmatic content in terms of implementation in a particular communicative situation.

Key words: family communication, sibling communication, communicative situations, linguial characteristics, family film texts.

Постановка проблеми. На початку XXI століття на перший план лінгвістики і науки в цілому вийшли проблеми людини, зокрема, її спілкування. Особливої актуальності набуває дослідження проблем родини, сімейних цінностей. Ці питання становлять теоретичний інтерес для багатьох галузей науки, а саме соціальної філософії, соціології, історії, психології, психолінгвістики, мовознавства та інших гуманітарних наук.

В межах антропоцентричної парадигми досліджень інтерес до мовної особистості як об'єкта лінгвістичних досліджень зміщує фокус досліджень з власне мовної системи на комунікативну діяльність. Спілкування в родині як складній поліфункціональній системі, що виконує взаємозалежні економічну, господарсько-побутову, репродуктивну, виховну функції, сімейне спілкування як невід'ємний елемент соціального життя найбільш точно репрезентує мисленнєво-мовленнєву діяльність членів родини.

Особливий інтерес становить дослідження особливостей лінгвальної реалізації сімейної комунікації на матеріалі кінотекстів, яке досі не проводилось ні вітчизняними, ні зарубіжними лінгвістами. Сімейний кінофільм – це світ ідей, які діти, підлітки та дорослі реалізують в своїй свідомості [4], саме тому сімейна комунікація, хоча і знаходить своє відображення в багатьох аспектах американської лінгвокультури, надзвичайно широко представлена саме в фільмах, призначених для сімейного перегляду. Сімейні фільми поєднують в собі концепції того, як члени сім'ї повинні вести себе вдома та того образу сім'ї, яку вони хочуть представити іншим у суспільстві. Ця „сімейна ідентифікація" часто грунтується на ідеях моралі, суспільних норм та обов'язків, які сім'ї мають у межах більшого суспільства. Така побудова моралі включає в себе інформацію про те, як поводитися з іншими, як будувати та розвивати стосунки та як зрозуміти світ взагалі, і спрямована як на емоційний, так і на когнітивний розвиток дітей [13, с.5–10].

Варто зазначити, що, термін „сімейний фільм" є по суті американським виразом, а в Європі здебільшого використовують термін „дитячий фільм" (children's film) [12]. Проте різниця існує не лише в

термінології. В американських сімейних фільмах розповідь ведеться здебільшого з точки зору дорослих або батьків. Натомість, європейські дитячі фільми розповідаються з точки зору дитини, зображуючи історію за допомогою різних емоцій та досвіду самої дитини. Гарним прикладом цієї розбіжності є американський сімейний фільм "Honey, I Shrunk the Kids" („Люба, я зменшив дітей"), який, якби це був європейський дитячий фільм з подібним сюжетом, називався б "Sis, Dad Shrunk Us" („Сестро, тато нас зменшив"). Тож, в даному випадку ми можемо спостерігати зсув інтересу з парентального спілкування до спілкування сиблінгів.

Аналіз останніх джерел. На сучасному етапі сімейне спілкування вивчається фахівцями в області різних галузей, таких як психологія, соціологія, філософія. В площині лінгвістики в дослідженні сімейної комунікації увага дослідників спрямована на сучасні зміни в типовому родинному спілкуванні (А.А. Бігарі), конфліктній і кооперативній мовленнєвій взаємодії (І.Є. Фролова), гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки (А.А. Семенюк), основні стратегії родинного дискурсу (О.В. Бровкіна), специфічну сімейну мову (В.Ю. Дроботенко), рольові стосунки в сім'ї (О.І. Гридасова), організація маритальних (Є.В. Зимич) та парентальних (І.М. Осовська) стосунків, дитячий дискурс (В.М. Козлова). Проте спілкування сиблінгів, що є міжособистісною комунікацією між братами та сестрами, залишається об'єктом сучасних лінгвістичних досліджень.

Мета дослідження – аналіз основних характеристик родинного спілкування сиблінгів. Його матеріалом слугували мікродіалоги між членами родини, виокремлені методом суцільної вибірки з сімейних кінотекстів XX – початку XXI століть. **Об'єктом дослідження** виступає сімейне спілкування, а його **предметом** є специфіка лінгвальної реалізації базових ролей членів родини, а саме сибліннгів, репрезентована сучасними англомовними кінотекстами, призначеними для родинного перегляду.

Виклад основного матеріалу. Побутове родинне спілкування вважається природним вихідним типом спілкування, який засвоюється в онтогенезі та розвивається протягом усього життя людини. Його характерними особливостями є високий ступінь спонтанності організації спілкування, ситуативна залежність, відносна суб'єктивність у вирішенні загальноціннісних побутових проблем і, як результат, порушення логіки, вільне оперування структурними, лексико-граматичними та стилістичними засобами, оформлення висловлювань та висока концентрація невербальних комунікативних компонентів у мовленні [9].

Основними різновидами особистісно-орієнтованого спілкування в родинно-побутовій сфері є матримоніальне спілкування (спілкування "чоловік – жінка"), парентальне спілкування (спілкування "батьки – діти"), спілкування сиблінгів (спілкування "брати – сестри"). Ці типи ми виділяємо за соціально-ситуативним параметром чи сферою функціонування, послуговуючись класифікацією І.С. Шевченко та О.І. Морозової [11]. Зазначимо, що комунікація в родині є центральною ланкою в побутовому дискурсі. Для спілкування в родинно-побутовій сфері типовими рисами є іррелевантність офіційної регламентації комунікативної поведінки, невимушеність, концентрація на інтимному та широкий спектр тематики [3].

Одним із видів сімейного спілкування, що характеризуються специфікою предметно-інформаційного змісту, зумовленою статусно-рольовими конфігураціями, є спілкування сиблінгів.

Кількісний аналіз фрагментів спілкування сиблінгів, взятих із сімейних кінотекстів, показує, що комунікація між ними відбувається здебільшого у формі діалогу (93%), тобто для нього характерна діалогічність. Діалогу між братами та сестрами притаманна своєрідна внутрішня спільність партнерів, наявність єдиного предмету бесіди та певної свободи обміну думками.

Сиблінги обговорюють буденні речі, такі як майбуті подорожі або просто сон.

ANNIE*: What about Atlantic City?*
GEORGE: *Oh, no. You hate to gamble.*
ANNIE*: That's right, I do, don't I?*
GEORGE: *So why would you want to go there?*
ANNIE*: Because I never have! That's why people go places, isnt it?* ("Little Men")
BILL: *How did you sleep?*
MINDY: *I never really sleep, only half-eyed.*
BILL: *Yes? I've never heard a half-eyed sleeper snore like that.*
MINDY: *You need to grow up!*
BILL: I *have already matured, now I am just getting old.* ("Boyhood")

Звичайно, темою для розмов є кохання, яке хвилює дітей та, особливо, підлітків.

MASIE: *Leon! I seem to have fallen in love with you! This is the first time with me...*
LEON: *And how do you know that you fell in love, if you have never had it?*
MASIE: *Because I can feel it...*
LEON: *Where?*
MASIE: *The stomach is… so hot. I had a lump there, but now it is not.*
LEON: *I'm glad you don't have a stomach ache, but that doesn't mean anything.* ("What Masie knew")

Прикладом монологічного спілкування може слугувати пісня, яку співає головний герой фільму "Letters to God" своєму братові. Він примовляє в кінці *"I love you, bro. I love you"*, що додає особливої емоційності цьому фрагменту комнікації.

I look at your smiling face.
You‘re so weak, and yet you have such strength.
You take a glance around this place,
You make the best of everything,
You give me hope in spite of everything.
You show me love even with so much pain.
So, I'll take this life and live like I was given another try.
We laugh, we cry. Sometimes we're broken and we don't know why.
When I'm tired and I lose my way
You help me find faith! ("Letters to God")

Під час спілкування братів та сестер виникають різноманітні комунікативні ситуації, в кожній з яких домінують певні стратегії. Аналіз кінотекстів показав, що основними з них виступають стратегії співпраці, суперництва та демонстрації нейтралітету. Співпраця відбувається тоді, коли сиблінги в комунікативних ситуаціях взаємодії мають спільну мету і загальні засоби досягнення цієї мети. Суперництво має місце в тих випадках, коли брати та сестри мають різні цілі і розходяться в засобах їхнього досягнення. Нейтралітет виявляється в ситуаціях досягнення прихованих індивідуальних цілей.

Стратегія співпраці реалізується за рахунок підтримки постійного комунікативного контакту, як з метою інформаційно-впливового спілкування, так і для метакомуникатівного спілкування (вираження позитивної оцінки партнеру / сказаному партнером) і виявляється у згоді з братом або сестрою та бажанні уникнути конфлікту.

GEORGE: *Boy, I love camping.*
STUART: *Yeah. This is fun.* ("Stuart Little")

Комуніканти часто удаються до компліменту і похвали як засобів вираження позитивної оцінки та позитивного емоційного стану комуніканта (як наслідок цієї оцінки). Прикладом вираження щирої та спонтанної похвали є схвалення у вигляді приємного здивування, викликаного несподіваним результатом.

HALLIE: *Wow, you‘re so good at it! It's a great job!*
ELIZABETH: *Oh... thanks.* ("Parent Trap")
JESS: *What a lovely room you have. Did you decorate this yourself?* ("Secondhand Lions")

Стратегія нейтралітету реалізується за рахунок ухилення від конфліктогенних тем розмови та їх ігнорування.

KATE: *She's your dog, Jack.*
JACK: *No, she's not.*
KATE: *Fine, she's Josh' dog. Let's go wake Josh, see if he wants to walk her.* ("Family Man")

Стратегія суперництва реалізується за рахунок вираження тимчасового негативного ставлення до партнера, незгоди з братом або сестрою.

JANE: *Okay, Becca, where's your pet?*
BECCA: *That's none of your business!* ("Daddy Day Care")

Кількісний аналіз емоційно забарвлених словосполучень з лексемами на позначення сиблінгів показує, що вони забарвлені здебільшого позитивно: *I love you, bro (2), I love my brother (3), (Name), I love you (2), (Name) is OK (1), my dear brother (2), lovable brother (1), kind brother (1), you're my brother and I love you (1), you're the best brother (1), the best brother in the whole world (1), I love you, my brother (1), hug the brother (1), I love my sister (2), perfect sister (1), cool sister (1), gorgeous sister (1), my dear sister (1), my darling little sister (1).*

BUTCH: *In Midland, we were a family. Now what?*
JAKE: *You're still my brother, Butch, and I love you.* ("Cheaper by the Dozen")

В меньшій кількості представлені словосполучення, забарвлені негативно: *I hate him (2), my idiot brother (3), yell at my brother (1), my little asshole brother (1), my stupid brother (1), I hate you (2), my sister's an imbecile (1), my sister is a dumbass (1).*

SAM: *Get lost, you, idiot! I hate you!* ("The Pacifier")

Такий кількісний розподіил свідчить про позитивну модель комунцікації сиблінгів, репрезентовану в сімейних кінотекстах.

Основною лінгвальною формою реалізації міжособистісних сімейних стосунків є розмовне мовлення – безпосереднє персональне спілкування, що передбачає ситуаційну зумовленість та спільність бази мовців. У розмовно-побутовому мовленні членів англомовної родини спостерігається відсутність чіткої регламентації літературних норм, довільність у відборі лексичних засобів (вживання діалектизмів, просторічних слів, вульгаризмів, жаргонізмів, жартівливих одиниць) [7].

GARY: *No offence, but this girl's family has got you by the short ones.* ("My Big Fat Greek Wedding")
HALLIE: *Oh my God, I love your room, Mom ... it's so... totally Mom–like.*
ELIZABETH: *Nothing's new... it's just as Mom–like as it's always been.* ("Parent Trap")
DANIEL: *I'm a hip old granny who could hip–hop, bebop, dance till ya drop, make a wicked cup of cocoa.* ("Mrs. Doubtfire")

Для сімейного спілкування характерне використання "домашньої мови" як форми вербального і невербального спілкування членів родини [5, с.5]. Характерна особливість словника "домашньої мови" – це наявність у внутрісімейній комунікації оказіоналізмів, що реалізують нестандартні номінації членів родини та різних предметів побуту [5, с.12].

SHAKE*: Liza's home! Liza! Liza!*

LIZA: *I missed you, pumpkin.* ("Cheaper by the Dozen")

NANCY: *Family is always there, my darling. You can always return to your nest.* ("A Tree Grows in Brooklyn")

Висновки. Спілкування сиблінгів – це комунікативна взаємодія мовців, споріднених родинними зв'язками та належать до однієї соціальної групи, в саме братів та сестер. Комунікація сиблінгів характеризується діалогічністю, зверненістю, ситуативністю, спонтанністю, побутовістю та неформальністю. Їй притаманні основні комунікативні ситуації співпраці, суперництва та демонстрації нейтралітету. Основною лінгвальною формою реалізації спілкування сиблінгів є розмовне мовлення, якому притаманні діалогічний характер, вживання просторічних слів, вульгаризмів, жаргонізмів, жартівливих одиниць та "домашньої мови". Комунцікація сиблінгів характеризується позитивним аксіологічним забарвленням.

Англомовне сімейне спілкування характеризується багатоплановістю структурно-семантичного та комунікативно-прагматичного наповнення в умовах реалізації в тій чи іншій комунікативній ситуації, тож представляє собою надзвичайно широкий матеріал для подальших наукових розвідок. Перспективу наших подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні інших видів сімейного спілкування, а саме матримоніального та парентального.

Література

1. Бігарі А.А. Дискурс сучасної англомовної сім'ї : дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04. Київ, 2006. 225 с.

2. Бровкіна О.В. Стратегії англомовного родинного дискурсу в ситуаціях відвертого спілкування, утішання, непорозуміння : автореф. дис. … канд. філол. Наук : 10.02.04. Харків, 2015. 20 с.

3. Бровкіна О.В., Баранова С.В. Родина vs дискурс. Психолінгвістика. Серія: Філологія. 2019. Т. 25(2), №2. С. 31-49.

4. Букина В. С. Роль киноискусства в социально–нравственном и духовном воспитании детей на примере фильма „мальчик в полосатой пижаме. Молодой ученый. 2017. №1.1. С. 21–25.

5. Зимич Е.В. Особенности употребления «домашнего языка» в семейном диалогическом дискурсе. Матеріали Всеукраїнськ. наук. форума "Сучасна англістика: когніція, комунікація, текст". Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2007. С. 23-24.

6. Козлова В.В. Реалізація виховного впливу в англомовному парентальному дискурсі: структурно-семантичний та прагматичний аспекти : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2012. 20 с.

7. Осовська І.М. Стратегії і преферентні тактики парентального німецькомовного дискурсу. Наукові записки. 2010. Вип. 16. С. 240–246.

8. Семенюк А.А. Гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2007. 22 с.

9. Сергієнко А., Баранова С. В Лінгво–комунікативні особливості дискурсу родинного спілкування. Перекладацькі інновації: матеріали Всеукраїнської студентської науково–практичної конференції. Суми, 2010. С. 112–113.

10. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. 344 с.

11. Шевченко І.С., Морозова О.І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків, 2005. С. 21–28.

12. Bazalgette Cary. Unshrinking the kids: Children's Cinema and the Family Film. In front of the children: screen entertainment and young audiences. British Film Institute. 1995. P. 92–108.

13. Ochs E., Kremer–Sadlik T. Introduction: Morality as family practice. Discourse &Society. №18, 2007. P.5–10.

References

1. Bighari A.A. Dyskurs suchasnoji anghlomovnoji sim'ji : dys. ... kand. filol. Nauk : 10.02.04. Kyjiv, 2006. 225 s.

2. Brovkina O.V. Strateghiji anghlomovnogho rodynnogho dyskursu v sytuacijakh vidvertogho spilkuvannja, utishannja, neporozuminnja : avtoref. dys. … kand. filol. Nauk : 10.02.04. Kharkiv, 2015. 20 s.

3. Brovkina O.V., Baranova S.V. Rodyna vs dyskurs. Psykholinghvistyka. Serija: Filologhija. 2019. T. 25(2), №2. S. 31-49.

4. Bukina V. S. Rolj kinoiskusstva v socialjno–nravstvennom i dukhovnom vospitanii detej na primere filjma „maljchik v polosatoj pizhame. Molodoj uchenij. 2017. №1.1. S. 21–25.

5. Zymych E.V. Osobennosti upotreblenija «domashnegho jazyka» v semejnom dyaloghicheskom diskurse. Materialy Vseukrajinsjk. nauk. foruma "Suchasna anghlistyka: koghnicija, komunikacija, tekst". Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina. 2007. S. 23-24.

6. Kozlova V.V. Realizacija vykhovnogho vplyvu v anghlomovnomu parentaljnomu dyskursi: strukturno-semantychnyj ta praghmatychnyj aspekty : avtoref. dys. … kand. filol. nauk : 10.02.04. Kharkiv, 2012. 20 s.

7. Osovsjka I.M. Strateghiji i preferentni taktyky parentaljnogho nimecjkomovnogho dyskursu. Naukovi zapysky. 2010. Vyp. 16. S. 240–246.

8. Semenjuk A.A. Ghenderni ta vikovi osoblyvosti kooperatyvnoji movlennjevoji povedinky v simejnomu dyskursi (na materiali suchasnoji anghlijsjkoji movy): avtoref. dys. … kand. filol. nauk : 10.02.04. Donecjk, 2007. 22 s.

9. Serghijenko A., Baranova S. V Linghvo–komunikatyvni osoblyvosti dyskursu rodynnogho spilkuvannja. Perekladacjki innovaciji: materialy Vseukrajinsjkoji studentsjkoji naukovo–praktychnoji konferenciji. Sumy, 2010. S. 112–113.

10. Frolova I.Je. Strateghija konfrontaciji v anghlomovnomu dyskursi. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina, 2009. 344 s.

11. Shevchenko I.S., Morozova O.I. Dyskurs jak myslennjevo-komunikatyvna dijaljnistj. Dyskurs jak koghnityvno-komunikatyvnyj fenomen. Kharkiv, 2005. S. 21–28.

12. Bazalgette Cary. Unshrinking the kids: Children's Cinema and the Family Film. *In front of the children: screen entertainment and young audiences*. British Film Institute. 1995. P. 92–108.

13. Ochs E., Kremer–Sadlik T. Introduction: Morality as family practice. *Discourse &Society*. №18, 2007. P.5–10.

УДК 303.446.2:06.053.52:378.14
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-46

ТУР О.Н., ДЕРЕВЯНКО Л. И.
Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка»

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК ОСОБЫЙ ВИД ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

В статье рассмотрены понятия «культура», «коммуникация», «межкультурная коммуникация», представлена классификация культур, определены основные причины, которые усложняют межкультурное общение, внимание акцентировано на необходимости включения в преподавание иностранных языков культуры их носителей.

Ключевые слова: культура, коммуникация, общение, межкультурная коммуникация.

TUR O., DEREVIANKO L.
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”

INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A SPECIAL KIND OF INTERACTION

The article deals with the concepts of "culture", "communication", "intercultural communication". The works of famous scientists on the problem of intercultural communication and language training of future specialists are considered. The purpose of the article is formulated, which consists in identifying the reasons that impede intercultural communication, and determining the conditions, the observance of which will contribute to its effectiveness. The author's understanding of culture (from the standpoint of intercultural business communication) is formulated as a unique social sphere and form of activity, which has special laws of existence and development, due to the specifics of dominant value orientations that determine the strategy of communicative behavior in professionally significant situations when people interact both within one culture, as well as and between cultures. It was revealed that the concept of "intercultural communication" (other terms - intercultural communication, multicultural communication, cross-cultural communication), which is understood as communication of people with different cultural beliefs, education, value orientations, demeanor, has no precise definition today.

The classification of cultures (low-context and high-context) is presented, characteristics of each type are given. The main reasons that complicate intercultural communication have been identified (conflict between cultural ideas of different peoples about objects and objects of reality; lexico-phraseological restrictions regulating the use of language).

Attention is focused on important conditions for ensuring the effectiveness of intercultural communication: expanding the boundaries of students' ideas on intercultural issues, the mandatory inclusion of the study of the culture of its carriers in teaching a foreign language; developing the skills of future specialists to interest foreign partners in the peculiarities of their culture.

Key words: culture, communication, communication, intercultural communication.

Постановка проблемы. На современном этапе общественного развития в Украине произошли существенные изменения: интеграция державы в мировое сообщество, расширение политических, экономических и культурных связей с европейскими странами, развитие современных технологий, обеспечивающих получение новых материалов на основе нанотехнологий, – все это нашло отражение в образовательном процессе высшей школы. Высшее образование перестает быть просто средством усвоения готовых знаний, оно становится источником становления личности специалиста нового типа, который обладает не только необходимой профессиональной, но и коммуникативной компетентностью, что позволяет ему осуществлять профессиональную деятельность, в том числе в иноязычной среде. Присоединение Украины к Болонскому процессу создает новые возможности для профессионального формирования будущих специалистов, поскольку унификация и интернационализация образования предполагает академическую и профессиональную мобильность украинских студентов и специалистов. Вместе с тем, построение высшего отечественного образования по Болонской модели сопровождается определенными трудностями, в частности студенческая мобильность (обучение в европейских вузах) и профессиональная мобильность специалистов ограничивается, в первую очередь, из-за проблем межкультурной коммуникации.

Анализ последних исследований. Теоретико-прикладные аспекты межкультурной коммуникации, языковой подготовки студентов в своих трудах исследовали В. Антонов, В. Артемов, А. Бондаренко, М. Булыгина, А. Вежбицкая, А. Верещагин, В. Воробьев, А. Головко, А. Гурвич, С. Коннова, В. Костомаров, Г. Китайгородская, А. Савелло, С. Тер-Минасова и другие. Внимание уделялось лингводидактическим основам обучения стратегии речевого поведения, формированию иноязычной коммуникативной компетентности по видам речевой деятельности, вариативности обучения иноязычной коммуникации и т.п. Интерес исследователей к этой сфере остается неизменным, поскольку высшая школа сегодня находится в состоянии реформирования, одновременно требует внедрения ряда инноваций и сохранения лучших традиций отечественного высшего образования.

Цель данной статьи состоит в выявлении причин, затрудняющих межкультурную коммуникацию, и определении условий, соблюдение которых будет способствовать ее эффективности.

Изложение основного материала. Термин-словосочетание «межкультурная коммуникация» определяют как адекватное взаимопонимание двух участников коммуникативного акта, принадлежащих к

разным культурам [1, с.26]. Необходимо заметить, что понятие «межкультурная коммуникация» (интеркультурная, мультикультурная, кросс-культурная), под которым понимают общение людей с различными культурными верованиями, образованием, ценностными ориентациями, манерой поведения, не имеет сегодня точного определения, чем создано предпосылки для того, чтобы дать это определение как синтез понятий «культура» и «коммуникация».

Современный толковый словарь украинского языка предлагает пять дефиниций слова «культура», среди которых выделим три наиболее важных: «Культура [лат. cultura]. 1. Совокупность материальных и духовных ценностей, созданных человечеством на протяжении его истории. 2. Образованность, воспитанность. 3. Уровень совершенства определенной сферы хозяйственной или умственной деятельности» [3, с. 433].

Определение понятия «культура» в других языках, в частности в английском, также неоднозначно, что подтверждено примерами, которые, приводит в своих работах С. Тер-Минасова: culture – the way of life, especially general customs and beliefs of a particular group of people at a particular time (культура – образ жизни, особенно совместные обычаи и верования определенной группы людей в определенное время), culture or a culture consists of the ideas, customs, and art that are producer or shared by a particular society (культура состоит из идей, обычаев и искусства, которые распределены в определенном обществе), culture is a particular society or civilization, especially one considered in relation to its ideas, its art, or its way of life (культура – определенное общество или цивилизация, особенно та, которая воспринимается в связи с ее идеями, искусством, образом жизни), culture – the customs, civilization, and achievements of a particular time or people (культура – обычаи, цивилизация и достижения определенной эпохи или народа) [4, с. 12-14].

Итак, культура – это область деятельности, которая имеет свое содержание и свою структуру, вместе с тем она влияет на другие сферы бытия, в том числе на соцотношения и политику. Культура создает ту сферу и способ общения, в которых формируется каждое отдельное общество со своей внутренней структурой и самобытностью, которое отличает это общество от других. Культура определяет уровень жизнедеятельности и поведение личности. Исходя из сказаного, сформулируем собственное понимание культуры с позиции межкультурной деловой коммуникации: культура – это уникальная соцсфера и форма деятельности, которая имеет собственные законы существования и развития, обусловленные спецификой доминантных ценностных ориентаций, определяющих стратегию коммуникативного поведения в профессионально значимых ситуациях при взаимодействия людей как внутри одной культуры, так и между культурами.

Очевидно, образование является отражением культуры определенного периода в обществе, а взаимозависимость культуры и образования проявляется в том, что об уровне воспитания и образованности можно судить через уровень культуры в обществе, и наоборот.

Относительно определения понятия «коммуникация», то существуют два основных подхода – *механистический*, который толкует коммуникацию как односторонний процесс передачи информации от источника адресату, то есть как чисто процесс, и *деятельностный*, при котором коммуникацию рассматривают как двусторонний процесс обмена информацией, совместной деятельности коммуникантов, во время которой производятся новые взгляды на явления [5, с. 26].

Наличие в украинском языке терминов «коммуникация» и «общение», эквивалентных английском «communication», привели к определенным расхождений во взглядах отечественных ученых. Одни исследователи (В. Кулешов, М. Матлин, Э. Холл, А. Чиркова) считают основной категорией коммуникацию, поскольку она охватывает все возможные типы процессов взаимосвязи и взаимодействия не только людей, но и всех живых существ, а также созданных человеком механизмов. Другие ученые (Г. Андреева, И. Ахьямова, И. Горелов, Т. Грушевицкая, Н. Каган) базовой категорией признают общения, а коммуникацию рассматривают как его составляющую. Многие современные исследователи (Л. Выготский, В. Курбатов, А. Леонтьев, Ю. Прилюк), мнение которых мы поддерживаем, термины «коммуникация» и «общение» отождествляют и употребляют как синонимы.

Итак, в нашем понимании коммуникация – это одна из универсальных реальностей бытия человека, специфический вид и необходимое условие его деятельности, совокупность связей и взаимодействий индивидов, групп, сообществ, во время которых происходит обмен информацией, опытом, умениями, навыками и результатами деятельности.

Термин «межкультурная коммуникация» широко охватывает все формы общения между людьми разных групп, так же как и более узко очерченную сферу коммуникации между различными культурами. Схема межкультурной коммуникации объединяет различные группы: общение между культурами – общение между расами (межрасовая коммуникация) – общении между этническими группами – общение между религиями – общение между нациями – общение между культурами внутри культур, например, тинейджеры (подростки) и люди старшего поколения и др.

Межкультурная коммуникация происходит каждый раз, когда информацию, переданную представителем одной культуры, понимает представитель другой культуры, то есть это общение между представителями разных культур. Важной характеристикой межкультурной коммуникации является то, что один из партнеров, который участвует в ней, должен использовать другой язык, который может быть (или не быть) вариантом его собственного.

В последнее время, когда международные контакты в бизнесе, образовании и повседневной жизни значительно расширились, возникло понятие «культурного шока». Отсутствие знаний и непонимание особенностей другой культуры (традиций, обычаев, языка и т.д.) становится причиной коммуникативного барьера, который делает невозможным достижение коммуникативной цели и вызывает стрессовую ситуацию. Стресс обобщает и категоризирует проблему, становится причиной необъективного восприятия коммуникативной (не только языковой) ситуации, а это приводит в конечном итоге к отказу от следующих прямых контактов (культурного шока). Для того, чтобы избежать подобной ситуации, необходимо иметь полное понимание коммуникативного контекста и его культурных различий. Одной из задач подготовки будущих специалистов в высшей школе должно стать расширение границ представлений студентов по межкультурной проблематике.

Говоря о межкультурных различиях, необходимо отметить, что в исследованиях Е. Холла все культуры разделены на два типа: низкоконтекстуальные и высококонтекстуалные. Для нозкоконтекстуальных культур социальный контекст во время общения во внимание не принимается. Важным в такой ситуации является юридическая сторона (например, подписания контракта). Однако, в низкоконтекстуальных культурах вербальное сообщение содержит большую часть информации и лишь незначительная часть заложена в контексте или в участниках общения. Второй тип культур – полная противоположность предыдущему. К нему можно отнести те страны, которые исторически считаются странами устного общения (от китайской до арабской культур). В высококонтекстуальных культурах большая часть информации заложена или в физическом контексте, или в людях, которые являются частью взаимодействия. Лишь незначительная часть информации фактически закодирована в вербальном общении. В этом случае социальный контекст имеет первостепенное значение [6, с. 74].

На современном этапе развития высшего образования вместе с идеями межкультурной коммуникации важное значение приобретают новые идеи решения проблемы качественного изучения иностранных языков для профессиональной коммуникации будущих специалистов. Для результативной коммуникации с представителями иных культур мало в совершенстве владеть иностранным языком. Более того, чем лучше человек владеет языком другой культуры, тем вероятнее возникновение ситуации взаимного непонимания и даже конфликта с языковыми носителями этой культуры. Здесь уместно привести слова Е. Верещагина: «…даже при общении на одном языке, люди не всегда правильно понимают друг друга, и причиной часто является именно различие культур» [1, с. 30]. Поэтому в изучение иностранных языков обязательно также нужно включать изучение соответствующей культуры народа. В подтверждение сказанного представим интересную характеристику различий в культурах народностей, предложенную И. Эренбургом: «Европейцы, здороваясь, протягивают руку, а китаец, японец ... будет вынужден сжать конечность чужого человека. Житель Вены говорит «Целую ручку», не задумываясь о содержании этих слов, а житель Варшавы, когда его знакомят с дамой, машинально целует ей руку, англичанин, возмущенный действиями своего конкурента, шлет ему письмо: «Уважаемый сэр, вы – мошенник», без «Уважаемого сэра» он не в состоянии начать письмо ... Христиане, входя в церковь, костел или кирхи, снимают шляпу, а евреи, заходя в синагогу, покрывают голову. В католических странах женщины не должны входить в храм с непокрытой головой ... Если к европейцу приходит гость и восхищается картиной на стене, вазой или другой вещью, то хозяин доволен. Если европеец начинает восхищаться вещью в доме китайца, хозяин дарит ему эту вещь – того требует вежливость. Мать меня учила, что в гостях нельзя оставлять ничего на тарелке. В Китае к чашке риса, который подают в конце обеда, никто не притрагивается – нужно показать, что ты сыт. Мир разнообразен, и не стоит ломать голову над тем или иным обычаем: если есть чужие монастыри, то, таким образом, есть и чужие уставы ... » [2, с. 10].

Исследователи указывают на такие причины, препятствующие общению вообще, а на иностранном языке особенно. Первая причина – лексико-фразеологические ограничения, регулирующие использование языка. Лексико-фразеологическое регулирования языка означает, что каждое слово языка имеет свою, присущую только данному языку сочетаемость (лексическую валентность). Мы не задумываемся об «одновалентности» слов, когда говорим, что победу можно только одержать, а поражение – потерпеть, для нас привычным является то, что внимание обращают, а комплименты делают, меры принимаются, а в заблуждение вводят. Или наоборот, глаголы *садиться, идти* являются «многовалентными»: садиться на стул, садиться за работу, садиться на диету, садиться за решетку, садиться на голову (обращаться нагло); человек идет, время идет, дождь идет, поезд идет и др. Трудно объяснить студенту, почему немец скажет *die Vorlesung halten* (дословно – «держать лекцию»), тогда как мы говорим «читать лекцию», почему словосочетание *высокая трава, крепкий чай, сильный дождь,* на английском языке звучат как «длинная трава» (long grass), «сильный чай» (strong tea), «тяжелый дождь» (heavy rain)? Понятно, что лексическая сочетаемость является национальной, а не универсальной. Именно поэтому, при изучении иностранного языка, необходимо запоминать слова не отдельно по их значению, а в наиболее устойчивых сочетаниях, присущих данному языку.

Второй причиной, более скрытой, чем сложности лексико-фразеологической сочетаемости, является конфликт между культурными представлениями разных народов о предметах и объектах действительности, между их пониманием коммуникативной ситуации. Например, вопрос «¿Como estas?» (Испан.) «Wie geht's?"

(Нем.) «How are you?" (Англ.) в переводе на украинский язык означает «Как дела?». Ответом на этот вопрос в западной культуре будет «Спасибо» или «Все в порядке». Для нашей культуры характерно жалобы на судьбу, здоровье, отношения с родственниками, отношение к действующей власти, отсутствие денег и тому подобное. С точки зрения англоязычных культур, такие разговоры могут показаться не только неуместными и бестактными, но и такими, что отнимают время, душевные силы и энергию собеседника, а то и как намек на ожидаемую материальную помощь.

Важным в обучении будущих специалистов деловой коммуникации является понимание ими того, что межкультурное общение будет значительно продуктивнее, если стороны будут стремиться овладеть культурой партнера, придерживаться на практике привычных для него норм. Такой подход будет способствовать устранению недоразумений и конфликтов. Понимать особенности культуры своего делового партнера необходимо, но также не менее важно при обучении общению уметь заинтересовать особенностями своей культуры.

Подводя итог, необходимо заметить, что культурные контексты не могут быть правильными или неправильными, лучшими или худшими, они просто разные. В современной образовательной парадигме некоторые ценности являются общими для всех. Основные характеристики – уважение к культурным различиям и признание необходимости «приспосабливаться».

Выводы. Итак, основными причинами, которые затрудняют коммуникацию вообще, а на иностранном языке особенно является лексико-фразеологические ограничения и конфликт между культурными представлениями разных народов о предметах и объектах действительности. Важными условиями обеспечения эффективности межкультурной коммуникации считаем расширение границ представлений студентов по межкультурной проблематике, обязательное включение в преподавание иностранного языка изучения культуры ее носителей, а также развитие у будущих специалистов умений заинтересовать иностранных партнеров особенностями своей культуры.

В контексте изучения данной проблемы считаем, что дальнейшие исследования необходимо сфокусировать на таких аспектах, как: изучение аксиологических основ межкультурной коммуникации, особенностей подготовки студентов высшей школы к конструктивному межкультурному общению, повышение уровня межкультурной коммуникативной компетентности выпускников университетов и тому подобное.

Литература

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва, 1990. 269 с.
2. Кубрак О. В. Етика ділового та повсякденного спілкування : навчальний посібник з етикету для студентів. Суми : ВТД «Університетська книга»; К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. 222 с.
3. Сучасний тлумачний словник української мови : 100000 слів / за заг. ред. д. філ.н., проф. В. В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа», 2009. 1008 с.
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва, 2000. 262 с.
5. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник для самостійної роботи. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
6. Hall Edward How Cultures Collide? Psychology Today. 1976. July. P.67-74.

References

1. Vereshhagin E. M., Kostomarov V. G. Yazy`k i kul`tura. Moskva, 1990. 269 s.
2. Kubrak O. V. Etyka dilovoho ta povsiakdennoho spilkuvannia : navchalnyi posibnyk z etyketu dlia studentiv. Sumy : VTD «Universytetska knyha»; K. : Vydavnychyi dim «Kniahynia Olha», 2005. 222 s.
3. Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy : 100000 sliv / za zah. red. d. fil.n., prof. V. V. Dubichynskoho. Kharkiv : VD «Shkola», 2009. 1008 s.
4. Ter-Minasova S. G. Yazy`k i mezhkul`turnaya kommunikacziya. Moskva, 2000. 262 s.
5. Yashenkova O. V. Osnovy teorii movnoi komunikatsii : navchalnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty. Kyiv : VTs «Akademiia», 2011. 304 s.
6. Hall Edward How Cultures Collide? Psychology Today. 1976. July. P.67-74.

УДК: 82.09=111
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-47

IRYNA TURCHYN
Lviv National Agrarian University

APPROACHES TO THE RECREATION OF VERBAL IMAGES INTO ENGLISH

The article examines the problem of translation of verbal images from Ukrainian into English. The examples for exploring have been derived from the extracts of one of Ukrainian Dumas, rendered by George Tarnawsky and Patricia Kilina. These folk heroic epic works is a great medium for investigating Ukrainian people's aspirations and their mode of existence. The paper attempts to show stylistic archaisms and historicisms, their definitions and the methods of the translation of certain examples. The research examines two groups of obsolete words, which have been studied by O. Ponomariv. The issue of historicisms has been highlighted by S. Bacharach as they depend on the historical context in which the paper is created. This study advances the understanding of the notion of "realia" and methods of their rendering due to the analysis of this problem in the dumy. The situational equivalent as the method of realia reproduction has been pointed out. It has been explored by a prominent Ukrainian scholar R. Zorivchak in her book "Realia and translation". This paper also provides insights into the definition of "idioms" from Stryga's scientific work. One has illustrated the method of phraseological calque in the translation of the idiom in Ukrainian Dumas. One has argued that the translation of stylistic archaisms and historicisms, realia, and idioms is not only a matter of the translation techniques but also of the art of translation. The article considers the explanation of words and phrases, provided in diverse Ukrainian and English dictionaries, including Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language, The etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 volumes, Dictionary of the Ukrainian language, Illustrated Oxford Dictionary, Collins Cobuild English Dictionary for Advanced Learners, Bloomsbury Dictionary of Word Origins.

Key words: Ukrainian Dumas, verbal image, stylistic archaism, historicism, realia, idiom.

ТУРЧИН І. М.
Львівський національний аграрний університет

ПІДХОДИ ДО ВІДТВОРЕННЯ СЛОВЕСНИХ ОБРАЗІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглянуто проблему перекладу словесних образів з української мови на англійську. Приклади для вивчення отримані з уривку однієї з українських дум, перекладеного Юрієм Тарнавським та Патрицією Килиною. У статті описано стилістичні архаїзми та історизми, реалії та ідіоми, їх визначення та методи перекладу окремих прикладів. Закцентовано увагу на те, що це питання не лише техніки перекладу, а й мистецтва перекладу.

Ключові слова: українські думи, словесний образ, стилістичний архаїзм, історизм, реалія, фразеологічна одиниця.

Problem formulation.

The notions of "image", "imagery" are complicated and polysemantic, and have diverse applications. Image is the main means of artistic generalization of reality. Image creates a possibility to convey to the reader the special view upon the world, peculiar to the author. The work of literature itself is image of reality, perceived by author and recreated in it. The problem of recreation of the verbal images in translation is of great importance. The original is viewed as a system and not as a sum of the elements, as the integral whole and not as a mechanical combination of the components. In such a system every element has a clear communicative and aesthetic function.

In this paper, one explores verbal images in Ukrainian Dumas, which offer perhaps the best medium for studying the aspirations of the Ukrainian people and their mode of existence. Ukrainian national Dumas contain a plenty of stylistic archaisms and historicisms, realia, and idioms, which we are to research considering the ways of rendering the meaning and evaluating the existing of the translated dumy in English, provided by George Tarnawsky and Patricia Kilina.

Analysis of recent scientific papers.

The analysis of verbal images is based on the translation of Ukrainian Dumas [1]. To determine the definition of verbal image, R. Zorivchak's study has been analyzed [2]. Several scholars have assessed stylistic archaisms and historicisms (O. Ponomariv [3], I. Kolomiiets [4], S. Bacharach [5], T. Betsenko [6]). A great research into realia and idioms has been done by R. Zorivchak [7; 8].

The aim of the research – the comprehensive study of rendering stylistic archaisms and historicisms, realia, and idioms into English as based on the extracts from Ukrainian Dumas.

Presenting the research material.

Dumas tell of people who were fighting for the sake of their homeland. They describe loyalty to comrades and self-sacrifice for the good of others and for the prosperity of Ukraine. They convey a simple, down-to-earth ethic of recognizing a person for what he is, rather than for the money, fine clothes, or social status he possesses [1, p.8].

To start with, let us consider the term "verbal image" in Ukrainian scholar R. Zorivchak's explanation. She defined verbal images as "microimages" and stated their importance concerning their formation of the basis of artistic work by bringing it a freshness, picturesqueness as well as aesthetic beauty [2].

By way of illustration, we provide an example of some part in Ukrainian Dumas and study the ways of translation of archaic words, historicisms, realia, and idioms.

- *Каже: «Татарко!*
Я те бачу: в чистім полі не орел літає,—
То козак Голота добрим конем гуляє.
Я його хочу живцем у руки взяти
Да в город Килію запродати,
Іще ж ним перед великими панами-башами вихваляти,
За його много червоних не лічачи брати,
сукна не мірячи пощитати» [1, p.106].
- *He said: "O Tatar woman,*
This is what I see: it is not an eagle flying over the open fields –
It is Cossack Holota riding his fine horse!
I want to capture him alive,
And sell him in the city of Kylyia,
And I want to show him off before the great lords, the pashas,
And I want to get so many gold coins for him that I couldn't count them,
And collect so many expensive cloths that I couldn't measure them" [1, p.107].

Firstly, this extract demonstrates the existence of stylistic archaisms (archaisms proper) and material archaisms (historicisms). These two groups are presented by O. Ponomariv [3]. It is necessary to clarify the meanings of these terms. Archaisms (stylistic archaisms) are "obsolete for certain era words, phrases or grammatical forms, replaced by new, modern (mostly Old Slavonic) ones" [4, p.14]. Furthermore, S. Bacharach pointed out that one can characterize historicism "as the view that access to the content of an artwork, or to the work itself, depends in part on the historical context in which the work is created" [5, p. 165]. These old forms are often used in such type of oral literature. One cannot imagine Ukrainian Dumas without them.

This is evident in the case of the translation of the word "*баша*", which means *"іст. у Туреччині та Єгипті – титул найвищих урядовців, вельмож і генералів"*[9, p.64] and is fully reproduced in the target text as *"pasha"* which is also a historicism and denotes *"hist. the title (placed after the name) of a Turkish officer of high rank"* [10, p.596]. It is the best solution when there is full correspondence. In addition, we can research a helpful rendering of money "*червоні*" as "gold coins". The very word "червоний" means *"у знач. ім. червоний, заст. червінець"* [9, p. 1597] which is *"іст. загальна назва іноземних золотих монет"* [9, p. 1597]. Taking into account the fact that this word is unrecognized in the target culture, one can have complications due to the accurate rendering. Therefore, the translators reproduced the meaning of money, but without all connotations connected with it.

Considering the archaic word "*много*", one should explain the meaning as *"заст. багато"* [9, p.681]. In the very duma, the translators added the particle "so" before "many", however it does not exist in the original text. In such a way, they gave expressiveness in the translation. Moreover, the word "*сукна*" which is translated as *"expensive cloths"* means *"cloths are the things that people wear such as shirts, coats, trousers, and dresses"* [11, p. 275]. In the target text, they applied a neutral word just to provide the meaning but it is stated that it is not cheap. The ending in the epithet "*сукна*" is a feature of the Ukrainian language and acquires the poetic tinge so as it cannot be preserved in the English text. Although information about the number in the original text does not exist, the translators added *"so many"* in the description of the clothes. To add more, one of the figurative meanings of the verb "*гуляє*" is "*швидко, з великою силою рухатися в різних напрямках*" [9, p. 226]. The translation renders the sense of the original so as *"when you ride a horse, you sit on it and control its movements"* [11, p. 1332] and sounds as "*…riding his fine horse"*. Moreover, it is the only possible version as the English language lacks such a lexical layer.

Here we can observe an example of the lexical archaisms such, as *"город"* which is the obsolete synonym to the word of the modern language such, as *"місто"*. Concerning its meaning, we can trace its etymology. Thus*"город (заст. розм.) місто"* [12, p.570].

The participle phrases "*не лічачи брати"* and *"не мірячи пощитати"* are rendered as relative clauses and the pronoun "I" is introduced, e.g. "*I couldn't count them*", and "*I couldn't measure them*" correspondingly. It is longer in comparison to the original, but it does not lose the sense, as it is just translators' choice. According to T. Betsenko, in our national and language system there were three words to denote one action: *щитати, лічити* and *рахувати.* Considering modern word usage, lexemes "лічити" and "рахувати" replaced "щитати". On one hand, this word seems to be surzhyk, e.g. a mix of Ukrainian and Russian dialects. On the other hand, one can trace it in an ancient Ukrainian oral language [6]. Therefore, we can suggest "щитати" as an obsolete word.

Secondly, this example demonstrates the translation of realia in the dumy. One should clarify the notion of "realia" and methods of translation for analyzing this problem in the dumy. According to the Ukrainian professor R. Zorivchak who gives the most exact definition, realia means "mono- or polylexemic units the lexical meaning of

which includes traditionally established complex of ethno cultural information which is alien to the objective reality of the target language and which is realized only within the limits of binary opposition" [7, p. 58].

In the above-mentioned example, one can observe the tautological expression "*пани-баші"* which is not frequently used in Dumas. However, it is an unusual collocation. The noun "*пан"* is translated as *"lord"* which means *"a master or ruler; hist. a feudal superior, esp. of a manor"* [13, p.481]. It corresponds to the Ukrainian word. The very word can be interpreted differently, for instance, *пан – pan, pahn, owner, doctor, gentry, gentlemen, gentlefolk, nobles, landowner, master, lord, overlord, learned person* [7, p. 141]. Having analyzed the ways of rendering realia, suggested by R. Zorivchak, we can state that translators have reproduced this example of realia using the situational equivalent. Sometimes equivalent situations, realia semantics can be reproduced on the speech level by occasional equivalent whose semantic peculiarities have nothing in common with the semantics of target language realia outside the context [7].

Thirdly, before providing the example, it is essential to explain the definition of idiom, which is "a word or, more commonly, a phrase in which the figurative meaning is different from the literal meaning of the grouping of words" [14, p. 53]. The evidence of phraseological unit can be seen in the example from another extract. For example, the idiom "*У мир хрещений, В города християнські*" [1, p. 22] is translated as *"The Christian people, The Christian cities" [1, p.22]*. We can regard the idiom "*мир хрещений*" in terms of literary phraseological units in the folklore tradition meaning 'християнська цивілізація; рідне середовище' [15, p. 72]. The Ukrainian word means *"якого було піддано обряду хрещення, який прийняв християнство"* [9, p. 1574]. In another lexicographical source "*мир хрещений*" has the following meaning "заст. — народ православний, православні (перев. у звертанні)" [16].

The translators instead of translating a SL idiom explicated its figurative meaning, to preserve at least the main element of its semantics. The words *"хрещений"* and "*Christian*" corresponds to some extent, but there are other words in English. The translators rendered*"хрещений"* and "*християнські"* as "*Christian*" in order to save the rhythm and brevity. The translators rendered the SL idiom by reproducing its form word-for-word in the TL concerning the fact that this idiom is not popular in Ukraine nowadays.

As R. Zorivchak suggested total and partial equivalence for idioms in the source language in the reproduction of semantic and stylistic functions of the language. She also argued on other methods of rendering phraseological units including phraseological calque as one of the non-equivalent ways of the translation of phraseological units. Furthermore, in case of impossibility of providing an equivalent, the descriptive paraphrase can be applied as the best way out in rendering the meaning of phraseological units [8]. Although it is a well-known fact that the English language is rich in idioms but one cannot find equivalents to all idiomatic expressions in other languages.

Conclusions.

Therefore, this research has identified Ukrainian Dumas concerning that this folk heroic epic of Cossack Ukraine means a lot for Ukrainians and it is vital to have them rendered properly for other nations to feel our spirit. We have analyzed an extract from one of the dumy, translated by George Tarnawsky and Patricia Kilina. The study provides insights into the methods of rendering certain stylistic archaisms and historicisms, realia, and idioms which presupposes both translation techniques and the art of the translation. It is a complex task to render all the nuances, but the meaning should be interpreted properly so that the audience understands the message. We have studied the definitions of all lexemes due to the explanation in dictionaries in Ukrainian (Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language, The etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 volumes, Dictionary of the Ukrainian language) and English (Illustrated Oxford Dictionary, Collins Cobuild English Dictionary for Advanced Learners, Bloomsbury Dictionary of Word Origins).

Prospects for further research can involve the research of more examples of stylistic archaisms, historicisms, realia, idioms as well as include the study of the translation of metaphors in Ukrainian Dumas.

References

1. Ukrainian dumy: original texts translations by George Tarnawsky and Patricia Kilina; introd. by Natalie K. Moyle.Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1979. 217 p.
2. Zorivchak R. Verbal image in literary translation. "Let the word be spoken differently ...": articles on the theory, critique and history of literary translation / compiled by V. Koptilov. Kyiv: Dnipro, 1982. P. 51-65.
3. Ponomariv O. Stylistics of the modern Ukrainian language: a textbook. Kyiv: Lybid, 1992. 248 p.
4. Kolomiiets I. Basic linguistic and stylistic concepts and categories (dictionary-reference book of a philologist). Uman: publishing and printing center "Visavi", 2015. 202 p.
5. Bacharach S. Toward a Metaphysical Historicism.The Journal of Aesthetics and Art Criticism 63, no. 2 (2005): 165-173.
6. Betsenko T. The diachronic study of the language of the language of Ukrainian sung epic poems (dumy). Native land, 2012. № 2. P. 83-86.
7. Zorivchak R. Realia and translation. Lviv: Publishing House of Lviv University, 1989. 216 p.
8. Zorivchak R. Phraseological unit as a Translation Studies category. K., 1983. 174 p.
9. Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language / edited by V. Busel. Kyiv: Irpin: Publishing House "Perun", 2009. 1719 p.
10. Illustrated Oxford Dictionary. DK Publishing, 2003. 1008 p.
11. Collins Cobuild English Dictionary for Advanced Learners. HarperCollinsPublishers, 2001. 1824 p.
12. The etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 volumes. Kyiv: Naukova dumka, 1982.
13. Bloomsbury Dictionary of Word Origins. Bloomsbury. Bloomsbury Publishing limited, 1991. 583 p.

14. Stryga E. Common English idioms: meanings and origins. Scientific papers of Berdyansk State Pedagogical University Series: Philological sciences, 2015. Issue 5. P. 53-60.0

15. Ustenko L. Phraseological subsystem of Panteleimon Kulish's idiostyle in the context of formation of a new Ukrainian literary language: dissertation of candidate of philological sciences: 10.02.01; NAS of Ukraine, Institute of the Ukrainian language. Kyiv, 2017.URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Ustenko_Liudmyla/Frazeolohichna_pidsystema_idiostyliu_Panteleimona_Kulisha_v_konteksti_formuvannia_novoi_ukrainskoi_l.pdf

16. Dictionary of the Ukrainian language. URL: http://sum.in.ua/s/khreshhenyj

UDC: 811.111'255
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-48

SVITLANA TSYMBAL
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

TRANSLATION OF ELECTRICAL TERMINOLOGY FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The exponential growth of information technology that the world has witnessed at this point in time has led to mass publicity and the emergence of various ways of mass communication, which has facilitated and increased the world's direct access to knowledge and to scientific and technical progress. This raises the practical issue of transferring this flood of information and communication in order to serve people. Language for specific purposes within technology is especially complex and further divided into various technolects, covering more specific areas like building, electronics and engineering. Technical translation as a sensitive subject demands a high degree of consistency and accuracy in transferring the source text to the target language. Like many occupations, electricians have their own professional terminology and jargon. As a hands-on industry, these terms play an important role, allowing for precision and ease of communication between contractors and customers, teams and individuals. The purpose of this study was to investigate what strategies may be used when translating an electrical specialised vocabulary from English into Ukrainian. In this study, the methods of translating electrical terminology were analysed. The specific aspects of terminology chosen were general technical terms, industry (electrical) terms and contract terms. The findings of the current study show that that formal equivalence works well with systematised terminology such as the SI system, while industry terms and contract terms tend to be more ambiguous and therefore need to be approached in a different manner: with dynamic equivalence or oblique translation.

Technical translation is far more than just translating any specialised language and key terminologies accurately. Dealing with technical specialised translation is quite often a challenging task and may require much effort and creativity from the translator, as well as the profound knowledge of specialised terms in the source and in the target languages.

Keywords: electrical terminology, translation, language for specific purposes, direct translation, componential analysis, dynamic equivalence, oblique translation.

ЦИМБАЛ С.В.
Національний університет біоресурсів та природокористування України

ПЕРЕКЛАД ЕЛЕКТРИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Мова за професійним спрямуванням у галузі технологій особливо складна й поділяється на більш конкретні галузі, такі як будівництво, електроніка та інженерія. Технічний переклад вимагає високого рівня послідовності та точності передачі вихідного тексту цільовою мовою. Як і багато інших професій, електрики мають свою професійну термінологію та професійний жаргон. Ці терміни відіграють важливу роль, забезпечуючи точність та легкість спілкування між підрядниками та замовниками, командами та приватними особами. Метою цього дослідження було дослідити стратегії при перекладі електричної спеціалізованої лексики з англійської на українську мову. Вибірку термінів склали загальні технічні терміни, галузеві (електричні) терміни та термінологія контракту. Результати нашого дослідження демонструють, що формальна еквівалентність добре спрацьовує при перекладі систематизованої термінології, тоді як галузеві терміни та термінологія контракту, як правило, є більш неоднозначними, і тому їх потрібно перекладати за допомогою динамічних еквівалентнтів або непрямого перекладу.

Ключові слова: електрична термінологія, переклад, мова за професійним спрямуванням, прямий переклад, компонентний аналіз, динамічна еквівалентність, непрямий переклад.

Relevance of research. Translation has played a significant role in communication between nations and cultures. Without translation, modern technology could never have been transferred worldwide. The act of expressing scientific concepts is extremely challenging as it requires accuracy, knowledge and understanding of the ideas behind the terms. Difficulties can arise from the fact that the language of science and technology has its own distinguished terminology. Terms are the key concept in the translation of any kind of technical text. In translating technical terms, one is often faced with the problem of neologism and non-equivalence. Such problems arise due to the rapid development of science and technology around the world which make it difficult for terminologists and specialists to keep pace with the huge numbers of terms that continually enter the language. Like many occupations, electricians have their own professional terminology and jargon. As a hands-on industry, these terms play an important role, allowing for precision and ease of communication between contractors and customers, teams and individuals. The job of an electrician is extremely varied. Spanning both domestic and commercial, the range of tasks required may include full electrical testing, re-wiring, fuse board upgrades, lighting systems, designed and installed, lighting repairs, emergency lighting, heating controls, boiler wiring, fire detection, home alarm systems, data cabling, maintenance and repairs, CCTV and access controls, testing and certification. Each and every job calls for the use of different tools, equipment and expertise, which is why electricians have their specific jargon with the extensive list of electrical terminology.

Analysis of recent scientific papers. For decades, a number of studies in the field of technical translation tried to explore methods of translating technical and scientific terminology [1; 3; 5; 7; 8; 12]. In our study, we use

different translation models described by Jeremy Munday in "Introducing Translation Studies" [9] with the main focus on Nida's equivalence and equivalent effect as well as Vinay and Darbelnet's model of direct and oblique translation with an overview of theories regarding terminology and language for special purposes (LSP) [2; 6].

Formulation of the problem. Technical translation as a sensitive subject demands a high degree of consistency and accuracy in transferring the source text to the target language. The translation of technical terms generally throws up many challenges. Although some terms can be translated without any difficulty, others are extremely difficult to translate. In technical and scientific translation, problems of terminology occupy a central position. The quality of scientific and technical translation hinges upon the accurate rendering of concepts and their terms. Judging from data in dictionaries of technical terms, the majority of terminology consists of more than one word; among these, the vast majority are noun phrases, which constitute the central part of multi-word terminological units in probably all fields [4; 11].

The aim of this paper is to investigate what strategies may be used when translating an electrical specialised vocabulary from English into Ukrainian. The main focus will be on translating general technical terminology, industry terms and contract terms.

In the discussion from the point of view of the science of translation the term "equivalence" plays a central role. It expresses the correspondence of pairs of terms from the source and target language as far as their contents are concerned. The functional equivalence of terms is aimed for. So the act of translation doesn't mean carrying out a word-for-word translation of terms from the source language into the target language; rather the contents of the terms must be transferred. The translation process is concerned with achieving functional equivalence between two terms. There are various degrees of equivalence. Ideally, the four levels of equivalence can be represented as follows:

1. Complete conceptual equivalence
2. Partial equivalence, overlapping
3. Inclusion; a term merges into another
4. No conceptual equivalence

The postulated ideal typical equivalence, one-to-one correspondence, can hardly ever be achieved in practice. Because unambiguous definitions are almost impossible, an unbridgeable gap between the source and language will usually remain. Because the meaning of a term can only be worked out completely from the context, it is always a case of interpretative translation, based on interpretations and judgements. Translating represents a process in which there is a great variety of possible interpretations. An adequate translation variant, therefore, means getting to the "heart of the matter".

Technical translation often includes translations performed in such diverse fields as law, business, religion, politics, etc. In scientific literature, technical translation and specialised translation are sometimes treated as synonymous. Aguado de Cea & Álvarez de Mon y Rego state that "technical translation refers to the process of translating those texts belonging to what are called specialised languages and is usually classified along with other varieties such as legal translation, scientific translation or the translation of medical texts" [1, p. 289]. Traditionally, specialised translation has been defined drawing on the dichotomous pair general language vs. specialised language or language for general purposes vs. language for special/specific purposes. Language for specific purposes came into being as a result of more specialised knowledge in a wide range of subject fields such as law, trade, technology and communication. Special language developed since there was a need for professionals to be able to communicate on different levels of specialisation and in different contexts. Ingo R. also points to the fact that LSP within technology is especially complex and further divided into various technolects, covering more specific areas like building and electronics. Ingo [6, p.101] also emphasises that in special language, or terminology, the term in question describes a concept, usually a reference to something outside the language such as a product or a mechanical part. In order to establish the correct term for the translation at hand, Ingo describes different systems that may be used [6, pp.101-103]. The logical system is based on similarities between concepts such as fluid – beverage – tea, where all levels have qualities in common. The ontological system is instead based on relations in time or place such as lamp – light bulb and thus describes parts of a whole. These structural systems can generate either hierarchical diagrams or systematic lists, which enable the translator to establish the correct corresponding term by comparing the levels on which the terms exist [6, pp. 103-105].

This theoretical approach to terminology also corresponds well to the suggestions regarding componential analysis made by Nida [9, p. 38]. Terminology can be divided into different levels of specialisation depending on situation and user. The highest level would be that at which communication takes place between experts, and the lowest level when information is aimed at a layman [2, p. 64-65]. Focus in the present study is on three aspects of special language used in electrical field: general technical terms, industry terms and contract terms.

Technical terms can be described as a set of words used when communicating information concerning technical subjects. For the purpose of the present study, a set of words shared by different subject fields such as physics or mathematics is considered as general technical terms. Terms like "alternating current", "voltage", "resistance", and "frequency" can be regarded as general since they can be found within a wide range of subject fields. In order to facilitate communication and minimise misunderstandings, a great number of terms are standardised, both officially by organisations and unofficially by so called end-users. The international nature of

science demands standardisation of nomenclature and units of measurement to simplify international communication. A system of importance to our study is the International System of Units (SI) that is a structured list of units of measurement such as length, weight, and time, no matter where in the world measurement is performed. The units used in this system are referred to as the "SI units".

When the terminology in use is no longer general but is instead connected to a specific field, such as electrical installation, the specific vocabulary will be referred to as industry terms. This type of vocabulary is specialised, provides terms on different levels of specialisation and occurs in a specific field. It is also is described by Cabré as "a necessary medium of expression and professional communication" [2, p.11]. Terms such as "ground fault", "circuit interrupter", "recessed lighting", and "light-emitting diode" exemplify the suggested scope of industry terms in the area of electrical installation. Many of them are multi-word units such as earth leakage circuit breaker, neon voltage tester, or small Edison screw.

The job of an electrician also involves contracting, which in turn creates the need for translation of some legal terminology. Terms like "electrical installation condition report", "local authority building control", "commissioning", "handover", "management", and "fees" are examples of terms that occur in connection to contract writing.

General technical terms could often be translated using Vinay and Darbelnet's strategies for direct translation [9, pp. 56-57]. Regarding industry (electrical) terms, the analysis shows that the number of synonyms increased, thus making the choice of correct translation more difficult. The importance of componential analysis in the form of timelines, as well as dividing the process into parts, was evident. This method was applicable also regarding contract terms, but here the structural analysis was more focused on the hierarchical relationship between the terms.

One of the challenges of translating electrical terms is the presence of neologisms that complicates the work of the translator due to problems like the lack of equivalence, the lack of consistency in the translations, and the low circulation of terminology. In such cases, translators may need to offer explanations rather than translations of some terminologies. The other issue is the local names which do not exist in target language/culture such as "Federal Energy Regulatory Commission" or "Western Underground Committee". Abbreviations constitute an additional challenge for translators and require reformulation of English abbreviations to Ukrainian (GFCI – Ground Fault Circuit Interrupters; DMM – Digital Multimeter; SCR – Solid State Relay). In most cases the order of initials change due to difference in the grammatical structure of the two languages.

Conclusions. The success of technical communication in an international context depends on translation. Increasing internationalisation raises the question of the status of the transfer of meaning and the act of translating with a new urgency. Technical terminology is extremely rich, and is constantly updated. Technical translation is far more than just translating any specialist language and key terminologies accurately. In fact, dealing with terminology in specialised translation is quite often a challenging task and may require much effort and creativity from the translator. The most important in technical translation is achieving functional equivalence between two terms. It requires an astute translation of technical terms to develop much specialised terminology, and to accomplish this task, technical translators must be equipped with the profound knowledge of the specialised terms of the particular field, both in the source and in the target languages to give meaning to the text.

The findings of the current study show that that formal equivalence works well with systematised terminology such as the SI system, while industry terms and contract terms tend to be more ambiguous and therefore need to be approached in a different manner: with dynamic equivalence or oblique translation.

References

1. Aguado de Cea G., Álvarez de Mon y Rego I. Cultural Aspects in the Translation of Texts in the Domain of Information Technologies // Rogers A. and Rogers M. (eds.), Proceedings of the 14th European Symposium on Language for Special Purposes – 2003, Khurshid, University of Surrey, Surrey, 2004. P. 289-295.

2. Cabré M. Teresa. Terminology. – Philadelphia, PA, USA: John Benjamins Publishing Company. Elibrary. Print, 1999.

3. Cao D. Translating Law. – Clevedon, GBR: Multilingual Matters Limited. Elibrary. Print, 2007.

4. Chaban V. Anghlo-ukrajinsjkyj elektrotekhnichnyj slovnyk. – L.: Vyd-vo Derzh. un-tu "Ljviv. Politekhnika", 1996. – 256 s.

5. Doherty S. The impact of translation technologies on the process and product of translation // International Journal of Communication. – N10. – 2016. – P .647-969.

6. Ingo R. Konsten att översätta. Lund: Studentlitteratur, 2007.

7. Ketola A. Towards a multimodally oriented theory of translation: A cognitive framework for the translation of illustrated technical texts //Translation Studies, 9:1, 2016. – P. 67-81.

8. Kharchuk L. Translation errors as a consequence of interfering influences on Ukrainian electric power engineering terminology //Acta Neophilologica, 2(XX), 2019. – P.121-129.

9. Munday J. Introducing Translation Studies //Theories and applications. – London and New York: Routledge, 2001.

10. NIST Special Publication 330: The International System of Units (SI) – 2019 Edition // https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.330-2019.pdf

11. Savruk M. P. Ukrajinsjko-anghlijsjkyj naukovo-tekhnichnyj slovnyk. – K. : Nauk. dumka, 2008. – 912 s.

12. Tsymbal S.V. Schodo perekladu naukovogo tekstu. Materialy XV mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferenciji "Doslidzhennja iz suspiljnykh nauk u 2018 roci".– Vinnycja: TOV "Nilan-LTD", 2018. – 192 s.

УДК 81'25
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-49

NADIYA SHEVERUN, GALINA LEJZJUS
National Transport University

STRUCTURAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH TIME COMPONENT IN ENGLISH, GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES (BASED ON ECONOMIC TEXTS)

The structural features of phraseological units with TIME component in English, German and Urainian languages based on economic texts are investigated by article's authors. A comparative analysis of structural and grammatical characteristics of phraseological compounds with TIME component according to the classifications of scientists in English and German languages depending on the structural-grammatical, functional-semantic and other linguistic properties of phraseology and methods of their study in modern phraseology is carried out. In the course of the research, English-language phraseological units with TIME component "hour, minute, time, second, moment" and German-language phraseological units with TIME component "Stunde, Minute, Zeit, Sekunde, Moment" with the structure of phrases were analyzed. The following categories of phraseological units, built on the model of phrases are distinguished: noun, verb, adverb and adjective. Almost all of the analyzed phraseological units have a subordinate type of syntactic connection. Depending on the number of significant words, the division of English-language phraseological units with TIME component in structural terms into single-vertex, double-vertex and multi-vertex is presented. German-language phraseologies with TIME component were studied and classified according to the structural-semantic characteristics, according to which German phraseologies are divided into the following groups: pair words, idioms, winged expressions and proverbs.

Keywords: phraseological units, grammatical-structural classification, structural-semantic classification, TIME component, economic texts.

ШЕВЕРУН Н. В., ЛЕЙЦЮСЬ Г. М.
Національний транспортний університет

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З ЧАСОВИМ КОМПОНЕНТОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТІВ)

У статті розкрито структурні особливості фразеологічних одиниць з часовим компонентом в англійській, німецькій та українській мовах на матеріалі економічних текстів. Здійснено компаративний аналіз за структурно-граматичною характеристикою фразеологічних сполук з часовим компонентом згідно класифікацій науковців в англійській та німецькій мові залежно від структурно-граматичних, функціонально-семантичних та інших мовних властивостей фразеологізмів і методів їх дослідження в сучасній фразеології. У процесі дослідження було проаналізовано англомовні фразеологізми з часовим компонентом hour, minute, time, second, moment та німецькомовні фразеологізми з часовим компонентом Stunde, Minute, Zeit, Sekunde, Moment зі структурою словосполучень. Виокремлено наступні розряди фразеологізмів, побудованих за моделлю словосполучень: іменникові, дієслівні, прислівникові та прикметникові. Майже всім проаналізованим фразеологічним одиницям властивий підрядний тип синтаксичного зв'язку. Залежно від числа знаменних слів представлено поділ англомовних фразеологічних одиниць з часовим компонентом у структурному відношенні на одновершинні, двовершинні й багатовершинні. Німецькомовні фразеологізми з часовим компонентом були досліджені та класифіковані згідно структурно-семантичної класифікації, за якою фразеологізми німецької мови поділені на наступні групи: парні слова, ідіоми, крилаті вирази та прислів'я.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, граматично-структурна класифікація, структурно-семантична класифікація, часовий компонент, економічні тексти.

Relevance of research. The article is devoted to the topic of structural features of phraseological units with TIME component in English, German and Ukrainian languages, based on economic texts. The phraseological fund of any language is an inexhaustible source that constantly nourishes its means of expression, gives it bright features of national character, creates that unique colour that distinguishes one language from another. Phraseological units reflect the experience of native speakers, their ideas about the world around them, the originality of their worldview. The source of appearance and context of phraseological units using have always been colloquial speech, folklore, fiction. With the emergence and spread of new forms and types of communication, there are processes of their "phraseologization", which contribute to the expression and draw attention to the information presented in them.

Analysis of recent scientific papers. Problems of definition and analysis of pharseological units have been discussed by well-known linguists, such as L. Kit, I. Kolomiets, H. Kraichynska, V. Rozgon and others.

The aim of the paper. The aim of the article is to investigate the structural features of phraseological units with TIME component in English, German and Urainian languages, based on economic texts.

Presenting the main material. "Tempus fugit" – says a wise Latin saying that reflects not only the life experience of previous generations, but also includes strong subjective and emotional experiences associated with the feeling and experience of time. Indeed, *час летить* (Ukrainian), *time flies* (English), *Die Zeit fliegt* (German), *Le temps volera* (French), *il tempo vola* (Italian), it does not stand still, does not flow evenly, but only slows down

or stops when you wait, and, conversely, accelerates when you are in a hurry.

However, the idea of time in different peoples is reflected not only in their natural language, but also in the grammatical concept of "TIME" in particular. The grammatical concept of "TIME" captures the differences in the perception of the present time (past–present–future) in ethnic cultures, becomes part of their worldview, which, in turn, affects the formation of national stereotypical patterns of behaviour.

In modern linguistic research, the study of phraseological units that denote the concept of "TIME" in English is a relevant and promising area. Much attention is paid to the study of the structure, semantics and pragmatics of phraseological units that denote certain concepts and their invariants in different languages.

The term phraseological unit is universal. Describing this definition, linguists have studied not only its structural and semantic side, but also the peculiarities of functioning in different areas.

Phraseologial unit is "the general name of semantically related words and sentences, which, unlike similar in form syntactic structures, are not produced in accordance with the general laws of choice and combination of words in the organization of expression, and reproduced in language in a fixed ratio of semantic structure and of a certain lexical and grammatical composition" [6, p. 559].

Depending on the structural-grammatical, functional-semantic and other linguistic properties of phraseological units and methods of their research in modern phraseology, a different classification of phraseological units is adopted.

The structural and grammatical nature of phraseological units is diverse and is manifested in the features of the elements of the external form: structural organization, component composition, system of morphological categories and forms of the analyzed phraseological units. Significant (verb, noun, adjective, pronoun) or insignificant (prepositions, conjunctions, particles) parts of speech that stand out as components of phraseological units, retaining the formal identity of the word, cease to be an autonomous nomination and lose the grammatical properties of free speech, transforming individual elements of its former meaning in the elements of integral phraseological meaning.

Since the purpose of our study is to analyze the structural features of phraseological units with the structure of phrases, the basis is the grammatical and structural classification of V. Uzhchenko and D. Uzhchenko, who distinguish the following categories of phraseological units, built on the model of phrases: noun; verbs; adverb; adjective [5, p. 104–109]. By the method of continuous sampling from the texts of the English-language newspapers "Financial Times" and "Wall Street Journal" 120 English phraseologies with TIME components *"hour, minute, time, second, moment"* with the structure of phrases were selected. Consider in more detail the phraseological units from a structural point of view.

Verbal phraseological units are understood as phraseological units, the core word of which is a verb. Verbal phrases can have one dependent word (for example: *time flies – час летить, save time – заощадити час, as time goes by – як проходить час, take time out – робити перерву в роботі*) or a whole subjunctive phrase (for example: *turn back the hands of time – повернути час назад, time heals all wounds – час лікує всі рани, not have a minute to call (one's) own – не мати ні хвилини, щоб зателефонувати, speak a mile a minute – розмовляти з мильною швидкістю, when you get a minute – коли матимеш хвилинку*). Phraseologisms, which have one dependent word in the structure, are more common among all verb phraseological inflections, respectively, a smaller part are fixed compounds, which in their composition have a whole subordinate phrase.

Among the verb phraseological units we distinguish:

a) V + N, for example: *buy time – отримати тимчасовий перепочинок, kill time – вбивати час, mark time – тягти час, mind the time – врахувати час,терміни, serve time – відбувати термін*;

b) V + postpositive: not detected;

d) V + Prep. + N, for example: *play for time – тягнути час, caught in a time warp – застрягнути в тимчасовій павутині, make up for lost time – відшкодувати втрачений час, time on (one's) hands – багато вільного часу*;

f) V + Adj. + N, for example: *give (one) a hard time – ускладнити (комусь) життя, having quite a time – добре проводити час, make good time – правильно розпоряджатися часом, do hard time – потрапити до в'язниці*.

Analysis of the actual material shows that verb models are the most numerous group of phraseological units with a phrase structure (a total of 37 phraseological units, that is 31% of the sample).

Noun, or substantive phraseologisms are phraseological units that are functionally correlated with the noun. The structure of noun phraseological units is often a stable connection of the core noun with an adjective or preposition, for example: *time after time – раз по раз, too much time on my hands – мати занадто багато часу, a whale of a time – відмінно провести час, banker's hours – робочий день, eleventh hour – останній момент, lapse of time – проміжок часу*. Ordinal numbers can also play the role of a dependent component in a core noun.

Noun phraseological units can be divided into the following subgroups:

a) N + N, for example: *New York minute – в мить Нью Йорка, payback time – період окупності, one minute to midnight – за хвилину до півночі, party time – час веселитись, prime time – ефірний час*;

b) N's + N, for example: *third time's a charm – Бог любить трійцю*;

c) N + prep + N, for example: *time is of the essence – час не чекає, only a matter of time – просто*

питання часу, all in good time – всьому свій час, hell of a time – купа часу;

d) N + and + N, for example: *time and a place – час і місце, time and again – не одного разу, time and tide wait for no man – час і прилив нікого не чекають, time and time again – знову і знову*;

e) A + N, for example: *good times – хороші часи, bad time – погані часи, local time – місцевий час, high old time – добре проведений час*.

We also determine the presence in the sample of substantive phraseological units:

a) A + A: not detected;

b) as + A + as + N: not detected;

c) A + N, for example: *double time – подвійна оплата за понаднормову роботу, geological time – геологічна епоха, hang time – час, який гравець проводить в повітрі при стрибку, sack time – час відходу до сну* (a total of 27 phrases, that is 23 % of the sample).

Adverbial phraseological units were also singled out among the investigated phraseological units with TIME component. Adverbs include phraseological units that are functionally related to the adverb and are represented by the following examples: *in the nick of time – точно в строк, out of time – поза часом, in a second – через секунду, dead on time – точно вчасно, for the time being – на поточний момент часу, in record time – в рекордний час, in the fullness of time – колись, з часом, time and again – постійно*. Their share is only 44 phraseological units, that is 36% of the sample.

Adjectives, or adjective phraseological units, are phraseological units, which core component is an adjective. Scientist M. Alefirenko emphasizes the importance of the fact that in the "process of formation and functioning of adjective phrases there are complex interlevel interactions" [1, p. 59]. Adjective phrases with TIME component are represented by the following examples: *after hours – неробочий час, witching hour – пізній, last-minute - несподіваний, this (very) minute – цієї ж хвилини, up-to-the-minute – актуальний, свіжий.* Analysis of the material shows that adjective phraseological units with a temporal component make up the smallest part (only 12 phraseological units, that is 10% of the sample).

It is worth noting that almost all analyzed phraseological units have a subordinate type of syntactic connection.

In structural terms, the scientist O. Smirnytsky divides phraseological units into single-vertex, double-vertex and multi-vertex depending on the number of significant words. In the course of the research the phraseological units with the TIME component *hour, minute, time, second, moment* was analyzed, applying the structural classification of the scientist O. Smyrnytsky [4, p. 59].

Thus, single-vertex phraseological unit is a combination of function word with one full meaning, for example: *on time – вчасно, out of time – поза часом*. Function words, such as prepositions, conjunctions, or articles, are used to form this type of phraseological units and are an integral feature of this type of phraseological units. The following phraseological units with TIME component are singled out among single-vertex ones, for example: : *time off, on the hour, after hours, not for a minute, in a second, on time, up to the minute*. The most numerous group are single-verb phraseological units (only 25 phraseological units, that is 21% of the sample).

Double-vertex phraseological unit is a combination of two significant words with the function one, for example: *in the nick of time – точно вчасно, a whale of a time – відмінно провести час*. Double-vertex phraseological units also include insignificant words, although there are units without insignificant words, for example: *save time – заощадити час, spare time – вільний час*. The double-vertex phrases include the following phrases with TIME componete as: : *New York minute –в мить Нью Йорка, wait a minute – зачекати хвилинку, bide time – чекати слушного моменту, big time – першокласний, double time – подвійна оплата за понаднормову роботу, equal time – надається безкоштовно кандидатам від різних партій, груп* (a total of 65 double-vertex phraseological units, tha is 54% of the sample).

Multi-vertex phraseological unit is a phrase with more than two stems, for example: *too much time on one's hands – мати занадто багато часу, catch at a bad time – найбільш невідповідний момент, turn back the hands of time – повернути час назад, time heals all wounds – час лікує всі рани, only time will tell – тільки час покаже.* There are 30 units, that is 25%, of multi-vertex phraseological units.

Despite the fact that almost all compounds are similar in form stability and frequency of use, the phraseological fund of the English language does not include all "single-vertex" combinations. Phraseologisms can be considered only those that have signs of a constant context [3, p. 125–131].

Consider in more detail a selection of economic articles of German-language newspapers "Handelsblatt", "Wirtschaftswoche", which revealed 120 phrases with temporal components *Stunde, Minute, Zeit, Sekunde, Moment*. All phraseological units with a temporal component were studied and classified according to the structural-semantic classification of scientists A. Iskoz and A, Lenkova, that is a fairly detailed classification of modern phraseology of the German language [2, p. 24]. It is known in domestic and foreign linguistics as a traditional structural-semantic, according to which the phraseological units of the German language are divided into the following groups: pair words, idioms, winged expressions and proverbs.

Pair words (Wortpaare) mean fixed phrases consisting of two words. It is in German that paired words are common and characterized as phraseological combinations. Both words refer to this kind of combination, to the same part of speech, for example: *Stunde um Stunde − година за годиною* (noun), *die Stunde Null – година нуль*

(noun), *die Stunde der Wahrheit − година істини* (noun). In their structure they are very different from other groups of phraseological units. The conjunction *und* is presented more often for the conjunction of paired words, but such conjunctions were not found in our study. But in our sample there are even words with prepositions, for example: *eine Stunde vor Abflug − за годину до вильоту*.

Paired word combinations are phraseologies with a holistic meaning that arise as a result of semantic transformation of consonant combinations, include two homogeneous words and are connected by conjunctions *und, oder, weder ... noch*. The semantic integrity of paired conjunctions is due to the following reasons: the unity of the image in metaphorical paired combinations; relative to the same or close concept (for relative or thematically similar components) or relative to a generic concept of a higher order (for components of antonyms).

For paired combinations of modern German, a fairly typical structure is a combination of noun components. Characteristic morphological features are the absence of an article and the omission of inflection, for example: *für kurze Zeit – ненадовго, vor kurzer Zeit – недавно, seit kurzer Zeit – віднедавна, seit einiger Zeit − з деякого часу, zur rechten Zeit − вчасно*. In paired combinations semantic integrity is maintained not only by semantic but also by phonetic means, with the most significant emphasis, rhyme, and growth of components. Paired word combinations make up the smallest number of all selected phraseological units, namely 24 inversions, that is 20% of the sample.

Idioms (Idiome) form the largest group of fixed combinations in German phraseology in general and are characterized by immutability, imagery, and rethinking. In idioms, the sum of components' meaning does not correspond to the general meaning of expression, for example: *auf der Bärenhaut liegen – in* direct meaning means *«лежати на ведмежій шкурі», ледарювати*. The German language is very rich in idioms, but with TIME component the smallest number of idioms in the economic literature was singled out, for example: *es ist Zeit − пора, (es ist) höchste Zeit − давно пора, das hat Zeit − нікуди поспішати, sich Zeit lassen − не поспішати*. Among all the studied idioms, 6 phraseologies were identified, that is 5% of the sample.

Winged words are special kind of fixed phrases in German language. They include aphorisms, statements, quotes, epigrams, statements of writers, scientists, politicians, artists. The authorship of certain expressions is lost over time, but the most winged words continue to exist in the language. Ancient mythology is very rich in winged expressions, among which there are also somatic expressions, superstitions that have survived among the people and are reflected in folklore, folk tales, and winged words from history and philosophy, which usually have their authors. Biblical and ancient winged expressions were not found in the process of phraseological units with a temporal component in economic texts of mentioned sources investigation.

Winged expressions among the investigated texts are a small part, here is an illustrative material: *Die Kunst, Zeit zu haben, ist auch eine Kunst. − Мистецтво мати час − це також мистецтво.*, *Geld kann man wiedergewinnen − nicht jedoch die Zeit. − Гроші можна відновити − але не час* (only 11 winged expressions, that is 9% of the total sample).

Proverbs in a generalized form, that states the properties of people and phenomena, give them an assessment or attribute the course of action: a) properties, for example: *Alles zu seiner Zeit – все у свій час;* b) assessment, for example: *Es ist höchste Zeit! − Настав час!;* c) orders, for example: *Moment mal! – Зачекайте!, Einen Moment bitte! – Один момент, будь ласка!*

Proverbs are generated by oral creativity or are borrowed from certain literary sources, losing touch with those sources. In any case, they summarize the experience of the people, derived from their social practice. Although the main field of proverbs' functioning is everyday speech, they are also used in the style of fiction and journalism, as well as sometimes in the economic sphere, for example: *Zeit heilt alle Wunden - Час зцілює всі рани; Zaudern ist der Dieb der Zeit - Зволікання - це злодій часу; Geduld und Zeit vermögen mehr als Gewalt und Wut - Терпіння і час сильніші, ніж насильство і гнів*. In our sample proverbs make up 26 phraseological units, or 22% of the sample.

Our sample was represented by a number of phraseological units that do not fall under the classification of linguists A. Iskoz and A. Lenkova. Among them are phraseological phrases that have the following constructions: adjective + noun, for example: *die vorgerückte Stunde – пізня година, die festgesetzte Stunde – назначена година;* noun + verb, for example: *einen Moment warten – почекати хвилинку*; as well as those consisting of a combination of several words, for example: *im Bruchteil einer Sekunde − в долі секунди, die Stunde der Rache – година помсти,* as well as those consisting of an article and one complex word (Komposita), for example: *die Sternstunde − великий момент, die Ruhestunde – година відпочинку, die Amtsstunden − робочі години*. Phraseological units, which have a diverse structure, accounted for the largest share among the studied units, namely 53 inversions, that is 44% of the sample.

Conclusions. Thus, we analyzed phraseological units with a temporal component in English and German in terms of structure based on economic texts. It was found that among English phraseological units with a time component, the largest group of phraseological units is formed according to the phrase model consists of adverbs and two-vertex, the smallest – adjective and one-vertex conjunctions. In German language we have discovered a large number of phraseological units that do not fall under the classification of linguists A. Iskoz and A. Lenkova.

Prospects of further research. Further detailed research should be carried out to investigate the semantic feetures of phraseological units of English, German and Ukrainian languages with TIME component in economic texts.

References

1. Alefirenko M. F. Teoretychni pytannia frazeologiyi. Kharkiv : Vyd-vo pry Khark. derzh. un-ti, 1997. 167 s.
2. Iskoz A. M., Lenkova A. F. Leksikologiia nemetskogo yazyka. 3-e izd., ispr. i dop. S.-P. : Prosvescheniye, 1990. 296 s.
3. Korunets I. V. Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad). Vinnytsia : Nova Knyha, 2003. 448 s.
4. Smirnitskii A. I. K voprosu o slove (problema otdelnosti slova) // Voprosy teorii i istorii yazyka / Redkol. : G. F. Aleksandrov i dr. M., 1992. 112 s.
5. Uzhchenko V. D. Frazeologiia suchasnoyi ukrayinskoyi movy : navch. posibn. K. : Znannia, 2007. 494 s.
6. Yartseva V. N. Bolshoy Entsyklopedicheskii slovar. M. : Bolshaya Rossiyskaya Entsiklopediya, 1998. 658 s.

УДК: 811.161.2'373.21 (477.84+477.86)
DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-50

ЛУЖЕЦЬКА О. Б.
Західноукраїнський національний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОНОМАСТИЧНИХ СТУДІЙ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ МІКРОТОПОНІМІКОНУ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

У статті розглянуто теоретико-методологічне підґрунтя у сфері пропріальних студій та класифікації мікротопонімії з урахуванням її лексико-семантичної та структурно-словотвірної специфіки у працях українських та зарубіжних мовознавців.

Для різноспектрового аналізу ономастикону, а саме мікротопонікону, сучасні лінгвісти використовують практично усі актуальні методи та додаткові прийоми. Як відомо, не існує чіткої диференціації між прийомом та методом, методом і напрямком тощо, адже будь-який науково-технічний чи науковий прийом може поступово виокремитися у метод. Погоджуємося з українським вченим Ю. Карпенком, що методика, метод і прийом взаємопов'язані, оскільки метод складається з прийомів, а методологія – з методів.

Виокремлено відповідні способи і прийоми, особливо ефективні для пропріальних досліджень, зокрема: мовну атрибуцію та інвентаризацію зафіксованих онімних одиниць; текстологічний аналіз; генетичний і диференційний аналізи; етимологічний аналіз; реконструкцію оніма та його варіантів; структурно-словотвірний аналіз; формантний аналіз тощо.

Встановлено, що в українських та зарубіжних ономастичних розвідках мікротопонімікон прийнято аналізувати у межах двох традиційних категорій з подальшою їх градацією та з урахуванням певних екстра- та інтралінгвальних факторів. Крім цього, висвітлено особливості теоретико-методологічних засад ономастичних досліджень в Україні, Білорусії, Болгарії, Польщі, Англії, Німеччині тощо.

Загалом засвідчені найменування на позначення локальних об'єктів містять значущу інформацію про географічне становище обстежуваного регіону, етносвідомість його мешканців та сприяють подальшому всебічному вивченню пропріальної системи.

Ключові слова: мікротопонім, пропріатив, онім, метод, спосіб, прийом, класифікація власних найменувань мікрооб'єктів.

LUZHETSKA O.
Western Ukrainian National University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF ONOMASTIC STUDIES AND CLASSIFICATION OF MICROTOPONIMICON IN UKRAINE AND EUROPE

The article considers the theoretical and methodological basis in the field of proprietary studies and classification of microtoponymy, taking into account its lexical-semantic and structural-word-forming specifics in the works of Ukrainian and foreign linguists.

For multidisciplinary analysis of onomasticon, namely microtoponicon, modern linguists use almost all relevant methods and additional techniques. As you know, there is no clear differentiation between method and method, method and direction, etc., because any scientific, technical or scientific method can be gradually separated into a method. We agree with the Ukrainian scientist Yu. Karpenko that methodology, method and technique are interconnected, because the method consists of techniques, and the methodology - of methods.

Relevant methods and techniques that are especially effective for proprietary research are singled out, in particular: language attribution and inventory of recorded onym units; textual analysis; genetic and differential analyzes; etymological analysis; reconstruction of the onyx and its variants; structural-word-forming analysis; formant analysis, etc.

It is established that in Ukrainian and foreign onomastic explorations it is accepted to analyze microtoponymicons within two traditional categories with their further gradation and taking into account certain extra- and intralingual factors. In addition, the peculiarities of the theoretical and methodological foundations of onomastic research in Ukraine, Belarus, Bulgaria, Poland, England, Germany, etc. are highlighted.

In general, the certified names for local objects contain significant information about the geographical location of the surveyed region, the ethnic consciousness of its inhabitants and contribute to the further comprehensive study of the proprietary system.

Key words: microtoponym, propriative, onym, method, method, reception, classification of proper names of microobjects.

Постановка проблеми. Оніми – це індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів чи суб'єктів з метою їх ідентифікації та вирізнення з-поміж інших. Сукупність усіх власних назв формує ономастикон конкретної мови, якому притаманні певні самобутні ознаки з огляду на низку інтра- та екстралінгвальних факторів у процесах номінації.

На сьогоднішній день пропріальні розвідки на теренах України та Європи представлені чималою кількістю регіональних праць різноспектрового характеру, присвячених передусім фіксації відповідних лінгвальних фактів та всебічному їх аналізу в науковому аспекті. З-поміж інших макрокласів онімної лексики важливе значення як для історії мови, так і для належного функціонування соціуму має і топонімія, а саме мікротопонімія як одна з її тематичних груп.

Актуальність фіксації та подальшого **дослідження** найменувань локальних мікрореалій полягає ще й у тому, що вони поступово можуть трансформуватися, витіснятися іншими або повністю щезати. Вони

також рідко зазначаються в писемних пам'ятках або офіційних документах і здебільшого не зазнають адміністративного впливу.

Для різнопланового аналізу пропріальної лексики, зокрема мікротопонімії, сучасні дослідники застосовують фактично усі лінгвістичні методи та певні додаткові прийоми. Як зазначають окремі науковці, немає «чіткого розмежування між прийомом та методом, методом і напрямком і т. д.», оскільки будь-який науковий чи науково-технічний прийом може згодом виокремитися у метод [12, с. 180]. Погоджуємося з Ю. Карпенком, що методика, метод і прийом взаємопов'язані, оскільки «… метод складається з прийомів, а методологія – з методів» [5, с. 285].

Мета нашої **роботи** – висвітлити основні теоретико-методологічні засади у сфері ономастичних студій та розглянути класифікації мікротопонімних одиниць з урахуванням їх лексико-семантичних та структурно-словотвірних характеристик в Україні та за кордоном. Це дозволить **вирішення** таких **завдань**: проаналізувати специфіку методології ономастики як лінгвістичної галузі; з'ясувати продуктивні способи і прийоми у пропріальних дослідженнях; розглянути основні системи поділу локальних різновидів у працях вітчизняних та зарубіжних науковців.

Виклад основного матеріалу. Щоб з'ясувати особливості теоретико-методологічного підґрунтя ономастики як лінгвістичної галузі, потрібно розглянути сутність предмету її дослідження та відповідні цілі.

Предмет дослідження ономастики – це макрокласи пропріальної лексики будь-якої мови, специфічні риси яких виражаються як у певному відборі назв, їхньому фонетичному, орфоепічному орфографічному, морфологічному та словотвірному оформленні, так і в характері їх сполучуваності [12, с. 194].

Для комплексного ономастичного аналізу необхідна наявність «матеріалу, концепції та методу, однак у різних типах досліджень співвідношення цих компонентів може бути різним» [12, с. 192]. Зазначимо, що досі актуальним залишається збір живого матеріалу, який наука може назавжди втратити у зв'язку з постійними суспільними перемінами. «Метод – це … шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні й практиці, тобто спосіб організації теоретичного та практичного освоєння дійсності» [6, с. 356]. У пропріальних розвідках здебільшого використовують *ареальний*, *дескриптивний*, *генетичний* і *типологічний методи,* а також відповідні методи та прийоми порівняльно-історичного мовознавства [12, с. 180].

В. Сталтмане, О. Суперанська, Н. Подольська та ін. виокремлюють чотири методи дослідження у сфері ономастики, а саме: *порівняльно-історичний, дескриптивний (описовий), ареальний та порівняльно-типологічний* [12, с. 193]. У праці В. Бонделетова «Російська ономастика» окреслено дещо інші методи лінгвістичного аналізу: *описовий, історичний, семиотичний, порівняльно-зіставний, ареальний (географічний), лінгво-психологічний, стилістичний і статистичний* [2, с. 38].

«На першому місці за масштабами свого застосування» [2, с. 38], за словами В. Бондалетова, знаходиться *описовий метод*, в основі якого передбачено дотримання низки певних вимог: послідовності опису, систематизації та упорядкування фактажу. *Історичний підхід* потребує використання етнографічних, історичних та археологічних джерел, а також огляд пропріальних одиниць крізь порівняльно-історичну призму [2, с. 43]. Для *порівняльно-зіставного методу* характерне зіставлення різних лінгвальних явищ як у плані змісту (пор. доонімне та онімне семантичне навантаження, типи назвотворення об'єктів), так і в плані вираження (структурно-словотвірні особливості дериватів). Підсумки такого аналізу ілюструються квантитативними та квалітативними показниками [2, с. 45]. *Семиотичний метод* вимагає визнання знаковості власних найменувань та їх систематизації у межах відповідного класу онімної лексики [2, с. 53]. *Географічний (ареальний) метод* набув особливого поширення у XX ст. після виходу у світ «Лінгвістичного атласу Франції» Ж. Жільєрона, Е. Едмона та ряду аналогічних праць в Іспанії, Італії, Швейцарії тощо. *Стилістичний метод* слугує аналізу пропріативів передусім у художній літературі, «стилістичне різномаїття» якої тісно взаємопов'язане зі «стилістичним багатством ономастикону в житті» [2, с. 64]. Повний спектр стилістичних можливостей такого фактажу можна виявити на основі його всебічного аналізу в усіх проявах національної мови: у територіальних та соціальних говірках, просторіччі, літературній мові тощо. *Лінгвопсихологічний метод* (концепція звукового символізму щодо пропріативів) залежить значною мірою від співвідношення між загальномовними фоносимволічними універсаліями та ґрунтовними знаннями щодо «звукових асоціацій національних мов у конкретний період їхнього розвитку» [2, с. 71–72]. Завданнями *квантитативних методів* в ономастиці є кількісні виміри репрезентантів конкретного типу та опис статистичної структури усього ономастикону з урахуванням закономірностей його розвитку [2, с. 72].

Певні «підходи» при дослідженні пропріальної лексики виокремлює Б. Старостін, не називаючи їх методами, а саме: *порівняльно-історичний*, *логічний, семантичний* та *стилістичний* [11, с. 35]. Науковець указує на неналежне залучення *синтаксичного підходу*, з огляду на його методологічну цінність [11, с. 38]. Низку методів з їхнім поняттєвим апаратом запропоновано також у «Словнику російської ономастичної термінології» Н. Подольської [10].

Напрями та методи ономастичних досліджень у Росії базуються загалом на роботах зарубіжних мовознавців, зокрема логіків. Визнаючи знаковий характер власного найменування, науковці «використовують праці Т. Гоббса, де вперше систематизовано знакову теорію» та «положення про «безтілесні» (невтілені) назви, не закріплені за певними об'єктами, та «тілесні» (втілені), закріплені за конкретними реаліями» Г. Лейбніца [13, с. 68]. Крім цього, лінгвісти застосовують «теорію маркованих і немаркованих одиниць, розроблену Празьким лінгвістичним гуртком у 30-ті рр. XX ст.» тощо [13, с. 68].

Становлення білоруської ономастики характеризується постійними пошуками нових методів лінгвістичних досліджень, новою проблематикою. Перевага надається регіональним розвідкам, присвяченим передусім вивченню ойконімії, гідронімії та мікротопонімії. У другій половині XX ст. домінанта належить *словотвірному методу*, який слугує структурно-словотвірному аналізу власних найменувань на синхронному рівні [7, с. 71]. *Формантний метод*, який досить активізувався у 70–80-их рр., і сьогодні не втрачає свого значення. Однак особливе місце у білоруській ономастиці займає *порівняльно-історичний метод*, покликаний для виявлення генетичних і лексико-семантичних зв'язків репрезентантів з їхніми твірними основами. Крім цього, встановлюються основні закономірності топонімотворення відапелятивного походження та реконструюються ареали старожитніх апелятивів[7, с. 72].

В методології українського мовознавства чільне місце займають праці І. Білодіда («Методологічні питання мовознавства»), А. Білецького («Основні методи дослідження в сучасному мовознавстві»), І. Ковалика («Методологічні проблеми вивчення структури слова») та ін.

«Методи української ономастики на тлі теоретичних досягнень світової ономастики» окреслено у праці українського вченого В. Лучика [9, с. 69–70]. До середини XX ст. пропріальний фактаж, за словами лінгвіста, досліджувався фактично *описовим методом*, тому дані цього періоду більшою мірою не представляють наукової цінності. Протягом 1946–1958 рр., на етапі формування теоретико-методологічного підґрунтя ономастичних студій, превалювали *прийоми фіксації, упорядкування та інтерпретації* власних назв. Із 1959 р. для проведення *етимологічних* розвідок активно залучений *стратиграфічний метод*. Названий підхід спостерігаємо у працях Ю. Карпенка, В. Шульгача, В. Лучика, П. Чучки, О. Стрижака та ін. [9, с. 69–70]. Афіксальні різновиди як онімні репрезентанти зумовили поступову активізацію *структурно-словотвірного аналізу*, в основі якого протиставлення подільних та неподільних дериватів, із вирізненням формально ідентичних, але генетично різнорідних утворень [9, с. 70]. Крізь призму синхронії та діахронії цей метод представлений у розвідках І. Ковалика, Ю. Карпенка, Л. Гумецької, А. Корепанової, Д. Бучка, М. Худаша, П. Чучки та ін. З кінця 1950-их рр. реалізується *картографічний метод*, передусім у спостереженнях Ю. Карпенка, А. Корепанової, Д. Бучка, А., Є. Черняхівської та ін. Для з'ясування квантитативних трансформацій щодо лінгвальних фактів у часі та просторі передбачено *математично-статистичні методи* (М. Пещак, Ю. Карпенко та ін.). Останнім часом особливого поширеним став *стилістичний метод* (Ю. Карпенко, Л. Белей, Є. Отін). *Прийоми лінгвопсихологічного методу* характерні для пропріальних розвідок Ю. Карпенка, В. Калінкіна, Є. Отіна [9, с.70]. У той же час *прийоми соціолінгвістичного методу* залучали Ю. Карпенко, П. Чучка, Л. Масенко та ін. Однак для ефективної реалізації цього методу ще не обґрунтовано відповідні теоретико-методологічні засади, через те досі не використовується методика прогнозування розвитку вітчизняної ономастики [9, с. 70].

На інших слов'янських землях, зокрема, у болгарській ономастиці застосовують такі методи: *порівняльно-історичний*, *дескриптивний (описовий), етимологічний, ареальний (картографування), статистичний*, а також *комплексний, структурно-словотвірний, текстологічний, зіставний, і палеографічний аналізи*. Загалом методології болгарських студій властиві фактично усі методи світової ономастики, проте найближчим часом потрібно активізувати два важливі напрямки: *когнітивну лінгвістику* та *генеративну граматику* [4, с. 73].

Польські пропріальні дослідження (друга половина XX ст.) представлені працями М. Малець, Г. Борека, А. Цельсікової, Є. Жительської-Фелешко, у яких окреслено нові підходи щодо процесу творення та опису власних назв з урахуванням їхньої мотивувальної бази. Особливу увагу присвячено проблемам формування та дослідження функцій таких різновидів у суспільній комунікації, рекламній кампанії та політичних текстах. Характерними для польських лінгвістів досі залишаються *історично-мовний та етимологічний аналізи* [16, с. 60–61].

З огляду на розглянутий матеріал необхідно підкреслити, що єдиних підходів і методів дослідження в ономастичній сфері немає, оскільки науково-технічні прийоми та фактаж індивідуальні [12, с. 198]. Проте існує низка продуктивних способів і прийомів для пропріальних розвідок: 1) *мовна атрибуція та інвентаризація зафіксованих онімних одиниць*; 2) *текстологічний аналіз*; 3) *систематизація власних назв*; 4) *стратиграфічний аналіз*; 5) *генетичний і диференційний аналізи*; 6) *етимологічний аналіз*; 7) *реконструкція оніма та його варіантів*; 8) *структурно-словотвірний аналіз*; 9) *формантний аналіз*; 10) *аналіз топонімооснов* та *різновидів найменувань*; 11) *вирізнення ономастичних ареалів та ономастичне картографування*; 12) *статистичний аналіз* [12, с. 198–210].

Методологічне підґрунтя наукового дослідження обумовлене, як відомо, його метою та завданнями. Для реалізації цілей та завдань у наших наукових розвідках використовуємо відповідні

прийоми та методи: *текстологічний аналіз* (для відбору власних назв із текстів); *прийоми досліджень у польових умовах* (для збору сучасних лінгвальних фактів); *описовий метод* (для систематизації та з'ясування специфіки зафіксованих сучасних та історичних репрезентантів); *прийоми порівняльно-зіставного методу* (для встановлення спільних і відмінних рис у структурі та поширенні розглянутих різновидів у порівнянні з мовно-територіальними дериватами в інших лінгво-етнографічних регіонах); *історичний метод* (для порівняння локальних пропріативів на різних історичних етапах); *прийоми словотвірного, структурного та семантичного аналізу* (для вирізнення топонімоформантів, структурних моделей та твірних основ у межах розглянутого мікротопонімікону); *етимологічний аналіз* (для з'ясування походження базової назви конкретного утворення); *прийом кількісних підрахунків* (для встановлення частотності побутування різних розрядів твірних лексем і топонімотворчих афіксів) [8, с. 49-50].

Варто зауважити, що досі пріоритетним завданням для науковців залишається створення якнайчіткішої класифікації пропріативів, а саме мікротопонімів, зважаючи насамперед на їхню структурно-словотвірну специфіку. Адже «складність об'єкта ономастичних досліджень унеможливлює створення єдиного вичерпного розподілу його матеріалу» [12, с. 202].

Значний внесок у створення лексичних, зокрема ономастичних систем розмежування, здійснили представники англійської школи (логіки). Інші зарубіжні мовознавці, наприклад, польський дослідник Г. Ґурновіч [18, с. 63] мікротопонімами кваліфікує лише назви незаселених сухих і мокрих мікрооб'єктів, вирізняючи: 1) найменування топографічного характеру; 2) найменування антропогенного характеру та 3) найменування присвійного характеру. Польський лінгвіст Р. Мрузек [20, с. 27–43] поділяє такі репрезентанти на одно- та багатоелементні різновиди. У межах перших розглянуто субстантивні та еліптичні ад'єктивні деривати. З-посеред субстантивних різновидів виокремлено примарні з подальшим їх розподілом на сингулярні, плюральні і сингулярно-плюральні, а також секундарні (суфіксальні) похідні. А з-поміж еліптичних ад'єктивів виділено примарні та секундарні найменування. До багатолексемних пропріативів зараховано дво- та трикомпонентні утворення, а також прийменникові словосполучення. Останні поділяються відповідно на одно- та двоприйменникові, а також еліптичні багатокомпонентні формації.

У німецькій ономастиці [15; 17; 19], з урахуванням семантики мотивувальної бази, мікротопонімами кваліфікуються найменування на позначення місцевих природних та культурних об'єктів. Основами пропріативів природних мікрореалій слугують географічні терміни на позначення: 1) рельєфу місцевості; 2) флори та фауни; 3) специфіки ґрунту; 4) гідрооб'єктів тощо. А у базових назвах репрезентантів на окреслення дрібних об'єктів антропогенного характеру зафіксовано загальнокультурологічні лексеми.

Протягом останніх десятиліть у вітчизняній ономастиці з'явилося чимало наукових досліджень, у яких українські лінгвісти пропонують свої класифікації локальних різновидів.

Наприклад, В. Баньоі проаналізувала мікротопонімію басейну річки Ужа (з урахуванням місцевої діалектної системи) [1] в межах відапелятивних та відонімних найменувань. До першої категорії зараховано утворення, у базових назвах яких засвідчені лексеми на позначення конфігурації місцевості; рослинного та тваринного світу; ґрунтового покриву; особливостей рельєфу тощо. У межах другої категорії виокремлено відантропонімні, відойконімні, відмікротопонімні та відконотонімні похідні.

Аналіз мікроойконімії Івано-Франківщини здійснила Н. Вебер [3] за традиційною системою розмежування локальних найменувань на відпропріальні та відапелятивні з наступним детальним розподілом кожної з категорій, беручи до уваги позамовну специфіку досліджуваної території. Відонімними мікроойконімами кваліфікуються назви, похідні від слов'янських автохтонних особових імен; християнських імен; інших запозичених імен, прізвищ чи прізвиськ; родових й родинних назв; топонімів; конотонімів тощо. З-поміж відапелятивних мікроойконімів вирізняються утворення, мотивовані топографічними, гідрографічними та геоботанічними термінами; назвами земельних наділів; назвами типів поселень і помешкань; назвами предметів, процесів і дій тощо.

У комплексному дослідженні сучасної мікротопонімії центральних та східних районів Львівської області Н. Яніцької [14] усі лінгвальні факти поділено на відапелятивні та відпропріальні різновиди. До першої тематичної категорії зараховано назви, в основах яких зафіксовані орографічні терміни; гідрографічні терміни; терміни на позначення властивостей ґрунту або визначення конфігурації мікрооб'єктів, а також фіто- й зоотерміни. З-посеред відпропріальних дериватів розглянуто назви, мотивовані передусім антропонімами, гідронімами ойконімами, а також мікротопонімами, макро-топонімами та урбанонімами.

Стає очевидним, що в українських ономастичних студіях мікротопонімікон прийнято досліджувати у межах двох традиційних категорій з подальшим їх розгалуженням та з урахуванням позамовних факторів певного регіону.

У роботі О. Лужецької, присвяченій мікротопонімії Південно-Західного Опілля крізь призму синхронії та діахронії [8], розглянуто чи не вперше три лексико-семантичні групи з наступною їх деталізацією. Відапелятивними науковець кваліфікує ті найменування, що утворені на базі географічних або загальнокультурологічних термінів. До першої категорії належать різновиди, базовими назвами яких

слугують орографічні терміни; гідрографічні терміни; фіто- й зоотерміни. Крім цього, у досліджуваному краї побутують пропріативи, похідні від апелятивів на позначення ґрунтової специфіки та геометричних параметрів денотатів. У межах другої категорії проаналізовано різновиди, у базових назвах яких засвідчені терміни на позначення способу освоєння та використання земельних ділянок; промислів, ремесел і способу ведення домашнього господарства; типів поселень або їх складових; будівель різного призначення та шляхів комунікації. З-посеред відонімних репрезентантів виокремлено відантропонімні, відгідронімні відойконімні та відтопонімні найменування. Мікротопоніми, у базових назвах яких засвідчені пропріативи у сполученні з географічними або загальнокультурологічними лексемами, зараховано до відонімно-відапелятивної групи.

Загалом зафіксовані лінгвальні факти на позначення локальних об'єктів в Україні та Європі «поглиблюють знання про значення і роль мікротопонімії у пропріальній системі, містять значущу інформацію про географічне становище» обстежуваного регіону, звичаї і традиції його мешканців, їхній світогляд та етно- свідомість тощо

Висновки. Таким чином**,** проаналізовано специфіку теоретико-методологічних засад ономастики як лінгвістичної галузі, визначено низку продуктивних прийомів і способів для пропріальних студій та розглянуто основні системи розподілу мікротопонімікону з урахуванням його лексико-семантичних та структурно-словотвірних особливостей у працях українських та зарубіжних науковців.

Література:

1. Баньоі В. Ф. Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10. 02. 01 / В. Ф. Баньоі. – Івано-Франківськ, 2009. – 23 с.

2. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / В. Д. Бондалетов. – М., 1983. – 224 с.

Вебер Н. В. Мікроойконімія Івано-Франківщини : автореф. дис... канд. філол. наук : 10. 02. 01 / Н. В. Вебер. – Івано-Франківськ, 2012. – 20 с.

3. Дмитрова-Тодорова Л. Д. Прилагани изследователски методи, тяхното развитие и връзката им с теоречните постижения на световната ономастика /Л. Д. Дмитрова // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 69–70.

4. Карпенко Ю. Про методику та методологію ономастики як науки / Ю. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. праць. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 10. – С. 282–289.

5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ Академія, 2008. – 3-тє вид-ня. – 464 с.

6. Лемцюгова В. П. Выкарыстоўваемыя метады даследовання і іх эвалюцыя / В. П. Лемцюгова // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 71–72.

7. Лужецька О. Б. Мікротопонімія Південно-Західного Опілля : монографія / О. Б. Лужецька. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – 292 с.

8. Лучик В. В. Методи української ономастики на тлі теоретичних досягнень світової ономастики / В. Лучик // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 69–70.

9. Подольськая Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 190 с.

10. Старостин Б. А. Некоторые методологические проблемы теории собственных имен / Б. А. Старостин // Имя нарицательное и собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 34–42.

11. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольськая, А. Х. Султанов; под. ред. А. П. Непокупного. – М. : Наука, 1986. – 256 с.

12. Суперанская А. В. Методы исследования и их эволюция / А. В. Суперанская // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 67–68.

13. Яніцька Н. Р. Мікротопонімія центральних та східних районів Львівської області : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10. 02. 01 / Н. Р. Яніцька. – Львів, 2012. – 18 с.

14. Brendler A. Namenarten und ihre Erforschung: ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik / A. Brendler, S. Brendler. – Hamburg : Baar-Verlag, 2004. – 1024 S.

15. Cieślokowa A. Metody badawce i ich ewolucja / A. Cieślokowa // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 60–61.

16. Dittmaier H. (Hrsg.). Rheinische Flurnamen : Auf Grund des Materials des von Adolf Bach begründeten Rheinischen Flurnamenarchivs / H. Dittmaier. – Bonn : Röhrscheid, 1963. – S. 363–378.

17. Górnowicz H. Wstęp do onomastyki (skrypty uczelniane) / H. Górnowicz. – Gdansk : Wyd-wo uniwersytetu Gdanskiego, 1988. – 124 s.

18. Kleiber W. Die Flurnamen : Voraussetzungen, Methoden und Ergebnisse sprach- und kulturhistorischer Auswertung / W. Kleiber // Sprachgeschichte. ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung. – Berlin : de Gruyter, 2004. – S. 3515–3530.

19. Mrózek Robert. System mikrotopinimiczny Ślaska Cieczyńsiego XVIII wieku / R. Mrózek. – [Katowice] : Uniwersytet Ślaska Katowice, 1990. – 223 s.

References

1. Banioi V. F. Mikrotoponimia baseinu richky Usha (na materiali ukrainskyh hovirok Zakarpattia) : avtoref. dys. … kand. filol. nauk : 10. 02. 01 / V. F. Banioi – Ivano-Frankivsk, 2009. – 23 s.

2. Bondaletov V. D. Russkaia onomasika / V. D. Bondaletov. – M., 1983. – 224 s.

3.Veber N.V. Mikrooikonimia Ivano-Frankivshchyny : avtoref. dys. … kand. filol. nauk : 10. 02. 01 / N.V. Veber – Ivano-Frankivsk, 2012. – 20 s.

4. Dmytrova-Todorowa L.D. Prilagani izsledovatelski metody, tiahnoto razwitie i vrizkata im s teorechnite postichenia na svetovnata onomastika / L.D. Dmytrova// Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 69–70.

5.Karpenko Ju. Pro metodyku ta metodologiu onomastyky iak nauky / Ju. Karpenko // Zapysky z onomastyky : zb. nauk. prats. – Odesa : Astroprynt, 2009. – Vyp. 10. – S. 282–289.

6.Kocherhan M.P. Zahalne movosnavstvo / M.P. Kocherhan. – K. : VZ Akademia, 2008. – 3-tie vyd-nia. –464 s.

7.Lemtsiuhova V.P. Vykarystouvaemyia metady dasledivania i ih evalutsiia / V. P. Lemtsiuhova // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 71–72.

8.Luzhetska O. B. Mikrotoponimiia Pivdenno-Sahidnoho Opillia : monohrafiia / O. B. Luzhetska - Ternopil: TNEU, 2019. - 292 s.

9.Luchyk V.V. Metody ukrainskoi onomastyky na tli teoretychnych dosiahnen svitovoi onomastyky / V. Luchyk // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa; Kraków: Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002.– T. I. – S. 69–70.

10.Podolskaia N.V. Slovar russkoi onomaticheskoi terminologii / N. V. Podolskaia. – M. : Nauka, 1988. – 190 s. (148)

11.Starostin B. A. Nekotoryie metodologicheskiie problemy teorii sobstvennyh imen / B.A. Starostin // Imia naritsatselnoie i sobstvennoie. – M. : Nauka, 1978. – S. 34–42.

12.Teoriia i metodyka onomasticheskyh issledovanii / A. V. Superanskaia, V. E. Staltmane, N. V. Podolskaia, A. H. Sultanov; pod. red. A. P. Nepokupnyi. – M. : Nauka, 1986. – 256 s.

13.Superanskaia A. V. Metody issledovania i ih evolutsiia / A. V. Superanskaia // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 67–68.

14.Ianitska N.R. Mikrotoponimia tsentralnyh ta shidnyh raioniv Lvivskoi oblasti : avtoref. dys. … kand. filol. nauk : 10. 02. 01 / N. R. Ianitska – Lviv, 2012. – 18 s.

15.Brendler A. Namenarten und ihre Erforschung: ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik / A. Brendler, S. Brendler. – Hamburg : Baar-Verlag, 2004. – 1024 s.

16.Cieślokowa A. Metody badawce i ich ewolucja / A. Cieślokowa // Sloviańska onomastyka : encyklopedia / pod red. E. Rzetelskiey-Feleczko i A. Cieślokowiey przy współdziale J. Dumy. – Warszawa ; Kraków : Towarzystwo naukowe Warszawskie, 2002. – T. I. – S. 60–61.

17.Dittmaier H. (Hrsg.). Rheinische Flurnamen : Auf Grund des Materials des von Adolf Bach begründeten Rheinischen Flurnamenarchivs / H. Dittmaier. – Bonn : Röhrscheid, 1963. – S. 363–378.

18.Górnowicz H. Wstęp do onomastyki (skrypty uczelniane) / H. Górnowicz. – Gdansk : Wyd-wo uniwersytetu Gdanskiego, 1988. – 124 s.

19.Kleiber W. Die Flurnamen : Voraussetzungen, Methoden und Ergebnisse sprach- und kulturhistorischer Auswertung / W. Kleiber // Sprachgeschichte. ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung. – Berlin : de Gruyter, 2004. – S. 3515–3530.

20.Mrózek Robert. System mikrotopinimiczny Ślaska Cieczyńsiego XVIII wieku / R. Mrózek. – [Katowice] : Uniwersytet Ślaska Katowice, 1990. – 223 s.

ДЛЯ НОТАТОК

За зміст повідомлень редакція відповідальності не несе

Підп. до друку 28.05.2021. Ум. друк. арк. 15,64. Обл.-вид. арк. 12,11
Формат 30х42/4, папір офсетний. Друк різографією.
Наклад 100, зам. №

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу "Вісник Хмельницького національного університету"

Редакційно-видавничий центр Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1, тел. (0382) 72-83-63